

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Π.Μ.Σ. ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ – ΘΕΩΡΙΑ
ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΤΕΡΓΙΑΝΗ ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ

Α.Μ. 1110

Θέμα:

«Μια οργάνωση νέων σε καιρό πολέμου: Αναλύοντας το Ημερολόγιο της
Γεωργίας Μαυραγάνη, Διοικήτριας της Περιφερειακής Διοίκησης Θηλέων
Μεσσηνίας της ΕΟΝ (1941).»

Αθήνα 2020

ΣΤΕΡΓΙΑΝΗ ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ

«Μια οργάνωση νέων σε καιρό πολέμου: Αναλύοντας το Ημερολόγιο της Γεωργίας Μαυραγάνη, Διοικήτριας της Περιφερειακής Διοίκησης Θηλέων Μεσσηνίας της ΕΟΝ (1941).»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επόπτρια:

Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Λαογραφίας

Επιτροπή:

Μαριάνθη Καπλάνογλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Λαογραφίας

Ιωάννης Καραχρήστος, Εντεταλμένος Ερευνητής της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ: ΕΝΑ ΙΔΙΟΥΤΥΠΟ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΟ ΕΙΔΟΣ	
1.1. Το ημερολόγιο ως βιογραφικό και αρχειακό υλικό.....	8
1.2. Τα ημερολόγια του ελληνοϊταλικού πολέμου.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
2.1. Η μεταξική διακυβέρνηση.....	23
2.2. Η ιδεολογία του καθεστώτος.....	30
2.3. Η δημιουργία της ΕΟΝ.....	37
2.4. <i>Η Νεολαία</i> : το περιοδικό της ΕΟΝ.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΓΑΝΗ	
3.1. Γεωργία Μαυραγάνη, μια ξεχωριστή γυναίκα της εποχής.....	53
3.2. Το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη και η αποτύπωση της καθημερινότητας των ΕΟΝιτισσών.....	60
3.3. Η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας σε καιρό πολέμου	66
3.4. Η ανάπτυξη θεσμών και δράσεων της ΕΟΝ κατά τη διάρκεια του πολέμου.....	73
3.5. Η λατρεία στο πρόσωπο του Μεταξά και ο θάνατός του.....	84
3.6. Η ψυχαγωγία σε καιρό πολέμου και το δημόσιο πρόσωπο της ΕΟΝ.....	93
3.7. Η προσέγγιση των δύο φύλων στο πλαίσιο της ΕΟΝ.....	100
3.8. Το τέλος της ΕΟΝ και η αρχή της Κατοχής.....	103
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	110
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	114
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	121

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Ο πόλεμος ξαφνικά αφαίρεσε τα προσωπεία και ανάγκασε τους ανθρώπους να αποκτήσουν επίγνωση του τι είναι αληθινά ο εσωτερικός εαυτός, τους αποκάλυψε το παιδί μέσα τους, το πρωτόγονο και το άγριο. Όπως ένα ντροπαλό παιδί, σηκώνει το βλέμμα προς τον πατέρα του, έτσι και οι κριτικοί που άλλοτε ήσαν γεμάτοι αυτοπεποίθηση κοιτάζουν τώρα με αφοσίωση όσους θεωρούν ότι έχουν ισχύ ή έστω κτηνώδη δύναμη και ζητούν την προστασία τους... Το μάθημα που παίρνουμε εδώ μπορεί κάλλιστα να έχει ως εξής: σε ειρηνικούς καιρούς ας μην ντρεπόμαστε να αναγνωρίσουμε τον πρωτόγονο άνθρωπο ακόμη και το ζώο· δεν είναι ντροπή να έχουμε φυσικούς δεσμούς με ό,τι είναι φυσικό. Σε καιρό πολέμου, ας μην απορρίπτουμε τις πιο εκλεπτυσμένες πολιτιστικές μας αξίες, όπως κάνουν τόσοι και τόσοι δειλοί, και ας μην συμβιβαζόμαστε περισσότερο απ'ό,τι είναι απολύτως αναγκαίο.»

Ferenczi¹

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η δράση μιας οργάνωσης νέων στον ελληνοϊταλικό πόλεμο μέσα από την ανάλυση του Ημερολογίου της Γεωργίας Μαυραγάνη, Βαθμοφόρου της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας Καλαμάτας. Το Ημερολόγιο αυτό έφτασε στα χέρια μου τυχαία μέσω του εγγονού της Γιώργου Μακριδάκη. Με τον Γιώργο μας συνδέει μια μακρόχρονη φιλία και τον είχα ακούσει πολλές φορές να αναφέρεται με υπερηφάνεια στη γιαγιά του η οποία ουσιαστικά ήταν αυτή που τον μεγάλωσε, στην οικία μάλιστα που διαμένει τώρα ο ίδιος. Σε μία από τις επισκέψεις μου στο σπίτι του στον Άγιο Δημήτριο τον Αύγουστο του 2018 μου έδειξε το Ημερολόγιο της γιαγιάς του, κάποιες φωτογραφίες της, διάφορα επίσημα έγγραφα της, την κονκάρδα της ΕΟΝ και μία σφαίρα που δεν κατάφερε να βρει το στόχο της, αφού πέρασε ξυστά από δίπλα της, όλα αυτά τα παραθέτω στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας. Μιλώντας μαζί του γι'αυτήν γοητεύτηκα από την αφήγηση του, τον ηρωικό της χαρακτήρα και την θαύμασα ως γενναία γυναίκα μιας αλλοτινής εποχής που δεν κάμφθηκε από τις γνωστές έμφυλες διακρίσεις και τις αντιξοότητες

του πολέμου. Του ζήτησα να δανειστώ το Ημερολόγιό της προκειμένου να το διαβάσω, όμως πολύ ευγενικά μου αρνήθηκε δεδομένου ότι γι' αυτόν έχει πολύ μεγάλη συναισθηματική αξία και δεν θα ήθελε να διακινδυνεύσει τον δανεισμό του. Άλλη επιλογή δεν είχα παρά να το φωτογραφίσω, όπως κι έγινε. Το διάβασα κι αποφάσισα πως θα άξιζε να αποτελέσει το θέμα της διπλωματικής μου.

Η Γεωργία Μαυραγάνη ήταν Διοικήτρια της Περιφερειακής Διοίκησης Θηλέων Μεσσηνίας της ΕΟΝ. Ανάμεσα στα διάφορα καθήκοντα που είχε ως η πιο υψηλόβαθμη Βαθμοφόρος της συγκεκριμένης Περιφερειακής Διοίκησης αποτελούσε η καταγραφή των δραστηριοτήτων της ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας σε Ημερολόγιο. Το Ημερολόγιο αυτό καλύπτει την χρονική περίοδο 6 μηνών (από 1^η Ιανουαρίου του 1941 έως 6 Ιουνίου του 1941) και εκτείνεται σε 92 ημέρες. Κάποιες μέρες περιγράφονται με περισσότερες λεπτομέρειες, κάποιες άλλες αρκετά περιληπτικά, ενίοτε περιγράφονται απλώς οι διάφορες αρμοδιότητες και λειτουργίες της συγκεκριμένης Διοίκησης, ενώ σε κάποιες σελίδες η Γεωργία Μαυραγάνη θέλησε να καταγράψει τα συναισθήματα και τις σκέψεις της απέναντι στα γεγονότα.. Η καταγραφή κάθε ημέρας ξεκινά με την ημερομηνία, κάποιες μέρες ωστόσο συμπύσσονται και γράφονται όλες μαζί περιληπτικά.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της προσωπικότητας της Γεωργίας Μαυραγάνη, ως μιας ξεχωριστής γυναίκας της εποχής και μέσω αυτής η μελέτη του σημαντικού ρόλου των γυναικών και των νέων, του στρατού των μετόπισθεν, στον ελληνοϊταλικό πόλεμο. Η εργασία αυτή αποτελεί επίσης μια προσπάθεια διερεύνησης του πώς συγκροτείται η εθνική ταυτότητα σε κρίσιμες μεθοριακές περιόδους πολέμου με τη χρήση της πολιτισμικής μνήμης, καθώς και των θεσμών και του συλλογικού ήθους που αναπτύσσονται στο πλαίσιο μιας οργάνωσης νέων και συγκεκριμένα της ΕΟΝ. Τέλος, αντικείμενο μελέτης της παρούσας διατριβής αποτελούν η κοινωνικοποίηση των παιδιών και των νέων και των δύο φύλων στο πλαίσιο της ΕΟΝ, η προσωπολατρία που αναπτύχθηκε γύρω από τον Ιωάννη Μεταξά και η συμβολή της ψυχαγωγίας στην ανύψωση του ηθικού του μαχόμενου και άμαχου πληθυσμού.

Η εργασία αυτή αποτελεί μια απόπειρα διεπιστημονικής προσέγγισης ενός Ημερολογίου της ΕΟΝ με ιδιαίτερη εστίαση σε θεματικές που αφορούν τη Λαογραφία, την Ιστορία και την Βιογραφική Προσέγγιση. Για την εκπόνηση της έγινε ευρεία βιβλιογραφική έρευνα σε πηγές, βιβλία, διατριβές και σε άρθρα

εφημερίδων προκειμένου να παρουσιαστεί η περίοδος διακυβέρνησης του Μεταξά, καθώς και το ιδεολογικό και παιδαγωγικό πλαίσιο που εισήγαγε με την ίδρυση της ΕΟΝ και την έκδοση των περιοδικών της κυβέρνησής του. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με την κόρη, τον γαμπρό και τον εγγονό της Γεωργίας Μαυραγάνη. Οι συνεντεύξεις αυτές παρατίθενται στο Παράρτημα της εργασίας με την άδεια των συνεντευξιαζομένων. Ο συνδυασμός των μεθόδων αυτών αποδείχθηκε αναγκαίος και πολύτιμος στην κατανόηση της προσωπικότητας της Μαυραγάνη και βοήθησε να φωτιστούν πτυχές της εποχής εκείνης που συμπληρώνουν και αναδεικνύουν το υλικό του Ημερολογίου.

Για την συγγραφή της παρούσας εργασίας θεωρήθηκε αναγκαία η μελέτη των τευχών της *Νεολαίας*. Στις σελίδες του περιοδικού αποτυπώνεται η δράση της ΕΟΝ τόσο προπολεμικά όσο και κατά τη διάρκεια του πολέμου καθώς και η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας στους κόλπους της μεταξικής Νεολαίας. Ιδιαίτερα βοηθητική στάθηκε η ιστοσελίδα που αφορά στη ζωή και το έργο του Ιωάννη Μεταξά και έχει επιμεληθεί η εγγονή του Ιωάννα Φωκά καθώς σε αυτή υπάρχουν αναρτημένα όλα τα τεύχη του περιοδικού αλλά και γενικότερα πλούσιο υλικό για την εποχή (αρχεία, φωτογραφίες, δημοσιεύματα, άρθρα).²

Η μελέτη όλων αυτών βασίζεται στη χρήση της κοινωνικο-ιστορικής μεθόδου της Λαογραφίας. Το Ημερολόγιο παρουσιάζεται και αναλύεται μέσα στα κοινωνικο-ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής που γράφτηκε. Για το λόγο αυτό κρίθηκε αναγκαία η παρουσίαση της πολιτικής κατάστασης και του ιστορικού γίνεσθαι της μεταξικής περιόδου. Η Μαυραγάνη κατά τη συγγραφή του Ημερολογίου αποφεύγει να χρησιμοποιήσει το πρώτο ενικό πρόσωπο ακόμη κι όταν το υποκείμενο των ενεργειών είναι η ίδια. Η ταυτότητά της εκφράζεται μέσα από την ομάδα, την κοινή ομαδική προσπάθεια που ενώνει όλα τα μέλη της ΕΟΝ. Η ομαδικότητα είναι αναμφισβήτητα μαζί με «το κατά παράδοσιν» και «το αυθόρμητον» ένα από τα τρία βασικά χαρακτηριστικά των λαογραφικών φαινομένων.³ Σημαντική επίσης έννοια συνιστά αυτή της *communitas* για τα μεθοριακά φαινόμενα του Victor Turner. Η κοινότητα προκειμένου να αντιμετωπίσει την κρίση θωρακίζεται με ένα μείγμα ταπεινότητας, ιερότητας, ομοιογένειας και συντροφικότητας.⁴

Η παρούσα διατριβή αποτελείται από τα εξής τμήματα: Εισαγωγή· Κεφάλαια 1 έως 3· Συμπεράσματα· Πηγές και Βιβλιογραφία· Παράρτημα· Ακουστικός Ψηφιακός Δίσκος (CD) με τις συνεντεύξεις των επιγόνων της Γεωργίας Μαυραγάνη.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται το Ημερολόγιο ως ένα ιδιότυπο γραμματειακό είδος που κινείται ανάμεσα στα όρια της ιστορίας, της λογοτεχνίας και της καταγραφής της καθημερινότητας και μας επιτρέπει να μελετήσουμε την ιστορία από τη σκοποιά της υποκειμενικά βιωμένης εμπειρίας. Γίνεται επίσης ιδιαίτερη αναφορά στα χαρακτηριστικά των ημερολογίων του ελληνοϊταλικού πολέμου, στην ευρύτερη κατηγορία των οποίων εντάσσεται το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται αδρομερώς το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της μεταξικής διακυβέρνησης, προκειμένου να ενταχθεί το Ημερολόγιο στο κοινωνικο-ιστορικό γίνεσθαι της εποχής. Στο τρίτο και πιο εκτενές κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση του Ημερολογίου της Μαυραγάνη με άξονες συγκεκριμένες θεματικές που αφορούν τη Λαογραφία και σχετίζονται κυρίως με την καθημερινότητα και τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στην κρίσιμη-μεθοριακή περίοδο του Ελληνοϊταλικού πολέμου, πάντα όμως μέσα από το πρίσμα της ιδεολογίας της ΕΟΝ.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα. Στο τμήμα αυτό συνοψίζονται και σχολιάζονται τα ερωτήματα και οι σκοποί που τέθηκαν στην Εισαγωγή. Ως μέρος της εργασίας αυτής παρατίθενται στο Παράρτημα οι συνεντεύξεις των συγγενών της Γεωργίας Μαυραγάνη, φωτογραφικό υλικό και ολόκληρο το Ημερολόγιο. Για την παράθεση του έχω την άδεια του κατόχου του Γεωργίου Μακρινδάκη, εγγονού της Γεωργίας Μαυραγάνη. Θεωρώ πως με αυτό τον τρόπο μπορεί να «ακουστεί» η δική της ιστορία, έτσι ακριβώς όπως την βίωσε και την κατέγραψε. Στις προθέσεις τις ίδιες δεν ήταν ποτέ η δημοσίευση του υλικού αυτού κι αυτό είναι πολύ σημαντικό καθώς το υλικό δεν έχει υποστεί καμία επεξεργασία. Τα γεγονότα καταγράφονται σχεδόν τη στιγμή που συμβαίνουν. Αντέγραψα με πολύ σεβασμό και προσοχή το κείμενο της χωρίς να προβώ σε οποιαδήποτε διόρθωση ή βελτίωση ως προς την ορθογραφία και τη γλωσσική διατύπωση.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην οικογένεια της Γεωργίας Μαυραγάνη, στην κόρη της Σοφία Σεντονά, στον γαμπρό της Νίκο Μακρινδάκη και στον εγγονό της Γιώργο Μακρινδάκη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν και τη βοήθειά τους. Γνωρίζω πόσο πολύ την αγαπούν και την θυμούνται, τώρα πια είναι και για μένα πολύ αγαπημένο πρόσωπο. Τέλος ευχαριστώ πολύ την επιβλέπουσα της παρούσας εργασίας, κα Βασιλική Χρυσανθοπούλου και τα μέλη της επιτροπής, κα Μαριάνθη Καπλάνογλου και κ. Ιωάννη Καραχρήστο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ferenczi S, The glacial period of dangers, *Nyugat*,7, 1914, σ. 268-276

² <http://ioannismetaxas.gr/index.html>

³ Μερακλής Γ, *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη 2011*, Αθήνα: Καρδαμίτσα, σ.14

⁴ Βλ. σχ.: Turner V. “Liminality and Cummunitas,” in *The Ritual Process: Structure and Anti-Sructure* (Chicago: Aldine Publishing, 1969), pp. 94-113, 125-30

1. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ: ΕΝΑ ΙΔΙΟΤΥΠΟ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΟ ΕΙΔΟΣ

1.1. Το ημερολόγιο ως βιογραφικό και αρχειακό υλικό

Οι κοινωνικές επιστήμες ξεκίνησαν να αξιοποιούν βιογραφικό υλικό πολύ πριν από τον 20^ο αιώνα. Η αξιοποίηση των προφορικών πηγών έχει τις απαρχές της ήδη στον 5^ο αιώνα π.Χ., με τον Ηρόδοτο να αναζητά τους αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων προκειμένου να διασταυρώσει τις μαρτυρίες του. Στην κοινωνιολογία, η χρησιμοποίηση βιογραφικών στοιχείων ανάγεται στα τέλη του πρώτου παγκόσμιου πολέμου, με τη Σχολή του Σικάγου, όταν οι W.I. Thomas και F. Znaniecki δημοσίευσαν την μελέτη τους για την μετανάστευση των πολωνών αγροτών στην Αμερική. Οι Thomas και Znaniecki έδωσαν μεγάλη σημασία στην αλληλογραφία των πολωνών μεταναστών και στην αυτοβιογραφία ενός από αυτούς προσπαθώντας να κατανοήσουν πώς οι ευρύτερες θεσμικές λογικές βιώνονται σε υποκειμενικό επίπεδο. Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ωστόσο κυριαρχούν στην έρευνα οι ποσοτικές μέθοδοι που στρέφουν το ενδιαφέρον τους στην κατηγοριοποίηση σε μια προσπάθεια να αντικειμενικοποιήσουν τα δεδομένα τους.¹

Στη δεκαετία του 1960 παρατηρείται σημαντική ανάπτυξη της βιογραφικής μεθόδου,² ως μια απάντηση στην ανεπάρκεια των ποσοτικών αναλύσεων ως προς την βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων και των διαδικασιών που διαμορφώνουν στάσεις σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Η κοινωνιολογική έρευνα επικεντρώνεται στο υποκείμενο, την καθημερινότητα, τις κοινωνικές δραστηριότητες και στο νόημά τους.³ Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό αναπτύσσεται η προφορική ιστορία, μια ιστορία «από τη βάση» όχι απλώς των επίσημων πρωταγωνιστών αλλά και του λαού. Η Πασσερίνι σημειώνει πως την ιστοριογραφία εδώ και χρόνια την απασχολεί το ζήτημα του ορισμού των υποκειμένων της ιστορικής αλλαγής. Ως υποκείμενα θεωρήθηκαν εξέχουσες προσωπικότητες, κυρίως άνδρες και ορισμένες μορφές συλλογικότητας: το έθνος, η τάξη, το κόμμα και πρόσφατα η οικογένεια. Τις τελευταίες ωστόσο δεκαετίες υπάρχει μια δραστηριότητα προς την αποδοχή «νέων» υποκειμένων. Χάρη στην πρόσφατη στροφή του ενδιαφέροντος στο φύλο και στη γενιά, τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι, οι επίσημες και ανεπίσημες ενώσεις γυναικών και ανδρών άρχισαν να απασχολούν την έρευνα.⁴

«Η υποκειμενικότητα των μαρτυριών είναι βασική αναλυτική έννοια της προφορικής ιστορίας και δεν μειώνει αλλά ενισχύει την ερμηνευτική τους αξία, καθώς αποκαλύπτουν πληροφορίες για την καθημερινή ζωή ή για σημαντικά γεγονότα που οι επίσημες πηγές συχνά αγνοούν ή αποσιωπούν».⁵ Η μελέτη βιογραφικών στοιχείων και προσωπικών μαρτυριών συντελεί στη σύνδεση συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων με την ιστορία της ευρύτερης κοινωνίας.⁶ Βασική παραδοχή της βιογραφικής προσέγγισης αποτελεί πως κάθε αφήγηση ζωής⁷ είναι φορέας κοινωνιολογικής γνώσης και μια πρώτη ύλη που συμπυκνώνει ένα πολύτιμο κοινωνιολογικά υλικό. Τα κείμενα αυτοβιογραφικού χαρακτήρα που κινούνται ανάμεσα στην προφορική και γραπτή πηγή συμβάλλουν στην θέαση της ιστορίας από μια σκοπιά ψυχο-πολιτισμική.⁸ Το υποκείμενο της αυτοβιογραφίας δανείζεται πεποιθήσεις, μοτίβα, αποφθέγματα του παρελθόντος, της οικογένειας, της κοινότητας εκφράζοντας έτσι συλλογικές μνήμες λαών και εθνών. Σημαντικά γνωρίσματα αυτής της προσέγγισης συνιστούν: «α) η κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και φαινομένων μέσα από την διερεύνηση της ατομικής ζωής, β) η διαχρονική θεώρηση της ατομικής και κοινωνικής ζωής, και γ) η έμφαση στην υποκειμενική πρόσληψη των κοινωνικών φαινομένων».⁹

Η Κωνσταντίνα Μπάδα και η Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν σημειώνουν πως η προφορική ιστορία στην Ελλάδα έχει την αφετηρία της στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τις καταγραφές λαογράφων, λογοτεχνών, τοπικών λογίων και ξένων εθνογράφων. Οι καταγραφές ωστόσο αυτές στερούνταν ιστορικών πλαισίων και πληροφοριών για τους κοινωνικούς του φορείς. Εξάιρεση αποτελεί το έργο της Μέλπωσ Μερλιέ, τη δεκαετία του 1930, η οποία ξεκίνησε να συγκεντρώνει προφορικές αφηγήσεις προσφύγων από τη Μικρά Ασία.¹⁰

Οι πληροφορίες για τη ζωή ενός ατόμου εμπεριέχονται σε ποικίλες μορφές αυτοβιογραφικού υλικού. Το υλικό αυτό ο ερευνητής το βρίσκει έτοιμο και άλλες φορές το εξάγει μέσα από την ερευνητική διαδικασία. Τα ημερολόγια αποτελούν μια κατηγορία στην οποία συγκεντρώνεται βιογραφικό υλικό για προσωπικούς λόγους ή για τις ανάγκες δημοσίων ή άλλων υπηρεσιών (άλλες μορφές βιογραφικού υλικού αποτελούν οι (αυτο)βιογραφίες, η αλληλογραφία, αρχειακό υλικό με λόγους και μαρτυρίες, αφηγήσεις ζωής, ιστορίες ζωής, η εθνοβιογραφία ή βιογραφία ομάδας).¹¹ Η μελέτη ενός ημερολογίου παρέχει λοιπόν τη δυνατότητα επεξεργασίας βιογραφικού

υλικού, χρειάζεται ωστόσο πάντα να λαμβάνονται υπόψη οι διαδικασίες παραγωγής, τα κίνητρα που ωθούν κάποιον στη συγγραφή, η οπτική γωνία μέσα από την οποία εξιστορούνται τα γεγονότα και τα ενδεχόμενα κενά που συνεπάγονται.¹² Ως κείμενο ένα ημερολόγιο φέρει τα ξεχωριστά σημάδια της συνειδητής και ασυνείδητης εξέτασης των γεγονότων από τον συγγραφέα, τα οποία αποτυπώνονται σε αυτά που επιλέγει να συμπεριλάβει σε αυτό αλλά και να αποκρύψει. Η εξέταση της γλώσσας είναι πολύ σημαντική καθώς αυτή μπορεί να αντανακλά, να διαιωνίζει αλλά και να αποδομεί τους πολιτιστικούς μύθους για τη φυλή, την τάξη και το φύλο.¹³

Τα ημερολόγια που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή γεγονότων όπως εμπειρίες ταξιδιού ή πεδία μαχών αποτελούν υποκατηγορία του ημερολογίου. Πολλά βήματα εμπλέκονται στη διαδικασία της συγγραφής τους κι έτσι η ενασχόληση με αυτά μπορεί να αποδειχθεί κερδοφόρα όσο αφορά το περιεχόμενο των ημερολογίων, τα κίνητρα για τη διατήρησή του, ακόμη και την καταστροφή του.¹⁴

Αρχικά, η ημερολογιακή μαρτυρία αντιμετωπίστηκε με δυσπιστία και επιφύλαξη ως προς την εξαγωγή «αντικειμενικών» συμπερασμάτων. Στο τέλος ωστόσο του 20^{ου} αι. ήταν έντονη πλέον η ανάγκη του σύγχρονου κόσμου για την έκφραση της υποκειμενικότητας. Η Πασσερίνι εύστοχα κάνει λόγο για το «δικαίωμα στην αυτοβιογραφία».¹⁵ Μέχρι πρόσφατα η συστηματική ένταξη αυτοβιογραφικών κειμένων στις ιστορικές πηγές δεν ήταν αποδεκτή. Το φιλοσοφικό πλαίσιο της ιστοριογραφίας δεν επέτρεπε στους ειδήμονες να ασχοληθούν με τις υποκειμενικότητες. Για πολλά χρόνια, η ορθόδοξη κοινωνική επιστήμη και ο ορθόδοξος μαρξισμός είχαν στραμμένο το βλέμμα τους αποκλειστικά στις κοινωνικές δομές και διαδικασίες.¹⁶ Οι ερευνητές λοιπόν ακόμα και όταν μελετούσαν το υποκείμενο ουσιαστικά περιορίζονταν στο λευκό και αρσενικό υποκείμενο,¹⁷ παραγκωνίζοντας πληθυσμιακές ομάδες, όπως οι γυναίκες και έθνη. Σήμερα, επανακαθορίζονται τα όρια μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου και «το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε από τις δομές και τις διαδικασίες στις κουλτούρες και στα βιώματα των απλών ανθρώπων»¹⁸, καθώς η μελέτη στρέφεται «στις συνθήκες της καθημερινής ζωής όπως τη βιώνουν οι απλοί άνθρωποι».¹⁹ Αυτό που απασχολεί τις κοινωνικές επιστήμες είναι η έννοια της υποκειμενικότητας υπό το πρίσμα πως η μελέτη του συνόλου των πιθανών υποκειμενικοτήτων μπορεί να οδηγήσει όχι στην αναμφίβολα ανέφικτη αντικειμενικότητα αλλά σε μια πλησιέστερη εκδοχή της.²⁰ Τα

ατομικά βιώματα σφυρηλατούνται στο πλαίσιο μιας συλλογικότητας πολύ σημαντικής για την διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης και μνήμης. Ο Μερακλής παρατηρεί πως «ακόμα κι όταν δεν είναι διόλου στις προθέσεις του αφηγητή, μιλώντας αυτός για τον εαυτό του, για την προσωπική και την οικογενειακή του ζωή, να μιλάει, σ' ένα μεγάλο βαθμό για τη ζωή όλων συγχρόνως».²¹

Ο Νόρμπερτ Ελίας επιμένει στην ανάγκη να εγκαταλειφθεί το «ιερό» σχίσμα μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου και κατ'επέκταση εσωτερικού και εξωτερικού και μας καλεί σε μια προοπτική «παρασκηνιακής» διάστασης του σύμπαντος, αυτή «της υποκειμενικής εμπειρίας, της συνείδησης». Η αντίληψη πως η υποκειμενικότητα και η αντικειμενικότητα είναι αυστηρά διαχωρισμένες και μόνο η τελευταία χαρακτηρίζεται ως επιστημονική χρειάζεται να ξεπεραστεί καθώς αποτελεί ανάχωμα στη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων. Και η υποκειμενικότητα εξίσου μπορεί να αποτελεί αντικείμενο επιστημονικών διαδικασιών. Δεν πρόκειται λοιπόν για την αντικατάσταση της μιας από την άλλη, αλλά για τον επανακαθορισμό των σχέσεων μεταξύ των δύο και την προσεκτικότερη ενασχόληση με την υποκειμενικότητα.²² Ο Βοζίκας σημειώνει: «Η βάση της διαλογικότητας είναι η πολυφωνία, δηλαδή, η συνύπαρξη μέσα στην ενότητα ενός γεγονότος, ενός πλήθους από φωνές, αυτόνομες και ασυγχώνευτες συνειδήσεις που η κάθε μια κουβαλάει τον δικό της κόσμο, ενώ διαλογικότητα είναι η άρθρωση της σχέσης ανάμεσα σε αυτές τις φωνές. Γι' αυτό, σύμφωνα με τη θεωρία της διαλογικότητας, η πηγή του νοήματος δε βρίσκεται στο άτομο. Το νόημα είναι διυποκειμενικό και βγαίνει μέσα από τη διαλογική σύνθεση μεταξύ των ατόμων».²³

Το ημερολόγιο μας δίνει τη δυνατότητα να μελετήσουμε το υποκείμενο, το οποίο όμως αλληλεπιδρά με το κοινωνικό πλαίσιο. Η γέννηση του ημερολογίου εξάλλου ήρθε ως απόρροια ιστορικών μεταβολών, καθώς προϋπέθετε την ανάπτυξη διαφόρων τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας, η οποία συνέβη μετά την Αναγέννηση σε μια μακρά περίοδο διεργασιών στον Ευρωπαϊκό χώρο. Το ημερολόγιο λοιπόν «πολιτογραφείται ως έκφραση κυρίως ευρωπαϊκή».²⁴ Η μελέτη των Philippe Lejeune-Catherine Bogaert²⁵ φωτίζει δύο βασικές ανάγκες που οδήγησαν στην πρακτική τήρησης ημερολογίου. Η πρώτη ανάγκη είχε να κάνει με την επιθυμία του ανθρώπου μέσω του «γνώθι σαυτόν» να διάγει ένα αρμονικό βίο και η δεύτερη πιο πρακτική ανάγκη του να διαχειριστεί τα αγαθά καταγράφοντάς τα στα

καλεντάρια των εμπορικών οίκων της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και αργότερα της Ενετικής πολιτείας. Παράλληλα ξεκίνησε και η καταγραφή σημαντικών γεγονότων της συλλογικής ζωής, όπως οι πόλεμοι, οι λοιμοί, τα φυσικά γεγονότα.²⁶

Οι Lejeune-Bogaert αναφέρονται και σε άλλες επιμέρους επινοήσεις που συνετέλεσαν στην πρακτική του ημερολογίου στις διάφορες μορφές του. Πολύ σημαντική υπήρξε η ανάπτυξη της χαρτοποιίας στην Ευρώπη και η εφεύρεση της τυπογραφίας από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα μέσω των οποίων διαδόθηκε ο γραπτός λόγος. Η επινοήση επίσης του μηχανικού ρολογιού στις αρχές του 14^{ου} αιώνα και η προοδευτική εξατομίκευσή του αύξησε το ενδιαφέρον για τον υπολογισμό και τη διαχείριση του χρόνου που ξεκίνησε να έχει πια και οικονομική αξία.²⁷ Γύρω στο 1750 άρχισε να παίρνει μια μορφή πιο κοντά σε αυτό που ξέρουμε σήμερα και να πολλαπλασιάζεται.²⁸

Βασικό χαρακτηριστικό της τήρησης ημερολογίου αποτελεί η καταγραφή της ημερομηνίας στην αρχή της καταχώρησης. Υπάρχουν όμως και ημερολόγια χωρίς ημερολογιακή ένδειξη και αυτά κυρίως αποτελούν τα ημερολόγια πολέμου. Η απουσία χρονικού προσδιορισμού στις καταγραφές ίσως να έχει να κάνει με τον φόβο να πέσει το ημερολόγιο στα χέρια του εχθρού. Άλλο χαρακτηριστικό των ημερολογίων αποτελεί ο εν θερμώ χαρακτήρας της μικρής χρονικής απόστασης που χωρίζει το γεγονός από την καταγραφή του και η αποσπασματικότητά τους καθώς συχνά συνιστούν μια αφήγηση χωρίς αρχή, μέση και τέλος.²⁹ Ο ημερολογιακός χρόνος είναι βιωματικός επειδή υπάρχει η «τριβή με το καθημερινό γεγονός»³⁰ και σύγκλιση ανάμεσα στα συμβάντα και στη γραφή.³¹ Ο Νάσος Βαγενάς επισημαίνει: «Γιατί ο ημερολογιογράφος γράφει πριν ακόμη ολοκληρωθεί η εμπειρία από την οποία θα συντεθεί το κείμενό του, και είναι αδύνατο να συνθέσει κανείς μian οργανική μορφή από ένα σύνολο που δεν το γνωρίζει ολόκληρο». ³² Στην ημερολογιακή καταγραφή συνυπάρχουν οι τρεις άξονες του χρόνου: το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Ο Άγιος Αυγουστίνος αναφέρει σχετικά με αυτό, «το παρόν του παρελθόντος είναι η μνήμη. Το παρόν του παρόντος είναι η άμεση αντίληψη, και το παρόν του μέλλοντος είναι η προσμονή».³³ Το ημερολόγιο αποτελεί μια πράξη εσωστρέφειας και απομόνωσης αφού απαιτείται η απομάκρυνση από τους άλλους προκειμένου το υποκείμενο να καταγράψει σκέψεις, συναισθήματα, γεγονότα,

εξάλλου «θεωρητικά δεν προϋποθέτει καν τον αναγνώστη».³⁴ Ένα ημερολόγιο είναι από τη φύση του προσωπικό και ιδιωτικό.³⁵

Τα ημερολόγια, ως αρχεία³⁶, αποτελούν ιστορική πηγή. Τις τελευταίες δεκαετίες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη μελέτη της διαλογικής πρακτικής της καθημερινότητας. Πράγματα και γεγονότα που σε παλαιότερες μελέτες θεωρούνταν ως απλώς ασήμαντα στην καθημερινή ζωή (τροφήμα, ρούχα, ψώνια) διερευνώνται υπό ένα νέο πρίσμα, συχνά με τη μορφή μελετών περίπτωσης για ασήμαντα ή κατακερματισμένα πράγματα. Ένας κατακερματισμένος κόσμος είναι κεντρικός στο πρόβλημα της καθημερινής ζωής και τα ημερολόγια χρησιμεύουν ως πλαίσιο της καθημερινής προσέγγισης.³⁷ Μια προσέγγιση που βασίζεται σε ημερολόγιο για την καθημερινή ζωή διευκολύνει την έρευνα σε γκρίζες περιοχές.³⁸ Τα αρχειακά τεκμήρια (ημερολόγια, επιστολές, φωτογραφίες, συμβόλαια, πιστοποιητικά γεννήσεως, κ.ά. κα) δημιουργούνται από την κοινωνική δραστηριότητα και την επικοινωνία των ανθρώπων και των οργανισμών. Τα ημερολόγια σκιαγραφούν τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, αποτυπώνουν την ιστορία του, απαθανατίζουν τις εμπειρίες του και εξυπηρετούν την λειτουργία της μνήμης. Κάποια καταστρέφονται αμέσως μόλις δημιουργηθούν, άλλα φυλάσσονται για κάποιο διάστημα και άλλα διατηρούνται όταν κρίνεται ότι έχουν πρακτική ή συναισθηματική αξία.³⁹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Θανοπούλου Μ., Πετρονώτη Μ., Βιογραφική Προσέγγιση: μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας, στο *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, The Greek Review of Social Research, τχ. 64, 1987, σ. 21-22

² «Η βιογραφική μέθοδος είναι η μελετημένη συλλογή και ερευνητική χρήση τεκμηρίων ζωής, ιστοριών, απολογισμών και αφηγήσεων (Plummer, K, 1983, *Documents of life*, London: Allen and Unwin, σ. 13), που περιγράφουν καθοριστικές-σημαδιακές στιγμές της ζωής συγκεκριμένων ανθρώπων. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται σε γραπτές αυτοβιογραφίες (autobiographies) και βιογραφίες (biographies) (Dilthey 1910/1963, *Autobiography and History*, στο: Dilthey W. (1962) *Pattern and meaning in History: Thoughts of History and Sociology*, edited with an introduction by H. P. Rickman, New York: Harper & Row, σ. 85-93), ημερολόγια (diaries), επιστολές (letters), νεκρολογίες (obituaries), καθώς και σε αφηγήσεις ζωής (life stories) και ιστορίες ζωής (life histories), δηγήσεις προσωπικών εμπειριών (personal, experience stories), προφορικές ιστορίες (oral histories) και προσωπικές ιστορίες (personal histories) (Denzin 1989, *Interpretive Biography*, Newbury Park, CA: Sage Publications / Qualitative Research Methods, v. 17, σ. 7) στο Κακάμπουρα Ρ., *Αφηγήσεις Ζωής, Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*, Αθήνα: Διάδραση, 2011, σ. 31

³ Θανοπούλου Μ., Πετρονώτη Μ., 1987, ό.π., σ. 22-23

⁴ Πασσερίνι Λ., *Σπαράγματα του 20ού αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*, Αθήνα: Νεφέλη, 1998, σ.16

⁵ Χρυσανθοπούλου Β., *Τόποι μνήμης στην καστελλοριζιακή μετανάστευση και διασπορά*, Αθήνα: Παπαζήση, 2017, σ. 89

⁶ Θανοπούλου Μ., Πετρονώτη Μ., 1987, ό.π., σ. 27-28

⁷ Βλ. Κακάμπουρα Ρ., *Αφηγήσεις Ζωής, Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*, Αθήνα: Διάδραση, 2011

⁸ Μπαμπούνης Χ, *Ιστορική Αφήγηση και Πηγές*, Αθήνα: Παπαζήση, 2013, σ. 68

- ⁹ Μπαμπούνης Χ., Τουλιάτος, Σ., *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 2017, σ. 208
- ¹⁰ Χρυσανθοπούλου Β., 2017, *ό.π.*, σ. 95
- ¹¹ Θανοπούλου Μ., Πετρονώτη Μ., 1987, *ό.π.*, σ. 24-26
- ¹² Θανοπούλου Μ., Πετρονώτη Μ., 1987, *ό.π.*, σ. 26-27
- ¹³ Bunkers S. (1990) Subjectivity and Self-Reflexivity in the Study of Women's Diaries as Autobiography, *Auto/Biography Studies*, Vol.5, Issue 2, 1990, pp. 114-123, σ. 115
- ¹⁴ Hui-yu Caroline TS' AI, Diaries and Everyday Life in Colonial Taiwan, *Japan Review, Journal of The Internation Research Center for Japanese Studies*, n. 25 (2013), σ. 147
- ¹⁵ Πασσερίνι Λ., 1998, *ό.π.*, σ.26
- ¹⁶ Ίγκερς Γκ., *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα*, Αθήνα: Νεφέλη, 2006, σ.131
- ¹⁷ Πασσερίνι Λ., 1998, *ό.π.*, σ.14
- ¹⁸ Ίγκερς Γκ., 2006, *ό.π.*, σ.133
- ¹⁹ Ίγκερς Γκ., 2006, *ό.π.*, σ.135
- ²⁰ Μπαμπούνης Χ., Τουλιάτος, 2017, *ό.π.*, σ. 233
- ²¹ Μερακλής Μ.Γ. *Έντεχνος Λαϊκός Λόγος. Κείμενα και κριτική νεοελληνικού λόγου*, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2007, σ. 88
- ²² Πασσερίνι Λ., 1998, *ό.π.*, σ.36-37
- ²³ Βοζίκας Γ., «Λαογραφία και μυθιστόρημα. Διαλογικές σχέσεις μεταξύ επιστήμης, τέχνης και αστικού πολιτισμού», *Λαογραφία* 42 (2010-2012) [*Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «1909-2009: 100 Χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας»*, (Πανεπιστήμιο Αθηνών, 11-13.03.2009) (επιμ. Μ. Αλεξιάδης και Γ. Χ. Κούζας), Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία και Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών]:145-169 στο Χρυσανθοπούλου Β., 2017, *ό.π.*, σ. 89

- ²⁴ Δημητρίου, Ε., 2007, ό.π., σ. 15
- ²⁵ Lejeune Ph., Bogaert C., *Un Journal à Soi*, Paris, Textuel, 2003 στο Δημητρίου, Ε., 2007, ό.π. σ. 16
- ²⁶ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π. σ. 16-17
- ²⁷ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π. σ. 17
- ²⁸ Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 146
- ²⁹ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.35
- ³⁰ Μουλλάς Π, *Ο λόγος της απουσίας. Δοκίμιο για την επιστολογραφία με σαράντα ανέκδοτα γράμματα του Φώτου Πολίτη (1908-1910)*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1992, σ. 165
- ³¹ Πασχαλίδης Γρ., *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, εκδ. Σμιλή, Αθήνα, 1993, σ.20
- ³² Βαγενάς Ν., «Έξι νύχτες στην Ακρόπολη: Το ημερολόγιο ως μυθιστόρημα», *Διαβάζω*, τ. 155τ. 155 (1986), σ. 79-83 στο Δημητρίου Ε. *Ο πόλεμος ως προσωπικό βίωμα: ο ελληνοϊταλικός πόλεμος 1940-1941 μέσα από τα προσωπικά ημερολόγια Ελλήνων στρατιωτών*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2007, σ.35
- ³³ Αγίου Αυγουστίνου, *Εξομολογήσεις*, Α'τ., μετ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, Αθήνα: Πατάκη, 1997, σ.173
- ³⁴ Δημαράς, Κ, *Νεοελληνική επιστολογραφία*, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1963, σελ. θ'
- ³⁵ Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 162
- ³⁶ «Αρχείο είναι το σύνολο των πρωτογενών τεκμηρίων, ανεξαρτήτως χρονολογίας, μορφής και ύλης το οποίο έχει παραγάγει, παραλάβει και συγκεντρώσει ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του.» Θα λέγαμε ότι αποτελεί μια σειρά φωτογραφιών οι οποίες τραβήχτηκαν αυτόματα με σειρά και ρυθμό που καθορίζεται από την ίδια την δραστηριότητα και μπορούν να χρησιμεύσουν ως μαρτυρία ή απόδειξή της. (Γιαννακόπουλος, Γ., Μπουντούρη, Β., *Εισαγωγή στην Αρχειονομία*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, 2015, σ. 5-6)

³⁷ Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 146

³⁸ Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 146

³⁹ Γιαννακόπουλος Γ., Μπουντούρη, Β., 2015, ό.π., σ. 8

1.2. Τα ημερολόγια του ελληνοϊταλικού πολέμου

Έχουν εντοπιστεί περίπου 50 ημερολόγια για τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-41. Ανάμεσα τους βρίσκονται και 4 επίσημα ημερολόγια μονάδων, τα οποία έχουν εκδοθεί στο διάστημα 1945-2006. Γι' αυτά τα ημερολόγια που περιγράφουν την εμπειρία του πολέμου συνηθίζονται οι όροι «πολεμικό ημερολόγιο», «ημερολόγιο πολέμου», «ημερολογιακές σημειώσεις» και σπανιότερα ο όρος «σημειωματάριο».¹ Κάποια από αυτά υπέστησαν τροποποιήσεις από τον συγγραφέα ή τον εκδότη κι εμπλουτίστηκαν με αναμνήσεις, κρίσεις και θέσεις.² Σαφής πρόθεση του συγγραφέα αποτελεί η προβολή της προσωπικής τους συμβολής στον έπος του '40, είναι ένα τρόπος να δηλώσουν «ήμουν κι εγώ εκεί». Οι πολεμιστές εξάλλου στη συλλογική συνείδηση και των νεότερων γενεών έχουν καταγραφεί ως μαχητές με μια αίσθηση υπεροχής.³ Η αφήγηση των περισσότερων δημοσιευμένων και κατατεθειμένων ημερολογίων σε αρχεία ξεκινά με τα γεγονότα της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940, ακόμα και στην περίπτωση που ο ημερολογιογράφος ξεκίνησε με την καταγραφή μέρες αργότερα.⁴ Η Ελένη Δημητρίου παρατηρεί:

«Ήταν το κάλεσμα της ιστορίας που τους ώθησε να γράψουν και να δημοσιεύσουν, το εμείς που τόσο συγκλονισμένοι βίωσαν και όχι ένα εγώ σε αναζήτηση. Το προσωπικό στοιχείο περιορίζεται ασφυκτικά στα ημερολόγια του ελληνοϊταλικού πολέμου. Τα ημερολόγια αυτά ήταν ο καρπός της αντίστασης του ατόμου στο χρόνο και στη λήθη και όχι ο χώρος κρυμμένων μυστικών και εξομολογήσεων. [...] Οι συντάκτες τους δεν προχώρησαν σε καταγραφές που να συνδέουν την προηγούμενη ζωή με την τρέχουσα, τον προηγούμενο εαυτό με αυτόν που οι σκληρές πρωτόγνωρες συνθήκες διαμόρφωναν.»⁵

Στα ημερολόγια πολέμου δεν τίθεται το ζήτημα της ενδοσκόπησης και της αυτοβελτίωσης μέσα από την αυτοπαρατήρηση, όπως συμβαίνει σε άλλα ημερολόγια. Σε αυτά δεν υπάρχουν περιγραφές των ψυχικών καταστάσεων. Η συλλογική προσπάθεια είναι το επίκεντρο, η υποταγή του ατόμου σε άνωθεν διαταγές, η έκφραση της υποκειμενικότητας περιορίζεται και γι' αυτό εκλείπει ο προσωπικός χαρακτήρας στη γραφή. Στο ημερολόγιο δεν αποτυπώνεται ο εσωτερικός κόσμος, οι μύχιες σκέψεις και τα συναισθήματα αλλά η δράση του υποκειμένου, των

συμπολεμιστών και των αντιπάλων. Οι περιγραφές εξαντλούνται στο επίπεδο των γεγονότων και των συνθηκών αυτό εξάλλου προστάζει η ελάχιστη ανάπαυση και η αντίληψη πως η έκφραση του προσωπικού ψυχικού βίου αποτελεί εγωιστική πολυτέλεια. Τα συναισθήματα δίνονται μέσα από την καταγραφή των δράσεων. πάρχουν βέβαια και εξαιρέσεις όπως το Ημερολόγιο του Λουκάτου «Οπλίτης στο Αλβανικό Μέτωπο 1940-1941». ⁶ Σε αυτό ο συγγραφέας επεξεργάστηκε γλωσσικά και υφολογικά τις ημερολογιακές του σημειώσεις, και μάλιστα σε μεγάλη ηλικία, αφήνοντας αναστοχαστικά να διαφαίνονται σκέψεις και συναισθήματα. Το κείμενο του γίνεται κάποτε φιλοσοφικό και ενδιαφέρον από ψυχολογική σκοπιά. Ο Λουκάτος όμως, ως παιδαγωγός, ετοίμασε τις σημειώσεις του για δημοσίευση, όπως ο ίδιος επισημαίνει στον πρόλόγο του για να μάθουν και οι νεώτερες γενιές. Τα περισσότερα ημερολόγια τελειώνουν με την έναρξη της γερμανικής κατοχής και την επιστροφή των μαχητών στους τόπους καταγωγής τους, σταματούν δηλαδή στη στιγμή που «κινδυνεύουν» να αποκτήσουν προσωπικό τόνο και ξεκινά ο ιδιωτικός χώρος του ημερολογιογράφου. Το ημερολόγιο πολέμου είναι μια αυτοτελής διήγηση, όταν υπάρχει η πρόθεση του συγγραφέα να αναφερθεί εκτενέστερα στη ζωή του επιλέγει τη μορφή της αυτοβιογραφίας.⁷ Ο Λουκάτος στην Εισαγωγή του Ημερολογίου του «Οπλίτης στο Αλβανικό Μέτωπο 1940-1941» γράφει σχετικά με την απόφαση της καταγραφής:

«Ήθελα όμως να φυλάξω κάπως τον «ίσκιο» αυτόν της ζωντανής λεπτομέρειας, για να μου αφηγείται και να του αφηγούμαι, αναβιωτικά, τα όσα αφορούσαν τους «Συνστρατιώτες» μου, τους Αξιωματικούς μας, και την αγχώδη ψυχολογία των πολεμιστών, ακόμη και των Ιταλών μας, απέναντι...»⁸

Η γλώσσα αυτών των ημερολογίων ποικίλλει. Η πλειοψηφία είναι γραμμένη στην ομιλούμενη γλώσσα με επιρροές από την καθαρεύουσα και την ξύλινη γλώσσα της μεταξικής κυβέρνησης. Σε πολλά υπάρχουν πολλά γραμματικά και συντακτικά λάθη. Η έλλειψη εκπαίδευσης εξάλλου δεν εμπόδιζε την τήρηση ημερολογίου. Η χρήση παράλληλων τύπων της δημοτικής και της καθαρεύουσας αντανακλά το γενικότερο γλωσσικό ζήτημα.⁹ Το γεγονός ωστόσο ότι αυτοί οι άνθρωποι από τη μία κρατούν το όπλο και από την άλλη την πέννα προσπαθώντας να κρατήσουν στη μνήμη όσα συγκλονιστικά ζουν είναι ιδιαίτερα συγκινητικό.

Το ημερολόγιο της Μαυραγάνη μπορεί να ενταχθεί στην ευρύτερη κατηγορία των ημερολογίων του ελληνοϊταλικού πολέμου αφού σε αυτό καταγράφονται καθημερινά οι μάχες του στρατού των μετόπισθεν. Παρουσιάζει ωστόσο μια ιδιαιτερότητα. Αποτελεί ένα υβριδικό είδος, που κινείται ανάμεσα στην «αυτοβιογραφία που στηρίζεται στη χρονολογική καταγραφή προσωπικών βιωμάτων, καθώς και κρίσεων, παρατηρήσεων στα καθημερινά γεγονότα»¹⁰ και σε ένα «επίσημο και υποχρεωτικώς τηρούμενο βιβλίο που αφορά στην καταγραφή λεπτομερειών μιας διαδικασίας»¹¹, εν προκειμένω μιας στρατιωτικής οργάνωσης. Η μέλετη της καθημερινότητας ενδιαφέρει ιδιαίτερα τη λαογραφική επιστήμη, και μάλιστα μιας καθημερινότητας σε περίοδο κρίσης. Η Λαογραφία, όπως και η Ανθρωπολογία, η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία, οι κοινωνικές δηλαδή επιστήμες, οφείλουν να προσεγγίζουν τη μελέτη της καθημερινής ζωής όχι ως «επιβαλλόμενη από έξω», αλλά όπως βιώνεται από τα ίδια τα υποκείμενα που μελετώνται, εν προκειμένω από την ίδια τη Μαυραγάνη και τις συντρόφους της.

Το ημερολόγιο λοιπόν ως γραμματειακό είδος κινείται στα όρια της ιστορίας, της λογοτεχνίας και της γραφής της καθημερινότητας¹² κι ενισχύει «την αμφισβήτηση της καθαρότητας των ειδών και της συστηματικής ομαδοποίησής τους».¹³ Ο Βελουδής στη Γραμματολογία του τα κατατάσσει στα «χρηστικά αντικείμενα».¹⁴ Πράγματι, το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη έχει και χρηστική αξία καθώς σχεδόν καθημερινά¹⁵ κατέγραφε τις δράσεις της ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας αλλά το χρησιμοποίησε και ως μέσο έκφρασης προσωπικών σκέψεων και συναισθημάτων. Αξίζει να τονιστεί πως το ημερολόγιο ως ιστορική πηγή δεν οδηγεί στην εξαγωγή απόλυτα ασφαλών συμπερασμάτων με γενική ισχύ λόγω των περιορισμών που τίθενται από τον χαρακτήρα του γράφοντος και από τις συνθήκες συγγραφής του.¹⁶

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.84

² Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.85

³ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.93

⁴ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.105

⁵ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.106

⁶ Λουκάτος Δ., *Οπλίτης στο Αλβανικό Μέτωπο*, Ημερολογιακές Σημειώσεις 1940-41, Αθήνα: ποταμός, 2001

⁷ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.107-109. Μεταξύ ημερολογίου και αυτοβιογραφίας υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά. Η αφήγηση του ημερολογίου είναι πιο διαδοχική και συχνή και συνήθως στερείται πλήρους πληροφόρησης για ένα άτομο ή ένα μέρος. Αντίθετα, μια αυτοβιογραφία αποτελεί συνήθως οργανωμένη αφήγηση ενσωματωμένη στη μνήμη. (Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 147). Για την περαιτέρω μελέτη των Ημερολογίων βλ. σχ. Ben-Amos Batsheva & Ben-Amos Dan, *The Diary: The Epic of Everyday Life*, Indiana University Press, 2020

⁸ Λουκάτος Δ., 2001, ό.π., σ.9

⁹ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ.110-11

¹⁰ Η καθημερινή ζωή είναι ένας αόριστος όρος που αναφέρεται στην επαναλαμβανόμενη πρακτική της καθημερινότητας. Η προβληματική της καθημερινής ζωής προκαλεί διαλόγους και αντιλόγους. Ωστόσο, στον ορθολογικό λόγο της νεωτερικότητας η καθημερινή ζωή φορτώνεται με αρνητικούς χαρακτηρισμούς όπως ανιαρή, μονότονη και επαναλαμβανόμενη. Από την άλλη όμως μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως συναισθηματική και εκφραστική, γεμάτη επιθυμίες, μυρωδιές, επαφές. Η καθημερινή ζωή στη σύγχρονη κοινωνία φαίνεται λοιπόν να διαιρείται σε μικρότερες μονάδες χώρου και χρόνου. Τα μουσεία και οι εκθέσεις απεικονίζουν ακριβώς αυτά τα ειδικά χαρακτηριστικά της καθημερινής ζωής στη νεωτερικότητα. Επομένως, αυτή η καθημερινή ζωή δεν είναι εσωτερική, του εαυτού, αλλά επιβάλλεται από άλλους. Κατά συνέπεια, η αναπαράσταση της καθημερινής ζωής αποτελεί «εξωτισμό» όταν την παρατηρούν οι άλλοι και όχι απλώς μια θέαση της εσωτερικής

καθημερινής ζωής κάποιου. (Highmore Ben, *Everyday Life and Cultural Theory: An Introduction*. Routledge, 2002, σ. 22, στο Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 147)

¹¹ Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002, σ. 730

¹² Ως εκ τούτου έχει αποτελέσει πεδίο μελέτης για διαφορετικά επιστημονικά πεδία, αναδεικνύοντας έτσι την ανθρωπολογική, την κοινωνική, την ηθική, την αισθητική και την ψυχολογική λειτουργίας τους. (Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ. 33)

¹³ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ. 37

¹⁴ Βελουδής Γ., *Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας*, Αθήνα, Δωδώνη, 1994, σ.

¹⁵ Οι φαινομενικά ασήμαντες λεπτομέρειες και τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα της καθημερινής ζωής χρησιμεύουν ως αφετηρίες από τις οποίες θα ξεδιπλωθούν διαδοχικές προσπάθειες πολύ μεγαλύτερων, συστημικών αλλαγών. (Goldstein Joshua. "Introduction." In *Everyday Modernity in China*, ed. Madeleine Yue Dong and Joshua Goldstein. University of Washington Press, 2006, σ. 8-9 στο Hui-yu Caroline TS' AI, 2013, ό.π., σ. 161)

¹⁶ Δημητρίου Ε., 2007, ό.π., σ. 12-13

2. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. Η μεταξική διακυβέρνηση

Η περίοδος του μεσοπολέμου είναι από τις πιο ενδιαφέρουσες ως προς την ανάπτυξη των ιδεολογικών, κοινωνικοπολιτικών και καλλιτεχνικών τάσεων και ρευμάτων. Πρόκειται για μια εποχή που συλλήβδην χαρακτηρίζεται ασταθής και κρίσιμη ως προς τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η ελληνική κοινωνία δεν έμεινε ανεπηρέαστη από το οικονομικό κραχ στις Η.Π.Α. (1929), την κατίσχυση της Οκτωβριανής Επανάστασης στην ισχυρή πλέον Σοβιετική Ένωση (1917-1939) και την άνοδο των φασιστών και των ναζί στην Ευρώπη (1924-1945). Λίγο πριν η χώρα περιέλθει στα χέρια των γερμανικών, ιταλικών και βουλγαρικών στρατευμάτων (1941-1945) η Ελλάδα ταλανιζόταν πολιτικά και κοινωνικά, οι κυβερνήσεις διαδέχονταν η μία την άλλη, η μακρόχρονη κυριαρχία του Ελευθέριου Βενιζέλου και των φιλελευθέρων τελείωνε (1929-1932), η αριστερά οργανωνόταν, ο Μεταξάς με τη βοήθεια του επανακάμψαντος Γεωργίου Β΄, των ξένων παραγόντων και μιας σημαντικής μερίδας του πολιτικού κόσμου ίδρυσε το ιδιότυπο δικτατορικό καθεστώς του (1936-1941).¹

Η εγκαθίδρυση της δικτατορίας στην Ελλάδα δεν προετοιμάστηκε από κάποια μεγάλη κοινωνική ανατροπή, αλλά συνετέλεσε σε αυτή η εξασθένιση των δύο μεγάλων κομμάτων και το κενό που δημιουργήθηκε με τον θάνατο κοινοβουλευτικών προσωπικοτήτων, όπως του Βενιζέλου και του Παναγή Τσαλδάρη.² Την 4^η Αυγούστου λοιπόν του 1936 ανεστάλη, με βασιλικό διάταγμα, η λειτουργία της Βουλής και οκτώ θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος (του 1911), που κατοχύρωναν βασικές ατομικές ελευθερίες και επιβλήθηκε σε όλη την επικράτεια ο στρατιωτικός νόμος. Ο Ιωάννης Μεταξάς που ήταν ήδη πρωθυπουργός από τον Απρίλιο, χρίστηκε «Εθνικός Κυβερνήτης» και «Αρχηγός». Βασική εξουσιαστική πρακτική του Μεταξά ήταν ο συγκεντρωτισμός κι αυτό ήταν σε άμεση συνάφεια με την ισχυρή του προσωπικότητα και τις αναμφίβολες οργανωτικές και διοικητικές του ικανότητες. Μέχρι το τέλος του τον χαρακτήριζαν η έντονη καχυποψία, η αυταρχική συμπεριφορά απέναντι στους συνεργάτες του και η υπερβολική ανάληψη ευθυνών.³ Το καθεστώς ήταν αντικοινοβουλευτικό και αντιδημοκρατικό και στηρίχθηκε σε δύο

βασικούς θεσμούς: τον βασιλιά που λειτουργούσε ως μέσο νομιμοποίησης και φορέας όλων των εξουσιών και τον Ιωάννη Μεταξά, τον Αρχηγό της Κυβέρνησης που είχε την απόλυτη εμπιστοσύνη του βασιλιά.⁴

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου μιμήθηκε στον προπαγανδιστικό τομέα στοιχεία από τον ιταλικό φασισμό και τον γερμανικό ναζισμό. Παρότι το καθεστώς αρνούταν αυτές τις αντιγραφές και υποστήριζε πως έμπνευση του αποτελούσε η αρχαία Ελλάδα στις τελετές και στις φιέστες της ΕΟΝ, στις «φυρερικές» εμφανίσεις του Μεταξά και συλλήβδην στην φασιστική αισθητική προπαγάνδα εύκολα διακρίνονται ξενόφερτα δάνεια.⁵ Υπήρχαν αλλαγές στο δημόσιο λεξιλόγιο της εποχής. Εμφανίστηκαν νέες φράσεις όπως «Ολοκληρωτικόν Κράτος» (όπως το *Stato Totalitario* στην Ιταλία) και ο «Τρίτος Ελληνικός Πολιτισμός» (που ίσως θύμιζε το «Τρίτο Ράιχ»). Το «Νέον Κράτος» πιθανόν να ήταν από το ιταλικό *Stato Nuovo* ή από το σαλαζαρικό *Estado Novo* της Πορτογαλίας.⁶ Η μαζικότητα και η μεγαλοπρέπεια των τελετών αποτέλεσαν επίσης βασικά χαρακτηριστικά των φασιστικών καθεστώτων. Εντυπωσιακές τελετές οργανώνονταν τόσο από το Ναζιστικό κόμμα στη Νυρεμβέργη και αλλού όσο και από το Φασιστικό Κόμμα στην Ιταλία. Η δικτατορία του Μεταξά μιμούμενη ξένα πρότυπα προσπάθησε να εντάξει στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων ανάλογες συνήθειες. Χαρακτηριστικές ήταν οι τελετές και οι δημόσιες εμφανίσεις των σχηματισμών της ΕΟΝ. Μέσω αυτών των πρακτικών εξυψωνόταν το ηθικό των μελών, λειτουργούσαν ως προπαγανδιστικό στοιχείο για τον κόσμο και έδιναν την εντύπωση ότι τα μέλη συνιστούσαν μια εθνική κοινότητα.⁷

Το σημαντικότερο από τα έντυπα που εξέδιδε το καθεστώς ήταν το περιοδικό «Νέον Κράτος», η έκδοση του οποίου ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1937 και έπαυσε τον Μάρτιο του 1941, πριν οι Γερμανοί να εισβάλουν στην Ελλάδα. Το περιοδικό εκδιδόταν σε μηνιαία βάση και το περιεχόμενό του ήταν πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικοφιλοσοφικό, ιστορικό, καλλιτεχνικό, λογοτεχνικό και «ταυτιζόταν [...] με τις βασικές τεταρταυγουστιανές επαγγελίες, ήτοι τη συγκρότηση Νέου Κράτους, και από αυτήν την πλευρά είχε καθαρά εμβληματικό χαρακτήρα». Η εικονογράφηση του εξωφύλλου των πρώτων είκοσι τριών τευχών έγινε από τον Νίκο Χατζηκυριάκο-Γκίκα. Το περιοδικό απευθυνόταν, βάσει της θεματολογίας του, σε ένα μορφωμένο και καλλιεργημένο κοινό.⁸

Το καθεστώς θέλησε να ελέγξει αμέσως και τον Ραδιοφωνικό Σταθμό (Ρ.Σ.) που είχε προσφάτως συσταθεί την Ελλάδα. Το Υφυπουργείο Τύπου επεδίωξε τον αποκλειστικό έλεγχο και την μονοπώληση των ερτζιανών σε ολόκληρο το φάσμα της ραδιοφωνικής διαδικασίας.⁹ Στην εισηγητική έκθεση του 541/1937 αναφέρεται το «ξήλωμα» των άλλων πομπών εκτός του επισήμου και η απογραφή όλων των συσκευών. Στα τέλη του Ιουνίου του 1939 μέσω των εφημερίδων ανακοινωνόταν η υποχρέωση όλων των κατόχων και πωλητών ραδιοφώνων να δηλώσουν τις συσκευές τους στις αρμόδιες υπηρεσίες.¹⁰ Η ιστορία του ελληνικού ραδιοφώνου είναι συνδεδεμένη με το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου. Η πρώτη εκπομπή του Ραδιοφωνικού Σταθμού βγήκε στον αέρα τον Μάιο του 1938. Η ΕΟΝ χρησιμοποιούσε το μέσο αυτό με πολλούς τρόπους. Στόχος του καθεστώτος ήταν να προμηθεύσει όλους τους σχηματισμούς της ΕΟΝ με συσκευές. Η ΕΟΝ εκμεταλλεζόμενη την ίδρυση του Ραδιοφωνικού Σταθμού στην Αθήνα είχε τις δικές τις εκπομπές κάθε Τρίτη βράδυ κι αργότερα κάθε Κυριακή και Τετάρτη βράδυ. Η πρώτη εκπομπή μεταδόθηκε στις 24 Μαΐου και ήταν μια ομιλία του κυβερνητικού επιτρόπου Αλεξάνδρου Κανελλόπουλου με θέμα τη σημασία της μεταβολής της 4^{ης} Αυγούστου και τον ρόλο της νεολαίας.¹¹

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου απέδιδε επίσης μεγάλη σημασία και στον κινηματογράφο. Η ΕΟΝ συνεργαζόταν με ιδιωτικούς φορείς για τη δημιουργία ταινιών. Οι ταινίες του καθεστώτος ήταν ολιγόλεπτες και τον πρώτο καιρό η ποιότητα τους δεν ήταν καλή, ο ερασιτεχνισμός τους ήταν πρόδηλος. Αυτό δικαιολογείται από την γενικότερη κινηματογραφική ανάπτυξη της χώρας, η Ελλάδα δεν είχε καταφέρει να έχει παραγωγή ταινιών με ήχο μέχρι τον Πόλεμο. Από τα μέσα ωστόσο του 1938 η βελτίωση είναι αισθητή. Οι κινηματογραφιστές αρχίζουν να αποκτούν πείρα και οι ταινίες επενδύονταν με ήχο. Τα «επίκαιρα» που είχαν γυριστεί το 1939 και το 1940 για τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου είχαν καλοτραβηγμένα πλάνα από εκδηλώσεις της ΕΟΝ, παρελάσεις και άλλα, που θυμίζουν προπαγανδιστικά φιλμ του εξωτερικού. Το αποκορύφωμα ωστόσο ήταν ένα οκτάλεπτο φιλμ του 1938 για την επέτειο της 4^{ης} Αυγούστου, εντυπωσιακές λήψεις από προπορευόμενο αυτοκίνητο, εντυπωσιακές εικόνες, μωάδη κορμιά.¹² Το ίδιο έτος βγαίνει η ταινία «Η Ελλάς του 1938 ομιλεί», μια παραγωγή φιλόδοξη που προβλήθηκε και στο εξωτερικό.¹³

Ο Μεταξάς, άνθρωπος με καλλιέργεια, έδωσε προτεραιότητα και στο θέατρο κατατάσσοντάς το «εις την πρώτη γραμμήν του κυβερνητικού ενδιαφέροντος» και επιδίωξε μια εν γένει καλλιτεχνική αφύπνιση των «ευρύτερων μαζών του λαού». ¹⁴ Η τέχνη του θεάτρου του χρησίμευε και ως προπαγανδιστικό μέσο, και έλαβε μέτρα προκειμένου να έρθει πιο κοντά στον λαό. ¹⁵ Στα μέσα του 1938, ο Μπαστιάς γυρνώντας από ταξίδι στο εξωτερικό και μελετώντας τον τρόπο λειτουργίας των περιοδευόντων θιάσων του λαϊκού θεάτρου, δημοσιοποίησε τα εξής:

«Εμελέτησα τα δύο συστήματα, το Γερμανικόν του «Βάντερ Πόνε» και το Ιταλικόν των «Αρμάτων του Θέσπιδος». Το Ιταλικόν που λειτουργεί από δετίας [...] –και είναι ένας θεσμός περιφερόμενου θεάτρου με φορητάς σκηνάς στηνόμενας και λυόμενας εκάστοτε–είναι εκείνο που μας έδωσε την βάσιν δια τον οργανισμό και του Ελληνικού λαϊκού θεάτρου, που εις ωρισμένα σημεία θα συμπίπτη απολύτως με αυτόν.» ¹⁶

Πράγματι, το «Άρμα Θέσπιδος» έγινε και ελληνικός θεσμός. Το καθεστώς, εισήγαγε διάφορα στοιχεία που είχε δανειστεί από την Ιταλία και την Γερμανία. Αντιγραφή αποτέλεσε η διάχυση της θεατρικής τέχνης και στις εργατικές μάζες, προβλέπονταν εκπτώσεις στα εισιτήρια για τους εργαζόμενους και οργανωμένες προβολές από την εργατική εστία. Αντιγραφή αποτέλεσε επίσης το γεγονός πως εισήχθησαν στα θεατρικά μυθικά-αρχέγονα στοιχεία, που υπερτόνιζαν την ελληνικότητα. Ο Μεταξάς θεωρούσε ότι το θέατρο είναι μέσα στην φύση των Ελλήνων, αποτελεί την κατεξοχήν τέχνη του και γ' αυτό το ενέταξε στην πρώτη γραμμή του κυβερνητικού ενδιαφέροντος. ¹⁷

Αρκετοί καλλιτέχνες και άνθρωποι του πνεύματος έθεσαν τον εαυτό τους στην υπηρεσία της κυβέρνησης. Ο Τίμος Μωραϊτίνης έγραψε τους στίχους του «Υμνου» της 4^{ης} Αυγούστου. Ο Φώτης Κόντογλου και ο Γρηγόριος Ξενόπουλος αρθρογράφησαν για το επίσημο έντυπο της ΕΟΝ. Ο Χατζηκυριάκος –Γκίκας είχε στενές σχέσεις με το καθεστώς και είχε αρθρογραφήσει στο Νέον Κράτος. Η Κοτοπούλη, ο Βεάκης, ο Καραγάτσης, ο Πρεβελάκης έγραψαν διθυράμβους για τον Μεταξά μετά τον θάνατό του. ¹⁸

Ο Μεταξάς έχει μείνει στην συνείδηση των Ελλήνων ως ο εκφωνητής του ηρωικού «ΟΧΙ» απέναντι στην επεκτατική πολιτική των Ιταλών και κατ' επέκταση ως

μια σημαντική φυσιογνωμία του έπους του '40. Τα ξημερώματα της 28^{ης} Οκτωβρίου, ο Ιωάννης Μεταξάς έλαβε ιδιόχειρα, στην οικία του στην Κηφισιά, τελεσίγραφο από τον Ιταλό Πρέσβη, Εμανουέλε Γκράτσι, με το οποίο ο Μουσολίνι ζητούσε την ελεύθερη διέλευση του Ιταλικού στρατού από την Ελληνοαλβανική μεθόριο, προκειμένου στη συνέχεια να καταλάβει ορισμένα στρατηγικά σημεία της ελληνικής επικράτειας (λιμάνια, αεροδρόμια, κα) για τις ανάγκες ανεφοδιασμού και άλλων διευκολύνσεων του για την μετέπειτα προώθησή του στην Αφρική. Ο Μεταξάς αρνήθηκε απαντώντας στην επίσημη τότε γαλλική διπλωματική γλώσσα «Alors, c'est la guerre» («Λοιπόν, έχουμε πόλεμο»). Οι εφημερίδες της εποχής άρχισαν να χρησιμοποιούν την λέξη «ΟΧΙ» ως απάντηση του Μεταξά κι έτσι έμεινε στην ιστορία ως η έναρξη του ηρωικού έπους του '40. Στο διάγγελμά του προς τον ελληνικό λαό ο Ιωάννης Μεταξάς ανακοινώνει:

Προς τον ελληνικόν λαόν,

Η στιγμή επέστη που θα αγωνισθώμεν διά την ανεξαρτησίαν της Ελλάδος, την ακεραιότητα και την τιμήν της. Μολονότι επεδείξαμεν την πλέον αυστηράν ουδετερότητα και ίσην, προς όλους, η Ιταλία μη αναγνωρίζουσα εις ημάς το δικαίωμα να ζώμεν ως ελεύθεροι Έλληνες μου εξήτησεν σήμερα την 3ην πρωινήν ώραν, την παράδοσιν τμημάτων του εθνικού εδάφους κατά την ιδίαν αυτής βούλησιν ότι προς κατάληψιν αυτών η κίνησις των στρατευμάτων της θα ήρχιζε την 6ην πρωινήν. Απήντησα εις τον Ιταλόν Πρέσβυν ότι θεωρώ και το αίτημα αυτό καθ' εαυτό και τον τρόπον με τον οποίον γίνεται τούτο ως κήρυξιν πολέμου της Ιταλίας κατά της Ελλάδος. Έλληνες, τώρα θα αποδείξωμεν εάν είμεθα άξιοι των προγόνων μας και της ελευθερίας, την οποίαν μας εξησφάλισαν οι προπάτορές μας. Όλον το Έθνος ας εγερθή σύσσωμον, αγωνισθήτε διά την Πατρίδα, τας γυναίκας, τα παιδιά σας, και τας ιεράς μας παραδόσεις.

Νυν υπέρ πάντων ο αγών

Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως

Ιωάννης Μεταξάς¹⁹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ανδρειωμένος Γ., *Η νέα γενιά υπό επιτήρηση: Το παράδειγμα του περιοδικού Το Νέον Κράτος (1938-1941): αναλυτικά ευρετήρια κατά τόμος, θέματα και συγγραφείς*, Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2010, σ. 13

² Βερέμης Θ. (επιμ.), *Ο Μεταξάς και η εποχή του*, Αθήνα: Ευρασία, 2009, σ. 11

³ Πλουμίδης Σπ., *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Αθήνα: Εστία, 2016, σ. 27-28

⁴ Αλιβιζάτος Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974: όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1983, σ.109

⁵ Οι λαμπαδηδοφορίες της ΕΟΝ, που αποτελούσαν αντιγραφή ανάλογων τελετουργιών των φασιστικών και ναζιστικών νεολαιών, εντάσσονταν σε αυτό το ρεύμα μυστικοποίησης του καθεστώτος. (Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 86)

⁶ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 37

⁷ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 85

⁸ Ανδρειωμένος Γ., 2010, ό.π., σ. 37-41

⁹ Ο γενικός διευθυντής της Υπηρεσίας Ραδιοφωνικών Εκπομπών Γ. Κυράκης είχε δηλώσει σχετικά με το ραδιόφωνο, αντιλαμβανόμενος την προγανδιστική του δύναμη:

«Η ραδιοφωνία, όργανον ενός ανώτερου πολιτισμού, αλλά και της πολιτικής ηγεσίας προς διαφώτισιν και καθοδήγησιν του λαού, θα παίξη σπουδαιότατον ρόλον για την επιδίωξιν και επίτευξιν των σκοπών του Νέου Κράτους. Αυτή θα συγκεντρώση όλους τους Έλληνας εις εν πνεύμα και υπό μίαν ηγεσίαν διά της αμέσου επικοινωνίας μεταξύ Αρχηγού και Λαού.» (Καθημερινή, 22/5/1938 στο Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 57)

¹⁰ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 44

¹¹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 101

¹² Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 88-91

¹³ Σολδάτος Γ., *Ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου*, τ. Α', Αθήνα, 1999, σ. 38

¹⁴ Εφ. Καθημερινή αρ. 5256 (16 Σεπτεμβρίου 1936) σ. 3 και αρ. 5266 (26 Σεπτεμβρίου 1936) σ. 1 στο Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 90

¹⁵ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 90

¹⁶ Εφ. Παρασκήνια, 18.6.1938 στο Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 94

¹⁷ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 94-96

¹⁸ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 50

¹⁹ Μεταξάς Ι., «Τα διαγγέλματα της Α.Μ. του βασιλεως και του κ. Πρωθυπουργού», *Η Νεολαία*, τχ. 108, 2.11.1940, σ. 129

2.2. Η ιδεολογία του καθεστώτος

Η ιδεολογία του μεταξικού καθεστώτος συμπυκνωνόταν στο ιδανικό του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού», που αποτελούσε επί της ουσίας έναν πολιτισμικό και εσωστρεφή αμυντικό εθνικισμό. Ο Μεταξάς είχε εξάλλου και νωρίτερα ταχθεί υπέρ της αναβίωσης της Μεγάλης Ιδέας όχι όμως με την έννοια της εδαφικής επέκτασης αλλά με την πολιτισμική της σημασία. Ο «Τρίτος Ελληνικός Πολιτισμός» απέρριπτε τα ξενόφερτα ήθη και έθιμα, επεδίωκε την αναβάπτιση στις Ελληνικές παραδόσεις μέσα από τη σύζευξη της αρχαίας κλασικής και βυζαντινής παράδοσης¹ και αποτελούσε «κράμα της διάνοιας του αρχαίου πολιτισμού με τη βαθιά θρησκευτική πίστη του μεσαιωνικού ελληνισμού».²

Η κλασική Ελλάδα συνιστούσε τον πρώτο ελληνικό πολιτισμό, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία τον δεύτερο και το καθεστώς Μεταξά φιλοδοξούσε να δημιουργήσει τον τρίτο συνδυάζοντας τα καλύτερα στοιχεία των δύο προηγούμενων. Ο Μεταξάς δεν εξιδανίκευε τους δύο προηγούμενους πολιτισμούς, αντιθέτως θεωρούσε πως ήταν ατελείς και ότι μόνο μέσα από τον συνδυασμό τους θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ικανό πρότυπο πολιτισμού.³ Ο Μεταξάς σε ομιλία τους προς την περιφερειακή διοίκηση της ΕΟΝ Ιωαννίνων ανέφερε:

«Από τώρα πρέπει να είσθε ετοιμασμένοι γι' αυτό που θα κάμετε. Τότε εσείς, θα ιδήτε τον Τρίτον Πολιτισμόν, τον Ελληνικόν. Ο πρώτος επέρασε και δεν δύνασθε να τον ξανακάμετε σεις, ούτε είναι δουλειά σας. Ήτο πολιτισμός ο οποίος είχε μεγάλο πνεύμα. Του έλειπεν όμως η θρησκευτική πίστις. Ήλθεν ο Δεύτερος Ελληνικός Πολιτισμός (ο Βυζαντινός). Αυτός είναι δυνατόν να μην έκαμε μεγάλα έργα διανοίας. Είχε όμως βαθιά θρησκευτική πίστι. Και τώρα έρχεσθε σεις και θα ανανεώσετε και τους δύο αυτούς πολιτισμούς και από μέσα και από μια βαθιά πολύ θρησκευτικήν πίστιν, θα κοιτάξετε πώς θα ατενίσετε τα έργα των μεγάλων προγόνων σας, θάλποντες αυτά από μέσα από την πίστιν την θρησκευτικήν την οποίαν έχετε ως χριστιανοί.»⁴

Ο «Τρίτος Ελληνικός Πολιτισμός» απεικονιζόταν πιο καθαρά «καλλιτεχνικά» και όχι κειμενικά, μέσα δηλαδή από δημόσιες θεαματικές τελετές και θεατρinίστικες παραστάσεις που δήλωναν το αρχαίο και νέο κάλλος του Ελληνισμού. Έμφαση δινόταν στις παραδοσιακές φορεσιές, στη λαϊκή τέχνη και το δημοτικό τραγούδι.⁵ Η «νέα κοινή» θα γινόταν η γλώσσα του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού». Η πρωτοποριακή αυτή κίνηση για τη καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας της εκπαίδευσης και του Νέου Κράτους εντασσόταν στο γενικότερο όραμα του Μεταξά για οικοδόμηση μιας Ελλάδας χωρίς γλωσσικά εμπόδια και ταξικούς φραγμούς⁶ ανάμεσα στις ανώτερες και κατώτερες κοινωνικές τάξεις με απώτερο σκοπό την εθνική ενότητα.⁷ Το όραμά του ήταν «να μετασχηματίσει την ελληνική κοινωνία σε μια Volksgemeinschaft, δηλαδή σε μια σοσιαλίζουσα κοινότητα της αλληλεγγύης, η οποία θα απέβαλλε εξωτερικά τις αστικές συνήθειες και θα είχε ως επίκεντρό της τον «Λαό», με ιδιαίτερη μέριμνα για τους εργάτες της βιομηχανίας και τους αγρότες».⁸

Οι φασιστικές και ναζιστικές επιρροές ήταν φανερές όχι μόνο στα εξωτερικά γνωρίσματα αλλά και σε δομικά χαρακτηριστικά της καθεστωτικής ιδεολογίας: στον φασιστικό χαιρετισμό, στον τίτλο του «Εθνικού Κυβερνήτη» και «Αρχηγού της Κυβερνήσεως» (πρβλ τους μουσολινικούς τίτλους Duce del Fascismo e Capo di Governo), στην συσχέτιση του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού» με το χιτλερικό Γ΄ Ράιχ, στο σύνθημα της ΕΟΝ που ήταν εμπνευσμένο από το χιτλερικό καθεστώς «Ένα Έθνος, ένας Βασιλεύς, ένας Αρχηγός, μία Νεολαία» (πρβλ. Ein Volk, ein Reich, ein Führer)⁹ στη χρήση του διπλού μινωικού πελέκεως ως συμβόλου της ΕΟΝ και της Εθνικής Συνομοσπονδίας (Γεωργικών) Συνεταιρισμών Ελλάδος (ΕΣΣΕ) (παρόμοιο με τις δεσμίδες του Λίκτωρος /Fascio Littorio, συμβόλου των ιταλών μελανοχιτώνων), στη σύσταση των Ταγμάτων Εργασίας και της ΕΟΝ με βάση την Ballila και την Hitlerjugend αντίστοιχα.¹⁰

Το μεταξικό καθεστώς διέφερε όμως από το ιταλικό και γερμανικό μοντέλο ως προς την εφαρμογή και τις μεθόδους του, πέρα από τον ολοκληρωτικό χαρακτήρα της ΕΟΝ και το «σπαρτιατικό» ιδεώδες, τήρησε ορισμένες αρχές της ατομικότητας κι άφηνε κάποια περιθώρια στην κοινωνία των πολιτών. Ο Μεταξάς σε συνέντευξή του το 1936 επεσήμανε ότι η κυβέρνησή του δεν κάνει φυλετικές διακρίσεις και σε ομιλία του προς τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές τόνισε πως ο σεβασμός προς τους μη

χριστιανούς έπρεπε να είναι απόλυτος.¹¹ Το καθεστώς εκθειάζε κυρίως την αρχαία Σπάρτη, αλλά και την αρχαία Μακεδονία μέσα από τη συγκρότηση μιας «επιλεκτικής εθνικής μνήμης, που αποσκοπούσε στη νομιμοποίηση του χαρακτήρα του μεταξικού καθεστώτος· ενός αυταρχικού, αντικοινοβουλευτικού καθεστώτος το οποίο έδινε έμφαση στην πειθαρχία, στις στρατιωτικές αρετές, στη θυσία για την Πατρίδα».¹² Η αρχαία Σπάρτη αποτέλεσε το πρότυπο μιας μιλιταριστικής κοινωνίας με έμφαση στη συλλογική θυσία και όχι στα επιτεύγματα ενός ατόμου. Από την άλλη το Βυζάντιο αποτέλεσε την «ιστορική δικαίωση της μοναρχίας» ο βασιλιάς εξάλλου αποτελούσε το κύριο πολιτικό και θεσμικό έρεισμα του καθεστώτος, το οποίο τόνιζε την αφοσίωση στο θεσμό της μοναρχίας. Το Βυζάντιο, επιπλέον, αποτελούσε και τη σύνδεση με τη χριστιανική θρησκεία.¹³ Στόχος του καθεστώτος ήταν η «Αναγέννησις της Ελλάδος», με το σύνθημα του Ύμνου της ΕΟΝ «Εμπρός για μια Ελλάδα Νέα!» και «Εθνική Ενότης», το οποίο ουσιαστικά πρέσβευε την αδρανοποίηση της πάλης των τάξεων και την σταθερότητα του αστικού κοινωνικού συστήματος.¹⁴

Η Ευρώπη του μεσοπολέμου αποτελούσε κατ' αρχήν ένα σύνολο κοινωνιών σε κρίση. Το κλίμα λοιπόν αυτό ευνοούσε την εμφάνιση μεσσιανικών μορφών. Ο Μεταξάς συνδέθηκε με το θείο στοιχείο. Ο καθεστωτικός λόγος προσπαθούσε να συνδέσει τον δικτάτορα με κάτι ανώτερο και μεταφυσικό, στο πλαίσιο αυτό γινόταν χρήση του κεφαλαίου γράμματος στα επίθετα και τις αντωνυμίες που συνόδευαν το όνομά του. Η περιγραφή του επίσης παρέπεμπε στον χριστιανικό λόγο της Καινής Διαθήκης, ενώ συχνά ήταν και τα δάνεια από τη Βίβλιο: «Και πάνω από το χάος είπε: "Γεννηθήτω φως!" Φύσηξε πνοή στη νέα γενεά και την ανέστησε. Της έδωσε την ψυχή». Και ο ίδιος σε ομιλία του προς τα μέλη της ΕΟΝ παρομοιάζει τον εαυτό του με τον Ιησού: «Ο Χριστός [...] υπήρξεν ο Θεός της υπομονής και της ταπεινώσεως. Υπήρξεν όμως συγχρόνως και ο Θεός του αγώνος και της μάχης, ο οποίος είπε, όταν μικροί άνθρωποι τον επέσαν και προσεπάθησαν να του κόψουν το έργον: "ουκ ήλθον βαλείν ειρήνην, αλλά μάχαιραν", μάχαιραν δηλαδή μεταξύ σάπιου και υγιούς, παρελθόντος και μέλλοντος, κακού και καλού. [...] Και όταν ηθέλησα να πραγματοποιήσω την σκέψιν μου αυτήν [εννοεί τη Νεολαία] που από την αρχή ανήγγειλα στον Ελληνικό Λαό [...] αντελήφθηκα αντίδρασιν [...] Τότε έκαμα ό,τι και ο Αρχοντας του Ευαγγελίου. Εκάλεσα τους παρακατιανούς και όταν από αυτούς δεν ήλθαν μερικοί, εκάλεσα τους πιο παρακατιανούς και έτσι εμπήκε όλος ο λαός, όλα τα παιδιά του λαού, όλη η νεότης».¹⁵

Η λατρεία απέναντι στον «Αρχηγό», που άγγιζε τα όρια της μυθοποίησης και η προβολή του ως χαρισματικού ηγέτη, αποτελούσε μια συνήθη πρακτική όχι μόνο των ολοκληρωτικών καθεστώτων αλλά γενικότερα των δικτατορικών. Το καθεστώς ωστόσο δεν είχε αντισημιτικό χαρακτήρα και δεν έκανε φυλετικές και θρησκευτικές διακρίσεις.¹⁶ Ο Μεταξάς δεν είχε το ηγετικό και δυναμικό προφίλ των Hitler και Mussolini, ήταν ηλικιωμένος, μικρόσωμος, με γυαλιά και μπαστούνι.¹⁷ Ο Ιταλός υπουργός Παιδείας Giuseppe Bottai όταν συνάντησε στην Αθήνα τον δικτάτορα έγραψε στο ημερολόγιό του: «Το βλέμμα των σκούρων ματιών του, που φαίνονται μέσα απ'τα γυαλιά του, δεν φανερώνει τίποτε από τον στρατιωτικό, τίποτε από τον δικτάτορα. Αντίθετα, η συμπεριφορά του μοιάζει με δασκάλου...».¹⁸ Τόσο ο Hitler όσο και ο Mussolini παρουσιάζονταν ως προσωπικότητες με υπεράνθρωπες ιδιότητες, η εξωπραγματική τους εργατικότητα συνοδευόταν από τον «μύθο» των ελάχιστων ωρών ύπνου. Με παρόμοιο τρόπο προβαλλόταν και ο Μεταξάς. Ο βιογράφος του Μεταξά Καλλονάς γράφει χαρακτηριστικά: «Ο Ιωάννης Μεταξάς εργάζεται 18 και 20 ώρες το εικοσιτετράωρο, διά να ανοίξει νέους δρόμους στην ιστορία του Έθνους».¹⁹

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου ωστόσο είχε χαρακτήρα μη αλυτρωτικό και απείχε από τον επεκτατισμό των φασιστικών καθεστώτων. Η εξωτερική πολιτική του καθεστώτος διαμορφωνόταν με βάση το συμφέρον και τον ρεαλισμό και όχι βάσει ιδεολογικών κριτηρίων. Ο Μεταξάς ανήκε στη «σχολή» των ρεαλιστών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι ενέπλεξε τη χώρα στο δίκτυο πώλησης όπλων υπέρ των Δημοκρατικών του ισπανικού εμφυλίου. Η χώρα είχε ανάγκη την αύξηση των συναλλαγματικών της αποθεμάτων και την στήριξη της ελληνικής οικονομίας στη ναυτιλία που εξαρτιόταν εκείνη την περίοδο από τον βιομήχανο και διακινητή όπλων Μποδοσάκη. Η εξωτερική πολιτική της χώρας δεν διαμορφώθηκε με βάση την ιδεολογία αλλά τον ρεαλισμό. Ακόμη και τα πιο φιλογερμανικά στοιχεία της κυβέρνησης, όπως ο Κοτζίάς, αντιλαμβάνονταν την πραγματιστική αντίληψη του αρχηγού τους. Ο Μεταξάς παρότι κινούνταν παίζοντας με λεπτές ισορροπίες κατάφερε να διατηρήσει τον ρεαλισμό του μέχρι το τέλος.²⁰

Ο Ανδρειωμένος επισημαίνει πως παρόλο που το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου «δανείστηκε» κάποια στοιχεία από το ιταλικό και γερμανικό καθεστώς της δεκαετίας του 1930, οι βασικές του επιρροές ήταν από την αγγλική πολιτική. Ο

Ανδρειωμένος αναφέρει συλλήβδην για την Μεταξική πολιτική: «ενώ συγκέντρωνε κάποια χαρακτηριστικά φασιστικών καθεστώτων (εθνικισμό, αντι-μαρξισμό, αυταρχισμό, αστυνομοκρατία, αρχηγικό καθεστώς, κρατισμό, σύνδεση με το ένδοξο παρελθόν κ.α.), υπήρξε μάλλον αποτέλεσμα των εσωτερικών πολιτικών συγκυριών και των επιλογών των ανακτόρων· [...] δεν κατόρθωσε να γίνει απόλυτα ολοκληρωτική, δεν στάθηκε δυνατόν να κινητοποιήσει τις μάζες και δεν επιχείρησε να καλλιεργήσει αισθήματα για επεκτατικές τάσεις. [...] ο Μεταξάς στόχευε στην αποπολιτικοποίηση των μαζών παρά στην κινητοποίηση τους στο πλαίσιο ενός πολύπλοκου μονοκομματικού συστήματος.²¹

Συχνά στο παρελθόν από συγγραφείς της Αριστεράς διατυπωνόταν η θέση ότι το καθεστώς του Μεταξά ήταν «φασιστικό», για τον αριστερό αγωνιστή μετά το 1936 ο Μεταξάς ήταν ένας «φασίστας». Οι πρόσφατες όμως συστηματικές μελέτες που αφορούν στο φασιστικό φαινόμενο, απαιτούν την εξέταση του ζητήματος του τι είναι φασισμός με άλλους όρους και αν τελικά η 4^η Αυγούστου ήταν μια φασιστική δικτατορία.²² Ο Μεταξάς δεν προχώρησε παρά ελάχιστα προς την κατεύθυνση που ακολούθησαν τα δύο φασιστικά κινήματα που κυβέρνησαν στην Ευρώπη, το ναζιστικό της Γερμανίας και το φασιστικό της Ιταλίας. Τα μέτρα που πήρε δεν ήταν ριζοσπαστικά αλλά γενικά ήταν συντηρητικού και «αστικού» χαρακτήρα.²³ Ο δικτάτορας εξάλλου αναφερόταν συχνά στον ρόλο της κυβέρνησής του ως εγγυήτριας του «αστικού καθεστώτος», με την έννοια ότι θα υπερασπιζόταν τις παραδοσιακές και συντηρητικές αξίες.²⁴ Τεχνικά, αποτελούσε περισσότερο μια βασιλική δικτατορία παρά ένα στρατιωτικό καθεστώς.²⁵ Το αξιακό σύστημα «Βασιλεύς, Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια» κατείχε σημαντικότερη θέση στις δημοσιεύσεις και στις δημόσιες εκδηλώσεις του καθεστώτος.²⁶ Οι κυβερνήσεις αυτές θα μπορούσαν αδρομερώς να χαρακτηριστούν ως καθεστώτα αυταρχικού-πατερναλιστικού τύπου τα οποία βασίστηκαν στις συντηρητικές παραδόσεις των κοινωνιών τους.²⁷

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 58-61
- ² Τζιόβας Δ., *Οι μεταμορφώσεις του εθνικισμού και το ιδεολόγημα της ελληνικότητας στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης 2010, σ. 140
- ³ Χαμηλάκης Γ., *Το έθνος και τα ερείπιά του: αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*, Αθήνα: Εικοστός Πρώτος 2012, σ. 202
- ⁴ Μεταξάς Ι, *Λόγοι και Σκέψεις*, τ. Β', Αθήνα, Ίκαρος, σ. 197-198 (13 Ιουνίου 1937)
- ⁵ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 86
- ⁶ Ο Μεταξάς επιθυμούσε το παιδί του εργάτη να «στέκει συντροφικά δίπλα στο παιδί του πλουσίου, πάνω από κόμματα και μίσση, πάνω από κεφαλαιοκρατισμό». (Καραϊσκάκη Σ., Το άτομο και το σύνολο: Το συναίσθημα της συνολικότητας και η νεολαία», *Η Νεολαία* τχ. 7, 26.10.1938, σ. 227-228. Καραϊσκάκη Σ., 'Η σύνδεσις του αγρότη και του εργάτη βάσις του Νέου Κράτους», *Η Νεολαία*, τχ. 10, 17.12.1938, σ. 337)
- ⁷ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 89
- ⁸ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ.105
- ⁹ Γρηγοριάδης Φ., *4^η Αυγούστου – Αλβανία, 1935-1941*, τ. Δ' (Το αντιβενιζελικό κράτος-τρισυπόστατη δικτατορία-πόλεμος), Κεδρηνός, Αθήνα 1972, σ.268
- ¹⁰ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 54
- ¹¹ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ.54-55
- ¹² Χαμηλάκης Γ., 2012, ό.π., σ. 204
- ¹³ Χαμηλάκης Γ., 2012, ό.π., σ. 204
- ¹⁴ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 55
- ¹⁵ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 199-200

¹⁶ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ.55

¹⁷ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 194

¹⁸ Borejsa Jerzy, «Η Ελλάδα και η βαλκανική πολιτική της φασιστικής Ιταλίας 1936-1940», στο Φλάισερ Χ., Σβορώνος Ν. (επίμ), *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία, Κατοχή, Αντίσταση*, Αθήνα 1990, σ. 16

¹⁹ Καλλονάς Δ., *Ιωάννης Μεταξάς: μαθητής, στρατιώτης, πολιτικός, αγωνιστής, κυβερνήτης*, Αθήνα 1938, σ. 8

²⁰ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 33

²¹ Ανδρειωμένος Γ., 2010, ό.π., σ. 16-20

²² Αγγελής Β., 2006, ό.π.,σ. 26

²³ Θέματα όπως «το δόγμα της χαρισματικής ηγεσίας» ή ο «στρατιωτικός τρόπος ζωής» έχουν φασιστικές επιδράσεις ενώ θέματα όπως ο «βασιλιάς» και η «θρησκεία» εντάσσονται περισσότερο στις ελληνικές συνθήκες και παραδόσεις (Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 172)

²⁴ Αγγελής Β., 2006, ό.π.,σ. 30

²⁵ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 20

²⁶ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 67

²⁷ Παπαδημητρίου Δ., «Το ακροδεξιό κίνημα στην Ελλάδα 1936-1949: καταβολές, συνέχειες και ασυνέχειες», στο Φλάισερ Χ. (επίμ.), *Η Ελλάδα '36-'49: Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003, σ. 141

2.3. Η δημιουργία της ΕΟΝ

Ο Μεταξάς δεν διέθετε ωστόσο ισχυρό πολιτικό έρεισμα που θα υποστήριζε τη δικτατορία του, όπως συνέβαινε με άλλους αρχηγούς απολυταρχικών καθεστώτων.¹ Όταν επιβάλλει το καθεστώς του, έχει επίγνωση της απουσίας σοβαρών ερεισμάτων εξουσίας. Το πρόβλημα της συνέχισης τον προβληματίζει, όπως αποδεικνύεται από το προσωπικό του ημερολόγιο. Μέσω της ίδρυσης της ΕΟΝ και των προσπαθειών εδραίωσής της προσπαθεί να ισχυροποιήσει το καθεστώς. Η αγωνία και η ανασφάλεια για το καθεστώς τον οδηγούν στη συγκρότηση μιας πειθαρχημένης οργάνωσης νέων και στην προσπάθεια διάβρωσης κάθε κοινωνικής δραστηριότητας με το μηχανισμό προπαγάνδας που είχε στηθεί.²

Στις 7 Νοεμβρίου 1936 ιδρύεται με τον Αναγκαστικό Νόμο 334, η «Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας», η ΕΟΝ,³ με σκοπό την «επωφελή διάθεση του ελευθέρου χρόνου από της εργασίας χρόνου των νέων, προς προαγωγήν της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως αυτών και ανάπτυξιν του εθνικού φρονήματος και της πιστώσεως προς την θρησκείαν».⁴ Οι πρώτες ανεπίσημες εμφανίσεις της έλαβαν χώρα στην Πάτρα και στους Γαργαλιάνους. Τα πρώτα επίσημα οργανωμένα τμήματά της παρουσιάστηκαν ενώπιον του Μεταξά τον Οκτώβριο του 1937 στο Αίγιο και στις 7 Νοεμβρίου στην Πάτρα. Η 7^η Νοεμβρίου ορίστηκε ως η επίσημη επέτειος της Οργάνωσης και γιορταζόταν κάθε χρόνο. Το πρώτο τμήμα της Αθήνας εμφανίζεται μπροστά στον δικτάτορα στις 31 Δεκεμβρίου του 1937.⁵ Η στελέχωση και η δράση της χρειάστηκε ένα χρόνο για να ξεκινήσει, με συνέπεια να εξαπλωθεί αρκετά μέσα στο 1938, να αυξηθεί δραστικά το 1939 και να κορυφωθεί το 1940, έως τον θάνατο του Μεταξά και την εισβολή των Γερμανών στην Αθήνα οπότε και διαλύθηκε.⁶ Σημαντικό όπλο της ΕΟΝ αποτελούσε *Η Νεολαία*, το εβδομαδιαίο περιοδικό με πλούσια εικονογράφηση, το οποίο εκδιδόταν από το 1938 έως το 1941.⁷

Τα μέλη της ΕΟΝ ανάλογα με την ηλικία τους χωρίζονταν σε Σκαπανείς-ισσες (7-13 ετών), Φαλαγγίτες-ισσες Β (14-18 ετών) και Φαλαγγίτες –ισσες Α (19-25 ετών). Η ενδυμασία των μελών της ήταν ομοιόμορφη μπλε σκούρα στολή⁸ και δίκοχο.⁹ Έμοιαζε με τις στολές των ευρωπαϊκών φασιστικών οργανώσεων εκείνης της εποχής. Σύμβολο της αποτελούσε ο «μινωικός» διπλούς πέλεκυς, η ιεραρχία της ήταν

στρατιωτικής φύσης και βρισκόταν υπό την αυστηρή χειραγώγηση του καθεστώτος με επικεφαλής των Αλέξανδρο Κανελλόπουλο. Η ΕΟΝ δεν ήταν απλώς μια πολιτική νεολαία, η λειτουργία της ήταν καθοριστικής σημασίας για την διαμόρφωση της ιδεολογίας των μαθητών. Για παράδειγμα, σε εισηγήσεις που εκδόθηκαν το 1939, η οργάνωση υποδείκνυε τα θέματα που έπρεπε να περιέχονται στα σχολικά βιβλία.¹⁰

Η σημαία της ΕΟΝ ήταν εκείνη του Στρατού Ξηράς μόνο που στο κέντρο του λευκού σταυρού είχε τον θυρεό της Οργάνωσης, δηλαδή τον διπλό Κρητικό πέλεκυ δαφνοστεφανωμένο, το βασιλικό στέμμα στο επάνω αριστερό γαλάζιο τετράγωνο και στο κάτω δεξιό τον αριθμό 4, ούτως ώστε να αποτυπώνονται σημειολογικά οι άρρηκτοι δεσμοί της μοναρχίας και των ενόπλων δυνάμεων με την 4^η Αυγούστου. Ως επίσημες γιορτές ορίστηκαν η 25^η Μαρτίου, η 4^η Αυγούστου, ως ημέρα εγκαθίδρυσης του καθεστώτος και η 7^η Νοεμβρίου, ως ημέρα ίδρυσης της ΕΟΝ. Είναι πρόδηλη η επιδίωξη του καθεστώτος να συσχετιστεί απευθείας με την Ελληνική Επανάσταση.¹¹

Ο χαιρετισμός των μελών της ΕΟΝ μολονότι παρέπεμπε στις γερμανικές και ιταλικές νεολαιίστικες οργανώσεις της περιόδου δεν επιτρέπει τον ουσιώδη συσχετισμό τους με αυτές. Ο Ανδρειωμένος σημειώνει πως «η ελληνική «εκδοχή» τους φαντάζει «μαθητούδι» μπροστά σε όσα έκαναν οι Opera Nazionale Balilla και Gioventù Italiana del Littorio της φασιστικής Ιταλίας ή, πολύ περισσότερο, η Hitlerjugend της ναζιστικής Γερμανίας. Το ίδιο το καθεστώς φρόντισε να συσχετίσει το σύστημα της ΕΟΝ με αυτό της αρχαίας Σπάρτης. Με αυτό τον τρόπο κατάφερε από τη μία να αποσυνδέσει την οργάνωση από την ελληνική αρχαιότητα και από την άλλη να μη δυσαρεστήσει τους «στρατηγούς εταίρους», τους Βρετανούς.¹²

Ως προς τη Διοίκηση της, η Οργάνωση αποτελούνταν από τον Γενικό Αρχηγό, τη Γενική Επιθεώρηση, την Κυβερνητική Επιτροπεία, την Κεντρική Διοίκηση, τη Γενική Εποπτεία, τις Περιφερειακές Διοικήσεις και Υποδιοικήσεις, Φάλαγγες, Τετραρχίες, Λόχους, Ομάδες και Ενωμοτίες. Ιεραρχικά στην κορυφή βρισκόταν ο Γενικός Αρχηγός (Διάδοχος Παύλος, τυπικά επικεφαλής), ο Γενικός Επιθεωρητής (Ιωάννης Μεταξάς) και ο Κυβερνητικός Επίτροπος (Αλέξανδρος Κανελλόπουλος, από γνωστή οικογένεια βιομηχάνων εκείνης της περιόδου). Έπονταν ο Επιτελάρχης της ΕΟΝ, ο Γενικός Επόπτης, οι Διοικητές και Υποδιοικητές (ανώτατοι βαθμοφόροι), ακολουθούσαν οι Φαλαγγάρχες, Υποφαλαγγάρχες και Τετράρχες (ανώτεροι βαθμοφόροι) και στη βάση της πυραμίδας ήταν οι Λοχίτες, οι Ομαδάρχες, οι

Ενωμοτάρχες και οι Υπενωμοτάρχες (κατώτεροι βαθμοφόροι). Οι υπόλοιποι ήταν απλά μέλη από 7 έως 25 ετών.

Η Οργάνωση είχε τους δικούς της Ύμνους και τραγούδια και τη δική της σημαία. Τον «Ύμνο της 4^{ης} Αυγούστου» είχε γράψει ο Τίμος Μωραϊτίνης και τον είχε μελοποιήσει ο Γεράσιμος Φρέν. Τον «Ύμνο της Νεολαίας» τον είχε συνθέσει ο Σ. Π. Μεταξάς, σε μουσική του Αχ. Παπαδημητρίου. Ο Γεράσιμος Φρέν είχε επίσης συνθέσει τη μουσική για τον «Ύμνο του Φαλαγγίτη» και τον «Ύμνο της Φαλαγγίτισσας», σε στίχους των Πέτρου Στυλίου-Γιαννακουδάκη και Π. Μενεστρέλ αντίστοιχα. Υπήρχαν επίσης, παρόμοια τραγούδια και προσευχές για τους σκαπανείς και σκαπάνισσες, τα Τάγματα Εργασίας (που αφομοιώθηκαν από την ΕΟΝ), την πατρίδα και τη σημαία.¹³

Το καθεστώς πρόσφερε προνόμια στα μέλη της ΕΟΝ κι έτσι μπορούσε να κάμψει τις όποιες αντιρρήσεις ένταξης.¹⁴ Τα εγγεγραμμένα μέλη της είχαν ελεύθερη πρόσβαση σε θεατρικές παραστάσεις και κινηματογραφικές προβολές και προτιμούνταν στην πλήρωση κενών θέσεων εργασίας στο δημόσιο ή σε άλλες υπηρεσίες.¹⁵

Τα μέλη της ΕΟΝ συνιστούσαν πολύτιμο υλικό για τη διάδοση των ιδεωδών του Μεταξά και γι' αυτό εξασφάλισε τη σωστή καθοδήγηση της με τη βοήθεια πολλών κανονισμών και νόμων. Ο Μεταξάς έβλεπε στα «χρυσά παιδιά» της ΕΟΝ, τον μελλοντικό «στρατό» της Ελλάδας.¹⁶ Στις 29 Νοεμβρίου 1938 ο Ιωάννης Μεταξάς προειδοποιούσε τη διοίκηση του Υπουργείου Παιδείας:

Οφείλετε να γνωρίζετε ότι η Εθνική Οργάνωση της Νεολαίας είναι θεσμός κρατικός έργον μου, επί του οποίου στηρίζω τας μεγίστας ελπίδας. Προσεπαθήσαμεν τελευταίως να τον προσαρμόσωμεν και με το σχολείον ούτως ώστε να αλληλοσυμπληρώνονται. Επί του ζητήματος αυτού, Κύριοι, είμαι αποφασισμένος, εάν παρουσιασθή οιαδήποτε αντίδρασις, να την θραύσω κατά τρόπον αμείλικτον. Θα σας παρακαλέσω επομένως επί του ζητήματος αυτού να μη μου παρουσιασθεί ποτέ από κανέναν εκπαιδευτικόν αντίδρασις, όχι φανερά βέβαια που δεν θα το κάμη, αλλ' ούτε υπόκωφος. Είναι θέλησίς μου, και θέλησίς μου η οποία αποσκοπεί γενικώτερα συμφέροντα της εκπαιδύσεως, της μορφώσεως της νεολαίας

και του Κράτους εν γένει. Λοιπόν θα σας παρακαλέσω να είσθε εις το ζήτημα αυτό βοηθοί αφοσιωμένοι.»¹⁷

Τον Ιούνιο του 1939 στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιεύτηκε ο Αναγκαστικός Νόμος 1798, σύμφωνα με τον οποίο η Εθνική και Ηθική αγωγή της Νεολαίας είναι έργο του Κράτους.¹⁸ Ο κανονισμός της εσωτερικής υπηρεσίας της ΕΟΝ όριζε: «Η ψυχική και ιδεολογική διαπαιδαγώγησις, ως και η σωματική αγωγή των Ελληνοπαίδων συμφώνως προς τας ηθικάς, κοινωνικάς και πολιτικάς κατευθύνσεις του Κράτους, ως τούτο διαμορφούται από της 4^{ης} Αυγούστρου 1936, ως και η στρατιωτική προπαίδευσις αυτών.»¹⁹ Ο κανονισμός του 1939 προέβλεπε να παρέχονται στους Φαλαγγίτες «γενικαί γνώσεις επί της διεξαγωγής του αγώνος του πεζικού και εκπαίδευσις εις την βολήν διά πολεμικού όπλου (τυφεκίου μάνλιχερ), όπως επίσης στρατιωτική προπαίδευσις (προστάγματα κλπ.) και ασκήσεις (βολές, πορείες, γνώσεις χρησιμοποίησης έδαφος κλπ.)».²⁰

Η ΕΟΝ λειτουργούσε όχι ενισχυτικά αλλά συμπληρωματικά²¹ του σχολείου και ο κάθε θεσμός είχε τις δικές του αρμοδιότητες, όπως άλλωστε γινόταν και στις αντίστοιχες οργανώσεις του εξωτερικού. Η μεγάλη μάζα των μαθητών (τα 9/10) δεν προχωρούσε στη μέση εκπαίδευσις και αυτό σήμαινε ότι ξέφευγε από τον κρατικό έλεγχο.²² Η ΕΟΝ εξασφάλιζε μέσω της εγγραφής στην ΕΟΝ ότι τα παιδιά θα επανέρχονταν στην κρατική διαπαιδαγώγησις. Ένας ακόμη λόγος ήταν ο ίδιος που είχε συμβάλει στη δημιουργία της ιταλικής φασιστικής νεολαίας (ΟΝΒ), η δυσκολία δηλαδή ελέγχου του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και του ίδιου του εκπαιδευτικού εντός της τάξης.²³

Στη φυλλοροούσα από μαθητές γυμνασιακή εκπαίδευσις καθώς και στην τριτοβάθμια (εξάιρεση ίσως αποτελούν οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες), στις αγροτικές και ημι-αστικές περιοχές και ανάμεσα στους εργαζόμενους νέους παρά το γεγονός ότι καταβλήθηκε προσπάθεια, τα αποτελέσματα ως προς τα γραφέντα μέλη δεν ήταν ενθαρρυντικά. Όσοι εγγράφονταν υποχρεούνταν να ακούν πολλές ώρες μαθήματα και διαλέξεις στο πλαίσιο της ιδεολογικής τους διαφώτισης. Το περιεχόμενο ήταν θέματα που το καθεστώς θεωρούσε σημαντικά: αγάπη για την πατρίδα, θυσία, πειθαρχία, αίσθησις καθήκοντος, αφοσίωσις στον θεσμό της οικογένειας, πίστις στη θρησκεία, λατρεία του ηγέτη, θαυμασμό για την Αρχαία Ελλάδα και την Ελληνική Επανάστασις, ανάδειξις της ιστορικής συνέχειας και του Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού, αρετές της

4^{ης} Αυγούστου, ο θεσμός της βασιλείας, αισιοδοξία για το μέλλον, χαρά και εργασία και άλλα.²⁴

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, η οργάνωση της νεολαίας δεν αποτελούσε αποκλειστική πρακτική των φασιστικών οργανώσεων. Υπήρχαν και άλλες οργανώσεις με ανάλογα στοιχεία αλλά με πιο φιλελεύθερο χαρακτήρα όπως ήταν οι Πρόσκοποι.²⁵ Ο Μεταξάς ωστόσο δεν αποδεχόταν την ύπαρξη ή την αυτόνομη λειτουργία ιδιωτικών συλλόγων και οργανισμών με επιμορφωτικές ιδιότητες ακόμη κι αν αυτοί οι οργανισμοί διάκριντο φιλικά προς το καθεστώς.²⁶ Τον Ιούνιο του 1939 οι Πρόσκοποι, η ΧΑΝ και η ΧΕΝ έπαυσαν τη λειτουργία τους και η περιουσία τους περιήλθε στην ΕΟΝ.²⁷

Το καθεστώς προσπαθούσε να πείσει πως με την ΕΟΝ ευεργετούσε τις κατώτερες τάξεις²⁸ και ότι αυτή ήταν το μέσο της συμφιλίωσης και της εξίσωσης των τάξεων υπό το πρίσμα της εθνικής κοινότητας. Χαρακτηριστικό είναι ένα διήγημα που δημοσιεύτηκε στη *Νεολαία*.²⁹ Το διήγημα αυτό είχε την μορφή ημερολογίου που κρατούσε μια πλούσια φαλαγγίτισσα σε ένα στρατόπεδο της ΕΟΝ. Την πρώτη μέρα γράφει στην μητέρα της:

«Η αλήθεια είναι πως της έκρυψα κάτι, που δεν μπορώ να το κρύψω κι από εσάς: Μια κάποια δυσάρεστη εντύπωση που μου προκαλεί η συντροφιά των άλλων κοριτσιών. Πώς να σας το πω; Φωνάζουν και γελούν δυνατά, αστειεύονται ζωηρά, τρέχουν και πηδούν ελεύθερα. Δεν έχουν τρόπους. Φαίνονται πως είναι από κατώτερες τάξεις τα καϋμένα.»

Μέσα από τα επόμενα οκτώ γράμματα αποτυπώνεται βαθμηδόν η αλλαγή της στάσης της και στο τελευταίο πια γράμμα παρουσιάζεται ώριμη για τη μεγάλη συμφιλίωση:

«Μαμάκα, να τα σχίσετε εκείνα τα ελεεινά γράμματα που σας έστειλα στην αρχή και σας μιλούσα για κατώτερα κορίτσια. Πώς ντρέπομαι γι' αυτά που σας έγραφα... δεν είναι καθόλου «κατώτερα», δεν έχουν καμιά διαφορά από μας, κι ας μας λένε «των ανώτερων τάξεων».

Είναι γνωστό πως οι οικογενειακοί δεσμοί στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα στενοί, ειδικά στα χρόνια που εξετάζουμε. Ξαφνικά όμως εισβάλλει η ΕΟΝ και ζητά ένα σημαντικό μερίδιο της ανατροφής των παιδιών. Ο Μεταξάς παραδέχτηκε δημόσια: «Όταν ήλθε η Εθνική Οργάνωσις της Νεολαίας ακούστηκαν οι γονείς αυτοί να λένε «εχάσαμε τα παιδιά μας!» και πως «η πρώτη αντίρρησης των αστών γονέων ήτο ότι τους παίρνομε τα παιδιά των από το σπίτι των. Ιδίως το έλεγαν διά τα κορίτσια των.»³⁰ Το μοντέλο αυτό στηριζόταν σε ξένα πρότυπα, ωστόσο το καθεστώς ισχυριζόταν ότι το πέρασμα της ανατροφής σε κρατικά χέρια είχε τις ρίζες του στην αρχαία Σπάρτη. Εκτός αυτών ο θεσμός της ΕΟΝ ενίσχυε των συγχρωτισμό των νέων όλων των τάξεων, προκαλώντας ανησυχία σε πολλούς γονείς των ανώτερων στρωμάτων της αστικής τάξης. Τα στελέχη της οργάνωσης έρχονταν συχνά αντιμέτωπα με τις αντιδράσεις των οικογενειών των μελών.³¹

Η ΕΟΝ παρείχε «εκπαίδευση» στα μέλη της, η οποία γινόταν Κυριακές και Τετάρτες. Η Τετάρτη μάλιστα είχε ξεσηκώσει αντιδράσεις καθώς λειτουργούσε εις βάρος του σχολείου.³² Ένα μήνα πριν από την κατάρρευση του Ελληνοϊταλικού Πολέμου καταργήθηκε η Τετάρτη ως ημέρα της ΕΟΝ και αντικαταστάθηκε από το Σάββατο. Υποχρεωτικός ήταν και ο εκκλησιασμός για τα μέλη της ΕΟΝ και μάλιστα την πρώτη Κυριακή του μήνα.³³

Η εκπαίδευση βασιζόταν σε τρεις άξονες: α) Ηθική και Εθνική Αγωγή, β) Σωματική Αγωγή και Τεχνική Εκπαίδευση, γ) Εκπαίδευση ανά ειδικότητα. Το περιεχόμενο αυτό ποίκιλε ανάλογα με την κατηγορία των μελών. Βασική κατηγοριοποίηση αποτελούσε αυτή σε άρρενες και θήλεις, άλλη ήταν ανάμεσα σε βαθμοφόρους και μη. Βασική μονάδα εκπαίδευση ήταν το Τάγμα κι όταν αυτό έλειπε ο Λόχος. Την εκπαίδευση αναλάμβανε ο βαθμοφόρος διοικητής της κάθε μονάδας. Στην αρχή η εκπαίδευση λάμβανε χώρα στα σχολεία, επειδή όμως αυτό προκαλούσε προβλήματα η ΕΟΝ δημιούργησε χώρους αποκλειστικά για δική της χρήση, κάτι σαν «λέσχες» που ονομάζονταν «Στέγη Φαλαγγίτου» ή «Φαλαγγιτίσσης». Η εκπαίδευση συνεχιζόταν και τους θερινούς μήνες στα Στρατόπεδα της ΕΟΝ. Βάσει κανονισμού τα μέλη έπρεπε να διαλέξουν μια ειδικότητα, οι περισσότερες αφορούσαν την στρατιωτική εκπαίδευση (όπως σκοποβολή και ανεμοπορία) ή άλλες όπως η οδήγηση, η μουσική, η σηροτροφία, η μελισσοκομία. Η εκπαίδευση των ειδικοτήτων γινόταν αποσπασματικά μέσω σεμιναρίων κυρίως, η Διοίκηση ωστόσο είχε σκοπό να

δημιουργήσει ένα ενιαίο πανελλαδικό σύστημα φοίτησης και εξέτασης των ειδικοτήτων. Και αυτό το σχέδιο του καθεστώτος δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Σκοπός της εκπαίδευσης ήταν η προπαγάνδα υπέρ των ιδανικών της 4^{ης} Αυγούστου ούτως ώστε τα μέλη στο μέλλον να αποτελέσουν πομποί των ιδανικών αυτών.³⁴ Ο Σκαπανέας στα σχολικά αναγνωστικά χαρακτηριζόταν ως «ένα μικρός Έλληνας στρατιώτης».³⁵

Η ΕΟΝ είχε επίσης και μια άλλη αποστολή, να εμφυσήσει στα μέλη της, κυρίως σε αυτά που κατάγονταν από αγροτικές περιοχές, την αγάπη για τη γη και τη γεωργία. Το περιοδικό *Η Νεολαία* περιελάμβανε «γεωργικές σελίδες» με «πρακτικές οδηγίες», που θα βοηθούσαν στην καλύτερη μόρφωση των νέων γεωργών και συμβούλευε τα μέλη τους να δημιουργήσουν τον δικό τους κήπο. Βασική ενασχόληση εξάλλου της ΕΟΝ ήταν η δενδροφύτευση. Το μεταξικό καθεστώς αποσκοπούσε στην επίτευξη της αυτάρκειας ως προς τα γεωργικά διατροφικά προϊόντα, στην δημιουργία μιας συντηρητικής συνείδησης στους αγρότες και στην εξάλειψη της αστυφιλίας.³⁶

Η σημασία της ΕΟΝ για το καθεστώς αποτυπωνόταν στην λαμπρότητα των δημόσιων τελετών. Ο Μεταξάς έγραφε στο ημερολόγιό του λίγο πριν πεθάνει ότι η Ελλάδα είχε γίνει «Κράτος ολοκληρωτικό». Ίσως όμως αυτό να αποτελούσε περισσότερο μια επιθυμία παρά ένα πραγματικό γεγονός. Η ΕΟΝ θα μπορούσε να εξελιχθεί δυναμικά σε μια μαζική δύναμη αφοσιωμένη στο καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, εάν δε μεσολαβούσε ο πόλεμος και μόνο μετά την παρέλευση μίας γενιάς.³⁷

Η ΕΟΝ ακολούθησε πιστά την αυστηρή αγωγή της νεολαίας των ολοκληρωτικών καθεστώτων.³⁸ Στη ναζιστική Γερμανία φρόντιζαν τα στρατόπεδα να βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές, ούτως ώστε όταν ο νέος έφευγε από την οικογένειά του να νιώθει έντονα το αίσθημα της ψυχολογικής απομόνωσης. Η ζωή στα στρατόπεδα διαμόρφωνε τον χαρακτήρα της νεολαίας με βάση τα στρατιωτικά ιδεώδη: πειθαρχία, ιεραρχία, υπακοή. Μέσα σε αυτά αναπτυσσόταν η αλληλεγγύη, η συντροφικότητα και το αίσθημα της εθνικής (volk) κοινότητας.³⁹ Τα στρατόπεδα της ναζιστικής Γερμανίας απέβλεπαν επίσης στην άμβλυνση των κοινωνικών διαφορών και του ταξικού μίσους. Στο πλαίσιο αυτών τα παιδιά, ανεξαρτήτως της καταγωγής τους, έκαναν τις ίδιες δουλειές, φορούσαν την ίδια στολή, έτρωγαν το ίδιο φαγητό. Αυτός ήταν και ο απώτερος σκοπός της ΕΟΝ. Οι διαφορές ωστόσο από τα ξένα

μοντέλα ήταν πολλές και ουσιαστικές. Στην Γερμανία η υποχρεωτικότητα συμμετοχής σε αυτά ήταν απόλυτη,⁴⁰ στην Ελλάδα όμως το καθεστώς Μεταξά προσπαθούσε πολύ να συγκεντρώσει τους νέους στο πλαίσιο της ΕΟΝ. Άλλη μια διαφορά ήταν ο βαθμός απόσπασης των παιδιών από τον τόπο και τις οικογένειές τους. Στην Ελλάδα τα παιδιά στρατοπέδευαν σε κοντινές εγκαταστάσεις μέσα στο πλαίσιο της Περιφερειακής τους Διοίκησης, επιτρεπόταν το επισκεπτήριο και η παραμονή τους σε αυτά ήταν ολιγοήμερη. Το καθεστώς δεν μπορούσε να ξεπεράσει τους στενούς ελληνικούς οικογενειακούς δεσμούς.⁴¹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Πετράκη Μ., *Ο μύθος του Μεταξά: Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ωκεανίδα, 2006 σ. 41.

² Παπαστράτης Π., σ. 15-16 εισαγωγή στο Αγγελής Βαγγέλης, «*Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει πατέρα...*», «*Μαθήματα Εθνικής Αγωγής*» και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της Μεταξικής δικτατορίας, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2006

³ ΦΕΚ 499, 10 Νοεμβρίου 1936, σ. 2.666-2.667 στο Ανδρειωμένος Γιώργος, *Η νέα γενιά υπό καθοδήγηση :Το παράδειγμα του περιοδικού Η Νεολαία (1938-1941): αναλυτική παρουσίαση περιεχομένων και ευρετήριο*, Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2012, σ. 38

⁴ Μπαλά Αθ., *Το περιοδικό της Ε.Ο.Ν. η "Νεολαία": Σκοποί και απήχηση, στο Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Αθήνα 1-5 Οκτώβρη 1984, τομ. Β, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας/Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1986, σελ.632

⁵ Αγγελής Β., 2006, ό.π. σ. 81

⁶ Ανδρειωμένος Γ., *Η νέα γενιά υπό καθοδήγηση:Το παράδειγμα του περιοδικού Η Νεολαία (1938-1941): αναλυτική παρουσίαση περιεχομένων και ευρετήριο*, Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2012, σ. 38

⁷ Χαμηλάκης Γ., 2012, ό.π., σ. 205

⁸ Η στολή της Ε.Ο.Ν. σύμφωνα με το καθεστώς αποσκοπούσε στο να δημιουργηθεί απόλυτη ισότητα μεταξύ πλούσιων και φτωχών. Ο Μεταξάς σε λόγο του προς τα μέλη της Ε.Ο.Ν. στις 2.6.1940 επισημαίνει: «Και το παιδί του μεγαλύτερου πλούσιου και το εργαζόμενο παιδί, φορεί την ίδια στολή και είναι μαζί πλάι πλάι και αξίζουν το ίδιο κι όποιος από τους δύο είναι ικανότερος αυτός θα πάει μπροστά».

Σε λόγο του στις 25.10.1939 που απευθύνει σε γονείς και δασκάλους ο Μεταξάς υποστηρίζει:

«Ο γυμνασιάρχης ο οποίος είναι φαλαγγάρχης μπροστά στο παιδί, όταν είναι η φάλαγξ συγκεντρωμένη και είναι με την στολήν, δεν είναι πλέον ο γυμνασιάρχης, είναι ο σύντροφός των, ο οποίος φέρει την ίδιαν στολήν μαζί με τα παιδιά και οποίος τους δίδει όλη του την πείραν, ο οποίος τους δίδει όλην του τη μάθησιν, την ζωήν του, ο οποίος μαζί με αυτά είναι

ένας σύντροφός ανώτερου ποιού, ανωτέρας μορφώσεως...» από τον διαδικτυακό ιστότοπο:
<http://ioannismetaxas.gr/Varius/EONXeretismosStoli.html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

⁹ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 40

¹⁰ Χαμηλάκης Γ., 2012, ό.π., σ. 206

¹¹ Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 41-42

¹² Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατεθεί η άποψη της ιστορικού και συγγραφέα Ιωάννας Φωκά, εγγονής του Ι. Μεταξά (Από τον διαδικτυακό ιστότοπο: <http://ioannismetaxas.gr/Varius/EONXeretismosStoli.html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020): «Ο Χαιρετισμός της Νεολαίας ήταν ο χαιρετισμός των αρχαίων Σπαρτιατών, με την ανύψωση του δεξιού χεριού τεταμένου στο ύψος των ώμων. Ο Ι. Μεταξάς ποτέ δεν χαιρετούσε με αυτόν τον τρόπο. Ο συνηθισμένος του τρόπος χαιρετισμού προς όλους ήταν να ανασηκώνει ελαφρά το καπέλο του, όπως ήταν ο χαιρετισμός μεταξύ των πολιτών εκείνης της εποχής. Ο Χαιρετισμός της Νεολαίας έχει κατακριθεί γιατί θύμιζε τον χαιρετισμό της Φασιστικής νεολαίας του Μουσολίνι. Για την ακρίβεια οι Ιταλοί αντέγραψαν τον χαιρετισμό τους από την αρχαία Ρώμη και τη Ρωμαϊκή Respublica. Αντίστοιχα η νεολαία του Χίτλερ αντέγραψε τον χαιρετισμό από το κόμμα του εθνικού σοσιαλισμού, τον λεγόμενο “Bellamy Salute” γνωστό από τον σοσιαλιστή Αμερικανό Πάστορα Μπέλλαμυ. 1789-1934. Ο χαιρετισμός αυτός συνηθιζόταν στα κρατικά σχολεία της Αμερικής ως χαιρετισμός της σημαίας και σε ό,τι αντιπροσώπευε το κράτος. Ο Ρούσβελτ αντικατέστησε αυτόν τον χαιρετισμό αργότερα με την κάμψη του δεξιού χεριού προς το στήθος, ώστε να ακουμπά στη θέση της καρδιάς.»

¹³ Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 41-42

¹⁴ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 83

¹⁵ Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 47

¹⁶ Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 36

¹⁷ Μεταξάς Ιωάννης, *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τ. Α', Αθήνα: Ίκαρος, 1969, σ. 426

¹⁸ Εφημερίς της Κυβερνήσεως τ. Α', αρ. 244 (17 Ιουνίου 1939) σ. 1596 (Α.Ν. «περί Εθνικής και Ηθικής Αγωγής της Νεολαίας» στο Πλουμίδης Σπ., *Η φασιστική νεολαία Ε.Ο.Ν. του Ι. Μεταξά (1936-1940) στον διαδικτυακό τοπο:*

http://www.arch.uoa.gr/fileadmin/arch.uoa.gr/uploads/drast_hist/fasismos_ekpaid/ploumidiss_piros.pdf Ανακτήθηκε στις 12.3.2020

¹⁹ Πετρίδης Π., (πρόλογος-επίμ.), Ε.Ο.Ν.: Η φασιστική νεολαία Μεταξά, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2000, σ. 23

²⁰ Πετρίδης Π., (πρόλογος-επίμ.), Ε.Ο.Ν.: Η φασιστική νεολαία..., 2000, ό.π., σ. 236-244, 254, 308, 311-315

²¹ Το καθεστώς υποστήριζε πως το σχολείο και η ΕΟΝ ήταν θεσμοί «αλληλοσυμπληρωματικοί». Εφόσον μόνο ένας στους δέκα νέους συνέχιζε τις σπουδές τους μετά το δημοτικό, κάποιος φορέας έπρεπε να αναλάβει την επιμόρφωση αυτών των παιδιών (Μεταξάς Ι., *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τ. Β', Αθήνα: Ίκαρος 1969, σ. 167 και 268). Επιπλέον, το καθεστώς προέβαλλε κι ακόμη ένα επιχείρημα, πως το σχολείο στοχεύει στην επιμορφωτική διαδικασία προσφέροντας γνώσεις στον μαθητή, ενώ η ΕΟΝ στόχευε στην ιδεολογική συγκρότηση του νέου, στην ηθική του διάπλαση και στη σωματική του αγωγή (Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 127). Ο Μεταξάς σε λόγο του κάνει σαφές πως η ΕΟΝ άμβλυνε τις κοινωνικές ανισότητες, κάτι που δεν το είχε επιτύχει το σχολείο, πως στην ΕΟΝ τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να διδαχθούν από τα άλλα παιδιά και όχι από τον δάσκαλο, όπως στο σχολείο και τέλος ότι η συμμετοχή στην ΕΟΝ, σε αντίθεση με το σχολείο, ήταν εθελοντική (Μεταξάς Ι., *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τ. Β', Αθήνα: Ίκαρος 1969, σ. 165-168).

²² Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 82

²³ Betti Carmen, Η ένταξη των παιδιών και της νεολαίας κατά τη διάρκεια του φασιστικού καθεστώτος στην Ιταλία, στο Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, τ. Β, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα 1986, σ. 623

²⁴ Ανδρειωμένος Γ., *Η νέα γενιά υπό καθοδήγηση...*, 2012, ό.π., σ. 48

²⁵ Λιάκος Α., «Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων: το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης», στο Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, τ. Β', Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1986, σ. 604, 607

²⁶ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 71

²⁷ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π. σ. 46)

²⁸ Σε ένα λόγο του μάλιστα προς τα μέλη της ΕΟΝ ο Μεταξάς ανέφερε (Μεταξάς Ι., *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τ. Β', Αθήνα: Ίκαρος 1969, σ. 435): «Ο Χριστός [...] υπήρξεν ο Θεός της υπομονής και της ταπεινώσεως. Υπήρξεν όμως συγχρόνως και ο Θεός του αγώνος και της μάζης, ο οποίος είπε, όταν μικροί άνθρωποι τον επέσαν και προσεπάθησαν να του ανακόψουν το έργον: «ουκ ήλθον βαλείν ειρήνην, αλλά μάχαιραν», μάχαιραν δηλαδή μεταξύ σάποιου και υγιούς, παρελθόντος και μέλλοντος, κακού και καλού. [...] Και όταν ηθέλησα να πραγματοποιήσω την σκέψιν μου αυτήν [δηλαδή την Νεολαία] που από την αρχή ανήγγειλα στον Ελληνικό Λαό [...] ανετέληφθηκα αντίδρασιν [...]. Τότε έκαμα ό,τι και ο Άρχοντας του Ευαγγελίου. Εκάλεσα τους παρακατιανούς και όταν από αυτούς δεν ήλθαν μερικοί, εκάλεσα τους πιο παρακατιανούς και έτσι εμπήκε όλος ο λαός, όλα τα παιδιά του λαού, όλη η νεότης».

²⁹ Νικολαΐδης Μ., *Η Νεολαία*, τχ. 20, 17.02.1940, σ. 628-629

³⁰ Μεταξάς Ιωάννης, *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τόμ. Β', Αθήνα: Ίκαρος, 1969, σ.170

³¹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 120-121

³² Η παράλληλη λειτουργία της ΕΟΝ ωστόσο επιβάρυνε το σχολείο και τον δάσκαλο καθώς προστέθηκαν ένα σωρό αρμοδιότητες που δεν είχαν σχέση με τις λειτουργίες του, όπως η διάδοση της Νεολαίας, η διάθεση σχολικών χώρων για την ΕΟΝ, η ενίσχυση της οργάνωσης με οποιονδήποτε τρόπο (Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 128—129). Η Ελλη Αλεξίου που ήταν τότε καθηγήτρια γυμνασίου γλαφυρά παραθέτει (Αλεξίου Έ., Βασιλική Δρυς: το χρονικό της εκπαίδευσης, , Αθήνα: Καστανιώτη 1983, σ. 51-52): «Για να μείνει λεύτερη η Τετάρτη, φορτώθηκαν οι ώρες των μαθημάτων σε πέντε μέρες. Και μόνο τα πρωινά. Από τις δώδεκα και μετά μοιάζαμε με δρομείς κοντά στο τέρμα. Άλλος έπαιρνε ασπιρίνη, άλλος έριχνε νερό στο κεφάλι κι άλλος κατέφευγε στον καφέ».

³³ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 184

³⁴ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 115-116

³⁵ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 41

³⁶ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ.43

³⁷ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 47-48

³⁸ Το καθεστώς χρησιμοποίησε μέσα και φορείς, που άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο είχαν επηρεαστεί από τις μεθοδεύσεις των φασιστικών καθεστώτων. Η ΕΟΝ καθώς και η χρήση της τεχνολογίας παραπέμπουν σε ανάλογα ξένα καθεστώτα. Από την άλλη η μεταξική δικτατορία, όπως και άλλες δεξιές κυβερνήσεις στην Ευρώπη, δεν έφτασε σε επίπεδα ριζοσπαστισμού, όπως συνέβη με την χιτλερική Γερμανία και την φασιστική Ιταλία. (Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 171).

³⁹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 228-229

⁴⁰ Βάσει μιας έρευνας αποδείχθηκε ότι όλοι σχεδόν οι Γερμανοί ανάμεσα στο 1933 και 1945 πέρασαν από ένα στρατόπεδο, καθώς υπήρχαν στρατόπεδα για όλους: μαθητές, φοιτητές, εργάτες, δικηγόροι. (Jürgen Schiedeck, Martin Stahlmann, “Totalizing if Experience: Educational Camps”, στο Heinz Sünker, Hans-Uwe Otto (ed.), Education and Fascism: Political Identity and Social Education in Nazi Germany, Λονδίνο/Washington 1997, σ. 41).

⁴¹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ.130

2.4. Η Νεολαία: το περιοδικό της ΕΟΝ

Η Νεολαία, εβδομαδιαίο περιοδικό με πλούσια εικονογράφηση, αποδείχθηκε το πιο αξιόλογο από τα έντυπα της ΕΟΝ και αποτέλεσε ένα από τα πιο ενδιαφέροντα νεανικά περιοδικά εκείνης της περιόδου.¹ Σκοπός του περιοδικού δεν ήταν απλώς να χειραγωγήσει τους μικρούς σκαπανείς και φαλαγγίτες αλλά να προπαγανδίσει, μέσα από την αυξανόμενη κυκλοφορία του, τις βασικές θέσεις του καθεστώτος στην ελληνική οικογένεια.²

Η θεματολογία του ήταν διαμορφωμένη σύμφωνα με τις ιδεολογικές κατευθύνσεις του καθεστώτος. Ο Μεταξάς προβαλλόταν ως μεσσιανική μορφή ενώ σε κάθε τεύχος υπήρχαν μηνύματα, ομιλίες, νουθεσίες του προς τους νέους και πλούσιο φωτογραφικό υλικό.³ Το περιοδικό μέσα από τις σελίδες του εξήρε τον Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό που αποτέλεσε και το όραμα του Μεταξά, έδινε έμφαση στην ιστορική συνέχεια των ελλήνων, επαινούσε την κλασική αρχαιότητα, το θρησκευτικό Βυζάντιο, την Ελληνική Επανάσταση, έκανε συχνές αναφορές στην λαϊκή παράδοση και τέχνη, περιείχε ελληνικά και μεταφρασμένα διηγήματα και παραμύθια είχε αφιερώματα σε σημαντικούς Έλληνες, έδινε φωνή στα κορίτσια με μια ξεχωριστή στήλη («η σελίσ των κοριτσιών»), ενημέρωνε για τη ζωή και τις δραστηριότητες της ΕΟΝ, δημοσίευε αλληλογραφία με το μέτωπο, έδινε συμβουλές για την ασφάλεια των πολιτών σε περίπτωση πολέμου ή βομβαρδισμών, περιείχε σελίδες με ψυχαγωγικό υλικό, ανέκδοτα, παιχνίδια, ενώ δεν έλειπαν από κανένα τεύχος οι σελίδες που αφορούσαν τον χριστιανισμό και τη βαθιά πίστη σε αυτόν.

Το καθεστώς προκειμένου να εξασφαλίσει την αγορά του περιοδικού στο πλαίσιο του σχολείου όρισε μεταξύ των καθηγητών έναν υπεύθυνο «ο οποίος θα παραλαμβάνη [...] τον απαιτούμενον διά το σχολείον [...] αριθμόν φύλλων του περιοδικού και θα είναι υπόλογος απέναντι του Πρακτορείου και ημών δια την τακτοποίησιν των λογαριασμών». Η πίεση που ασκούνταν στον εκπαιδευτικό ήταν μεγάλη, μάλιστα οριζόταν πως τα επιστρεφόμενα τεύχη «δε θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν ποσοστόν μεγαλύτερον του 10 ή 15%» κάνοντας την συνδρομή των μαθητών σχεδόν υποχρεωτική. Ομοίως, ο Μεταξάς, με εγκύκλιο του προς τους υπουργούς, νομάρχες και γενικούς διοικητές, απαιτούσε να οριστούν υπεύθυνοι για

τη διάθεση του περιοδικού μέσα σε όλους τους οργανισμούς που σχετίζονταν με οποιονδήποτε τρόπο με την νεολαία.⁴

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ανδρειωμένος Γ., 2012, *ό.π.*, σ. 205

² Ανδρειωμένος Γ., 2012, *ό.π.*, σ.61

³ Βλ. σχ. Μαχαίρα Ε., *Η Νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου. Φωτογραφίες*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 13, 1987

⁴ Αγγελής Β., 2006, *ό.π.*, σ. 105-106

3. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΓΑΝΗ

3.1. Γεωργία Μαυραγάνη, μια ξεχωριστή γυναίκα της εποχής

Πολύτιμοι οδηγοί μου στη συγκρότηση του βιογραφικού σημειώματος της Μαυραγάνη στάθηκαν οι ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις που πήρα από την κόρη της, τον γαμπρό της και τον εγγονό της και το αφιέρωμα με αφορμή τον θάνατό της από την τοπική εφημερίδα η «Φωνή της Ελατούς», του χωριού καταγωγής της, που δημοσιεύτηκε τον Δεκέμβριο του 1986. Οι συνεντεύξεις, το απόκομμα της εφημερίδας καθώς και φωτογραφικό υλικό της ίδιας και σημαντικών κειμηλίων που κρατούν οι δικοί της παρατίθενται στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας.

Η Γεωργία Μαυραγάνη γεννήθηκε στην Ελατού, ένα ορεινό χωριό της Αιτωλοακαρνανίας το 1915 σύμφωνα με την ταυτότητά της, η ίδια ωστόσο ισχυριζόταν πως γεννήθηκε το 1913. Γονείς της ήταν ο Αριστείδης Μαυραγάνης και η Αικατερίνη Ιωσήφ, ήταν το τελευταίο παιδί της οικογένειας και είχε τέσσερα αδέρφια: τη Βασιλική, τον Σπύρο, τη Μαρία και τη Σταυρούλα.

Τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο στην Ελατού κι έπειτα ο αδελφός της ο Σπύρος την πήρε στην Αθήνα, όπου τελείωσε το σχολείο και αποφοίτησε από τη Γυμναστική Ακαδημία. Στην αρχή διορίστηκε ως καθηγήτρια φυσικής αγωγής στο σχολείο ενός Ασύλου στη Ν. Σμύρνη όπου ήταν εσώκλειστη. Όπως ανέφερε η κόρη της, Σοφία Σεντονά, αυτό ήταν μία δική της απόφαση προκειμένου να είναι ανεξάρτητη και να μην χρειάζεται να επιβαρύνει τον αδελφό της Σπύρο, ο οποίος την παρότρυνε να φύγει από εκεί και να ζήσει κοντά τους. Σε αυτές τους τις παροτρύνσεις η ίδια του απαντούσε πως είχε κάνει αρκετά γι' αυτήν και πως ήθελε να συνεχίσει ανεξάρτητη την πορεία της. Αργότερα, ήρθε ο πρώτος της διορισμός, στην Καλαμάτα, εκεί την βρήκε και ο ελληνοϊταλικός πόλεμος. Τότε ένιωσε πως η πατρίδα τη χρειαζόταν και αποφάσισε να ενταχθεί στους κόλπους της ΕΟΝ όπου και διετέλεσε Περιφερειακή Διοικήτρια της ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας. Μετά τη διάλυση της ΕΟΝ Καλαμάτας επέστρεψε στην Αθήνα όπου εργάστηκε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αναπήρων ως προϊσταμένη στο τμήμα φυσιοθεραπείας. Η Γεωργία Μαυραγάνη με αγάπη και αφοσίωση στον συνάνθρωπο προσέφερε τις υπηρεσίες της

σε τραυματίες με κακώσεις και κρυοπαγήματα. Αργότερα, πέρασε στην Εθνική Αντίσταση ως μέλος της μυστικής οργάνωσης «Τρίαινα»¹, της οποίας ηγετική φυσιογνωμία υπήρξε ο αδελφός της, στρατηγός Σπύρος Μαυραγάνης. Εκεί ανέλαβε τη διανομή των εντύπων της οργάνωσης: το «Κρυφό Σχολειό» και την «Τρίαινα», τα οποία μοιράζονταν χέρι με χέρι στους Αθηναίους. Σε μια εκδήλωση φοιτητών συνελήφθη από Ιταλούς, πέρασε στρατοδικείο και καταδικάστηκε σε φυλάκιση. Παρέμεινε στη φυλακή μέχρι την Απελευθέρωση. Γι' αυτή της τη δράση τιμήθηκε και παρασημοφορήθηκε.

Οι συγγενείς της γνωρίζοντας τον στιγματισμό και την πολιτική απόχρωση οργανώσεων όπως η ΕΟΝ υπογραμμίζουν την αγάπη της για την πατρίδα, πέρα από κόμματα, συμφέροντα και προσωπικές φιλοδοξίες. Ο γαμπρός της αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Εκείνο που θέλω να καταθέσω επίσης είναι το εξής: Η ΕΟΝ, επειδή ιδρύθηκε επί Μεταξά και ο Μεταξάς... τον λέμε «δικτάτορα», είναι παρεξηγημένη. Εκείνη όμως δούλευε... δεν είχε ιδεοληψίες, εκείνη δούλευε γιατί πίστευε ότι προσφέρει πράγματι στην πατρίδα. Δηλαδή, όταν έκανε συνεργεία να πλέξουνε κάλτσες, να πλέξουνε πουλόβερ για τους στρατιώτες, το 'κανε όχι γιατί ήθελε να το εξαργυρώσει με κάτι άλλο, όπως κάνουνε πολλοί, αυτή το 'κανε γιατί το είχε μέσα της αυτό το πράγμα: να προσφέρει στην πατρίδα.»

Ο εγγονός της ανέφερε πως κατά τη διάρκεια του πολέμου έδωσε ανυστερόβουλα ένα πολύ μεγάλο χρηματικό ποσό, για να βοηθήσει την πατρίδα που υπέφερε. Η προσφορά της στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής ήταν τόσο σπουδαία που χρόνια μετά τον πόλεμο άνθρωποι που είχε βοηθήσει τη θυμούνταν και την ευχαριστούσαν:

«Επίσης λόγω της... είχε μάθει μασάζ και γενικότερα φυσιοθεραπεία σε νοσοκομείο της Καλαμάτας, όπου στην ουσία φρόντιζε τους φαντάρους και άλλους που έρχονταν από το μέτωπο πληγωμένοι, βαριά πληγωμένοι και λοιπά. Πολλοί από αυτούς για χρόνια μετά, το έχω ακούσει, δεν το έχω δει, μου το έχουν πει οι δικοί μου, στέλνανε λουλούδια σαν ευχαριστήριο γιατί κάποτε, τότε, παλιότερα, τους είχε βοηθήσει.»

Όταν τέλειωσε ο πόλεμος εργάστηκε στο Ταμείο Υγείας του ΟΤΕ, γιατί γνώριζε να χειρίζεται το μηχάνημα των διαθερμιών. Παράλληλα, φεύγοντας από εκεί συνέχιζε να προσφέρει τις υπηρεσίες της σε διάφορα σπίτια κάνοντας μασάζ και ενέσεις. Η κόρη και ο γαμπρός της τη μνημονεύουν ως άνθρωπο αεικίνητο, που δεν καθόταν ποτέ.

Παντρεύτηκε τον Γιώργο Σεντονά κι απέκτησαν δύο κόρες την Σοφία και την Καίτη. Η κόρη της Σοφία παντρεύτηκε τον Νίκο Μακριδάκη κι απέκτησαν δύο γιους τον Παύλο και τον Γιώργο. Ο Γιώργος τη θυμάται με μεγάλη αγάπη και θαυμασμό καθώς αυτή τον μεγάλωσε. Ο τρόπος που μου μίλησε γι' αυτήν μαρτυρούν τα συναισθήματά του αυτά:

«...άκουγα από τον κόσμο και από άλλους ανθρώπους πάρα πολύ θετικά σχόλια και έπαιρνα ότι όλοι μιλούσαν με μεγάλο σεβασμό για εκείνη και θαυμασμό και λοιπά, οπότε αυτό μου είχε μεταφερθεί κι εμένα, δηλαδή η εικόνα της γιαγιάς μου, όταν αναφερόμουν εγώ στη γιαγιά μου, όταν είχα στο μυαλό την γιαγιά μου πάντα υπήρχε ένα αίσθημα υπερηφάνειας και θαυμασμού και σε μένα. [...] Όπως σου είπα και πριν άκουγα πάρα πολύ καλά λόγια και από τους γονείς μου, και από οικογενειακούς φίλους και γενικά από ανθρώπους που την είχαν ζήσει, γείτονες που την ξέρανε καλά και είχανε να πούνε τα καλύτερα. Ήταν ένας άνθρωπος που δεν φοβότανε, ήταν έτσι δυνατή, έντονη προσωπικότητα και ταυτόχρονα υπήρχε ένας ανθρωπισμός μέσα της...[...] Δεν άκουγες ποτέ να βρίζει, δεν ήταν άνθρωπος που θα γκρίνιαζε, ήταν ένας άνθρωπος που πραγματικά ένιωθες ότι έχει χαρακτηριστικά αγίου...».

Ο γαμπρός της μου μίλησε με απεριόριστη εκτίμηση γι' αυτή: «...τέτοιες γυναίκες γεννιούνται κάθε εκατό χρόνια, μία» και η κόρη της με συγκίνηση ομολογεί πως δε θα μπορούσε να είχε καλύτερη μητέρα.

Η Γεωργία Μαυραγάνη πέθανε τον Νοέμβριο του 1986. Όπως μου εκμυστηρεύτηκε ο εγγονός της Γιώργος Μακριδάκης, ήταν η πρώτη φορά που είδε τον πατέρα του να κλαίει, κι ο ίδιος, μικρό παιδί τότε, συγκλονίστηκε και πληγώθηκε βαθιά από την είδηση του θανάτου της:

« ...θυμάμαι ότι εκείνη την μέρα ήμουνα πολύ, με είχε πιάσει ένα τρέμουλο, το οποίο δεν μπορούσα να το ελέγξω, ένα συνεχές τρέμουλο, που έρχονταν διάφοροι, φίλοι, συγγενείς για να μας δώσουν συλλυπητήρια και λοιπά...»

Το χωριό της η Ελατού την αποχαιρέτησε με ένα άρθρο-αφιέρωμα για τη ζωή, το έργο της και την προσφορά της. Το άρθρο αυτό του Αριστεΐδη Ν. Πάνου εξαιρεί την Γεωργία Μαυραγάνη για την ανιδιοτελή της προσφορά στον συνάνθρωπο και την πατρίδα, για την κοινωνική της συνείδηση:

«Η Γεωργία Μαυραγάνη Σεντονά αφιέρωσε σε όλη της τη ζωή τις δυνάμεις της για να απαλύνει τον πόνο του ανθρώπου.[...] Υπήρξε από τους ανθρώπους που θωράκισαν, ο καθένας με τη συμβολή του, την αντίσταση στον κατακτητή, που θωράκισαν το ηθικό ολόκληρου του λαού, ανταποκρινόμενη στο ύψιστο καθήκον που μπορεί να κληθεί άνθρωπος με τέτοια κοινωνική συνείδηση. [...] Εκείνο που έκανε μεγάλη εντύπωση και προκάλεσε το σεβασμό και την αγάπη για τη Γεωργία Μαυραγάνη – Σεντονά ήταν -εκτός από την ανθρωπιστική της προσφορά και τη λαμπρή δράση της σε καιρούς δύσκολους-, η θερμή παρουσία της, η συντροφικότητά της, η έγνοια της για τα κοινά, για τους Ελατιώτες και την Ελατού. [...] Θα τη θυμόμαστε πάντα ως υπόδειγμα ανθρώπου που έζησε και αναλώθηκε με στόχο την κοινωνική προσφορά.»

Είναι αναντίρρητο, πως η Γεωργία Μαυραγάνη είχε να αντιμετωπίσει και τις δυσκολίες που επέβαλε η γυναικεία της φύση και τα έμφυλα κοινωνικά στερεότυπα. Η «Φωνή της Ελατούς» τα αναγνωρίζει όλα αυτά:

«Θα τη θυμόμαστε πάντα στον πλάτανο του χωριού με τα βιβλία της και το κέντημά της, να ενδιαφέρεται και να φροντίζει για όλους. Στις εκδρομές του Συλλόγου γινόταν αξιαγάπητη για τη ζωντανή συμμετοχή της. Τέλος για να είμαστε δίκαιοι, θα πρέπει ίσως να τονίσουμε πως η Γεωργία Μαυραγάνη – Σεντονά ήταν πάνω από όλα γυναίκα. Που σημαίνει ότι στην κοινωνική της δράση αντιμετώπισε όλες τις αντιξοότητες και τα εμπόδια που θέτει η κοινωνία στις γυναίκες προκειμένου για την κοινωνική της ενεργοποίηση, όλες τις αναστολές που

επιβάλλει η φροντίδα της οικογένειας και της ανατροφής των παιδιών.
Παρόλα αυτά τα κατάφερε θαυμάσια! Υπήρξε άξια σεβασμού και
θαυμασμού!».

Ο λαϊκός ποιητής Κώστας Πάνου έγραψε ένα ποίημα για τη μνήμη της το
οποίο δημοσιεύτηκε στην τοπική εφημερίδα με αφορμή το θάνατό της:

Μοιάζει η ζωή με φύλλωμα σε δένδρο φυλλοβόλο
που φθάνει το Φθινόπωρο και το τινάζει όλο.
Το πλούσιο το φύλλωμα της πατριώτισσάς μας
μαράθηκε Φθινόπωρο κι έφυγ' από κοντά μας.

Το δένδρο της Γιωργίας μας πολύ είχε φουντώσει
και κλώνους χίλιους ζωντανούς παντού είχε απλώσει.
Σπούδασε, διορίστηκε κι είχε μια σκέψη μόνο,
να απαλύνει όσο μπορεί κάθε ανθρώπου πόνο.

Σ' αυτό το χώρο το μικρό όσο κι αν προσπαθήσω
το έργο και τη δράση σου δύσκολα θ' αναλύσω.
Για κάθε μου παράλειψη την επιείκειά σου
δεν γράφονται σε δυο γραμμές τα κατορθώματά σου.

Όταν ήρθε ο πόλεμος το Ηρωικό Σαράντα
δεν έκατσε αμμέτοχη εργάστηκε όπως πάντα.
Γνωρίζοντας πολύ καλά φυσιοθεραπεία
προσέφερε πάρα πολλά σε κάθε τραυματία.

Το κρύο και η παγωνιά, το χιόνι όλη μέρα
ήταν πιο επικίνδυνα απ' του εχθρού τη σφαίρα.
Στους ήρωες που γύριζαν με άκρα παγωμένα
προσέφερε η Γιωργίας μας φροντίδα στον καθένα.

Παράλληλα σκεφτότανε και τη γραμμή την πρώτη
πλέκοντας με τα χέρια της «φανέλλα του στρατιώτη».

Στην Εθνική Αντίσταση περνάει κεραυνοβόλος
γινόμενη παράδειγμα προς μίμηση σε όλους.

Μέσα εις την Αντίσταση ηρωικά θα δράσει
αναλαμβάνοντας τα δυο έντυπα να μοιράσει,
«Τρίαινα» και «Κρυφό Σχολειό» τα έντυπα λεγόσαντε
και σ' έναν έναν κάτοικο στο χέρι μοιραζόσαντε.

Μέσα σε κάποια εκδήλωση Ελλήνων φοιτητών
θα συλληφθεί, θα δικαστεί υπό των Ιταλών.
Έκατσε μες τη φυλακή για να την ξαναδούμε
όταν θα φύγουν οι εχθροί και ελευθερωθούμε.

Δε θάτανε υπερβολή αν σ'έλεγα Ηρωίδα
μέσα στην οικογένεια αλλά και στην πατρίδα.
Τέτοιες γυναίκες άξιες σπανίζουν να βρεθούνε
τέτοιες γυναίκες σαν και σε την Ελατού τιμούνε.

Αυτά τα λόγια τα στερνά δεν είν' μόνο από μένα
διότι όλοι οι χωριανοί τα λένε αυτά για σένα,
Σε όλα ήσουν άψογη αγαπητή Γεωργία
και όλους τους σεβόσουνα σαν τέλεια κυρία.

Το σώμα σου κι αν χάθηκε, για πάντα απ' τη ζωή μας
θα μένεις πάντα ζωντανή εις την ανάμνησή μας.
Όλοι μας θα θυμόμαστε τα χίλια δυο καλά σου
κι όλοι θα ευχόμαστε για γαίαν ελαφρά σου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹Ένας από τους σκοπούς της οργάνωσης «Τρίαινα» ήταν ο περιορισμός της επίδρασης του ΕΑΜ στο χώρο της Αντίστασης. Από τα δεδομένα που είχα στη διάθεσή μου, το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη, τις συνεντεύξεις των συγγενών της και τον επικήδειο από την τοπική εφημερίδα η «Φωνή της Ελατούς» δεν προκύπτει περαιτέρω πληροφόρηση για τον ρόλο που είχε η ίδια στην οργάνωση αυτή. Στόχος εξάλλου της συγκεκριμένης διπλωματικής είναι η ανάδειξη της δράσης των γυναικών κατά τη διάρκεια του πολέμου, και ειδικότερα την περίοδο καταγραφής του Ημερολογίου (1941).

3.2. Το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη και η αποτύπωση της καθημερινότητας των ΕΟΝιτισσών

Ολόκληρος ο τίτλος του Ημερολογίου είναι: *Ημερολόγιον Πολεμικής Δράσεως Περιφερειακής Διοικήσεως ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας της εν γένει κινήσεως ταύτης, από της 1ης Ιανουαρίου 1941, μέχρι της διαλύσεως της. Καλάμαι τη 1-1-41 XII Π.Δ.Ε.Ο.Ν.Θ.-Γεωργίας Μαυραγάνη.* Η Γεωργία Μαυραγάνη κρατούσε το Ημερολόγιο αυτό στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της ως Περιφερειακή Διοικήτρια της ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας. Διαβάζοντάς όμως εύκολα διακρίνει κανείς τον υβριδικό του χαρακτήρα καθώς αφενός η συγγραφέας καταγράφει σε καθημερινή σχεδόν βάση τη δράση της συγκεκριμένης Διοίκησης της ΕΟΝ και αφετέρου διατυπώνει σκέψεις και συναισθήματα απέναντι στα γεγονότα του πολέμου πάντα ωστόσο ντυμένα με τον μανδύα του συλλογικού «εμείς», αποφεύγοντας τη χρήση της πρωτοπρόσωπης καταγραφής χρησιμοποιώντας όμως συχνά σημεία στίξης και συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις που φανερώνουν τον θυμικό της κόσμο. Οι κρίσιμες εξάλλου περίοδοι, όπως αυτές του πολέμου, χαρακτηρίζονται από την έντονη ώσμωση ατομικού και συλλογικού. Ακόμα κι όταν αναφέρεται στην προσωπική της δράση χρησιμοποιεί την ιδιότητά της ως Περιφερειακή Διοικήτρια:

«Τη φροντίδι της Περιφερειακής Διοικητρίας Συνεργάτου τίνος, Βαθμοφόρων και Φαλαγγιτισσών, το περίπτερον διαρκώς και τελειοποιείται, πλουτιζόμενον με διάφορα αντικείμενα και φαγώσιμα είδη απαραίτητα και χρήσιμα.»

και σε άλλο σημείο:

«Η Περιφερειακή Διοικήτρια κατόπιν τηλεφωνικής αδείας του Κυβερνητικού θα αναχωρήση αύριον δι' Αθήνας, ίνα παραστή εις την κηδείαν του Αρχηγού, να τον χαιρετίση για τελευταία φορά εκ μέρους των Φαλαγγιτισσών της Μεσσηνίας και να τον διαβεβαιώση ότι θα συνεχίσουμε τον δρόμον που αυτός μας άνοιξε για να αποτελειώσουμε το έργον του, δημιουργώντας τον τρίτον Ελληνικόν πολιτισμόν.»

Τονίζει λοιπόν συνεχώς την αξία της συλλογικότητας που προστάζει όχι μόνο η οργάνωση της ΕΟΝ αλλά και η συνθήκη του πολέμου, ο αγώνας απέναντι στον εχθρό είναι κοινός, όπως κοινά είναι και τα συναισθήματα σε τέτοιες κρίσιμες περιόδους. Στο ημερολόγιο είναι εμφανής η αντίληψη της ισότητας όλων στο πλαίσιο του πολέμου και μέσω αυτής της αντίληψης ερμηνεύεται ο σεβασμός που αποτρέπει σε πολλά σημεία προς τους στρατιώτες, η χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου και η αποφυγή της πρωτοπρόσωπης αφήγησης ακόμα και όταν αναφέρεται στις πράξεις της. Η Δημητρίου Ε. εύστοχα παρατηρεί: «Η καταξίωση της συλλογικής προσπάθειας, η υποταγή του ατόμου σε άνωθεν διαταγές, ο περιορισμός του εγώ στη στοιχειώδη ικανοποίηση των σωματικών αναγκών, λειτούργησαν σε βάρος της έκφρασης της υποκειμενικότητας, στην περιορισμένη αντίληψη της υποκειμενικότητας ως σωματικότητας».¹

Η Τετάρτη 1^η Ιανουαρίου 1941 αποτελεί την πρώτη μέρα της αφήγησης του Ημερολογίου και μία από τις μέρες με την πιο εκτενή καταγραφή. Παραθέτω τις πρώτες γραμμές:

«Η ανατολή του Νέου Έτους ήυρε την αγαπητήν μας πατρίδα πολεμώσαν, εναντίον ανάνδρου και υπούλου εχθρού, των δειλών Ιταλών. Ο πόλεμος αυτός κατά τον οποίον οι γενναίοι Στρατοί μας γράφουν με το αίμα τους, την ζωή τους, εποποιΐας ολοκλήρας δια την ένδοξην μέχρι τούδε ιστορίαν της πατρίδος, επάνω εις τα χιονοσκεπασμένα βουνά της Αλβανίας, έχει αρχίσει από την 28^η Οκτωβρίου του παρελθόντος έτους, 1940 Ε! Τον πόλεμο αυτόν, διά τον οποίον μας είχαν δώσει χίλιες δύο αφορμές αι άτιμοι εχθροί, πότε φονεύοντες Ηπειρώτας, πότε ατίμως και υπούλως βυθίζοντες τον πολεμικόν μας «Ελλη», το οποίον είχε ευρεθή εις τον λιμένα της Τήνου, αποδίδοντας τιμάς εις την Μεγαλόχαρην, και άλλες πολλές τον πόλεμον αυτόν λέγω δεν τον θέλαμε.»

Στη διδακτορική της διατριβή η Δημητρίου Ε. μελετώντας πολλά ημερολόγια του ελληνοϊταλικού πολέμου επιβεβαιώνει πως στα περισσότερα από αυτά η καταγραφή ξεκινά με μια αναδρομή στην ημέρα έναρξης του πολέμου:

«Στη συντριπτική πλειοψηφία των δημοσιευμένων και κατατεθειμένων σε αρχεία ημερολογίων η αφήγηση ξεκινά με τα γεγονότα της 28ης Οκτωβρίου 1940, ακόμα και όταν ο στρατιώτης άρχιζε να κρατά σημειώσεις λίγες μέρες αργότερα, όταν δημιουργούνταν μια μορφή ρουτίνας στον καθημερινό του βίο. Η πρώτη μέρα του πολέμου δεν άφηγε μεγάλα περιθώρια καταγραφής με τα απρόσμενα γεγονότα, τη συγκινησιακή φόρτιση και τις έγνοιες που τη συνόδευαν. Αντίθετα, όταν οι ρόλοι και τα καθήκοντα μοιράζονταν, ο αφηγητής δημιουργούσε τις αναγκαίες συνθήκες για την καταγραφή του ημερολογίου ή σημειωματαρίου του. [...] Κάποιοι άλλοι πρόσθεσαν στην εισαγωγή τους μια συνοπτική παρουσίαση των προηγηθέντων του πολέμου σε διπλωματικό επίπεδο.²

Μέσα από τα Ημερολόγια του πολέμου λοιπόν αντανακλάται αυτή η ιδιόμορφη σύζευξη ατομικού και συλλογικού στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Οι πράξεις καθορίζονται από την προσφορά του ατόμου στο σύνολο και στον αγώνα, η ατομική και η συλλογική μοίρα είναι απόλυτα συνυφασμένες. Η αξία του Ημερολογίου της Μαυραγάνη, όπως και κάθε άλλου, έγκειται αφενός στο ότι γράφεται «τη στιγμή» των γεγονότων, εν θερμώ, κι έτσι αποτυπώνονται ζωνρά τα συναισθήματα και η καθημερινότητα των γυναικών που μάχονται στο πλαίσιο της ΕΟΝ και αφετέρου ότι αποτελεί ένα πρωτογενές υλικό που δε δημιουργήθηκε με σκοπό κάποια στιγμή να δημοσιοποιηθεί κι έτσι δεν υπέστη καμία τροποποίηση και επεξεργασία ως προς το περιεχόμενό του. Η ανάγκη που οδηγεί στην πρακτική του Ημερολογίου είναι να μείνουν στη μνήμη αυτά που ο/η γράφων,-ουσα θεωρεί πως δεν πρέπει να ξεχαστούν. Στην περίπτωση ωστόσο του Ημερολογίου της Μαυραγάνη ο προσωπικός και ο επίσημος χαρακτήρας συνυπάρχουν και αλληλοκαθορίζουν τον χαρακτήρα της αφήγησης. Από τη μία η Μαυραγάνη καταγράφει την επίσημη δράση της ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας και από την άλλη καταθέτει την προσωπική της οπτική ενταγμένη στο συλλογικό «εμείς». Το τι λοιπόν επιλέγει να καταγράψει είναι πολύ σημαντικό και συχνά αναφέρεται στην συμβολή του στρατού των μετόπισθεν ως εξίσου σημαντική με τη μάχη που δίνεται στο μέτωπο:

«Το υποσχόμεθα και θα το τηρήσουμε. Περισσότερο θα εργαστούμε εμείς αι Φαλαγγίτισσαι, οι στρατιώται των μετόπισθεν. Θα εργασθούμε με όλη μας την δύναμη, όσο μπορούμε.»

Η προσωπική αφήγηση μας δίνει μέσα από την ενότητα του ίδιου του προσώπου και της συνείδησής του, συλλήβδην, όλα όσα περιέχονται στον πολιτισμό μιας κοινωνίας.³ Συγκεκριμένα, το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη μας μεταφέρει την καθημερινή ζωή των ΕΟΝτισσών της Καλαμάτας κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου και σταματά λίγο μετά την εισβολή των Γερμανών καταγράφοντας και το τέλος της οργάνωσης. Η καθημερινότητα και τα συναισθήματα κατά την μεθοριακή πολεμική περίοδο είναι έντονα συλλογικά. Το κοινό ένδοξο παρελθόν των Ελλήνων, η πίστη στον χριστιανισμό, η ελπίδα πως η τελική νίκη δε θα αργήσει, η λατρεία στο πρόσωπο του Μεταξά συνιστούν την ομαδική ψυχολογία στους κόλπους της οργάνωσης αλλά και ευρύτερα στην κοινωνία. Η καθημερινότητα των ΕΟΝτισσών και κυρίως της Μαυραγάνη, μιας Περιφερειακής Διοικήτριας, ήταν απόλυτα συνδεδεμένη με την οργάνωση και τον αγώνα του στρατού των μετόπισθεν. Η λαογραφία εξάλλου υιοθετεί την κοινωνικοϊστορική μέθοδο, θεωρώντας τα λαογραφικά φαινόμενα ως κοινωνικά και ιστορικά που πραγματοποιούνται σε συγκεκριμένο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο.⁴

Διαβάζοντας κανείς το Ημερολόγιο, διαπιστώνει εύκολα την επαναληπτικότητα που χαρακτηρίζει τις καθημερινές καταγραφές, κάποιες μέρες μάλιστα αρκεί μόνο η φράση: «Όλα όπως πάντα». Οι επαναλήψεις φανερώουν τις δράσεις της συγκεκριμένης Διοίκησης της ΕΟΝ, δράσεις ενταγμένες σε μια καθημερινή ρουτίνα απόλυτα συνυφασμένη με τη συλλογική συμμετοχή στον πόλεμο. Επιπλέον, μέσω των επαναλήψεων φωτίζονται και οι μέρες που είναι ξεχωριστές και καταγράφονται με περισσότερες λεπτομέρειες είτε γιατί η γράφουσα βρήκε τον χρόνο είτε γιατί είχαν κάτι το ιδιαίτερο. Τελικά, οι επαναλήψεις και οι μοναδικές στιγμές συνδιαμορφώνουν την αφήγηση και κατ'επέκταση τη μνήμη. Στο σημείο αυτό θα επικαλεστώ τα λόγια του Λουκάτου στην Εισαγωγή του Ημερολογίου του σχετικά με την επαναληπτικότητα των καταγραφών:

«Ίσως οι αναγνώστες των σελίδων του Ημερολογίου αυτού ενοχληθούν από επαναλήψεις γεγονότων και σχολίων, αλλά, εκτός από τις «μονοτονίες» της πολεμικής ζωής, όλων όλες οι ημέρες του Θεού, έχουν

επαναλαμβανόμενα όσο και μεταβατικά γεγονότα, στην μοιραία ζωή τους».⁵

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Δημητρίου Ε., 2007, *ό.π.*, σ. 107

² Δημητρίου Ε., 2007, *ό.π.*, σ. 105

³ Αλεξιάδης Μ., «*Αυτοβιογραφία και λαογραφία, κείμενα από τον μικρασιατικό χώρο*», Ανάτυπο από τον εικοστό τόμο των Μικρασιατικών Χρονικών «Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου Μικρασιατικής Λαογραφίας», 1997, σ.5

⁴ Μερακλής,Μ.Γ. *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη & Διάττων, 2004, σ.19

⁵ Λουκάτος Δ., 2001, *ό.π.*, σ.10

3.3. Η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας σε καιρό πολέμου

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς διαμορφώνεται η εθνική ταυτότητα του ελληνικού λαού σε καιρό πολέμου και πώς αυτή διαγράφεται μέσα από το Ημερολόγιο της Γεωργίας Μαυραγάνη. Είναι σημαντικό ωστόσο να διευκρινιστεί πως οι πληροφορίες που αντλούμε από το Ημερολόγιο δεν αφορούν μια ενιαία εθνική ταυτότητα αλλά μια ταυτότητα που διαμορφώνεται στο πλαίσιο της ΕΟΝ. Η Μαυραγάνη διατελούσε ανώτατη Βαθμοφόρος στην ΕΟΝ Μεσσηνίας, στο Ημερολόγιό της λοιπόν παραθέτει τα γεγονότα από την οπτική του κοινωνικού εαυτού-προσώπου¹, γι' αυτό και επιλέγει το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο και όταν αναφέρεται στον εαυτό της χρησιμοποιεί τριτοπρόσωπη αφήγηση. Το κοινωνικό επίσης πλαίσιο της αφήγησης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην επιλογή της τριτοπρόσωπης αφήγησης. Η ένταξη στους κόλπους της ΕΟΝ, ο πόλεμος ως κοινή μοίρα, η πίστη στην κοινή προσπάθεια, τα συγκλονιστικά και τραυματικά γεγονότα που ζει η γενιά της, ενισχύουν τη συγκρότηση της ομάδας και τη δράση μέσα από αυτή. Εντύπωση ωστόσο προκαλεί το γεγονός πως ενώ αναφέρεται ονομαστικά σε άλλους Βαθμοφόρους και μέλη της ΕΟΝ, πουθενά δεν έχει καταγράψει το δικό της όνομα, αρκείται απλώς στην ιδιότητά της ως Περιφερειακή Διοικήτρια.² Η θέση αυτή ερμηνεύει και τον σεβασμό που αποτρέπει σε πολλά σημεία προς τους τραυματίες. Η ταυτότητά της εκφράζεται μέσα από τη συμμετοχή και τη δράση του εμείς, της ομάδας, δεν χρειάζεται ίσως την συνοδεία τίτλων και αξιωμάτων. Η Μαυραγάνη το συνέγραψε ως άτομο, αλλά εκφράζοντας κατά τη γνώμη της την ομάδα, επιβεβαιώνοντας την άποψη του Μερακλή πως το «ομαδικό» είναι το βασικό χαρακτηριστικό των λαογραφικών φαινομένων.³

Η πίστη και η αγάπη προς τον Αρχηγό – Ιωάννη Μεταξά, το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα, ο ηρωισμός των Ελλήνων και η ανιδιοτελής προσφορά στον αγώνα συνδιαμορφώνουν την ταυτότητα των Ελλήνων της περιόδου αυτής.⁴ Η συγγραφέας κάνει συχνές αναφορές στην ομόνοια και την ενότητα που διακρίνει τους Έλληνες απέναντι στην απειλή του εχθρού και εκφράζει το θαυμασμό της μπροστά στο μεγαλείο της ομοψυχίας τους:

«Αλήθεια!! Ποτέ οι Έλληνες ενωμένοι όσον τώρα. Η ένωση των δε αυτή έγκειται μόνον εις τον αείμνηστον Ιωάννην Μεταξά, εκείνον που εχάσαμε και σε τόσον κρίσιμες στιγμές. Ας ευχηθούμε να διατηρηθή η ενότης των Ελλήνων , το μόνο πράγμα που λείπει δυστυχώς από τον λαόν μας, όταν δε το απαιτήσει είναι εις θέσιν να δημιουργήση ολόκληρα θαύματα.»

Παραδέχεται λοιπόν σε πιο προσωπικό τόνο, πως ένα ελάττωμα του Ελληνικού λαού είναι η έλλειψη ενότητας και σύμπνοιας και θεωρεί πως η ομοψυχία των Ελλήνων οφείλεται αποκλειστικά στον Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος κατόρθωσε ακόμα και αυτό. Έχουν γραφεί πολλά σχετικά με την ιστορική στιγμή του ΟΧΙ και έχουν εκφραστεί πολλά ερωτηματικά για το πώς ο Ιωάννης Μεταξάς, αρχηγός μιας δικτατορίας με φασιστικά χαρακτηριστικά αποφάσισε να αντισταθεί σε ένα φασιστικό καθεστώς προτάσσοντας την τιμή της πατρίδας του, «Να πει το ΟΧΙ, ο μόνος άνθρωπος που μπορούσε να πει το ΝΑΙ». ⁵ Μέσα ωστόσο από τις σελίδες του Ημερολογίου αυτό που μπορούμε να εξαγάγουμε ως συμπέρασμα είναι πως η θέση της Μαυραγάνη συνάδει με αυτή του περιοδικού Νεολαία και γενικότερα με την ιδεολογία της ΕΟΝ, μια θέση που αναγνώριζε στο πρόσωπο του Ιωάννη Μεταξά τον ρόλο του αναμορφωτή των Ελλήνων.

Σε καθημερινή σχεδόν βάση καταγράφεται ο αγώνας και η εθελοντική προσφορά όχι μόνο των μελών της ΕΟΝ αλλά και ολόκληρου του λαού της Καλαμάτας. Διεξάγονται έρανοι, πλέκονται κάλτσες και φανέλες για τους στρατιώτες, γίνονται δωρεές σε καρρέ προκειμένου να πουληθούν και να συγκεντρωθούν χρήματα, λαμβάνουν χώρα επισκέψεις σε Νοσοκομεία με σκοπό την φροντίδα και την ψυχαγωγία των τραυματιών. Η ζωή μέσα στον πόλεμο χαρακτηρίζεται από τη συλλογική δράση, ο καθένας από το δικό του μετερίζι, με ό,τι μπορεί, προσπαθεί να συμβάλλει στον αγώνα για την ελευθερία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εντυπωσιακή προσφορά των Καλαματιανών, οι οποίοι κατά τη σύσταση του οίκου του Τραυματίου, συνεισφέρουν με πολύ μεγάλη προθυμία από το υστέρημά τους τρόφιμα, φάρμακα, έπιπλα ακόμα και χρήματα:

«Χαρακτηριστικό είναι το ότι πτωχός σιδηροδρομικός υπάλληλος προσεφέρθη να προσφέρει εις τον οίκον του τραυματίου 50δρχ. μηνιαίως εκ του πολύ μικρού μισθού του.»

Οι ελληνίδες μεριμνούν να υπάρχει για όλους τους στρατιώτες γνωστούς και άγνωστους, ένα δέμα, μια ευχή. Ο Τερζάκης σημειώνει ότι ενώ «το χιόνι πυκνώνει ο φαντάρος έχει σηκώσει τον γιακά της χλαίνης, που την έφαγαν οι βροχές, έχωσε το κράνος πάνω στη μάλλινη κουκούλα, που του είχε πλέξει και του έστειλε εδώ πάνω μια γυναίκα -μάννα, αδελφή, στεφανωτή- και, με το μάνλιχερ στη χούφτα, όπλο και ραβδί μαζί, προχωρούσε από τα κάτασπρα καταράχια προς τα σύνορα ψηλά να διώξει τον εχθρό από το εθνικό έδαφος».⁶

Ο πόλεμος και η συνεπακόλουθη ρευστότητα και έλλειψη τάξης απαιτεί από την κοινότητα να προβεί σε θετικές κοινοτικές δραστηριότητες προκειμένου να διατηρήσει την ενότητά της.⁷ Αναδεικνύεται, θα μπορούσαμε να πούμε εδώ, ο ρόλος και η έννοια της *communitas* του Victor Turner για τα μεθοριακά φαινόμενα (ο πόλεμος θα μπορούσε να θεωρηθεί ως τέτοιο) κατά τα οποία η κοινότητα χαρακτηρίζεται από ένα μείγμα ταπεινότητας, ιερότητας, ομοιογένειας και συντροφικότητας.⁸ Ο Turner διαπίστωσε πως η κοινότητα περιβάλλει με συμπάθεια και ενδιαφέρον άτομα μεθοριακά, εν προκειμένω τους φαντάρους, τα οποία λειτουργούν ως σύμβολα της ταυτότητας και της αλληλεγγύης της ίδιας κοινότητας.⁹

Η βαθιά θρησκευτική πίστη και η καταφυγή στην προσευχή υπήρξε πάντα πολύ σημαντική για τους Έλληνες σε κρίσιμες στιγμές.¹⁰ Το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα παρατηρείται στο σύνολο σχεδόν των ημερολογίων του στρατιωτών του Μετώπου, ακόμα κι αυτοί που δεν ήταν βαθιά θρησκευόμενοι αναζητούσαν την γαλήνη στις εκκλησιαστικές ψαλμωδίες και έπαιρναν δύναμη από αυτές.¹¹ Η Μαυραγάνη κάνει συχνές αναφορές στην Παναγία από την πρώτη κιόλας σελίδα του Ημερολογίου πιστεύοντας πως ο πόλεμος είναι ευλογημένος από την Μεγαλόχαρη καθώς η πρώτη του πράξη ήταν η βύθιση του καταδρομικού πλοίου «Έλλη» από τους Ιταλούς το οποίο βρισκόταν στην Τήνο για τον εορτασμό του Δεκαπενταύγουστου, μιας πολύ σημαντικής γιορτής για τον χριστιανισμό. Η «υβρισμένη» Παναγία βρίσκεται στο πλευρό των Ελλήνων και ευλογεί τον αγώνα τους ενάντια στον ιερόσυλο υβριστή της.¹² Η Μαυραγάνη σημειώνει:

«Τα θαύματα της Μεγαλόχαρης είναι άπειρα και ολοφάνερα. Οι Στρατιώται μας όλοι έγιναν πραγματικοί Χριστιανοί. Όσοι δεν είστευαν εις τον θεό, είστευσαν».

και άλλου:

«Πλήθος λαού, μ'ευλάβεια, πηγαίνει να προσκυνήσει την Μητέρα του Χριστού, την Μεγαλόχαρη που είναι οδηγητής και βοηθός καθώς είναι προστάτης του Στρατού μας και να την παρακαλέσει να χαρίσει στα όπλα των αγωνιστών μια γρήγορη τελική Νίκη και στην Ελλάδα την Δόξα και την ειρήνη...»

Η Μαρίνα Πετράκη παρατηρεί πως η θρησκευτική πίστη σφυρηλατούσε και χαλύβδωνε την αγωνιστικότητα των στρατιωτών και αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της ελληνικής νίκης. «Η Παναγία της Τήνου» έγινε το θρησκευτικό όπλο όλων των Ελλήνων και κυρίως των μαχητών του Μετώπου. Η στρατευμένη Εκκλησία μέσω των μητροπόλεων τύπωνε χιλιάδες εικόνες της Μεγαλόχαρης και τις έστελνε στο μέτωπο μαζί με φυλαχτά που ευλογούνταν στην Παναγία της Τήνου.¹³ Ο Σπύρος Μελάς, ανταποκριτής της Καθημερινής σημειώνει:

«Ο φαντάρος πιστεύει στην Παναγιά. Είναι η μόνη γυναίκα που κυκλοφορεί σε χιλιάδες εικονίτσες στο μέτωπο. Είναι μικρογραφίες της Μεγαλόχαρης της Τήνου διαβασμένες στην εκκλησία, κρεμασμένες στον λαιμό παλικαριών. Σε όλες τις δύσκολες στιγμές φέρνουν το χέρι στο στήθος κι εγγίζουν αυτό το φυλαχτό, με ενδόμυχη παράκληση να κάμει το θαύμα της. Και είναι τόσο καλή, που δεν το παραλείπει ποτέ.»¹⁴

Το άγχος και ο φόβος του στρατιώτη που πολεμά στα χαρακώματα και η θρησκευτική του πίστη φανερώνουν την Παναγία σαν όραμα μπροστά του. Ο Άγγελος Τερζάκης γράφει¹⁵:

«Σε όλο το μέτωπο απ' άκρη σ' άκρη ο ελληνικός στρατός άρχισε να έχει παντού το ίδιο όραμα. Έβλεπε τις νύχτες μια γυναικεία μορφή να προβαδίζει, ψηλόλιγνη, αλαφροπερπάτητη, με την καλύπτρα της αναριγμένη από κεφάλι στους ώμους. Την αναγνώριζε, την ήξερε από πάντα, του την είχαν τραγουδήσει σαν ήτανε μωρό κι ονειρευότανε στην κούνια. Ήταν η μάνα η μεγαλόψυχη στον πόνο και στη δόξα, η λαβωμένη της Τήνου, η Υπέρμαχος Στρατηγός»

Η αυτοθυσία των Ελλήνων αποτελεί την επιτομή της ηρωικότητας, πολεμούν με ψυχή απέναντι σε έναν εχθρό ομολογουμένως ισχυρότερο. Η εικονογραφία, η λογοτεχνική και ποιητική έκφραση της εποχής, απεικόνιζε τον ελληνοϊταλικό πόλεμο στην Αλβανία σαν έναν αγώνα μεταξύ του Δαβίδ και του Γολιάθ.¹⁶ Η Μαυραγάνη σημειώνει πως οι Έλληνες αντιμετωπίζουν «στρατόν εχθρικών πολυαριθμότερον και με μέσα πολεμικά περισσότερα» και πως μάχονται με αυτοθυσία. Μοιάζει να προετοιμάζεται για την αναπόφευκτη ήττα των Ελλήνων πολεμιστών με ταυτόχρονη όμως ηρωοποίησή τους για την αντίσταση και την αυταπάρνησή τους. Εδώ υπάρχει μια βαθιά πολιτισμική πρακτική που την συναντάμε και σε δημοτικά τραγούδια που μιλούν για τους αγωνιστές του 1821 που έχασαν τη ζωή τους στο πεδίο της μάχης αφού όμως προηγουμένως είχαν προξενήσει σημαντικές απώλειες στα υπέρτερα τουρκικά στρατεύματα.¹⁷ Παραπέμπει επίσης και στην ιστορική στιγμή όπου ο Ιμπραήμ αποτίει φόρο τιμής στον νεκρό Παπαφλέσσα αναγνωρίζοντας την γενναιότητα και την ανδρεία του. Αυτές οι καταγραφές του Ημερολογίου μαρτυρούν το πώς η συγγραφέας, αλλά και ολόκληρη η γενιά αυτή του πολέμου, ανέσυρε από την πολιτισμική της μνήμη γεγονότα και ιδανικά και τα επαναχρησιμοποίησε στις νέες αυτές συνθήκες προκειμένου να αντλήσει δύναμη και να ενωθεί γύρω από ένα κοινό πολιτισμικό παρελθόν.

«Ο ίδιος, ο δεύτερος και ισχυρότερος εχθρός μας ομολογεί ότι συναντά μεγάλην αντίστασιν. Οι γενναίοι Στρατιώται μας μάχονται λυσσωδώς, και δημιουργούν πολύ μεγάλας καταστροφάς εις τον αντίπαλον. Οι ίδιοι οι Γερμανοί παραδέχονται ότι οι Έλληνες είναι Ήρωες πραγματικοί. Η αυτοθυσία των Ελλήνων Στρατιωτών είναι παραδειγματική».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ο Tom Ormay ορίζει το κοινωνικό πρόσωπο από την οπτική γωνία του nos. «Μαζί με άλλα πρόσωπα σχηματίζουν τις ποικίλες κοινωνικές μονάδες και το κοινωνικό πρόσωπο είναι ένα μέλος τους. Αυτό εκφράζουμε γλωσσικά με το «εμείς». Το «εγώ» δεν έχει νόημα χωρίς το «εμείς», γιατί ένα πρόσωπο δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί μεμονωμένα.» (Ormay, T., *Η κοινωνική φύση των προσώπων, Ένα πρόσωπο δεν είναι πρόσωπο*, Αθήνα: Ε.Δ.Ο.Α. & Εκδόσεις Τόπος, 2016, σ. 245)

² Η θέση για ισότητα όλων στο πλαίσιο του πολέμου περνά στο Ημερολόγιο ως αντίληψη. Η αντίληψη αυτή ταιριάζει με τη θέση που όλοι οι πεσόντες ειδικά στρατιώτες καταλαμβάνουν στο πλαίσιο εθνικισμών από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά. Βλ. σχ. Moss G., *Fallen Soldiers, Reshaping the Memory of the World Wars*, Νέα Υόρκη και Οξφόρδη: Oxford University Press, 1990

³ Μερακλής Μ.Γ., 2011, ό.π. σ. 14

⁴ Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από ένα ανώνυμο άρθρο του περιοδικού *Η Νεολαία*: «Οι συντελεσταί εις τους οποίους οφείλονται αι λαμπραί νίκαι είναι πολλοί. Μεταξύ αυτών όμως ξεχωρίζουν τρεις και όλοι οι άλλοι εις αυτούς έχουν την πηγήν των. Η βοήθεια του θεού, η ανυπέρβλητος ζωική δύναμις του Λαού και του Αρχηγού η διάνοια. [...] Ερχόμεθα τώρα εις τον τρίτον συντελεστήν της ελληνικής νίκης. Εις τον Ιωάννην Μεταξάν. Ξένοι σχολιασταί εχαρακτήρισαν ως κλασσικόν τον πόλεμον τον οποίον διεξάγει η Ελλάς από της 28^{ης} Οκτωβρίου». Ανωνύμως, *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 361

⁵ Η φράση αυτή ανήκει στον Γεώργιο Καφαντάρη (παρατίθεται στο Φοίβος Γρηγοριάδης, 4η Αυγούστου –Αλβανία, 1935-1941, Αθήνα: Κεδρηνός 1972, σ. 344) στο Πετράκη, Μ., *1940-Ο άγνωστος πόλεμος, Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν*, Αθήνα: Εκδ. Πατάκη, 2014, σ.104

⁶ Τερζάκης Αγγ., *Ελληνική εποποιία 1940-1941*, Αθήνα: Εστία, 1999, σ. 85 στο Πετράκη, Μ., *1940-Ο άγνωστος πόλεμος, Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν*, Αθήνα: Εκδ. Πατάκη, 2014, σ.171-172

⁷ Βλ σχ.: Bigger St., Victor Turner, liminality, and cultural performance, *Journal of Beliefs & Values*, Vol. 30, No. 2, August 2009, 209-212

⁸ Βλ. σχ.: Turner V. “Liminality and Cummunitas,” in *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, Chicago: Aldine Publishing, 1969, pp. 94-113, 125-30.

⁹ Χρυσανθοπούλου Β., «Νάνι που το ‘σπερνε αητός τσαι που το γέννα κόρη» Η γέννηση στον ελληνόφωνο χώρο κατά τον 19^ο και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα», *Αρχαιολογία & Τέχνες* τ.χ. 104, Σεπτέμβριος 2007, σ. 45-55

¹⁰ Το πρωινό της 28^{ης} Οκτωβρίου, με την αναγγελία της ιταλικής επίθεσης, ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσανθος, με το «Διάγγελμα της Ιεράς Συνόδου» ευλόγησε τον αμυντικό αγώνα του έθνους. (Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 215)

¹¹ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 223

¹² Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 119

¹³ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ.221

¹⁴ Μελάς Σπ., *Η δόξα του 40 –Στα βουνά και στα πέλαγα*, Αθήνα: Μπίρης 1947, σ. 451 στο Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 113

¹⁵ Τερζάκης Αγγ., *Ελληνική εποποιία 1940-1941*, Αθήνα: Εστία, 1999, σ. 85 στο Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 85

¹⁶ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 55

¹⁷ Καραχρήστος Ι, «Η βία ως μέρος της λαϊκής μνήμης της ελληνικής επανάστασης (1821):Οι μαρτυρίες των δημοτικών τραγουδιών», στο Σταματόπουλος Δ. (επίμ.), *Πόλεμος και Επανάσταση στα Οθωμανικά Βαλκάνια 18^{ος}-20^{ος} αιώνας*, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Επίκεντρο, 2019, σ. 131-154

3.4. Η ανάπτυξη θεσμών και δράσεων της ΕΟΝ κατά τη διάρκεια του πολέμου

Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ), όπως έχει ήδη αναφερθεί, ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1936 με Α.Ν. 334/36. Ο ιδρυτικός νόμος όριζε τους σκοπούς της οργάνωσης:

«η επωφελής διάθεσις του ελευθέρου από της εργασίας ή των σπουδών χρόνου των νέων προς προαγωγήν της σωματικής και πνευματικής καταστάσεως αυτών, ανάπτυξιν του Εθνικού φρονήματος και της πίστεως προς την θρησκείαν, δημιουργία πνεύματος συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης και έγκαιρον επαγγελματικόν προσανατολισμόν εκάστου αναλόγως προς τας φυσικάς ιδιότητας αυτών.»¹

Η ΕΟΝ ωστόσο μετά την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου επιφορτίζεται με νέα βοηθητικά καθήκοντα, αυτά είναι κυρίως που απαντούν στο Ημερολόγιο της Μαυραγάνη δεδομένου ότι ξεκινά να το τηρεί περίπου δύο μήνες μετά την Ιταλική εισβολή. Βέβαια χρειάζεται στο σημείο αυτό να αναφερθεί πως ήδη πριν την έναρξη του πολέμου η ΕΟΝ προετοιμαζόταν μεθοδικά για μια ενδεχόμενη πολεμική σύρραξη προσφέροντας στα μεγαλύτερα κυρίως μέλη της στρατιωτική προπαίδευση, η οποία αποδείχθηκε ιδιαίτερα ωφέλιμη κατά τη διάρκεια του αγώνα.² Ο Πλουμίδης εξηγεί πως η στρατιωτική αγωγή της ΕΟΝ είχε ως στόχο της την αναγκαία πρακτική εξοικείωση των νέων με τον επικείμενο πόλεμο και όχι τη διάπλαση πολεμοχαρών στρατιωτών με μιλιταριστικό πνεύμα.³

Από τον Ιούνιο του 1940 αρχίζουν να δημοσιεύονται στο περιοδικό *Η Νεολαία* οδηγίες για την προστασία του άμαχου πληθυσμού σε περιπτώσεις αεροπορικών επιδρομών. Ο τύπος προετοιμάζει για τους κινδύνους του πολέμου, ζημιές από αεροπορικές επιδρομές, δηλητηριώδη αέρια, εμπρηστικές βόμβες και δίνει οδηγίες για την αντιμετώπισή τους και ως μέτρα προστασίας αναφέρει την συσκότιση δημόσιων χώρων και σπιτιών τις βραδινές ώρες, την κατασκευή καταφυγίων, το καμουφλάρισμα. Την ευθύνη για την τήρηση των μέτρων φέρει η ΕΟΝ μαζί με την αστυνομία και την πολιτοφυλακή. Με την κήρυξη του πολέμου η ΕΟΝ αναλαμβάνει την εφαρμογή των μέτρων της παθητικής αεράμυνας με περιπολίες στους δρόμους και επισημαίνοντας παραλείψεις των πολιτών.⁴

Οι γνώσεις λοιπόν που παρείχε η οργάνωση για τη ναυτική τέχνη, την αεροναυτική, την αεράμυνα, τις πρώτες βοήθειες, τη μεταφορά των τραυματιών, την πυρόσβεση, τη φροντίδα και τη συμπαράσταση σε ασθενείς και ηλικιωμένους αποδείχθηκε μια καλή εφεδρεία κατά τη διάρκεια του αγώνα. Με την έναρξη του πολέμου άρχισε τη λειτουργία της η ΚΥΑΜ (Κρατική Υπηρεσία Αλληλεγγύης Μετώπου), μια νέα υπηρεσία της ΕΟΝ η οποία επάνδρωνε με μέλη τις θέσεις που είχαν μείνει κενές λόγω της επιστράτευσης των υπαλλήλων, ενώ ορισμένες ομάδες της ΕΟΝ εντάχθηκαν και στην ΠΥΑΜ (Πολιτική Υπηρεσία Αλληλεγγύης Μετώπου). Τα μέλη της οργάνωσης είχαν διάφορα καθήκοντα: ασχολούνταν με τη γεωργία φροντίζοντας να μη μένουν τα χωράφια ακαλλιέργητα, προσέφεραν τη βοήθειά τους στους νοσοκόμους όταν ο αριθμός τους δεν ήταν αρκετός, κρατούσαν συντροφιά στους τραυματίες, διατηρούσαν αλληλογραφία με το μέτωπο και οργάνωναν καλλιτεχνικές γιορτές.⁵

Το ημερολόγιο της Μαυραγάνη αποτελεί μια πολύ σημαντική μαρτυρία για την δράση της ΕΟΝ κατά τη διάρκεια του ελληνικοϊταλικού πολέμου και τους θεσμούς που αναπτύχθηκαν από τον «στρατό των μετόπισθεν»⁶ προκειμένου να συνεισφέρουν στην κοινή πολεμική προσπάθεια. Οι Φαλαγγίτισσες της ΕΟΝ Καλαμάτας επισκέπτονταν σχεδόν καθημερινά τους τραυματίες στρατιώτες είτε κατ'οίκον, είτε στα νοσοκομεία προκειμένου να τους κρατήσουν συντροφιά, συνομιλούσαν μαζί τους, τους προσέφεραν γλυκίσματα, τσιγάρα, παξιμάδια, εφημερίδες, τους βοηθούσαν με την αλληλογραφία τους και γενικά σε ό,τι χρειάζονταν, στόλιζαν μάλιστα τους θαλάμους των νοσοκομείων με μικρές χάρτινες σημαίες για να ομορφύνουν τον χώρο και να τους εμψυχώσουν. Η Διοίκηση φρόντιζε να προσφέρει και μπαστούνια σε όσους τραυματίες το είχαν ανάγκη. Οι στρατιώτες είναι ευγνώμονες για την προσφορά της ΕΟΝ, η Μαυραγάνη σημειώνει:

«Η ευχαρίστησις των Στρατιωτών από την περιποίησιν την οποίαν εις αυτούς δικαίως οι μικροί συνάδελφοι των, του στρατού της ΕΟΝ, των μετόπισθεν, τους προσφέρουν με τόσην προθυμίαν και ειλικρίνειαν, είναι πολύ μεγάλη. Η ευχαρίστησις αυτή γίνεται συγκίνησις πραγματική, όταν με πραγματικό αδελφικό ενδιαφέρον τα μέλη της οργανώσεως σκύβουν πάνω τους και τους απευθύνουν ερωτήσεις δια την κατάστασίν τους, τις

επιθυμίες τους, τις ανάγκες τους κλπ, και παρατηρούν τας προσπαθείας δια την εκπλήρωσιν των όσων τους ζητούν.»

Οι στρατιώτες όπως συχνά τονίζεται τόσο από το Ημερολόγιο όσο και από τον τύπο της εποχής είχαν να αντιπαλέψουν όχι μόνο τον «βάρβαρο εχθρό» αλλά και το υπερβολικό κρύο. Η Μαυραγάνη γλαφυρά παραθέτει:

«Πρέπει να βιασθούμε όλαι κάπως για να βοηθήσωμε τον Στρατόν εις το μέγαν αγώνα του, εξουδετερώνοντας τον ύπουλον εχθρών των, το ψύχος, το χιόνι με μάλλινα είδη, αρκετά.»

Καθημερινά σχεδόν καταγράφεται στο Ημερολόγιο η αγωνία των γυναικών της ΕΟΝ να πλέξουν μάλλινα είδη και κυρίως κάλτσες για τους στρατιώτες του μετώπου, τα έξοδα μάλιστα για τις οκάδες του ακατέργαστου μαλλιού ήταν πολλές φορές δικά τους:

«Εξακολουθούν αι ατομικαί προσφοραί των Φαλαγγιτισσών μας εις μάλλινα είδη κατασκευασμένα δι'ιδίων εξόδων και προσωπικής των εργασίας.»

και σε άλλο σημείο:

«Δεν υπάρχει ούτε μια Φαλαγγίτισσα ή Σκαπάνισσα που να μη κρατά πλεκτό στα χέρια. Αυτό έγινε ο αχώριστος σύντροφός των. Έχουν αφίσει κατά μέρος κάθε ατομικήν εργασίαν ή ασχολίαν και προσπαθούν να πλέξουν όσον το δυνατόν πιο πολλά είδη.»

Το περιοδικό *Η Νεολαία* σε όλα σχεδόν τα τεύχη μετά την κήρυξη του πολέμου προτρέπει τις αναγνώστριες να πλέκουν κάλτσες, παρέχοντας ακριβείς οδηγίες και εικόνες για τον τρόπο πλέξης. Οι γυναίκες φροντίζουν σωματικά -και ψυχικά- τους φαντάρους, όπως κάνουν και με την οικογένειά τους. Παραθέτω ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

«Θα ήτανε τραγικό να βρίσκεται ο στρατιώτης μας εκεί επάνω μέσα στο χειμώνα χωρίς μάλλινες κάλτσες ή με τρύπιες που να του πληγώνη τη φτέρνα η αρβύλα. Ακόμα θα ήτανε πιο τυραννικό αν προσπαθούσε ο

ίδιος σε μια στιγμή ανάπαυλας να ράψη την κάλτσα του με σπάγγο. Και το ένα και το άλλο δεν πρέπει να το επιτρέψουμε εμείς οι γυναίκες. Το παλληκάρι μας χρειάζεται πόδια γερά και ζεστά. Έτσι μονάχα θα μπορή φτερωμένος να πετάη μαζί με τη Νίκη. Γι' αυτό μην παύετε καθόλου να πλέκετε. Κάθε κάλτσα είναι ένα πόδι γρήγορο και νικηφόρο ενάντια στον εχθρό. Όσες δεν πλέξατε ως σήμερα αρχίσετε αυτή τη στιγμή.⁷

Η ΕΟΝ είχε οργανώσει Συνεργεία Φαλαγγιτισσών που είχαν ως αρμοδιότητα να διανέμουν στα σπίτια μαλλί για να πλέκουν οι γυναίκες μάλλινα είδη και κυρίως κάλτσες για τους στρατιώτες και μετά το πέρας συγκεκριμένων ημερών συνέλεξαν από τα σπίτια τα πλεκτά. Η Μαυραγάνη ενημερώνει το ημερολόγιο για την έκβαση αυτών των εξορμήσεων, άλλοτε υπήρχε πολύ μεγάλη ανταπόκριση από τους κατοίκους της Καλαμάτας κι άλλοτε όχι. Οι κάτοικοι της πόλης ενημερώνονταν από τις εφημερίδες για την ημέρα διανομής του μαλλιού.

Ο «μικρός στρατός των μετόπισθεν» όπως συχνά τονίζει η Μαυραγάνη στο Ημερολόγιό της μάχεται με τα δικά του όπλα και στηρίζει τους στρατιώτες του Μετώπου με όποιο τρόπο μπορεί:

«Δεν παραμελούν καθόλου και τα μετόπισθεν. Φαλαγγίτισσαι – Βαθμοφόροι και συνεργάτιδες της διοικήσεως μας, επανειλημμένως έκαμαν εξορμήσεις και συνέλεξαν χρήματα και είδη διά τον στρατόν μας και τας οικογενείας των άπορων Στρατευθέντων. Πολλά μάλλινα είδη εστάλησαν εις Στρατιωτικές αποθήκας. Άλλα διάφορα είδη, εμοιράσθησαν δια της από καιρού ιδρυθείσης Π.Υ.Α.Μ. (Περιφερειακής Υπηρεσίας Αλληλεγγύης Μετώπου), εις τας οικογενείας των Στρατευθέντων, εις τους οποίους χορηγούνται τρόφιμα και φάρμακα δια τους ασθενείς κυρίως, καθώς και ιατρική περίθαλψις, βιβλία και περιοδικά εστάλησαν εις τους ηρωικούς τραυματίας των Νοσοκομείων της Πρωτευούσης. Αι Φαλαγγίτισσαι μας, πρόθυμοι και εργατικά προσφέρουν τας υπηρεσίας των εις τα διάφορα δημόσια γραφεία των οποίων οι περισσότεροι υπάλληλοι έχουν στρατευθεί, και ζητούν την ενίσχυσίν μας, Νομαρχίαν, Εφορίαν, Γεωργικόν Ταμείον και Γεωργικὴν Υπηρεσίαν, εις όλα δε εθελοντικῶς, άνευ ουδεμίας αμοιβῆς.»

Στη στήλη η «Σελίς των Κοριτσιών» η Σίτσα Καραϊσκάκη⁸ παραλληλίζει τη βελόνα των γυναικών με την λόγχη των πολεμιστών:

«Η δική μας η λόγχη, η βελόνα, θα σκοτώσει τον άλλο επίσης μεγάλο εχθρό, την πνευμονία και το κρυολόγημα. Με την ενέργεια της δικής τους λόγχης θα γυρίσουν πίσω τα παλληκάρια μας νικητές. Με την βοήθεια της δικής μας λόγχης θα μας έλθουν πάλι με γερά πνευμόνια χωρίς αρρώστιες και χωρίς ρευματισμούς».

Σύμφωνα με το Ελεύθερον Βήμα της 5^{ης} Δεκεμβρίου 1940, παραδίδονται καθημερινά στην Αθήνα στην οργάνωση η Φανέλα του Στρατιώτου 3.000 περίπου μάλλινα πλεκτά είδη και άλλα τόσα στην ανάλογη οργάνωση της ΕΟΝ και στο ειδικό τμήμα του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Η ανάγκη για πλέξιμο γίνεται αφίσα από την Βάσω Κατράκη και τοιχοκολλείται σε κεντρικά σημεία της πόλης. Γυναίκες όλων των ηλικιών ανοίγουν τα μπαούλα τους, ξηλώνουν τις προίκες τους, πουλούν τις βέρες τους για να αγοράσουν νήμα και οι δασκάλες φέρνουν μαλλί στην τάξη για να πλέξουν με τις μαθήτριές τους. Τίποτα δε μένει χωρίς να χρησιμοποιηθεί, μάλλινα ξηλώνονται και ξαναπλέκονται.⁹ Σύμφωνα με την Εστία της 18^{ης} Ιανουαρίου 1941, «ένα μέρος της καθημερινής συνομιλίας είναι αφιερωμένη στην καλτσολογία». Η στρατιωτική στολή των ανδρών που πολέμησαν στα βουνά της Αλβανίας ήταν η ίδια στολή του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, εντελώς ακατάλληλη για την αντιμετώπιση των αντίξοων καιρικών συνθηκών στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Τα μαζικά κρυοπαγήματα και οι ακρωτηριασμοί στρατιωτών αποτελέσαν την δυσκολότερη πρόκληση για τους γιατρούς και τις υγειονομικές υπηρεσίες τον χειμώνα του 1940-1941.¹⁰

Εκτός από το πλέξιμο η εξ αποστάσεως γυναικεία φροντίδα περιελάμβανε την βαφή των μάλλινων στρατιωτικών ειδών σε χρώμα χακί και μαρκάρισμα των ενδυμάτων.

Ο αγώνας του στρατού των μετόπισθεν ήταν εξίσου σημαντικός με τον αγώνα που έδιναν οι στρατιώτες στο πεδίο της μάχης. Η Μαρίνα Πετράκη σημειώνει:

«Οι συγκινητικές προσφορές του λαού, της Εκκλησίας και των διανοουμένων, ο πόλεμος της βελόνας, οι γυναίκες, τα παιδιά, συγκροτούν μια τεράστια εμπόλεμη δύναμη αμάχων πολεμιστών χωρίς την οποία ίσως να μην είχε γραφτεί ποτέ η εποποιία του 1940.»¹¹

Η Διοίκηση της ΕΟΝ Καλαμάτας, όπως και οι υπόλοιπες ανά την Ελλάδα Διοικήσεις, φρόντιζαν να διατηρούν ζωντανή την επαφή με τους στρατιώτες του Αλβανικού μετώπου μέσω αλληλογραφίας. Η ανάγκη για την ανθρώπινη επικοινωνία, ιδιαίτερα σε τόσο δύσκολους καιρούς, φαίνεται ότι ήταν πολύ σημαντική. Οι στρατιώτες του μετώπου με αυτόν τον τρόπο απολάμβαναν την γυναικεία φροντίδα, τον παρηγορητικό και ενθαρρυντικό λόγο των γυναικών. Μέσα από τη συχνή αλληλογραφία Στρατιωτών και Φαλαγγιτισσών μοιάζει να γεννιούνται φαντασιακά ζευγάρια που τα ενώνει η αγάπη για την πατρίδα, ο αγώνας και η πίστη της «τελικής νίκης». Η Μαυραγάνη σημειώνει:

«Ελήφθησαν αρκεταί επιστολαί από το μέτωπον. Η αλληλογραφία Στρατιωτών και Φαλαγγιτισσών διατηρείται και διαρκώς αυξάνει. Εις τα γράμματα των Στρατιωτών φαίνεται καθαρά ο ενθουσιασμός των, η αγάπη των προς την Πατρίδα και η πεποίθησις των προς την τελικήν Νίκην. Αι φαλαγγίτισσαι εξ άλλου απαντούν με γράμματα ξέχειλα από πατριωτική αγάπη, ενθουσιασμό και θαυμασμό προς τους ημίθεους πολεμιστάς της Αλβανίας.»

Σε αρκετά σημεία η αλληλογραφία χαρακτηρίζεται αδελφική:

«Επιστολαί, γεμάται από ενθουσιασμό και εθνικήν έξαρσι έρχονται από το μέτωπο προς τας Φαλαγγίτισσας, τας θετάς αδελφάς των πολεμιστών»

Το όνομα της Συναγωνίστριας που αλληλογραφεί δεν είναι γνωστό, στην επιστολή αναγράφονται μόνο τα αρχικά του ονόματός της για να φαίνεται σε ποια απευθύνεται η επιστολή. Οι γυναίκες της ΕΟΝ προσπαθούν να ικανοποιούν τις επιθυμίες που εκφράζουν οι στρατιώτες μέσα από τα γράμματά τους. Παρατηρείται εδώ η γυναικεία φροντίδα προς τους άνδρες που βρίσκονται μακριά από το σπίτι κάτω από δύσκολες συνθήκες, κατά το πολιτισμικό πρότυπο των γυναικών, μητέρων,

αδελφών, συζύγων που η αλληλογραφία τους αποτελεί παραμυθία και στήριγμα για τους ξενιτεμένους. Συχνά μαζί με μάλλινα είδη στέλνονται και φυλαχτά.¹²

Οι στρατιώτες εκτιμούσαν πολύ τις προσφορές της ΕΟΝ και ένιωθαν ευγνωμοσύνη όχι μόνο για τα δέματα που έστελναν και την εμπυχωτική αλληλογραφία αλλά και για την φροντίδα που παρείχαν στις οικογένειές τους. Οι τελευταίες σελίδες του περιοδικού *Η Νεολαία* είναι αφιερωμένες στην αλληλογραφία του Μετώπου. Χαρακτηριστικό είναι ένα ευχαριστήριο γράμμα από το μέτωπο που δημοσιεύεται στο περιοδικό *Η Νεολαία*:¹³

«Σήμερα έλαβον παρά του ταχυδρόμου του Τάγματος μου εν δέμα περιέχον ένα πουλόβερ, ένα κασκόλ, εν ζεύγος κάλτσες, εν ζεύγος γάντια καθώς και εν κυτίον σιγαρέτα. Για όλα αυτά δεν έχω λόγους να σας ευχαριστήσω. Περισσότερον να σας περιγράψω την χαράν μου καθώς και την χαράν κάθε στρατιώτου που έχει την ευτυχίαν να λάβει κάτι, έστω και το παραμικρόν. Σας βεβαιώ συνεκινήθην όσο δεν φαντάζεσθε διότι ομολογουμένως δεν περίμενα ποτέ μου εν τοιούτον δέμα με τόσο πλούσιο περιεχόμενο μαλλίνων ειδών. Δι' όλα αυτά σας ευχαριστώ και πάλιν θερμώς και σας διαβεβαιώ ότι η προσφορά σας αυτή θα μείνη αξέχαστη για μένα και η ευγνωμοσύνη μου αιωνία».

Η βελόνα μετατρέπεται σε σπαθί και τουφέκι και ανακουφίζει τους μαχητές. Ο στρατιώτης Γιάννης Μπαφέρως σημειώνει στο ημερολόγιό του τον Δεκέμβριο του 1940¹⁴:

«Παραμονή Χριστουγέννων. Πείνα-πείνα. Χανόμαστε μέσα στον απέραντο χιονιά. Σιβηρία σωστή [...]. Με απέραντη χαρά και λαχτάρα έλαβα σήμερα το δέμα μου από τον αγαπημένο πατέρα μου με πουλόβερ και εσώβρακο και ένα κουτί γλυκά. Έκλαψα από νοσταλγία και πόνο που μου χάρισαν τόση χαρά στις δύσκολες στιγμές που περνάμε.»

Η ΕΟΝ την περίοδο του πολέμου ήταν επιφορτισμένη και με ακόμη μια ενέργεια την διεξαγωγή εράνων. Στο Ημερολόγιο καταγράφεται πως οι Φαλαγγίτισσες διενεργούσαν συχνούς εράνους προκειμένου να συλλέξουν χρήματα για τον στρατό και τις οικογένειες των άπορων στρατευθέντων. Σε συνεργασία με την

Π.Υ.Α.Μ. μοιράζονταν διάφορα είδη στις οικογένειες των στρατιωτών, όπως τρόφιμα και φάρμακα για τους ασθενείς, έστελναν είδη ιατρικής περίθαλψης, βιβλία και περιοδικά στους τραυματίες των Νοσοκομείων της Πρωτεύουσας και ετοίμαζαν ατομικά δέματα για τους στρατιώτες του μετώπου. Οι «πρόθυμες και εργατικές» Φαλαγγίτισσες παρείχαν επίσης τις υπηρεσίες σε διάφορα δημόσια γραφεία (στη Νομαρχία, στην Εφορία, στο Γεωργικό Ταμείο και στη Γεωργική Υπηρεσία) των οποίων οι υπάλληλοι είχαν στρατευθεί. Στο Ημερολόγιο τονίζεται πως όλες αυτές οι εργασίες προσφέρονται «άνευ ουδεμίας αμοιβής», τουλάχιστον όχι υλική αμοιβή γιατί η ηθική ικανοποίηση είναι τεράστια:

«Μεγαλύτερα αμοιβή δια αυτάς είναι η ηθική εκείνη ευχαρίστησις και ικανοποίησις την οποίαν νοιώθουν από την εργασίαν αυτήν, δια της οποίας συμβάλλουν εις την τελική Νίκη της Ελλάδος μας, της μεγάλης μας Μάννας.»

Πολλές Φαλαγγίτισσες παρακολουθούσαν Νοσοκομειακά μαθήματα προκειμένου να μπορούν όταν υπάρξει ανάγκη να φροντίσουν τους τραυματίες και τους ασθενείς. Άλλα μαθήματα τα οποία οργάνωνε η ΕΟΝ ήταν αυτά της οικοπροστασίας και της εκμάθησης τυμπάνου και σάλπιγγας τα οποία ήταν αρκετά εντατικά, διεξάγονταν τρεις φορές της εβδομάδα, προκειμένου να μπορούν να ψυχαγωγούν τους στρατιώτες.

Οι Φαλαγγίτισσες και οι Σκαπάνισσες φρόντιζαν να είναι πάντα παρούσες τη στιγμή που έφταναν οι υγειονομικοί συρμοί με τους τραυματίες από το Μέτωπο και τους υποδέχονταν με άνθη, γλυκίσματα και λεμονάδες. Δημοσιογράφος της εφημερίδας Νίκης από τη Μακεδονία σημειώνει στις 11 Ιανουαρίου 1941¹⁵:

«Στον σιδηροδρομικό σταθμό είχαμε μια απροσδόκητη συντροφιά. Δέκα νέοι και δέκα κορίτσια της Νεολαίας της Περιφερειακή διοικήσεως Εδέσσης. Τα καλά αυτά παιδιά, γεμάτα ενθουσιασμό, έμειναν άπνυα εκεί περιμένοντας τα βαγόνια που διαμετακόμιζαν νύχτα τραυματίες εις τη Θεσσαλονίκη. [...] Στις 2 το πρωί έφτασε στον σταθμό Εδέσσης μια αμαξοστοιχία με τραυματίες. [...] Βλέπουμε με πόση στοργή αγόρια και κορίτσια, υπό την καθοδήγηση των γιατρών, προσφέρουν το γάλα, το τσάι και τα τσιγάρα στους τραυματίες. [...] Πολλά από αυτά τα παιδιά μού

είπαν με παράπονο ότι θα ήθελαν να πολεμήσουν. Δεν χρειάζονται εις τον πολεμικόν τομέα τώρα. Εις τα μετόπισθεν προσφέρουν υπηρεσίας αφαντάστους.»

Δύο ενδιαφέροντες θεσμοί που αναπτύχθηκαν κατά την περίοδο του πολέμου από την ΕΟΝ ήταν το «περίπτερο του Τραυματία» και ο «οίκος του Τραυματία». Για να συσταθούν οι δύο αυτοί χώροι βοήθησαν πολύ οι κάτοικοι της Καλαμάτας προσφέροντας ό,τι μπορούσαν: καθίσματα, τραπέζια, φαρμακευτικά είδη, είδη φαγητού και άλλα. Ο οίκος τραυματίσου ιδρύθηκε με σκοπό:

«οι ηρωικοί πολεμισταί μας να βρίσκουν φαγητό, γλυκίσματα, φρούτα, ποτά, καθώς και περιποίηση με δύο λόγια αδελφικά. Περιελάμβανε μάλιστα και υπνωτήριο προκειμένου να κάνουν ύπνον ευχάριστον σε καθαρά κρεβάτια.»

Ακόμη ένα θεσμός της περιόδου αυτής ήταν η πώληση του πολεμικού λαχείου που γινόταν σε μηνιαία βάση καθώς και οι κληρώσεις καρρέ, που αποτελούσαν δωρεές των Φαλαγγιτισσών. Τα έσοδα αυτά διατίθονταν για την ενίσχυση του αγώνα.

Η εφημερίδα της Καλαμάτας συμπεριέλαβε στις σελίδες ευχαριστήριες επιστολές Στρατιωτών τραυματιών που απευθύνονταν στην ΕΟΝ Αρρένων και Θηλέων. Οι τραυματίες αναγνώρισαν την πολύτιμη προσφορά και την περιποίηση που δέχθηκαν από τα μέλη της ΕΟΝ. Η Μαυραγάνη, χαρούμενη για την δημόσια αυτή αναγνώριση από την ευρύτερη κοινότητα, εξ ονόματος όλων των μελών της ΕΟΝ σημειώνει:

«Είναι αυτό, η ηθική αμοιβή και ικανοποίησις διά την οργάνωσιν, διότι βλέπει πως το έργον της αναγνωρίζεται. Της δίδει δε δυνάμεις νέας ηθικάς δια να εξακολουθήση με κάθε τρόπο, αδιαφορώντας για κόπους και θυσίες και αποβλέποντας μόνον και μόνον εις το καλό τελικό αποτέλεσμα».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 81

² Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 49

³ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 42

⁴ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ.190, Η Μ. Πετράκη παραθέτει τις αναμνήσεις ενός μέλους της ΕΟΝ: «Οι περιπολίες σωστό καλαμπούρι. Όλα τα παράθυρα συσκοτισμένα με μαύρα κουρτινάκια ή σκούρες μπλε κόλλες. Όπου ξεφεύγει καμιά αχτίσα φως, "τακ, τακ, περίπολος εδώ, σβήστε τα φώτα αμέσως"...» (Ζαούσης Αλ, Αναμνήσεις ενός αντιήρωα, 1933-1944, Αθήνα: Εστία, σ. 41)

⁵ <http://www.ioannismetaxas.gr/E.O.N..html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

⁶ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ταινία μικρού μήκους «Στα Μετόπισθεν – Η Δράση της Υπηρεσίας Αλληλεγγύης Μετώπου της Πρωτεύουσας (ΠΥΑΜ)» από την κινηματογραφική υπηρεσία της ΕΟΝ. Σε αυτή παρουσιάζεται το έργο των Φαλαγγιτιστών και Φαλαγγιτών. Η ταινία υπάρχει στο Ιστορικό Αρχείο ΕΡΤ στην ιστοσελίδα: <https://archive.ert.gr/46234/> Ανακτήθηκε στις 15.4.2020

⁷ Καραϊσκάκη Σ. «Κάλτσες!... Κάλτσες!...», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 377

⁸ Καραϊσκάκη Σ., «Η κάλτσα του στρατιώτη», *Η Νεολαία*, τχ. 118, 11.1.1941, σ. 400

⁹ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ.166-167

¹⁰ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 168

¹¹ <https://www.kathimerini.gr/502233/article/epikairothta/ellada/o-polemos-toy-1940-sta-metopis8en>, Πετράκη Μ., Ο Πόλεμος του 1940 στα μετόπισθεν, Καθημερινή, 26.10.2013, Ανακτήθηκε στις 20.4.2020

¹² Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 192

¹³ *Η Νεολαία*, τχ. 119, 18.1.1941, σ. 431

¹⁴ Ανέκδοτο ημερολόγιο του στρατιώτη Ιωάννη Μπαφέρου, 11ο Σύνταγμα, ΙΙΙ Τάγμα, 24 Δεκεμβρίου 1940 στο Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 171

¹⁵ Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 193

3.5. Η λατρεία στο πρόσωπο του Μεταξά και ο θάνατός του

Τον Μεταξά τον περιέβαλλε ο μύθος του τέλειου ηγέτη επενδυμένος με την προβολή του ως πατρική και μεσσιανική μορφή.¹ Στον τύπο προβαλλόταν ως «στρατιώτης εκ μορφώσεως και επαγγέλματος», ως «τεχνικός του πολέμου διεθνούς κύρους» που πορευόταν με την κλασική απλότητα των αρχαίων ηγετών. Σε αντίθεση με τους ηγέτες άλλων λαών, ο Μεταξάς δεν διαπνεόταν από «πολεμικές και κατακτητικές φιλοδοξίας», ούτε θεοποίησε ποτέ το πνεύμα του στρατού και του πολέμου.²

Η προσωπολατρία του Μεταξά ήταν ιδιαίτερος έντονη στους κόλπους της ΕΟΝ, τα μέλη της έμοιαζαν με τα κακομαθημένα παιδιά του δικτάτορα. Οι παροχές προς τα μέλη ήταν πολύ σημαντικά προνόμια μέσα στο γενικότερο κλίμα οικονομικής ανέχειας που χαρακτήριζε την ελληνική κοινωνία.³ Τα μικρά παιδιά γοητεύονταν από τις στολές, τις παρελάσεις, τις εκδρομές, τις δενδροφυτεύσεις, τους εράνους, τις καλοκαιρινές κατασκηνώσεις, τους αθλητικούς αγώνες, τις χορωδίες, τις συναυλίες, τις θεατρικές παραστάσεις, τις κινηματογραφικές προβολές και τα παιχνίδια.⁴ Η Ελένη Μαχαίρα στο βιβλίο της *Η Νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου* παραθέτει διάφορες αναμνήσεις από ανθρώπους (δεν αναφέρονται τα ονόματά τους, ούτε κάποιο άλλο προσωπικό στοιχείο) που ήταν παιδιά, άλλα μέλη κι άλλα όχι, κατά τη διάρκεια δράσης της ΕΟΝ:

«... είχαν κάτι από τη μαγεία του κινηματογράφου. Τριζάτοι, κολαριστοί. Ξέρεις τι είναι να περπατάει ο άλλος με καλογυαλισμένα παπούτσια όταν εσύ δεν είχες παπούτσι να φορέσεις, να περπατάει με το κολαριστό του πουκάμισο ανάμεσα στις καλύβες, γιατί καλύβες ήτανε, του χωριού; Τους έβλεπες και τους ζήλευες...»⁵

και κάποιος άλλος:

«...Πολλοί μιλούν για τη Νεολαία όπως θα 'θελαν να είναι κι όχι όπως ήταν. Το να φορούσες τη στολή ήταν... πώς να σου πω... σα να φοράς σήμερα γούνα ή δερμάτινο... Στα παιδιά της ηλικίας μου μας άρεσε γιατί υπήρχε πνεύμα αδελφοσύνης. Έλεγα τότε θα πάμε εκδρομή να φύγω από

το σπίτι να μην έχω τη θεία να γκρινιάζει. Νιώθαμε ν'απελευθερωνόμαστε από την οικογένεια. Πηγαίναμε τζάμπα σινεμά... είχαμε την ευκαιρία να συναντηθούμε με κορίτσια. Ήταν μια ευκαιρία να δημιουργήσουμε σχέσεις όχι αναγκαστικά σε ερωτικό επίπεδο. Όταν πέθανε ο Μεταξάς είχα την εντύπωση ότι είχε συμβεί κάτι ανεπανόρθωτα τραγικό...».⁶

Σε κάθε τεύχος του περιοδικού *Η Νεολαία* υπάρχει μια σελίδα με σοφές ρήσεις του Αρχηγού, αναλύσεις αποφθεγμάτων και άρθρα δικά του ή γι'αυτόν. Η φωτογραφία του βρίσκεται στο εξώφυλλο πολλών τευχών εναλλάξ με εκείνες του βασιλιά και άλλων μελών της βασιλικής οικογένειας. Στο τεύχος 11 δημοσιεύτηκε ένα άρθρο με τίτλο: «Η ιστορική οικογένεια των Μεταξάδων: οι πρόγονοι του Αρχηγού»⁷ στο οποίο γράφεται πως ο πρώτος Μεταξάς ο Μάρκος-Αντώνιος Μεταξάς (ευγενής σύμβουλος του βασιλιά) πολέμησε στις 29 Μαΐου του 1453 στην Πύλη του Ρωμανού στο πλευρό του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και στο τεύχος 14 υπάρχει άρθρο με τίτλο «Οι Μεταξάδες και η Φιλική Εταιρεία»⁸.

Η αγάπη του για τα μικρά παιδιά αποτυπωνόταν στα άρθρα αλλά και στο φωτογραφικό υλικό της εποχής. Ο δικτάτορας παρουσιαζόταν ως γλύκος αλλά και αυστηρός, σεβάσμιος πατέρας. Ο τύπος βρίθει άρθρων για την πατρική αγάπη του Μεταξά προς τη νεολαία του και όταν γραφόταν το όνομά του συνοδευόταν από επίθετα και αντωνυμίες με χρήση κεφαλαίου αρχικού γράμματος. Στο περιοδικό *Η Νεολαία* γινόταν συχνά λόγος για την αδυναμία που έτρεφε ο Μεταξάς για τα παιδιά και την έγνοια του για αυτά:

«Τι περίεργο, αλήθεια, όλοι οι άνθρωποι που υπήρξαν αληθινοί κυβερνήται λαών, υπήρξαν πάντα και μεγάλοι φίλοι των παιδιών; Ίσως γιατί διατηρούν στην ψυχή τους μιαν τεράστιαν δόσιν απλότητας και γλυκύτητος. Φαντάζομαι ότι η ωραιότερη ώρα της ζωής του Μεταξά στο ταξίδι αυτό της Λαρίσης ήταν όταν σκύβοντας εχάιδεψε ένα παιδάκι στα μαλλιά και το ρώτησε:

-Τι είσαι συ;

-Ελληνόπουλο, είπε εκείνο κοκκινίζοντας.

Το μέλλον μιλούσε την ώρα εκείνη με το στόμα του μικρού ηλιοψημένου Έλληνας.»⁹

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του ο λαός και ειδικά τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, οι εργάτες και οι αγρότες αλλά και οι νέοι έγιναν αποδέκτες της πατερναλιστικής του στάσης. Το γεγονός ότι ήταν μεγάλος σε ηλικία καθιστούσε πιο εύκολο να θεωρεί τον εαυτό του σαν ένα στοργικό «πατέρα» και οι άλλοι να τον αποδέχονται ως τέτοιο. Στο ημερολόγιο του ο ίδιος σημειώνει πως η χαρά του είναι οι φτωχοί και τα παιδιά.¹⁰

Η λατρεία προς το πρόσωπο του Μεταξά είναι διάχυτη και στις σελίδες του Ημερολογίου της Μαυραγάνη. Ο θαυμασμός της και η προσφορά του την συγκινούν βαθιά, όπως και όλα τα μέλη της ΕΟΝ. Την ημέρα της ονομαστικής του εορτής γιορτάζει «σεμνά» ολόκληρη η χώρα και ακόμη περισσότερο η Νεολαία του. Όπως καταγράφεται στο Ημερολόγιο η Διοίκηση Καλαμάτας «εσημαιοστολίσθη» και έστειλε ευχετήριο τηλεγράφημα στον Αρχηγό της Κυβέρνησης και Γενικό Επιθεωρητή της ΕΟΝ. Κάποια μέλη της ΕΟΝ παρακολούθησαν δοξολογία η οποία τελέσθηκε στον Ναό του Αγίου Ιωάννη προς τιμή του. Η Μαυραγάνη σημειώνει:

«Η παράκλησις την οποίαν ολοψύχως ολόκληρον το Έθνος αναπέμπει προς Τον Ύψιστον και διά την σημερινήν ημέραν είναι: να δώση ζωή και δύναμη στον Ιωάννη Μεταξά για να αποτελειώση το έργον το οποίον άρχισε.»

Ο τύπος της εποχής γιορτάζει με ηχηρούς τίτλους και ευχές την ονομαστική του εορτή. Χαρακτηριστικό είναι ένα άρθρο από το περιοδικό *Η Νεολαία* στη στήλη «Η ΣΕΛΙΣ ΤΩΝ ΚΟΡΤΙΤΣΙΩΝ» με τίτλο «Τ'ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ».¹¹

«Η χαρά για την γιορτή του «Γιατί η χαρά μας αυτή δεν μοιάζει με τις άλλες τις προηγούμενες ατομικές χαρές μας. Είναι μεγαλειώδικη η υφή της. Το στημόνι της τραβιέται από πολύ μακριά και το φάδι της είναι το χρυσό της πατρίδας μας μέλλον. Είναι μια χαρά που έχει μέσα της τη δύναμη της αιωνιότητος και το πλάτος της απεραντοσύνης. Είναι μια αγαλλίαση που δεν την χαίρεται κάθε άτομο ξεχωριστά. Είναι μια χαρά που τη χαίρεται ο λαός σύσσωμος και σύψυχος. Τον παίρνει στα χέρια της

και τον ανεβάζει στον έβδομο ουρανό. [...] Μα ποιος μας κίνησε για όλα αυτά; [...] Μεγαλώσαμε μέσα σε μια μονότονη ζωή, χωρίς μεγάλες χαρές που κάνουν την καρδιά να χοροπηδά μέσα στο στήθος. Και τώρα από δυο μήνες μια αλυσίδα από συγκινήσεις κι από τρανές χαρές μας πλημμυρίζει. Μονομιάς έγινε πιο πλούσια η ζωή μας και η ψυχή μας πλατυφτέρουγη ζητεί ν' αγκαλιάσει τα ουράνια. Προσφέρουμε το Είναι μας για τη χαρά αυτή, γιατί είναι κάτι που σπάνια βρίσκεται στη ζωή του ανθρώπου. Ποιος μας έμαθε να προσφέρουμε εμάς που τόσο διστάζαμε πριν; Ένα όνομα βλασταίνει στην καρδιά μας κι ο αχός του ανεβαίνει ως τα χείλη μας. [...] Τι δώρα να του προσφέρουμε εμείς οι φτωχούλες μπροστά στον πλούτο του εσώψυχού του; [...] Δώρο εμείς ταπεινό του κάνουμε την Πίστη μας την ακλόνητη στον Άνθρωπο και στο Έργο του.»

Ο Μεταξάς εντελώς αναπάντεχα πεθαίνει στις 29.1.1941 στο σπίτι του στην Κηφισιά.¹² Η ΕΟΝ θρηνεί για τον «πατέρα» που χάνει και ορκίζεται να συνεχίσει το έργο του και την αποστολή του. Η Μαυραγάνη αφιερώνει πολλές σελίδες στο γεγονός ως μια ένδειξη τιμής και ευγνωμοσύνης προς αυτόν. Ομολογεί πως όλη η Ελλάδα θρηνεί για το χαμό του αλλά κυρίως η Νεολαία, «το παιδί του», γιατί «έχασε τον πραγματικόν της πατέρα, σωτήρα και αναδημιουργητή».¹³ Από το Ημερολόγιο μας παραδίδονται οι επιθανάτιες τελετουργίες και τιμές. Τα μέλη της ΕΟΝ έβαλαν το πένθος στον αριστερό βραχίονα, έριξαν μαύρο ύφασμα στον εξώστη της Διοικήσεως, η σημαία κυμάτιζε μεσίστια έξω από τα γραφεία της Διοίκησης και στόλισαν την εικόνα του με μαύρο ύφασμα. Έλαβαν επίσης τηλεγραφική διαταγή του Κυβερνητικού Επιτρόπου που όριζε μηνιαίο πένθος και μεσίστια σημαία για οκτώ ημέρες. Η Γεωργία Μαυραγάνη γράφει, σε γ'ένικό πρόσωπο, πως θα μεταβεί στην Αθήνα για να παραστεί στην κηδεία του Αρχηγού εκπροσωπώντας όλες τις Φαλαγγίτισσες της Μεσσηνίας. Μέσα από τις σελίδες του Ημερολογίου τον αποχαιρετά, η συναισθηματική φόρτιση είναι έκδηλη:

«Η λαμπάδα, η μεγάλη, η φωτεινή, που ημέραν και νύκτα, ακοίμητη φώτιζε το Ελληνικό Έθνος, κατεκάη, έλιωσε, έσβυσε. Ο Ιωάννης Μεταξάς, ο Αρχηγός και Εμπνευστής που διήνοιγεν εις την θεοφρούρητον Πατρίδα μας τον δρόμον προς την μεγάλη της άνθησι, πήγε προς την Αθανασία. Ο Αρχηγός πέθανε. Το σώμα, η θνητή σάρκα

του Τιτανικού αγωνιστού εκάμφθη και έπαυσε να υπακούη εις την ηρωικὴν έντασιν του πνεύματός του.»

Με παραπλήσιο τόνο και ύφος το περιοδικό *Η Νεολαία* αποχαιρετά τον Μεταξά:

«Κατεκάη η λαμπάς η μεγάλη και η πάμφωτος, η ανατεταμένη και υψηλή, που ανηλίσκετο επί νύκτας και ημέρας, ακοίμητος, επάνω εις την Χώραν αυτή. Κατεκάη και έσβησεν. Όμως πριν σβήση επρόφθασε να μεταδώση την φλόγα της, φλόγα ζώσαν θελήσεως ακαταλύτου και ανικήτου, εις μυριάδας, εις εκατομμύρια άλλας».¹⁴

Την ημέρα της κηδείας του Μεταξά, 31 Ιανουαρίου 1941, τα τμήματα της ΕΟΝ Αρρένων και Θηλέων καθώς και οι αρχές της πόλεως συγκεντρώθηκαν στο Ναό της Υπαπαντής όπου υπήρχε κενοτάφιο πάνω στο οποίο είχε τοποθετηθεί η εικόνα του Μεταξά, η συγγραφέας γράφει: «Τις ίδιες αυτές στιγμές ένα κομμάτι Ελληνικής γης τιμημένης, δέχεται το νεκρόν Εκείνο, ενώ τριγύρω ολόκληρος λαός τον θρηνεί.» Εκφωνήθηκε επικήδειος λόγος από τον Μανδρέα, ο οποίος επαίνεσε τη ζωή και το έργο του Αρχηγού. Η Νεολαία του, το αγαπημένο παιδί του Μεταξά, τον αποχαιρετά και ορκίζεται πάνω στο κενοτάφιο του να συνεχίσει την τιμημένη πορεία που χάραξε ο ίδιος και να φέρει τη νίκη που ονειρευόταν:

«Ανάμεσα όμως από τους λυγμούς και τους θρήνους των Ελλήνων και Ελληνοπαίδων ξεχωρίζει ένας όρκος! Τον οποίον ορκίζονται όλοι ανεξαιρέτως μικροί και μεγάλοι: γύρω σου, Αρχηγέ μας, γονυπετούντες και βαρυπενθούντες σου αποδίδομεν τον τελευταίον χαιρετισμόν. Πάνω από Σε, τον Πρωθυπουργόν μας, τον πρώτον Αγωνιστή, Τον πρώτον της Πατρίδος Στρατιώτη, ορκιζόμεθα ενώπιον του Υψίστου ότι με την βοήθειαν Του θα βαδίσουμεν τον δρόμον της τιμής τον οποίον μας άνοιξες. Κοιμήσου ήσυχος Αρχηγέ και βέβαιος ότι εχθρός δε θα πατήση τη αιματοποτισμένη Ελληνική μας γή. Το ιστορικόν σου «ΟΧΙ» της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 λαμπερό αστέρι θα μας οδηγή, μαζί με το πνεύμα σου το φωτεινό που ζή και θα ζή αιώνια σ'όλες των Ελλήνων τις ψυχές. Και έτσι αποφασισμένοι, γρήγορα θα φθάσουμε στο τέρμα που συ ονειρεύτηκες

υπό την σκιάν της γαλανόλευκης που ένδοξα κυματίζει. Τον όρκον αυτόν θα τον φυλάξουμε , γιατί πρέπει και γιατί είμεθα Έλληνες!!!»

Τα μέλη της ΕΟΝ ορκίζονται πως θα συνεχίσουν το έργο του εμπνευστή και δημιουργού της. Η Μαυραγάνη στο Ημερολόγιό της καταγράφει, εξ ονόματος όλης της Νεολαίας, τα συναισθήματα και τις σκέψεις της για τον θάνατο του Μεταξά και την πορεία του αγώνα χωρίς αυτόν:

«Δεν είναι καιρός για μοιρολατρικούς θρήνους τώρα. Χρειάζεται ενέργεια, ζωή, εργασία, εξακολούθησις του αγώνος με την ίδια ή μάλλον με ακόμα πιο μεγάλη θερμην, τώρα που ο πρώτος Αγωνιστής, ο πρώτος μαχητής, ο οδηγητής μας έπεσεν ηρωικώς. Ο θάνατός του δεν είναι θάνατος, ανυπαρξία. Είναι μετάβασις προς την αθανασία, την αιωνιότητα, εκεί όπου δεν υπάρχει αγών, μόχθος, αγωνία, στεναγμός, και μάλιστα μετάβασις πάνω στα υπόλευκα βελουδένια φτερά της Δόξης. Το κάνουμε αυτό γιατί είναι θέλημά του. Και αν θα ζούσε, ή μάλλον αν θα του ήτο δυνατόν να επικοινωνήση μαζί μας, είμεθα βέβαιοι πως ο ίδιος θα μας το έλεγε, να μην σταματήσουμε, να μη λυγίσουμε, αλλά να εξακολουθήσουμε. Και αυτό κάναμε.»

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς ο λογογράφος Δημήτριος Λουκάτος, στο Ημερολόγιό του: *Οπλίτης στο Αλβανικό Μέτωπο* καταγράφει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του για τον θάνατό του. Είναι φανερή η αμφιθυμία του και η έκπληξή του για το γεγονός. Ομολογεί πως δεν θα υπάρξει καλύτερος πρωθυπουργός από αυτόν ωστόσο φαίνεται να αναγνωρίζει πως η πορεία του πολέμου εξαρτάται περισσότερο από την Αγγλία παρά από την εντός συνόρων πολιτική:

«Ο Μεταξάς επέθανε!... Πρωί-πρωί, καθώς στριμωχνόμουν μπροστά στο τραπέζι του λοχαγού, για να κανονίσω το φύλλο μητρώου μου, ένας συνάδελφος μου το σφύριξε στ'αυτί. Απομένω ξαφνιασμένος και σκεφτικός. Τι 'ναι αυτό πάλι; Καλό ή κακό για τον τόπο; Δεν μπορώ να συμπεράνω. Σκέφτομαι, όμως, πως η στρατηγική του πολέμου δεν θα ορφανέψει, γιατί είναι πιο πολύ ζήτημα Αγγλικό. Το Επιτελείο μας θα έχη ή θα αποδέχεται τα ίδια σχέδια, έστω κι αν έλειπε ο Πρωθυπουργός.

Δυσάρεστο, όμως, είναι πως δεν πρόκειται να έχουμε τώρα καλύτερον πρωθυπουργόν.»¹⁵

Η Μαυραγάνη την 1 Φεβρουαρίου 1941 καταγράφει στο ημερολόγιο πως η ΕΟΝ Μεσσηνίας έλαβε έγγραφο από την Κεντρική Διοίκηση προκειμένου να τροποποιηθεί ο Ύμνος της Νεολαίας:¹⁶

Στην γλυκιά μας την Πατρίδα
την τρανή κι ηρωική
σ' είσαι πάντοτε η ελπίδα
Νεολαία Ελληνική.

Την ολόθερμη ψυχή σου
εθνική φωτίζει αυγή
κι ο Μεγάλος Κυβερνήτης
πάντα εμπρός θα σ' οδηγεί.

Εμπρός για μιαν Ελλάδα νέα,
εμπρός, μ' ελληνική καρδιά,
εμπρός, περήφανα, γενναία,
ναι, της Ελλάδος τα παιδιά.

Εμπρός, η δόξα η παλιά μας
να ξαναζήση είναι καιρός
με τον μεγάλο Βασιλιά μας,
εμπρός, πάντοτε εμπρός!

Ζητείται μετατροπή του στίχου: «κι ο μεγάλος Κυβερνήτης πάντα μπρος θα σ' οδηγεί» σε: «κι η πνοή του Δημιουργού σου πάντα μπρος θα σ' οδηγεί».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 195-198
- ² Ανωνύμως, «Ο Ιωάννης Μεταξάς», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 361
- ³ Βατικιώτης Π., *Μια πολιτική βιογραφία του Ιωάννη Μεταξά, Φιλολαϊκή απολυταρχία στην Ελλάδα, 1936-1941*, μετ. Δήμητρα Αμαραντίδου, πρόλογος Βερέμης, Ευρασία, Αθήνα 2005, σσ. 311-312
- ⁴ Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 48-49
- ⁵ Μαχαίρα Ε., 1987, ό.π., σ. 110
- ⁶ Μαχαίρα Ε., 1987, ό.π., σ. 110,111
- ⁷ Ανωνύμως, Η ιστορική οικογένεια των Μεταξάδων: οι πρόγονοι του Αρχηγού, *Η Νεολαία*, τχ. 11, 24.12.1938, σ. 465
- ⁸ Ανωνύμως, Οι Μεταξάδες και η Φιλική Εταιρεία, *Η Νεολαία*, τχ. 14, 14.1.1938, σ. 369
- ⁹ Αγγελομάτης Εμμ., «Ο φίλος των παιδιών», *Η Νεολαία*, τχ. 122, 8.2.1941, σ. 484
- ¹⁰ Βερέμης Θ. (επιμ.), 2009, ό.π., σ. 59
- ¹¹ Καραϊσκάκη Σ., «Γ' όνομά του», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 377
- ¹² Στη δεύτερη σελίδα του τεύχους κάτω από τη φωτογραφία του Μεταξά ανακοινώνεται ο θάνατός του: «Ο Ιωάννης Μεταξάς, πρώτος στρατιώτης της Ελλάδος και του Βασιλέως, έπεσε μαχόμενος υπέρ Πατρίδος. Η θλίψις είναι απέραντος. Το κενόν είναι μέγα.» (*Η Νεολαία*, τχ. 121, 2.2.1941, σ. 455)
- ¹³ Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο Μεταξάς αγαπούσε πολύ την ΕΟΝ καθώς σε αυτή συνυπήρχαν τα στοιχεία της νεότητας και της λαϊκής καταγωγής των περισσότερων μελών. Η ΕΟΝ αντιπροσώπευε τη μεγάλη φιλοδοξία του για το μέλλον και το έθνος γι'αυτό και αποτελούσε μία από τις κυριότερες ενασχολήσεις του. (Βερέμης Θ. (επιμ.), 2009, ό.π., σ.59-61)
- ¹⁴ Ανωνύμως, *Η Νεολαία*, τχ. 122, 8.2.1941, σ. 481

¹⁵ Λουκάτος Δ., 2001, ό.π., σ.56

¹⁶ Τους στίχους του Ύμνου είχε γράψει ο Σπύρος Μεταξάς και τη μουσική είχε συνθέσει ο Αχιλλέας Παπαδημητρίου.

3.6. Η ψυχαγωγία σε καιρό πολέμου και το δημόσιο πρόσωπο της ΕΟΝ

Η ΕΟΝ αφιέρωνε πολύ χρόνο σε εκδρομές, αθλοπαιδιές, δωρεάν ψυχαγωγία στους κινηματογράφους και τις κατασκηνώσεις.¹ Στο πλαίσιο αυτό οργάνωνε μια σειρά από τελετουργίες και εκδηλώσεις, όπως παρελάσεις, επισκέψεις σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους, αθλητικούς αγώνες, διαγωνισμούς, θεατρικές και άλλες παραστάσεις.² Ο τελετουργικός και εορταστικός χαρακτήρας των δραστηριοτήτων της³ και τα δωρεάν εισιτήρια για τον κινηματογράφο αποτελούσαν δέλεαρ για την εγγραφή των μελών.⁴ Η οργάνωση λοιπόν είχε πρωτίστως ψυχολογική επίδραση πάνω στους νέους.⁵

Η ΕΟΝ λειτουργούσε σαν μια άλλη οικογένεια ευρύτερη για να «λυτρώσει» τα παιδιά από την στενότητα και αυστηρότητα της οικογένειάς τους, αμφισβητώντας πολλές φορές τον ρόλο της και επιδιώκοντας την άρση των ταξικών και έμφυλων περιορισμών. Πριν από την ίδρυση της οργάνωσης τα παιδιά μπορούσαν να συναναστρέφονται μόνο στις ώρες του σχολικού προγράμματος. Ο Μεταξάς είχε την πεποίθηση πως οι έξοδοι με τους γονείς δεν επαρκούσαν και πως τα παιδιά για να ανατραφούν σωστά χρειαζόνταν την παρέα με άλλα παιδιά. Θεωρούσε μάλιστα πως η αστική τάξη δεν ήταν ικανή να διασκεδάσει τα παιδιά της καθώς αναλωνόταν σε κοσμικές υποχρεώσεις και στις δικές της ασχολίες με αποτέλεσμα τα παιδιά να βιώνουν μοναξιά. Ο Μεταξάς υποστήριζε πως μέσα από την συμμετοχή στην ΕΟΝ τα παιδιά θα γίνονταν αυτεξούσια και αλληλέγγυα ανεξάρτητα από την κοινωνική τους τάξη.⁶ Σε λόγο του προς τους γονείς δήλωνε:

«Εάν θα κάμουν εκδρομή και φέρουν το φαγητόν των, εκεί που θα σταματήσουν να φάνε θα το ανακατέψουν. Εκείνος που έφερε κεφτέδες θα τους ανακατέψει με τις ντομάτες του άλλου κι εκείνος που έφερε παστίτσιο θα το ανακατέψει με τα κρεμμύδια του άλλου και θα φάγουν όλοι από το ίδιο φαγητό· αυτό είναι υποχρεωτικόν.»⁷

Η ΕΟΝ δεν σταμάτησε να μεριμνά για την ψυχαγωγία των μελών της ακόμα και κατά τη διάρκεια του πολέμου. Στο Ημερολόγιο καταγράφονται δύο εκδρομές η

μία για τα πιο μεγάλα μέλη, τις Φαλαγγίτισσες στο μοναστήρι της Βελανιδιάς και η άλλη για τα μικρότερα τις Σκαπάνισσες στον οικισμό των «Αγίων Αναργύρων». Η εκδρομή ωστόσο των Σκαπανισσών δεν πραγματοποιήθηκε καθώς δεν υπήρξε μεγάλη συμμετοχή. Οι εκδρομές αυτές δεν είχαν υποχρεωτικό χαρακτήρα κι εδώ ίσως παρατηρούμε την αντίσταση των γονιών να εμπιστευτούν τα μικρά παιδιά τους στην οργάνωση.

Η Μαυραγάνη σε καθημερινή βάση ενημερώνει το Ημερολόγιο για τις ψυχαγωγικές δράσεις της EON: μαθήματα τυμπάνου και σάλπιγγας, πρόβες για θεατρικά, ποιήματα, χορωδίες. Σημαντική μέριμνα αποτελούσε η ψυχαγωγία των στρατιωτών που φιλοξενούνταν στον οίκο Τραυματίου. Στις 2.3.1941 η Μαυραγάνη αναφέρει στο Ημερολόγιο:

«Από την χθεσινήν ημέραν ο οίκος είχε διακοσμηθεί καταλλήλως δι' ένα τοιούτον γεγονός. Είχαν ετοιμασθεί γλυκίσματα, φρούτα, μεζέδες και αναψυκτικά υπό των Βαθμοφόρων, Συνεργατών της EON, ή και διαφόρας κυρίας της πόλεως. Είχεν ετοιμασθεί η χορωδία Αρρένων και Θηλέων ως και ορχήστρα δια την ψυχαγωγίαν. Διά της εφημερίδος είχαν προσκληθεί, όλοι οι ηρωικοί τραυματίαι, οι ευρισκόμενοι κατά την ημέραν αυτή εις την πόλιν.[...] Συγχρόνως η ατμόσφαιρα εγένετο κάπως πιο χαρούμενην και ευχάριστος από τα διάφορα τραγούδια της χορωδίας ή της ορχήστρας.»

Ο οίκος Τραυματίου στις 10.3.1941 απέκτησε και ραδιόφωνο «τόσον δια την ψυχαγωγίαν των ερχομένων Τραυματιών, όσον και δια την παρηκολούθησιν των μεταδιδόμενων ειδήσεων εκ του Λονδίνου». Ο Αγγελής αναφέρει πως η EON το 1940 είχε παραγγείλει 5.000 συσκευές για όλους τους σχηματισμούς της, ένα τεράστιο νούμερο αν συγκριθεί με τις συσκευές που υπήρχαν σε ολόκληρη τη χώρα.⁸ Η οργάνωση επίσης φρόντιζε μέσα από δωρεές να εξασφαλίζει βιβλία για τους τραυματίες, καθώς και περιοδικά και εφημερίδες για να περνούν το χρόνο της ανάρρωσής τους δημιουργικά και ευχάριστα.

Το καλλιτεχνικό τμήμα της EON πραγματοποιούσε τακτικά επισκέψεις σε διάφορα Νοσοκομεία της πόλης αλλά και σε χώρους όπως σχολεία που χρησιμοποιούνταν ως παραρτήματα νοσοκομείων για να διασκεδάσει τους

τραυματίες που το ζητούσαν επίμονα. «Το ψυγαγωγικόν τμήμα ετοιμάζεται πυρετωδώς διότι οι τραυματίαι επιμόνως ζητούν να ακούσουν τούτο όσον το δυνατόν το γρηγορότερον.» Τα τραγούδια των Νεολαίας προσέφεραν ζεστασιά στις ψυχές των πληγωμένων στρατιωτών και αναπτέρωναν το ηθικό τους.

Οι εθνικές γιορτές ήταν πολύ σημαντικές για το καθεστώς και απέβλεπαν στη διατήρηση της σχέσης με το παρελθόν της ελληνικής φυλής και στην αναζωπύρωση του ηρωικού πνεύματος και της θρησκευτικής πίστης. Βασικό ρόλο σε αυτές διαδραμάτιζαν οι παρελάσεις της ΕΟΝ, η διακόσμηση των δρόμων, των πλατειών, των σπιτιών, των εθνικών μεγάρων με αφίσες και σημαιάκια και τέλος η μουσική, τα εμβατήρια, οι λόγοι.⁹ Στο ημερολόγιο καταγράφεται και ο εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου του 1941. Σε αυτή την εθνική επέτειο υπάρχει όμως κάτι το διαφορετικό, η Ελλάδα βρίσκεται υπό το καθεστώς του πολέμου. Η ΕΟΝ Καλαμάτας φαίνεται ότι προσπαθεί να διατηρήσει το τελετουργικό του εορτασμού που τηρούσε και τα προηγούμενα χρόνια προκειμένου να ανυψώσει το ηθικό του πληθυσμού της Καλαμάτας. Πληροφορούμαστε από το ημερολόγιο πως τις προηγούμενες μέρες του εορτασμού γίνονταν εντατικές πρόβες για την «μουσικοφιλολογική εορτή», στάλθηκαν προσκλήσεις και πουλήθηκαν εισιτήρια για την θεατρική παράσταση. Η πόλη της Καλαμάτας είχε στολιστεί για να γιορτάσει:

«Από την πρωίαν ολόκληρος η πόλις μας έπλεεν εις το κυανόλευκον της τιμημένης και ενδόξου Ελληνικής μας Σημαίας, που περήφανα εκυμάτιζε σε κάθε σπιτάκι, σε κάθε γωνιά της Ελληνικής γής».

Τμήματα της Διοίκησης και το Επιτελείο παρακολούθησαν τη δοξολογία η οποία έγινε στον Μητροπολιτικό ναό της πόλης κι έπειτα παραταγμένα τμήματα της ΕΟΝ παρακολούθησαν σε κεντρικό σημείο της πόλης, ομιλία της Γενικής Επιθεωρήτριας Μέσης Εκπαίδευσης. Η ομιλία ωστόσο διακόπηκε εξαιτίας του συναγερμού. Το απόγευμα τμήματα Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών μαζί με τους Βαθμοφόρους κατέθεσαν δάφνινο στεφάνι στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη και σε όλους τους ανδριάντες της πόλης που είχαν στηθεί προς τιμήν των Ηρώων του 1821. Η γιορτή έγινε στο κινηματοθέατρο «Τριανόν» και η «επιτυχία η οποία εσημειώθη ήτο αρκετή». Τα θεατρικά που παίχτηκαν ήταν «αι Πέρσαι» του Αισχύλου, «Το Ξύπνημα» του Μπόγρη με υπόθεση από την εποχή της επανάστασης του 1821 και το «Πολεμικό Προβάδισμα» του Ρώτα, με σύγχρονο για την εποχή

περιεχόμενο.¹⁰ Τα έργα λοιπόν που επιλέχθηκαν για την εορτή ήταν αντιπροσωπευτικά της ιστορικής συνέχειας των Ελλήνων, ένα αρχαιοελληνικό έργο, ένα έργο από την επανάσταση του 1821 και ένα σύγχρονο. Επιπλέον, η επανάσταση του 1821 θεωρείται η γενέθλιος πράξη του νέου ελληνικού κράτους αλλά και μια σημαντική ηρωική και νικηφόρα στιγμή της ελληνικής ιστορίας. Η επιλογή λοιπόν των τριών αυτών στιγμών μέσα από τα θεατρικά φέρει πολλούς συμβολισμούς και στοχεύει στην τόνωση της ηρωικής ταυτότητας και της μαχητικότητας των Ελλήνων.

Για την ψυχαγωγία επίσης των πολιτών της πόλης εκείνης της ημέρας οι Φαλαγγίτες οργάνωσαν στην πλατεία του Γεωργίου Β' «ψευτοπόλεμο», ορισμένοι από αυτούς παρίσταναν τους Έλληνες και άλλοι τους Ιταλούς, φορούσαν μάλιστα και την ανάλογη αμφίεση, η Μαυραγάνη παραθέτει: «Ο πόλεμος αυτός όστις διήρκεσεν μέχρι τις 6 μ.μ. ετελείωσεν υπέρ των Ελλήνων, φυσικά, όπως γίνεται και εις την πραγματικότητα. Πλήθος κόσμου παρηκολούθησεν αυτό το θέαμα». Τα θεάματα αυτά αποσκοπούσαν στην ψυχαγωγία των πολιτών στους δύσκολους καιρούς του πολέμου αλλά και στην τόνωση του ηθικού των Ελλήνων.

Το τμήμα ψυχαγωγίας της ΕΟΝ οργάνωνε επίσης εκδηλώσεις υπαίθριες για να διασκεδάσουν τους «ηρωικούς τραυματίες» που περιελάμβαναν απαγγελίες, θεατρικά σκετς, εθνικά τραγούδια, παρωδίες τραγουδιών και χορούς. Φαίνεται πως τέτοιου είδους θεάματα ήταν πολύ σημαντικά για την ψυχολογική ενθάρρυνση των στρατιωτών και θεωρούσαν πως ο αγώνας του μικρού στρατού των μετόπισθεν δεν ήταν κατώτερος από αυτόν που έδιναν οι ίδιοι στο μέτωπο.

Από το περιοδικό *Η Νεολαία* πληροφορούμαστε και για άλλες δραστηριότητες της ΕΟΝ που απέβλεπαν στην ψυχαγωγία και την χαλύβδωση της ευψυχίας των στρατιωτών, των τραυματιών και των παιδιών αυτών που είχαν σκοτωθεί στο πεδίο της μάχης και δε θα μπορούσαν πλέον να ψυχαγωγηθούν. Στο τεύχος 128 ανακοινώνεται ότι η Διεύθυνση Ψυχαγωγίας της ΕΟΝ θέτει σε κυκλοφορία το Β' Βιβλίο των Παιγνίων «εις καλλιτεχνικωτάτην έκδοσιν και με εκατόν περίπου ωραιότατα σκίτσα». Την κριτική της έκδοσης αυτής επιμελήθηκε ο λογοτέχνης Τέλλος Άγρας, θεωρώντας μάλιστα πως το βιβλίο αυτό δεν είναι μόνο επωφελές για τα μικρά παιδιά, αλλά και για τους νεώτερους που ετοιμάζονται για τον πόλεμο, αλλά και για τους ίδιους τους στρατιώτες του μετώπου για τις ώρες της ξεκούρασής τους προκειμένου να επέλθει ψυχική ισορροπία.¹¹

Η αξία που δινόταν στο να διατηρείται ακμαίο το φρόνημα τόσο του στρατού του μετώπου όσο και του στρατού των μετόπισθεν φαίνεται και από το γεγονός πως στα πεδία των μαχών βρέθηκαν πολλοί Έλληνες ζωγράφοι άλλοτε ως πολεμικοί εικονογράφοι και άλλοτε ως απλοί στρατιώτες και φιλοτέχνησαν έργα για την οδύνη του πολέμου και το μεγαλείο της νίκης.¹² Η καλλιτεχνική ομάδα της ΕΟΝ βρέθηκε για ένα περίπου μήνα στο μέτωπο και αποτύπωσε μέσα από την τέχνη τον Εθνικό Αγώνα. Η ΕΟΝ μέσα από της σελίδες της Νεολαίας απευθύνει πρόσκληση στο κοινό να επισκεφθεί την «ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ», το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα αυτής της αποστολής.¹³

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 42
- ² Χαμηλάκης Γ., 2012, ό.π., σ. 207
- ³ Λιναρδάτος Σπ.. *4^η Αυγούστου*, Αθήνα: Διάλογος, 1975, σ. 164
- ⁴ Κορωνάκης Ι. Γ. *Η Πολιτεία της 4^{ης} Αυγούστου*, Αθήνα, 1950, σ. 122
- ⁵ Μαχαίρα Ε., 1987, ό.π., σ. 107
- ⁶ Μαχαίρα Ε., 1987, ό.π., σ. 109
- ⁷ Μεταξάς Ι., «Από την β' συγκέντρωσιν του «Συλλόγου Γονέων» Ο Αρχηγός προς τους γονείς και τους δασκάλους», *Η Νεολαία*, τχ. 60, 2.12.1939, σ.258
- ⁸ Η πολιτική φθηνού ραδιοφώνου ήταν κεντρικής σημασίας για το καθεστώς. Η οπισθοδρόμηση της Ελλάδας αποτελούσε φραγμό γι' αυτό το πιο «εύκολο» μέτρο που θα μπορούσε να ληφθεί ήταν η μείωση των δασμών (Καθημερινή, 1/3/1939, 12/6/1939, 13/6/1939 στο Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 58). Γι' αυτό εξάλλου αποφασίστηκε τον Φεβρουάριο του 1939 η ίδρυση Σχολής Ραδιοφωνίας, όπου θα διδασκόταν και η κατασκευή ραδιοφώνων με σκοπό η Ελλάδα να μπορεί να παράγει φτηνά ραδιόφωνα γλιτώνοντας έτσι τους δασμούς (Καθημερινή, 24/2/1939, Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 58)
- ⁹ Μαχαίρα Ε., 1987, ό.π., σ. 130-131
- ¹⁰ Τα περισσότερα θέατρα της εποχής ανέβαζαν κυρίως πολεμικές επιθεωρήσεις και τα πιο επιτυχημένα νούμερα μεταφέρονταν στους θαλάμους των νοσοκομείων για να ψυχαγωγήσουν τους τραυματίες. Συχνά μάλιστα οι εισπράξεις διατίθονταν υπέρ του αγώνα, ενώ δεν έλειπαν και τα προπαγανδιστικά σχόλια υπέρ του μεταξικού καθεστώτος. (Πετράκη, 2014, ό.π., σ. 212)
- ¹¹ Άγρας Τ., «Αι εκδόσεις Ε.Ο.Ν. το Β' βιβλίο των παιγνιδιών», *Η Νεολαία*, τχ. 128, 29.3.1941, σ.670
- ¹² Πετράκη, Μ., 2014, ό.π., σ. 205

¹³ Ανωνύμως, «Η πρώτη πολεμική καλλιτεχνική έκθεση της Ε.Ο.Ν.», *Η Νεολαία*, τχ. 128, 29.3.1941, σ.672

3.7. Η προσέγγιση των δύο φύλων στο πλαίσιο της ΕΟΝ

Από τα θετικά στοιχεία της ένταξης στην ΕΟΝ ήταν η συναναστροφή με συνομηλίκους αλλά και το γεγονός πως για πρώτη φορά κινητοποιήθηκε ο γυναικείος πληθυσμός, βγαίνοντας έξω από το σπίτι και αναλαμβάνοντας ρόλους αθλητισμού και κοινωνικής πρόνοιας, όλα αυτά βέβαια με την θεσμική επίβλεψη του κράτους.¹ Η ΕΟΝ προέβαλλε την ιδεολογία πως στους κόλπους της δεν είχαν θέση οι κοινωνικές ανισότητες και οι έμφυλες διακρίσεις, οι γυναίκες και τα κορίτσια μπορούσαν κι αυτά να συμμετέχουν σε ομάδες και να μην περιορίζονται στα σπίτια τους.² Το καθεστώς ενθάρρυνε την δράση των γυναικών εκτός σπιτιού. Ο Μεταξάς σε διαταγή του το 1940 τονίζει την σπουδαιότητα τόσο των Σχηματισμών των Αρρένων όσο και των Θηλέων και πως δεν νοείται να υπάρχει καμία προτίμηση μεταξύ τους.³

Σε ένα εξόχως θριαμβευτικό για τη γυναίκα άρθρο στο περιοδικό *Η Νεολαία* με τίτλο «Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΟΝ» αναφέρεται πως η Οργάνωση έδωσε στη γυναίκα τη θέση που της αξίζει, «την πρώτη, την κυρίαρχη». Η γυναίκα στρατιώτης, η Φαλαγγίτισσα είναι αυτή που θα αποτελέσει τη στέρεα βάση στους αγώνες. Το «μαγικό ραβδί της 4^{ης} Αυγούστου» ήρθε να αλλάξει την υποταγμένη μοίρα της γυναίκας και να της δώσει νόημα. Μέσα από την ΕΟΝ «γίνεται η πονετική συντρόφισσα τ'αγωνιστή, που θα γλυκάνει τις πληγές του, μα κι η φοβερή μαχήτρια, που θα ξέρη να μεταχειρίζεται και τ'όπλο ακόμα, ενάντια σ'εκείνους που θα τολμήσουν να ρίξουν τους θεούς της απ'τα βάθρα τους».⁴

Πράγματι μέσα από τις σελίδες του Ημερολογίου φαίνεται πως παρότι υπήρχαν άλλες Διοικήσεις για τους άντρες και άλλες για τις γυναίκες, αυτές συνεργάζονταν σε καθημερινή σχεδόν βάση. Οι εθνικές γιορτές, οι ψυχαγωγικές εκδηλώσεις και οι πρόβες γι' αυτές, οι παρελάσεις διεξάγονταν από κοινού. Η συναναστροφή αντρών και γυναικών και η δράση της γυναίκας εκτός σπιτιού διατρέχει όλες τις σελίδες του Ημερολογίου. Παραθέτω ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

«Εις τας 8 μ.μ. ήρχισεν η μουσικοφιλολογική εορτή η δοθείσα , από κοινού μετά της Διοικήσεως Αρρένων εις το κινηματοθέατρον «Εσπερος»».

«Το καλλιτεχνικόν Τμήμα Διοικήσεως μας και Διοικήσεως Αρρένων ετοιμάζει ένα αρκετά καλό και ευχάριστο πρόγραμμα δια την ψυχαγωγίαν των τραυματιών εις τον οίκον του τραυματίου, αύριον το απόγευμα.»

«Μικραί Σκαπάνισσαι απήγγειλον ποιήματα, καθώς και σκαπανείς (διότι η εορτή της Πήττας εορτάσθη μαζί με την Διοίκηση των αρρένων), η δε χορωδία της διοικήσεως μας και η μανδολινάτα των αρρένων, υπό την μαεστρίαν του μουσικού της ΕΟΝ κυρίου Κόλλια, εξετέλεσαν καλλιτεχνικότατα αρκετά μουσικά κομμάτια και τραγούδια.»

Το έπος του 1940 ανέδειξε και τον ηρωισμό των γυναικών που στάθηκαν επάξια δίπλα στους άνδρες στρατιώτες του Μετώπου. Ο δημοσιογράφος Π. Παλαιολόγος στις 8 Νοεμβρίου 1940 γράφει για την άγνωστη γυναίκα ηρωίδα στο Ελεύθερον Βήμα⁵:

«Δεν της διαφεύγει η πραγματικότητα. Δεν έχει αυτή φαντασία για να χάνεται σε όνειρα. Άδειες είναι οι αποθήκες της. Ο άνδρας που φεύγει δεν έχει να της αφήσει κομπόδεμα [...] το ξέρει. Σκληραγωγημένη στις δοκιμασίες, προπέμπει τον άνδρα της και πνίγει τις ανησυχίες της για να εγκαρδιώσει τον πολεμιστή. Πόσες τέτοιες αφανείς ηρωίδες. Σε κάθε σπιτάκι, σε κάθε συνοικισμό. Ποιος τις ενέπνευσε αυτή την ευψυχία; Πού είχαν κρυμμένο τόσο απόθεμα πατριωτισμού; Ούτε ιστορία ξέρουν, ούτε τις Θερμοπύλες υποπτεύονται. [...]Υπάρχει ο ηρωισμός του μετώπου, υπάρχει όμως και ο ηρωισμός των μετόπισθεν. Ευλαβούμενοι τον πρώτο, να μην υποτιμούμε τον δεύτερο.»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Πλουμίδης Σπ., 2016, ό.π., σ. 42-43

² Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 48-49

³ Γ.Α.Κ., Αρχείο Ε.Ο.Ν., Φ. 16, αρ. εγγρ. 021: Κοινοποίηση από τον Κ. Ε.Ν. (25/7/1940) «Προς τας Διοικήσεις Ανωτάτων Σχολών, τας Περιφερειακάς Διοικήσεις Αρρένων – Θηλέων και Διοίκησιν Ταγμάτων Εργασίας» διαταγής του Μεταξά στο Δημητρίου Ε. *Ο πόλεμος ως προσωπικό βίωμα: ο ελληνοϊταλικός πόλεμος 1940-1941 μέσα από τα προσωπικά ημερολόγια Ελλήνων στρατιωτών*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2007, σ. 642

⁴ Μπριώνη Α., «Η γυναίκα στην οργάνωση της Νεολαίας», *Η Νεολαία*, τχ. 30, 6.5.1939, σ.984

⁵ Ελεύθερον Βήμα, 8.11.1940 στο Πετράκη, Μ., *1940-Ο άγνωστος πόλεμος, Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν*, Αθήνα: Εκδ. Πατάκη, 2014, σ.104

3.8. Το τέλος της ΕΟΝ και η αρχή της Κατοχής

Η οργάνωση σταμάτησε αθόρυβα τη λειτουργία της μετά τον Απρίλιο του 1941 και την είσοδο των γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα.¹ Στο Ημερολόγιο αποτυπώνεται η απογοήτευση για την έκβαση του πολέμου και το τέλος της ΕΟΝ. Ο Ανδρειωμένος παρατηρεί: «Όσο μεθοδικά οργανώθηκε και εξαπλώθηκε, τόσο γρήγορα εξαφανίστηκε, [...] κατέρρευσε σαν χάρτινος πύργος, μετά τον θάνατο του ιδρυτή της». Με την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο, η ΕΟΝ αποσυντονίστηκε καθώς τέθηκε ως προτεραιότητα ο αγώνας για την εθνική επιβίωση και όχι η ιδεολογική διαφώτιση. Στα χρόνια του πολέμου λειτούργησε περισσότερο ως οργάνωση που βοηθούσε τους πολεμιστές, τον άμαχο πληθυσμό και την κρατική μηχανή σε πρακτικό επίπεδο. Εξάλλου η ΕΟΝ δεν μπόρεσε να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα και αυτό στάθηκε τροχοπέδη στην συνέχειά της ως ιδεολογικοπολιτικός φορέας. Υπήρξε όραμα και δημιουργήμα του Μεταξά και κανείς δεν μπόρεσε να τον διαδεχτεί μετά τον θάνατό του.² Ο Αγγελής θεωρεί πως η ιταλική εισβολή είναι η αιτία που δε θα μάθουμε ποτέ την εξέλιξη της ΕΟΝ.³ Η εγγονή του Ιωάννη Μεταξά, η Ιωάννα Ευγενίου Φωκά, αρχαιολόγος και συγγραφέας, με επιστολή που απευθύνει στην Εστία στις 14.4.2007 υποστηρίζει μεταξύ άλλων σχετικά με την διάλυση της Ε.Ο.Ν.:

«Οι κατακτητές δεν καταδίωξαν τα μέλη της Ε.Ο.Ν., υποχρέωσαν όμως την κατοχική Κυβέρνηση Τσολάκογλου να διαλύσει την οργάνωση της Ε.Ο.Ν. και να κλείσει οριστικά τα γραφεία της. Έτσι διελύθη η Ε.Ο.Ν. από την Κυβέρνηση Τσολάκογλου και έκλεισαν οριστικά τα γραφεία της τον Ιούνιο του 1941, αλλά και αργότερα από την ελληνική Κυβέρνηση του εξωτερικού, με το υπ. αριθ. 3069/41 Α. Ν. που υπογράφηκε από τον Βασιλέα Γεώργιο Β', και τα μέλη της «απεστάλησαν σε αόριστη άδεια.»⁴

Από την 6^η Απριλίου του 1941 η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει ακόμη έναν εχθρό τους Γερμανούς, ενώ οι ειδήσεις από το Αλβανικό μέτωπο είναι άσχημες. Για τον καινούργιο εχθρό ο Θεοτοκάς γράφει:

«Δεν ήταν πια αυτό που ήξερε κανείς: ο πόλεμος με τους Ιταλούς, με ανθρώπους σαν και εμάς, καλούς ή κακούς, μα γνώριμους, οικείους, που τους καταλαβαίνεις και στα έργα της ειρήνης και στο μίσος των μαχών. [...] Ήταν μια καινούργια αίσθηση πολέμου. Μέσα από τους αχνούς του βοριά, οι Γερμανοί κατέβαιναν στην Ελλάδα τρανοί, σιδερόφρακτοι, ατάραχοι, αδάκρυτοι. Το βήμα τους κρατούσε στη γυμνή πέρα της πατρίδας, αδυσώπητο, αναπόφευκτο, κάτι σαν κατάρα Θεού.»⁵

Από τις 15.4.1941 φαίνεται πως η γενικότερη κατάσταση δεν είναι καλή, η Μαυραγάνη καταγράφει πως η αλληλογραφία με τους Στρατιώτες του μετώπου έχει εντελώς σταματήσει και πως η συγκοινωνία σε ολόκληρη τη χώρα είναι ανώμαλη λόγω του φόβου των εναέριων επιδρομών του εχθρού αλλά και λόγω του συνωστισμού που δημιουργείται από τους Έλληνες της Βορείου Ελλάδας που εγκαταλείπουν τις εστίες τους και κατευθύνονται προς την Πελοπόννησο που ακόμη είναι ελεύθερη. Παρ' όλες αυτές τις δυσκολίες, η Περιφερειακή Διοικήτρια, Γεωργία Μαυραγάνη, ο Διαχειριστής του οίκου Τραυματία και κάποιοι Φαλαγγίτες είναι πάντα παρόντες τη στιγμή που φτάνει η αμαξοστοιχία με τους τραυματίες του μετώπου προκειμένου να τους υποδεχθούν. Μέχρι και την 22^η Απριλίου του 1941, οι εργασίες στην Διοίκηση συνεχίζονταν κανονικά, ωστόσο η Μαυραγάνη με λιτό τρόπο γράφει: «Η κατάσταση εξακολουθεί να είναι κρίσιμος». Ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση αναχώρησαν για την Κρήτη και ο στρατός της Ηπείρου κυκλωμένος από τον εχθρό αναγκάστηκε να υπογράψει ανακωχή, με όρους ακόμη άγνωστους. Η Μαυραγάνη αισθάνεται την ανάγκη για ακόμη μία φορά, με την προσωπική της πένα, να καταγράψει το κλίμα των ημερών που συνεχώς επιδεινώνεται, τα συναισθήματα και τις σκέψεις της. Αντλεί το υλικό από την κοινή ιστορία προκειμένου να αποδοθούν με τα πιο ταιριαστά χρώματα τα κοινά συναισθήματα όλων των Ελλήνων.

«Η είδησις ελύπησεν υπερβολικά τον λαόν. Η κατάσταση παραμένει σοβαρότατη, καίτοι παρά το στενό των Θερμοπυλών ξαναζωντανεύει ο Λεωνίδας με τους τριακοσίους. Δυστυχώς όμως με το ζωντάνεμα του Λεωνίδα, ζωντανεύει και ο άτιμος Εφιάλτης, αναγενόμενος σε πρόσωπα πολλά, εξαιτίας των οποίων η μισή σχεδόν Ελλάς μας, παρά την προσπάθειαν του λιγωστού Στρατού ευρίσκεται εις χείρας του εχθρού, υποσθέντος τρομεράς, αφαντάστους απωλείας.»

Στις 24.4.1941, η γράφουσα αναφέρει πως οι εργασίες στην Διοίκηση έχουν εντελώς σταματήσει, ενώ από την Κεντρική Διοίκηση της Πρωτεύουσας δεν έχει φθάσει καμία είδηση. Η συγκοινωνία με την Πρωτεύουσα έχει διακοπεί και «ο εχθρός ακράτητος προελαύνει προς τα κάτω». Η πόλη της Καλαμάτας είναι μεστή από συμμαχικά στρατεύματα που ετοιμάζονται να μεταφερθούν στην Κρήτη, δίνοντας διαβεβαιώσεις πως θα γυρίσουν νικητές. Στην πόλη υπάρχουν επίσης πολλές οικογένειες Σέρβων που κατέφυγαν στην Ελλάδα για να αποφύγουν τον ζυγό της δουλείας αλλά δεν το κατάφεραν. Το Στρατιωτικό Νοσοκομείο διαλύθηκε κι αυτό. Στα γραφεία της Διοίκησης καταφθάνουν στρατιώτες για να πάρουν τα δέματα με τα ρούχα τους κι επιστρέφουν στα σπίτια τους «κύτερα από την τροπή που πήραν τα πράγματα». Από εκεί κι έπειτα το Ημερολόγιο παύει να αποτελεί ένα αρχείο της ΕΟΝ και αποκτά ένα τόνο πιο προσωπικό και εξομολογητικό, χωρίς ποτέ όμως να γίνεται απόλυτα αυτοβιογραφικό και πρωτοπρόσωπο. Στις 26.4.1941 Γερμανικό αεροπλάνο «Στούκας» έρριξε βόμβες στην παραλία, η Μαυραγάνη σημειώνει:

«Επροξενήθησαν ζημίες εις οικήματα και υπάρχουν πολλοί τραυματίαι και θύματα αρκετά λόγω του συνωστισμού ο οποίος κατ' αυτήν την ημέραν υπήρχεν εις την παραλίαν. Η αμέσως δε εμφάνησις του αεροπλάνου, συγχρόνως με την έναρξιν της σημάσεως του συναγερμού, δεν έδωκε καιρό εις το πλήθος να εισέλθη εις τα καταφύγια. Η Διοίκησις έχει παύσει σχεδόν να λειτουργεί, ουδεμία Φαλαγγίτισσα σχεδόν δεν παρουσιάζεται οι συναγερμοί είναι συνεχείς. Τέσσαρις την νύκτα και επτά την ημέραν.»

Την επόμενη μέρα η κατάσταση χειροτερεύει, ο εφιάλτης του πολέμου αποτυπώνεται στο Ημερολόγιο, τα πάντα έχουν παραλύσει, η επιβίωση αποτελεί τον μόνο σκοπό:

«Και χίλιες βόμβες να ερίφθησαν. Ότι δεν υπέστημεν κατά το εξάμηνον του πολέμου το περνάμε μέσα σε μία ημέρα. Κι όμως, θύματα σχεδόν δεν υπάρχουν. Περισσότερα ήσαν τα θύματα του χθεσινού βομβαρδισμού παρά του σημερινού, καταστροφάι όμως προξενήθησαν αρκεταί, εις οικίας μόνον και μερικά εργοστάσια. Όταν εις τας 8, έφυγε και το

τελευταίο σμήνος και το σκοτάδι κάπως εσκέπασε την πόλιν μας, ξεχύθηκε όλος ο κόσμος, με κάποια απορία πως έζησε μέσα στο πανδαιμόνιον εκείνο και πήγε προς τα βουνά, τις χαράδρες και τις σπηλιές.»

Η ΕΟΝ Καλαμάτας συνεχίζει να υπάρχει με πολλούς ωστόσο περιορισμούς ως προς τη δράση της («Η Διοίκησης έχει παύσει σχεδόν να λειτουργεί, ουδεμία Φαλαγγίτισσα σχεδόν δεν παρουσιάζεται οι συναγερμοί είναι συνεχείς») μέχρι και το δεύτερο δεκαήμερο του Μαΐου, από εκεί κι έπειτα σταματά τη λειτουργία της αφού σταμάτησε και η Κεντρική Διοίκηση. Στις 29.4.1941 με ύφος δραματικό αλλά και ήσυχο η Μαυραγάνη γράφει:

«Εξημέρωσεν η πρώτη ημέρα της δουλείας μας. Είναι φρικτή και τρομερή. [...] Η όψις της πόλεώς μας, κατειλημμένης από του εχθρού είναι απαισία [...] Νεκρική ηρεμία εκ μέρους των πολιτών υπάρχει στην Καλαμάτα».

Το ημερολόγιο ωστόσο μαρτυρά πως η Μαυραγάνη συνεχίζει τον αγώνα της καθώς στο μέτρο που μπορεί προσφέρει τις υπηρεσίες της και δεν παραλείπει να ενημερώνει το Ημερολόγιο. Σε συνεργασία με τον πρώην διαχειριστή του οίκου Τραυματία (κι αυτός έχει παύσει τη λειτουργία του) προσέφεραν με τα χρήματα του οίκου Τραυματία ψωμί σε νηστικούς και ταλαιπωρημένους στρατιώτες. Μοίρασε επίσης για τελευταία φορά μαζί με Βαθμοφόρους διάφορα γλυκίσματα σε τραυματίες των Νοσοκομείων και αφιέρωσε τις εικόνες της Διοίκησης σε διάφορες εκκλησίες έξω από την πόλη. Η ΠΥΑΜ κι αυτή με τη σειρά της μοίρασε τα είδη ιματισμού σε οικογένειες βομβόπληκτων καθώς και ο Οίκος Τραυματία όλα τα αντικείμενά του οικιακής χρήσης.

Η Μαυραγάνη, αν και η επίσημη δράση της ΕΟΝ έχει προ πολλού σταματήσει, επιθυμεί να καταγράψει το τέλος αυτό και στο ημερολόγιο κινούμενη ίσως από την προσωπική της ανάγκη να ολοκληρώσει το έργο που της ανατέθηκε και η ίδια να κρατήσει για πάντα ζωντανή στη μνήμη της την συμμετοχή της στην οργάνωση αφού το ημερολόγιο τελικά θα μείνει στα χέρια της, δεν το κατέθεσε στη Νομαρχιακή Επιτροπή όπως έγινε με το υπόλοιπο υλικό της Διοίκησης:

«Κατόπιν διαταγής του Γενικού Επόπτου, διά την διάλυσιν της ΕΟΝ Μεσσηνίας, και ανακοινώσεως γενομένης εις τον τύπον της Πρωτευούσης εκ μέρους της Κυβερνήσεως περί διαλύσεως της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας, αφού ετακτοποιήθησαν ορισμένα ζητήματα, εκοινοποιήθη η Διαταγή εις τους έξω Σχηματισμούς υπό της Νομ. Επιτροπής, συνεκεντρώθη το υλικόν της Διοικήσεως και με την διάλυσιν ταύτης, παρεδόθη εις την Νομαρχιακήν Επιτροπή. Ο οίκος του τραυματίου μη έχων πόρους δια να σιτίζει τους Στρατιώτας και αφού ανεχώρησαν οι πιο πολλοί εξ αυτών, διελύθη προ πολλού. Τα της ΠΥΑΜ παρεδόθησαν εις την Νομαρχίαν. Από της 30^{ης} Μαΐου οπότε η περιουσία της Διοικήσεως παρεδόθη εις την Ν.Ε παύει πλέον να υφίσταται και η ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας. Εν Καλάμαις τη 6 Ιουνίου 1941.»

Φαίνεται πως για τη Μαυραγάνη το Ημερολόγιο αυτό ήταν πολύ σημαντικό και η άριστη κατάσταση στην οποία διατηρήθηκε και διατηρείται από τους επιγόνους της το μαρτυρά. Διαβάζοντάς το εύκολα συμπεραίνει κανείς πως το περιεχόμενό του δεν εξαντλείται απλώς στην επιγραμματική υπηρεσιακή αναφορά της ΕΟΝ Θηλέων Καλαμάτας αλλά προχωρά και στην καταγραφή των εξελίξεων του πολέμου, σε σκέψεις και συναισθήματα. Ο αναστοχαστικός και κριτικός χαρακτήρας της γραφής θυμίζει τις Ημερολογιακές Σημειώσεις του Λουκάτου για το μέτωπο.

Μετά την διάλυση της Ε.Ο.Ν. δημιουργήθηκε μια μυστική αντιστασιακή οργάνωση με πρωτοβουλία της κόρης του Ιωάννη Μεταξά, Λουκίας, η οποία υπήρξε Πρόεδρος της Οργάνωσης. Ιδρυτικά μέλη της οργάνωσης αποτέλεσαν νέοι και νέες της Ε.Ο.Ν. και απλά μέλη πρόσωπα εκτός της Ε.Ο.Ν. Μετά από λίγο καιρό οι γυναίκες αποσπάστηκαν από τους άνδρες και ίδρυσαν μια αμιγώς γυναικεία αντιστασιακή ομάδα την «ΣΠΙΘΑ» ενώ οι άνδρες έξι μήνες αργότερα συγκρότησαν το «ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΙΤΑΤΟ ΝΕΩΝ».⁶ Η Μαυραγάνη ωστόσο, όπως μου μετέφεραν οι συγγενείς της, παρά τις πολύ καλές σχέσεις που είχε με την κόρη του Μεταξά, δεν εντάχθηκε στην «ΣΠΙΘΑ», αλλά έγινε μέλος της μυστικής οργάνωσης «Τρίαινα», η οποία ιδρύθηκε στα τέλη του 1941 από μια μικρή ομάδα κατώτερων αξιωματικών της οποίας ιδρυτικό μέλος ήταν ο αδελφός της Σπύρος Μαυραγάνης, Ταγματάρχης τότε αυτοκινήτων. Η οργάνωση είχε συσταθεί προκειμένου να αντιμετωπισθούν «τα Εθνικά προβλήματα τα οποία ήρχιζον να γεννώνται από την κατοχήν». Οι σκοποί της

οργάνωσης ήταν η δημιουργία εσωτερικού μετώπου αντιστάσεως. η αλληλοβοήθεια των μελών, η αντιμετώπιση των προσπαθειών ανάμιξης της πολιτικής στον στρατό, η οργάνωση αποστολών στο εξωτερικό για την ενίσχυση του στρατού, η περίθαλψη των οικογενειών των αγωνιζόμενων στρατιωτικών και συναδέλφων και η δημιουργία επαφής με το Συμμαχικό Στρατηγείο. Η οργάνωση εξέδιδε μυστικά έντυπα, όπως την «ΤΡΙΑΙΝΑ» και το «ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ», η Μαυραγάνη ήταν επιφορτισμένη με τη διανομή των εντύπων αυτών.⁷

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Αγγελής Β., 2006, ό.π., σ. 84

² Ανδρειωμένος Γ., 2012, ό.π., σ. 53-54

³ Αγγελής Β., «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ) 1936-1941» στο: Ιστορικά, 2010, σ. 39-68, σ. 62

⁴ http://ioannismetaxas.gr/Varius/Dialisis_EON.html Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

⁵ Χατζηπατέρας Κ., Φαφαλιού Μ., Μαρτυρίες 40-44, Αθήνα:Κέδρος, 1985, σ. 348 στο Πετράκη, Μ., *1940-Ο άγνωστος πόλεμος, Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν*, Αθήνα: Εκδ. Πατάκη, 2014

⁶ <http://ioannismetaxas.gr/Spitha.html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

⁷ <https://stratistoria.wordpress.com/1945/09/08/19450908-triaina/> Ανακτήθηκε στις 7.6.2020

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στόχος της εργασίας αυτής είναι η μελέτη, μέσα από τις σελίδες του Ημερολογίου της Γεωργίας Μαυραγάνη, της δράσης της ΕΟΝ Θηλέων Μεσσηνίας, μέρος του στρατού των μετόπισθεν καθώς και όλων αυτών των παραγόντων που αποτέλεσαν έρεισμα της αγωνιστικότητας των μαχόμενων και άμαχων πολεμιστών στο έπος του 1940. Αυτό που κυρίως με ενδιέφερε ήταν να αποτυπώσω τη βιωμένη εμπειρία του πολέμου μέσα από την μαρτυρία του συγκεκριμένου Ημερολογίου στο πλαίσιο πάντα της ΕΟΝ και της Μεταξικής ιδεολογίας, θεωρώντας πως το εγχείρημα αυτό έχει και λαογραφικό ενδιαφέρον. Το Ημερολόγιο ως βιογραφικό είδος μεταφέρει το προσωπικό βίωμα που όμως ποτέ δεν μπορεί να διαχωριστεί από το κοινωνικό, παραδίδοντας τα γεγονότα από την οπτική όχι της επίσημης ιστορίας αλλά της ιστορίας «εκ των κάτω» και δίνει φωνή σε μια ίσως παραμελημένη πολεμική δράση, αυτή των γυναικών. Για τον λόγο αυτό έγινε χρήση της κοινωνικο-ιστορικής μεθόδου και το συγκεκριμένο κείμενο κρίθηκε σκόπιμο να ενταχθεί στο ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι της γράφουσας.

Το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη αποτελεί αναμφίβολα ένα υβριδικό κείμενο που κινείται στα όρια ανάμεσα στην υπηρεσιακή καταγραφή των δράσεων της Διοίκησης της συγκεκριμένης ΕΟΝ και στην βιοματική αποτύπωση του αγώνα των μετόπισθεν, κυρίως από τη σκοπιά των γυναικών, και του πολέμου στην πόλη της Καλαμάτας. Ο οριακός χαρακτήρας του Ημερολογίου αποτυπώνεται στη γραφή της καθώς αποφεύγει τη χρήση πρωτοπρόσωπης αφήγησης (όταν αναφέρεται στην προσωπική της δράση χρησιμοποιεί την ιδιότητά της ως Περιφερειακή Διοικήτρια). Ωστόσο κάνει χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου όταν εκφράζει σκέψεις και συναισθήματά. Η συλλογικότητα, η ομοψυχία και η υποταγή του «εγώ» στο «εμείς» είναι συχνά στο πλαίσιο οργανώσεων όπως η ΕΟΝ αλλά και στις περιπτώσεις τραυματικών γεγονότων και εμπειριών όπως είναι ο πόλεμος. Σημαντικό εργαλείο για την ανάλυση αυτών στάθηκε η έννοια της *communitas* του Victor Turner για τα μεθοριακά φαινόμενα. Η συντοφικότητα στο πλαίσιο της κοινότητας αποκτά ιερό χαρακτήρα προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κρίση, εν προκειμένω ο πόλεμος, που αποκτά και αυτός ιερή και θρησκευτική διάσταση.

Η εθνική ταυτότητα λοιπόν ανασυγκροτείται σε καιρώ κρίσης. Η ιταλική εισβολή επιβάλλει στην ΕΟΝ και ένα νέο ρόλο, την πρακτική και καθημερινή στήριξη του αγώνα, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως σταματά τον προηγούμενο προπαγανδιστικό της ρόλο. Αυτό εξάγεται ως συμπέρασμα από το γεγονός πως η γράφουσα χρησιμοποιεί τη γλώσσα της Μεταξικής ιδεολογίας και οι θέσεις της είναι σε πλήρη σύμπλευση με αυτές του περιοδικού *Η Νεολαία*. Η φροντίδα των τραυματιών, η πολύ σημαντική για την συναισθηματική κατάσταση ψυχαγωγία των στρατιωτών αλλά και όλου του λαού, οι έρανοι, το πλέξιμο, το πολεμικό λαχείο, η οργάνωση της εθελοντικής υπηρεσίας ανθρώπων που ήθελαν να βοηθήσουν, η αλληλογραφία με το μέτωπο, η παθητική αεράμυνα πέρασαν στην πρώτη γραμμή των ενδιαφερόντων της. Στο Ημερολόγιο σημειώνεται πως η Διοίκηση παρέμενε συνεχώς ανοικτή όλες τις ημέρες, ακόμη και τις αργίες, προκειμένου να μπορεί να ανταποκριθεί στις υψηλές και αδιάκοπες απαιτήσεις του αγώνα. Η προσωπική ζωή δεν βρίσκεται στο προσκήνιο αλλά υποτάσσεται στην ομαδικότητα που επιβάλλει η κρίση του πολέμου.

Σημαντικός επίσης, όπως φαίνεται μέσα από το Ημερολόγιο αλλά και τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας, ήταν ο ρόλος της ΕΟΝ στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και των νέων, συχνά με νέες αρχές όπως αυτές της ισότητας των φύλων και της ταξικής ισότητας. Από το Ημερολόγιο αναδεικνύεται πως ο πόλεμος και η συμμετοχή σε τέτοιες εθελοντικές οργανώσεις των μετόπισθεν έδωσε νέους, δυναμικούς ρόλους στις γυναίκες, τις έκανε ηγέτιδες και τις έβγαλε από το σπίτι. Χωρίς αυτό όμως να σημαίνει πως αποποιήθηκαν και τον προηγούμενό τους ρόλο, αυτόν της γυναίκας που φροντίζει τους συνανθρώπους της, τους φαντάρους, τις άπορες οικογένειές τους και τους τραυματίες.

Ο πόλεμος δεν αναδεικνύει μόνο τη σκληρότητα και τη βαναυσότητα του ανθρώπου αλλά και τις ψυχικές αρετές της ευψυχίας, της αυταπάρνησης και της αυτοθυσίας. Η καθημερινότητα είναι αφιερωμένη στον συλλογικό αγώνα και αυτή είναι που αναμφίβολα ενδιαφέρει την επιστήμη της Λαογραφίας. Το εγώ υποτάσσεται στην ομάδα. Κάθε δύναμη του Έθνους είχε ενεργοποιηθεί, μαθητές, φοιτητές, γυναίκες όλων των ηλικιών αυτεπιστρατεύτηκαν με ψυχραιμία, θάρρος και πείσμα. Οι ήρωες δεν μάχονται μόνο στο μέτωπο αλλά και στα μετόπισθεν. Το Ημερολόγιο αναδεικνύει αυτή την όψη του πολέμου, που έχει ίσως μείνει στο περιθώριο. Οι

γυναίκες με τα δικά τους όπλα, τη φροντίδα του σώματος και της ψυχής, το πλέξιμο, τα τραγούδια τους, τον παρηγορητικό τους λόγο στάθηκαν επάξια στο πλευρό των πολεμιστών του Μετώπου. Ο αγώνας για την απελευθέρωση της πατρίδας είναι ένας και δίνεται ταυτόχρονα τόσο στα ελληνοαλβανικά σύνορα όσο και στις πόλεις και στα χωριά της Ελλάδας. Γι' αυτό δίπλα στο Ημερολόγιο της Μαυραγάνη συνεξετάζονται και παρατίθενται ημερολόγια συναγωνιστών της από το Μέτωπο που ρίχνουν φως σε όλες τις πτυχές του έπους του 1940.

Το Ημερολόγιο, ως αυτοβιογραφική μαρτυρία, συντελλεί στην κατανόηση ιστορικών γεγονότων και προσώπων. Η πίστη και η λατρεία των μελών της ΕΟΝ στο πρόσωπο του Ιωάννη Μεταξά και η βασική ιδεολογία του Μεταξικού καθεστώτος που συνοψίζεται στον Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό, ένα ιδεολογικό κράμα της κλασικής αρχαιότητας και της θρησκευτικής βυζαντινής παράδοσης, διαπερνούν σχεδόν όλες τις σελίδες του Ημερολογίου. Η Μαυραγάνη ανατρέχει συχνά στην κοινή πολιτισμική μνήμη του ηρωικού παρελθόντος των Ελλήνων προκειμένου να αντλήσει δύναμη και θάρρος. Οι Έλληνες και στο παρελθόν αντιμετώπισαν εχθρούς πιο ισχυρούς σε δύναμη και αριθμό και τα κατάφεραν, τις δύσκολες λοιπόν στιγμές οι σκέψεις αυτές την παρηγορούσαν και μπόρεσε και αυτή με τη σειρά της να εμψυχώσει τους τραυματίες και αυτούς που κάμπτονταν από τις αντιξοότητες του πολέμου.

Το θέμα επίσης της θρησκευτικής πίστης αναδεικνύεται ιδιαίτερος μέσα από το Ημερολόγιο της Μαυραγάνη. Η πίστη στον Θεό και στην Θεοτόκο αποτέλεσε σημαντικό συναισθηματικό στήριγμα για τους Έλληνες αγωνιστές. Οι Ιταλοί φέρθηκαν με ασέβεια όταν τον Δεκαπενταύγουστο του 1940 βύθισαν το καταδρομικό πλοίο «Ελλη» που βρισκόταν στην Τήνο για να προσφέρει τιμές στην Παναγία. Από εκείνη τη στιγμή η Υπέρμαχος Στρατηγός στέκεται στο πλευρό των πολεμιστών, μάχεται μαζί τους και ευλογεί τον αγώνα τους. Η καταφυγή στην προσευχή και η πίστη πως η Παναγία ήταν στο πλευρό της Ελλάδας χαλύβδωνε το ηθικό των πολεμιστών τόσο του Μετώπου όσο και των μετόπισθεν και αποτέλεσε σημαντική παράμετρο στη διαμορφωση της εθνικής τους ταυτότητας.

Σε αντίθεση με τα ημερολόγια του Μετώπου πολλά από τα οποία έχουν δημοσιευθεί, ο εντοπισμός παρόμοιων Ημερολογίων άλλων οργανώσεων και φορέων, όπως ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, Η Φανέλα του Στρατιώτου, Το Λύκειο των

Ελληνίδων, που συνεισέφεραν στον πόλεμο του 1940 αποτελεί αναμφίβολα ένα δύσκολο εγχείρημα. Θα ήταν όμως εξαιρετικά ενδιαφέρουσα μια συγκριτική εργασία ημερολογίων του στρατού των μετόπισθεν που αποτυπώνουν τον καθημερινό αγώνα των άμαχων πολεμιστών και δεν φέρουν τη σφραγίδα των Μεταξικών αρχών και ιδεολογιών.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αγγελής Β., «Γιατί χαιρείται ο κόσμος και χαμογελάει πατέρα...», «Μαθήματα Εθνικής Αγωγής» και νεολαιίστικη προπαγάνδα στα χρόνια της Μεταξικής δικτατορίας. Πρόλογος: Προκόπης Παπαστράτης, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2006

Αγγελής Β., «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ) 1936-1941», στο: *Ιστορικά*, 2010, σ. 39-68

Αγγελομάτης Εμμ., «Ο φίλος των παιδιών», *Η Νεολαία*, τχ. 122, 8.2.1941, σ. 484

Αγίου Αυγουστίνου, *Εξομολογήσεις*, Α' τ., μετ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, Αθήνα: Πατάκη, 1997

Άγρας Τ., «Αι εκδόσεις Ε.Ο.Ν. το Β' βιβλίο των παιγνιδιών», *Η Νεολαία*, τχ. 128, 29.3.1941, σ.670

Αλεξιάδης Μ., «Αυτοβιογραφία και λαογραφία, κείμενα από τον μικρασιατικό χώρο», Ανάτυπο από τον εικοστό τόμο των Μικρασιατικών Χρονικών «Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου Μικρασιατικής Λαογραφίας», 1997, σ. 5-14

Αλεξίου Έ., *Βασιλική Δρυς: το χρονικό της εκπαίδευσης*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1983

Αλιβιζάτος Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974: όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1983

Ανδρειωμένος Γ., *Η νέα γενιά υπό επιτήρηση: Το παράδειγμα του περιοδικού Το Νέον Κράτος (1938-1941): αναλυτικά ευρετήρια κατά τεύχος, θέματα και συγγραφείς*, Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2010

Ανδρειωμένος Γ., *Η νέα γενιά υπό καθοδήγηση: Το παράδειγμα του περιοδικού Η Νεολαία (1938-1941): αναλυτική παρουσίαση περιεχομένων και ευρετήριο*, Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2012

Ανωνύμως, «Ο Ιωάννης Μεταξάς», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 361

- Ανωνύμως, *Η Νεολαία*, τχ. 122, 8.2.1941, σ. 481
- Ανωνύμως, «Η πρώτη πολεμική καλλιτεχνική έκθεσις της Ε.Ο.Ν.», *Η Νεολαία*, τχ. 128, 29.3.1941, σ.672
- Ανωνύμως, *Η Νεολαία*, τχ. 121, 2.2.1941, σ. 455
- Ανωνύμως., Η ιστορική οικογένεια των Μεταξάδων: οι πρόγονοι του Αρχηγού, *Η Νεολαία*, τχ. 11, 24.12.1938, σ. 465
- Ανωνύμως., Οι Μεταξάδες και η Φιλική Εταιρεία, *Η Νεολαία*, τχ. 14, 14.1.1938, σ. 369
- Βατικιώτης Π., *Μια πολιτική βιογραφία του Ιωάννη Μεταξά: Φιλολαϊκή απολυταρχία στην Ελλάδα 1936 – 1941*, Αθήνα: Ευρασία, 2005
- Βελουδής, Γ., *Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας*, Αθήνα, Δωδώνη, 1994
- Βερέμης Θ. (επιμ.), *Ο Μεταξάς και η εποχή του*, Αθήνα: Ευρασία, 2009
- Betti Carmen, Η ένταξη των παιδιών και της νεολαίας κατά τη διάρκεια του φασιστικού καθεστώτος στην Ιταλία, στο *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, τ. Β, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1986
- Γιαννακόπουλος, Γ., Μπουντούρη, Β., *Εισαγωγή στην Αρχαιονομία*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, 2015
- Γρηγοριάδης Φ., *4^η Αυγούστου – Αλβανία, 1935-1941*, τ. Δ' (Το αντιβενιζελικό κράτος-τρισυπόστατη δικτατορία-πόλεμος), Κεδρηνός, Αθήνα, 1972
- Δημαράς, Κ., *Νεοελληνική επιστολογραφία*, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1963
- Borejsa Jerzy, «Η Ελλάδα και η βαλκανική πολιτική της φασιστικής Ιταλίας 1936-1940», στο Χ. Φλάισερ. Σβορώνος Ν. (επί.), *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία, Κατοχή, Αντίσταση*, Αθήνα, 1990, σ. 16-22

Δημητρίου Ε. *Ο πόλεμος ως προσωπικό βίωμα: ο ελληνοϊταλικός πόλεμος 1940-1941 μέσα από τα προσωπικά ημερολόγια Ελλήνων στρατιωτών*, διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική σχολή, Τμήμα Ιστορίας – Αρχαιολογίας, 2007

Ανωνύμως, *Η Νεολαία*, τχ. 121, 2.2.1941, σ. 455

Θανοπούλου Μ., Πετρονάτη Μ., Βιογραφική Προσέγγιση: μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας, στο Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, *The greek Review of Social Research*, τχ. 64, 1987, σ. 21-22

Ίνγκερς Γκ., *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα*, Αθήνα: Νεφέλη, 2006

Κακάμπουρα Ρ., *Αφηγήσεις Ζωής, Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*, Αθήνα: Διάδραση, 2011

Καλλονάς Δ., *Ιωάννης Μεταξάς: μαθητής, στρατιώτης, πολιτικός, αγωνιστής, κυβερνήτης*, Αθήνα, 1938

Καραϊσκάκη Σ., «Η κάλτσα του στρατιώτη», *Η Νεολαία*, τχ. 118, 11.1.1941, σ. 400

Καραϊσκάκη Σ. «Κάλτσες!... Κάλτσες!...», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 377

Καραϊσκάκη Σ., «Τ'όνομά του», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 377

Καραϊσκάκη Σ., «Το άτομο και το σύνολο: Το συναίσθημα της συνολικότητας και η νεολαία», *Η Νεολαία* τχ. 7, 25.11.1938, σ.227

Καραϊσκάκη Σ., «Η σύνδεσις του αγρότη και του εργάτη βάσις του Νέου Κράτους», *Η Νεολαία*, τχ. 10, 17.12.1938, σ. 337

Καραχρήστος Ι, «Η βία ως μέρος της λαϊκής μνήμης της ελληνικής επανάστασης (1821): Οι μαρτυρίες των δημοτικών τραγουδιών», στο Σταματόπουλος Δ. (επίμ.), *Πόλεμος και Επανάσταση στα Οθωμανικά Βαλκάνια 18^{ος}-20^{ός} αιώνας*, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Επίκεντρο, 2019, σ. 131-154

Κορωνάκης Ι. Γ. *Η Πολιτεία της 4^{ης} Αυγούστου*, Αθήνα, 1950

Λιάκος Α., Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων: το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης, Αθήνα: Εκδ. Λωτός, 1986

Λιναρδάτος Σπ., 4^η Αυγούστου, Αθήνα: Διάλογος, 1975

Λουκάτος Δ., *Οπλίτης στο Αλβανικό Μέτωπο*, Ημερολογιακές Σημειώσεις 1940-41, Αθήνα: ποταμός, 2001

Μαχαίρα Ε., *Η Νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου*. Φωτογραφές, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 13, 1987

Μερακλής Μ.Γ. *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη & Διάττων, 2004

Μερακλής Μ.Γ. *Έντεχνος Λαϊκός Λόγος. Κείμενα και κριτική νεοελληνικού λόγου*, Αθήνα: Καρδαμίτσας, 2007

Μερακλής Μ.Γ. *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη*, Αθήνα: Καρδαμίτσας, 2011

Μεταξάς Ι., *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τ. Α', Αθήνα: Ίκαρος, 1969

Μεταξάς Ι., *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941*, τ. Β', Αθήνα: Ίκαρος, 1969

Μεταξά, Ι., «Τα διαγγέλματα της Α.Μ. του βασιλέως και του κ. Πρωθυπουργού», *Η Νεολαία*, τχ. 108, 2.11.1940, σ. 129

Μεταξάς Ι., «Από την β' συγκέντρωσιν του «Συλλόγου Γονέων» Ο Αρχηγός προς τους γονείς και τους δασκάλους», *Η Νεολαία*, τχ. 60, 2.12.1939, σ.258

Μουλλάς Π., *Ο λόγος της απουσίας. Δοκίμιο για την επιστολογραφία με σαράντα ανέκδοτα γράμματα του Φώτου Πολίτη (1908-1910)*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1992

Μπαλτά Α., *Το περιοδικό της Ε.Ο.Ν. η "Νεολαία": Σκοποί και απήχηση, στο Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της*

νεότητας, Αθήνα 1-5 Οκτώβρη 1984, τ. Β', εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας/Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1986, σ. 631-639

Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002

Μπαμούνης Χ., Τουλιάτος, Σ., *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, Αθήνα: Παπαζήση, 2017

Μπαμπούνης Χ, *Ιστορική Αφήγηση και Πηγές*, Αθήνα: Παπαζήση, 2013

Μπριώνη Α., «Η γυναίκα στην οργάνωση της Νεολαίας», *Η Νεολαία*, τχ. 30, 6.5.1939, σ.984

Νικολαΐδης Μ., *Η Νεολαία*, τχ. 20, 17.02.1940, σ. 628-629

Ο Μεγάλος Σκαπανέας, «Τα δώρα που εκείνη μας στέλλουν εκείνοι...», *Η Νεολαία*, τχ. 116, 4.1.1941, σ. 380

Ormay, T., «Η κοινωνική φύση των προσώπων, Ένα πρόσωπο δεν είναι πρόσωπο», Αθήνα: Ε.Δ.Ο.Α. & Εκδόσεις Τόπος, 2016

Πασσερίνι Λ., *Σπαράγματα του 20ού αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*, Αθήνα: Νεφέλη, 1998

Πασχαλίδης Γρ., *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1993

Πλουμίδης Σπ.. *Το καθεστώς Ιωάννη Μεταξά (1936-1941)*, Αθήνα: Εστία, 2016

Πετράκη Μ., *Ο μύθος του Μεταξά: Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ωκεανίδα, 2006

Πετράκη, Μ., *1940-Ο άγνωστος πόλεμος, Η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν*, Αθήνα: εκ. Πατάκη, 2014

Πετρίδης Π., (πρόλογος-επίμ.), Ε.Ο.Ν.: *Η φασιστική νεολαία Μεταξά*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2000

Σολδάτος Γ., *Ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου*, τ. Α', Αθήνα, 1999

Τζιόβας Δ., *Οι μεταμορφώσεις του εθνικισμού και το ιδεολόγημα της ελληνικότητας στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2010

Φλάισερ Χ. (επίμ.), *Η Ελλάδα '36-'49: Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003

Φλάισερ Χ., Σβορώνος Ν. (επίμ.), *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία, Κατοχή, Αντίσταση*, Αθήνα 1990

Χαμηλάκης Γ., *Το έθνος και τα ερείπιά του: αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*, Αθήνα: Εικοστός Πρώτος 2012

Χρυσανθοπούλου Β., *Τόποι μνήμης στην καστελλοριζιακή μετανάστευση και διασπορά*, Αθήνα: Παπαζήση, 2017

Χρυσανθοπούλου Β., «Νάνι που το 'σπερνε αητός τσαι που το γέννα κόρη» Η γέννηση στον ελληνόφωνο χώρο κατά τον 19^ο και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα», *Αρχαιολογία & Τέχνες* τ.χ. 104, Σεπτέμβριος 2007, σ. 45-55

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ben-Amos Batsheva & Ben-Amos Dan, *The Diary: The Epic of Everyday Life*, Indiana University Press, 2020

Bigger St., Victor Turner, liminality, and cultural performance, *Journal of Beliefs & Values*, Vol. 30, No. 2, August 2009, 209-212

Ferenczi S, The glacial period of dangers, *Nyugat*, 7, 1914, σ. 268-276

Hui-yu Caroline TS' AI, Diaries and Everyday Life in Colonial Taiwan, Japan Review, *Journal of the International Research Center for Japanese Studies*, n. 25 (2013), pp. 145-168

Jürgen Schiedeck, Martin Stahlmann, “Totalizing if Experience: Educational Camps”, στο Heinz Sünker, Hans-Uwe Otto (ed.), *Education and Fascism: Political Identity and Social Education in Nazi Germany*, Λονδίνο/Washington 1997

Moss G., *Fallen Soldiers, Reshaping the Memory of the World Wars*, Νέα Υόρκη και Οξφόρδη: Oxford University Press, 1990

Turner V. “Liminality and Communitas,” in *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* (Chicago: Aldine Publishing, 1969), pp. 94-113, 125-30

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

<http://ioannismetaxas.gr/Varius/EONXeretismosStoli.html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

http://www.arch.uoa.gr/fileadmin/arch.uoa.gr/uploads/drast_hist/fasismos_ekpaid/plomidisspiros.pdf Πλουμίδης Σπ., Η φασιστική νεολαία Ε.Ο.Ν. του Ι. Μεταξά (1936-1940): Ανακτήθηκε στις 12.3.2020

<http://www.ioannismetaxas.gr/E.O.N..html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

http://ioannismetaxas.gr/Varius/Dialisis_EON.html Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

<http://ioannismetaxas.gr/Spitha.html> Ανακτήθηκε στις 22.3.2020

<https://www.kathimerini.gr/502233/article/epikairothta/ellada/o-polemos-toy-1940-sta-metopis8en> Πετράκη Μ., Ο Πόλεμος του 1940 στα μετόπισθεν, Καθημερινή, 26.10.2013, Ανακτήθηκε στις 20.4.2020

Ταινία: Στα Μετόπισθεν – Η Δράση της Υπηρεσίας Αλληλεγγύης Μετώπου της Πρωτεύουσας (ΠΥΑΜ)» από την κινηματογραφική υπηρεσία της ΕΟΝ. Ιστορικό Αρχείο ΕΡΤ στην ιστοσελίδα: <https://archive.ert.gr/46234/> Ανακτήθηκε στις 15.4.2020

<https://stratistoria.wordpress.com/1945/09/08/19450908-triaina/> Ανακτήθηκε στις 7.6.2020

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΣΥΓΓΕΝΩΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΓΑΝΗ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΥ

Όνοματεπώνυμο: Μακρινδάκης Γεώργιος

(εγγονός Γεωργίας Μαυραγάνη)

Έτος γέννησης: 14.12.1975

Τόπος γέννησης: Αθήνα

Τόποι κατοικίας: Κρήτη (σπουδές),
Αθήνα

Εκπαίδευση: Μηχανικός Παραγωγής και
Διοίκησης Πολυτεχνείο Κρήτης
(προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές)

Επάγγελμα: Αναλυτής Ενέργειας

Οικογενειακή Κατάσταση: Άγαμος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Τεχνική συνέντευξης: ημικατευθυνόμενη

Ημερομηνία συνέντευξης: 21.8.1919

Σχέση συνεντευκτή-συνεντευξιαζόμενου: φιλική

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Λοιπόν... Ας ξεκινήσουμε από την αρχή... Θυμάμαι, νομίζω μέσες άκρες έχω αρκετές μνήμες, δε θυμάμαι ακριβώς πότε έχει γεννηθεί, αυτό που ξέρω και το έχω ζήσει είναι ότι στην ουσία είναι ο άνθρωπος που σε μεγάλο βαθμό με μεγάλωσε από την παιδική μου ηλικία δηλαδή, την προπαιδική, παιδική ηλικία, είναι ο άνθρωπος που έχω πιο ζωντανό στις μνήμες μου, μετά έρχεται ο πατέρας μου και μετά η μητέρα μου. Θυμάμαι πάρα πολύ την γιαγιά μου σαν ένα άνθρωπο με τον οποίο αισθανόμουν μεγάλη ασφάλεια επειδή άκουγα από τον κόσμο και από άλλους ανθρώπους πάρα πολύ θετικά σχόλια και έπαιρνα ότι όλοι μιλούσαν με μεγάλο σεβασμό για εκείνη και θαυμασμό και λοιπά, οπότε αυτό μου είχε μεταφερθεί κι εμένα, δηλαδή η εικόνα της γιαγιάς μου, όταν αναφερόμουν εγώ στη γιαγιά μου, όταν είχα στο μυαλό την γιαγιά μου πάντα υπήρχε ένα αίσθημα υπερηφάνειας και θαυμασμού και σε μένα. Ένας άνθρωπος που έτσι... ζεστός άνθρωπος, που έδειχνε την αγάπη του, εντάξει ήμουν και το εγγόνι ας πούμε το οποίο μεγάλωνε, ήταν και άλλη η σχέση αυτή, δεν ήμουν το χ παιδάκι ας πούμε. Εγώ... ζούσαμε εδώ πέρα τα χρόνια εκείνα στο σπίτι το παρόν που μιλάμε, που φυσικά ήταν λίγο σε διαφορετική κατάσταση, αρκετά διαφορετική, ο χώρος αυτός παρέμενε σαλόνι, το γραφείο μου στην ουσία είναι το δωμάτιο που εγώ έπαιζα, κοιμόμουνα και ήταν και το δωμάτιο που είχαμε την τηλεόραση και ήταν η γιαγιά μου η οποία παρακολουθούσε τηλεόραση από τον καναπέ απέναντι και θυμάμαι πάρα πολλές φορές να είναι μέσα και να πλέκει δίπλα στο παράθυρο που ήταν εκεί και μπορεί να κουβεντιάζαμε κιόλας με τη γιαγιά. Θυμάμαι ότι κάθε πρωί θα μου ετοίμαζε το πρωινό, πήγαινα σχολείο θα μου έδινε ξέρω 'γω δώδεκα δραχμές, ένα δεκάρικο κι ένα δίφραγκο για να πάω να περάσω απέναντι στο σχολείο που είναι εδώ πέρα, ήταν αυτή που θα με έντυνε, με χτένιζε μέσα, μου έκανε τη χωριστρούλα, φς φς, για να με στείλει στο σχολείο, κάθε απόγευμα υπήρχε χυμός πορτοκάλι και αβγό από το κοτέτσι που είχαμε εδώ στον κήπο με δυο κοτούλες της οποίες είχε. Θυμάμαι επίσης ότι πηγαίναμε μαζί τα καλοκαίρια, ήμουνα στο χωριό στην Ελατού, ορεινή Ναυπακτία και με τον παππού μου μαζί βέβαια και περνούσα εκεί αρκετό.. ένα δυο μήνες καθόμουνα μαζί τους, βόλτες στο χωριό, να πάμε να κάτσουμε στην πλατεία να φάμε, στην εκκλησία πάρα πολύ τέτοιο ήτανε όπως θα έχεις καταλάβει διαβάζοντας και το Ημερολόγιο, ήτανε ένας άνθρωπος που το τρίπτυχο πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια λοιπόν το πίστευε

πάρα πολύ, το πίστευε με έναν αγνό τρόπο, ήταν ένας άνθρωπος δηλαδή που δεν ήταν δήθεν, ήταν ένας άνθρωπος που όντως είχε αγνό πατριωτισμό, μεγάλη πίστη στον Θεό, βαθιά πίστη και στην οικογένεια προφανώς και είχε μεγαλώσει και με τη θρησκεία, μέσα στο δωμάτιο... η εκκλησία δηλαδή, πηγαίναμε κάθε Κυριακή, για να κοινωνήσω, λειτουργία, πρωινά και λοιπά. Όπως σου είπα και πριν άκουγα πάρα πολύ καλά λόγια και από τους γονείς μου, και από οικογενειακούς φίλους και γενικά από ανθρώπους που την είχαν ζήσει, γείτονες που την ξέρανε καλά και είχαν να πούνε τα καλύτερα. Ήταν ένας άνθρωπος που δεν φοβότανε, ήταν έτσι δυνατή, έντονη προσωπικότητα και ταυτόχρονα υπήρχε ένας ανθρωπισμός μέσα της, θυμάμαι χαρακτηριστικά που βλέπαμε μαζί τηλεόραση και είχε ειδήσεις και μιλούσαν για κάποιο ατύχημα, ή για κάποιο πόλεμο, ή για κάτι που είχε σκοτωθεί παιδάκι, ή κάτι τέτοιο και θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι δάκρυζε, που είναι πράγματα που σε εμάς μας φαίνονται λίγο αστεία, τώρα σκεφτόμενος γιατί δε νομίζω ότι κάποιος θα κάτσει να ασχοληθεί πολύ, θα πει ένα το πολύ, πω πω κοίτα τι γίνεται ξέρω 'γω και οκ, σα να το έπαιρνε μέσα της, σα να το ζούσε, ρε παιδί μου, σα να ήτανε κάποιος γνωστός. Είχε βοηθήσει και αρκετούς ανθρώπους, με διάφορους τρόπους, μία φίλη μας οικογενειακή που έχει πεθάνει κι αυτή τώρα, που είχε κάποια προβλήματα, ήταν αγράμματη και χρειάστηκε κάποια στιγμή, κάποιον μάρτυρα σε δικαστήριο και είχε εμφανιστεί η γιαγιά μου και είχε πει μάλιστα εκεί κάποιος από τους αντίπαλους, ότι αν δεν ήταν αυτή η ψηλή ξέρω 'γω, για τη γιαγιά μου, ότι θα την είχαμε γλιτώσει. Εν πάση περιπτώσει, από τους δικούς μου κι από το Ημερολόγιο ξέρω ότι είχε δράση μεγάλη στον πόλεμο, ήταν δυναμική, και γιατί ήταν μέλος στην ΕΟΝ, έχει φυλακιστεί από τους Ιταλούς, έχει χαστουκίσει Ιταλό, έχει φάει σφαίρα, την οποία την έχουμε κρατήσει και στην είχα δείξει, έχουν συμβεί δηλαδή πράγματα κατά τη διάρκεια του πολέμου. Δεν ήταν δηλαδή ένας άνθρωπος αμέτοχος, ας πούμε, σε όλο αυτό. Επίσης λόγω της... είχε μάθει μασάζ και γενικότερα φυσιοθεραπεία σε νοσοκομείο της Καλάματας, όπου στην ουσία φρόντιζε τους φαντάρους και άλλους που έρχονταν από το μέτωπο πληγωμένοι, βαριά πληγωμένοι και λοιπά. Πολλοί από αυτούς για χρόνια μετά, το έχω ακούσει, δεν το έχω δει, μου το έχουν πει οι δικοί μου, στέλνανε λουλούδια σαν ευχαριστήριο γιατί κάποτε, τότε, παλιότερα, τους είχε βοηθήσει. Αεικίνητος άνθρωπος, σηκωνόταν πάντα πρωί, έκανε όλες τις δουλειές, πάντα είχε κάτι να κάνει, δεν την έβλεπες να κάθεται στο κρεβάτι, να κάθεται πολύ έτσι να αράζει και λοιπά. Είχε ενέργεια, βέβαια από ένα σημείο και μετά, είχε προβλήματα υγείας εμφανίστηκαν κυρίως, είχε κάποια σκολίωση θυμάμαι όσο

μεγάλωνε, είχε περάσει ένα εγκεφαλικό, όταν ήμασταν στη Νάξο διακοπές κάποια στιγμή και χρειάστηκε να γυρίσουμε εσπευσμένα κάπως γιατί την είχε πιάσει εκεί, ήταν ελαφρύ, ας πούμε, το ξεπέρασε. Δούλευε πάρα πολύ, έχει δουλέψει πάρα πολύ στη ζωή της, γιατί το πρωί δούλευε στον..., ήξερε να λειτουργεί, είχε τελειώσει Γυμναστική Ακαδημία, αλλά τελικά είχε βρει δουλειά στον ΟΤΕ, αργότερα δηλαδή, πριν πάρει σύνταξη, εγώ φυσικά όταν ήμουνα, ήταν συνταξιούχος πλέον. Άλλα πριν πάρει σύνταξη ήταν στον ΟΤΕ, αλλά στα Ταμεία Υγείας του ΟΤΕ και λειτουργούσε κάποιο συγκεκριμένο μηχάνημα, τώρα ήταν αξονικής τομογραφίας, μαγνητικής; κάτι τέτοιο... το οποίο ήξερε εκείνη να το λειτουργεί κ έπαιρνε από εκεί ένα καλό μισθό για τα δεδομένα της εποχής και τα χρόνια και ταυτόχρονα όμως, έφευγε από εκεί και έκανε μασάζ σε ανθρώπους. Δεν άκουγες ποτέ να βρίζει, δεν ήταν άνθρωπος που θα γκρίνιαζε, ήταν ένας άνθρωπος που πραγματικά ένιωθες ότι έχει χαρακτηριστικά αγίου ας πούμε... Θυμάμαι... της είχα κι εγώ μεγάλη αδυναμία φυσικά, με όλα αυτά που σου λέω και είναι κι ένας από τους λόγους που ενδεχομένως, αυτό είναι μια μικρή παρένθεση, το αναφέρω γιατί έχει να κάνει με εκείνη, όταν εγώ άρχισα να εμφανίζω τα θέματα μου, λίγο με φοβίες, ήταν εκεί στο θάνατό της και μετά. Θυμάμαι πιτσιρικάς που της είχα πει κάποια στιγμή, που καθόταν εκεί κι έπλεκε, της είχα πει: « γιαγιά θα πεθάνεις κι εσύ; μην πεθάνεις...» και τέτοια , έτσι κλασικά και... εντάξει κανά δυο χρόνια μετά που εμφάνισε καρκίνο στο πάγκρεας, πολύ δύσκολες οι εποχές εκείνες, θυμάμαι, ήταν προδιαγεγραμμένο το τέλος, δεν υπήρχε γυρισμός, είχαν πει οι γιατροί ότι δεν υπάρχει καμιά περίπτωση. Αυτό είχε επηρεάσει πολύ και τους δικούς μου και ειδικά την μητέρα μου αλλά και τον πατέρα μου γιατί ο πατέρας μου, που αυτό το έβλεπα κι εγώ, το έχω αναφέρει ότι μου έχει κάνει πολύ μεγάλη εντύπωση, εγώ προσωπικά δεν το έχω ξαναδεί έτσι, υπήρχε μια σχέση του πατέρα μου με της γιαγιάς μου που ήταν σχέση μητέρας με γιο και καμία σχέση με πεθερά. Ο πατέρας μου έπινε νερό στο όνομά της και το ανάποδο, υπήρχε μεγάλος σεβασμός μεταξύ τους, κάθε πρωί ας πούμε τον περιποιούνταν, θα πήγαινε να ξεσκονίσει με το φτερό το αυτοκίνητο πριν φύγει για τη δουλειά, οπότε επιστρέφοντας πίσω τώρα σε εκείνη την περίοδο ήταν δύσκολα τα πράγματα, πηγαίναν στο νοσοκομείο, εγώ είχα μεγαλώσει λίγο, ήμουν εκεί Έκτη Δημοτικού, θυμάμαι ότι είχα μια ψυχολογία αρκετά βαριά κι εγώ έτσι λίγο, γνωρίζοντας και βλέποντας την κατάσταση. Παρόλα αυτά επειδή ήταν ένας άνθρωπος που είχε μάθει να μην πτοείται και να μη δείχνει έξω συναισθήματα, πρακτικά δεν... προσπαθούσε να μην φέρει τους γονείς μου κι εμένα, καλά δεν το συζητάμε, σε δύσκολη θέση, να δείξει αδυναμία, ή οτιδήποτε ας

πούμε. Μάθαμε ας πούμε αργότερα από μία θεία μου, την θεία μου την Πέπη, η οποία είναι η πρώτη ξαδέλφη της μητέρας μου και όταν είχε πάει να τη δει της είχε εκμυστηρευτεί, μας το είπε αργότερα αφού έφυγε η γιαγιά ότι της είπε, Πέπη εγώ ξέρω τι έχω, ξέρω ότι θα πεθάνω απλά δε λέω κάτι στα παιδιά για να μη τους στεναχωρήσω, αυτή ήταν η απάντηση του ασθενούς (γελά), οπότε δεν έδειξε ποτέ κάποιο σημάδι, ήτανε πολύ δύσκολη η περίπτωση της γιατί δυστυχώς είχε φρικτούς πόνους, η μορφίνη δηλαδή προς το τέλος πλέον δεν την έπιανε, εγώ την είχα δει δύο φορές, είχα πάει στο νοσοκομείο εκεί, ήταν έτσι, τίποτα, χαρούμενη, τη δεύτερη βέβαια φορά δεν είχε πολλή δύναμη κι αυτά, ήταν ξαπλωμένη, είχε προχωρήσει πια η ασθένεια. Την πρώτη θυμάμαι που μου είχε κάνει πολύ μεγάλη εντύπωση γιατί το ασπράδι, ήταν κατακίτρινο λόγω του ίκτερου που είχε εκείνη την περίοδο, με πολύ έντονο κνησμό. Οπότε κάποια στιγμή, ήρθε η ώρα πέθανε, εγώ θυμάμαι την ημέρα που ήρθε ο πατέρας μου, έτρωγα στην κουζίνα, μπήκε μέσα και τον είδα με κόκκινα μάτια στην ουσία ήταν και η πρώτη φορά που τον είδα να κλαίει, να κλαίει μέχρι... πώς το λένε... πραγματικά με λιγμούς. Και θυμάμαι προφανώς ότι η όρεξη κόπηκε κατευθείαν ας πούμε, δεν μπόρεσα να βάλω μπουκιά, δεν είπα τίποτα, θυμάμαι ότι εκείνη την μέρα ήμουν πολύ, με είχε πιάσει ένα τρέμουλο, το οποίο δεν μπορούσα να το ελέγξω, ένα συνεχές τρέμουλο, που έρχονταν διάφοροι, φίλοι, συγγενείς για να μας δώσουν συλλυπητήρια και λοιπά... Στην κηδεία δεν είχα πάει μαζί, δεν με είχαν πάρει, είχα πάει σχολείο... είχα πάει αργότερα στο μνημόσυνο. Όλος ο κόσμος είχε να πει τα καλύτερα για εκείνη, ακόμα στη μητέρα μου έχει στοιχίσει, δηλαδή ακόμα και τώρα όταν μιλάει αναγνωρίζεις την συγκίνηση. Ο πατέρας μου, δεν τη δείχνει, έχει περάσει καιρός αλλά υπάρχει, οπότε μέσες άκρες αυτό είναι έτσι το προφίλ, που μπορώ έτσι να πω. Σίγουρα υπάρχουν και πράγματα που μπορεί να μου 'ρθουν, αλλά νομίζω έχω καλύψει το εύρος.

Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Θυμάσαι να μου πεις για το γάμο της; Πώς παντρεύτηκε;

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ο παππούς μου... αν και δεν ξέρω πολλά, έχω την εντύπωση, κατ'αρχήν ξέρω ότι η γιαγιά μου παντρεύτηκε σε μεγάλη ηλικία για την εποχή, νομίζω ήταν γύρω στα τριάντα τρία, αρκετά μεγάλη δηλαδή κι ο παππούς αντίστοιχα τριάντα πέντε, γιατί νομίζω είχανε δύο χρόνια διαφορά. Ο παππούς μου ήταν το '12 γ'αυτό υπολόγισα ότι η γιαγιά μου θα είναι ενδεχομένως κάπου το '14. Τώρα, γνωρίστηκαν νομίζω εδώ, ο παππούς μου είναι από την Κεφαλονιά, η γιαγιά μου είχε χάσει νωρίς τους γονείς της, βασικά όχι τον πατέρα της, την μητέρα της, νομίζω δεν

την πρόλαβε την μητέρα της πέθανε όταν ήτανε νεογέννητη, κάτι τέτοιο. Την είχε πάρει ο αδελφός της, ήταν τέσσερα παιδιά, ήταν ο Σπύρος, η Γιωργία, η Μαριάννα, η Μαρία και η Βασιλική, πέντε είπα σύνολο, τέσσερις αδελφές και ο αδελφός... Οπότε η Βασιλική και η Μαρία έμειναν στο χωριό στην Ελατού και τις βλέπαμε τα καλοκαίρια όταν τις επισκεπτόμασταν, οι υπόλοιποι είχαν έρθει Αθήνα. Ο παππούς ο Σπύρος ο στρατηγός που λέμε, που όντως έφτασε ταξίαρχος, έχει πολεμήσει στους πολέμους, Μικρασιατικό και λοιπά με μετάλλια με, με , με... Ήταν αυτός που την πήρε την μικρή του αδελφή ας πούμε, και την έφερε στην Αθήνα σε μικρή ηλικία νομίζω ήτανε μετά το Δημοτικό, έβγαλε το Δημοτικό εκεί και ήρθε, οπότε στην ουσία έζησε εδώ η γιαγιά μου, οπότε τον παππού μου τον γνώρισε εδώ, ακριβώς πώς τον γνώρισε δεν γνωρίζω, και παντρεύτηκαν στην ηλικία που σου είπα, η σχέση τους σε γενικές γραμμές από αυτό που εγώ έζησα, δεν είχε πολύ μεγάλες εντάσεις, παρόλα αυτά, έζησα... ο παππούς μου είχε κάποια στιγμή... εμφάνισε πρόβλημα αλκοολισμού, οπότε αυτό ήταν και το μεγάλο κρίμα, αυτό που βασάνιζε τη γιαγιά μου, ας πούμε. Δεν ήταν ο αλκοολικός που γίνεται επιθετικός, που χτυπάει, που φωνάζει, αλλά ήταν ο αλκοολικός που καταλάβαινες, μύριζε αλκοόλ, δεν μπορούσε..., εντάξει, υπήρχαν στιγμές εντάσεων, κάποιες φορές που προσπαθούσε να του μιλήσει κι εκείνος λιγάκι ξέρεις το έπαιρνε κάπως και τα λοιπά. Θυμάμαι μια περίπτωση εδώ, που τον είχανε φέρει τον παππού μου σηκωτό και είχε πέσει στην κουζίνα, εκεί πέρα κάτω. Αν θυμάμαι καλά, δεν ξέρω αν ισχύει εκατό τοις εκατό, νομίζω ότι ξεκίνησε το πρόβλημα να πίνει, γιατί δεν έπινε αλκοόλ πάντα ας πούμε, έχασε την άλλη την κόρη, η μαμά μου, ξέχασα να το αναφέρω αυτό για τη ζωή της, αφορά και τη γιαγιά μου, η γιαγιά μου είχε δυο κόρες την μητέρα μου και την Καίτη, Κατερίνα ή Καίτη, Καίτη νομίζω τη φωνάζανε, την θεία μου ας το πούμε. Αυτή , από λάθος γιατρών, γιατί παλιά ήταν το σύστημα λίγο αλλιώς με τις γεννήσεις, βγάζαν το μωρό με τις κουτάλες, τέλος πάντων πειράχτηκε λίγο το κεφάλι και είχε κάποιο πρόβλημα διανοητικό, που δεν ήταν σε βαθμό, δεν μπορούσε να μιλήσει, να συνεννοηθεί αλλά καταλάβαινες ότι ήταν παιδί περιορισμένων δυνατοτήτων. Οπότε όταν πλέον πέθανε δεκαεννιά χρονών από κάποιο πρόβλημα καρδιάς, τη χάσανε στο νοσοκομείο, προφανώς ήτανε κάτι που και τους δύο θα τους... και τη μητέρα μου ας πούμε, η μητέρα μου ήταν τότε παντρεμένη με τον πατέρα μου, οπότε με το που έγινε αυτό εκεί ήταν κάπου και το διάστημα που ξεκίνησε να πίνει, ήτανε ένας τρόπος να ξεσπάσει αυτό που ένιωθε γιατί ο πάππος μου ήτανε ένας άνθρωπος πολύ καλός, έτσι ευγενική παρουσία και καλός χαρακτήρας σαν άνθρωπος, από την άλλη ήταν

ένας άνθρωπος αρκετά κλειστός, δε μιλούσε εύκολα, δε γελούσε εύκολα, οπότε ακόμα και στα συναισθήματά του είτε χαράς είτε λύπης δεν τα έδειχνε εύκολα, οπότε κάπως έπρεπε να ξεσπάσει μάλλον, οπότε υπήρχε αυτό το πρόβλημα. Τώρα κατά τα άλλα σε γενικές γραμμές όμως δεν υπήρχε κάποιο θέμα όσο αφορά εντάσεις άλλου τύπου ή κάτι άλλο ας πούμε, αλλά αυτό ήταν ένα θέμα

Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Στην Καλαμάτα πώς βρέθηκε;

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Στην Καλαμάτα πώς βρέθηκε... δεν θυμάμαι αν την είχαν στείλει με απόσπαση τίποτα από... λόγω με τη γυμναστική ακαδημία που ήτανε, νομίζω ότι βρέθηκε εκεί στον πόλεμο κι έμεινε εκεί, Επίσης, νομίζω ότι έχει χάσει λεφτά από τον πόλεμο, δηλαδή λεφτά που είχε στην τράπεζα, ήταν αρκετά μεγάλο το πόσο, αντίστοιχο τώρα για να φτιάξεις ένα σπίτι, ας πούμε, το οποίο προφανώς στον πόλεμο απλά έγινε καπνός.

Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Για τον πόλεμο μιλούσε; Σου μιλούσε;

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Όχι, τα περισσότερα που ξέρω από τον πόλεμο είναι αυτά που έχω διαβάσει από το Ημερολόγιο κι αυτά τα λίγα που μου έχουν μεταφέρει οι δικοί μου.

Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Ούτε ξέρεις αν μετά την ΕΟΝ μπήκε σε άλλη οργάνωση στον εμφύλιο;

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Όχι, όχι, δεν μου είχε μιλήσει η ίδια, ή δεν θυμάμαι εγώ κάτι, γιατί ήμουν πιτσιρικάς

Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Ευχαριστώ.

-Εγώ ευχαριστώ.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΗΣ

Όνοματεπώνυμο: Σοφία Σεντονά

(κόρη Γεωργίας Μαυραγάνη)

Έτος γέννησης: 26.7.1949

Τόπος γέννησης: Αθήνα

Τόποι κατοικίας: Αθήνα

Εκπαίδευση: Απόφοιτος Λυκείου

Επάγγελμα: Διοικητικός Υπάλληλος στη
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΥ

Όνοματεπώνυμο: Μακρινδάκης Νίκος

(γαμπρός Γεωργίας Μαυραγάνη)

Έτος γέννησης: 18. 10. 1939

Τόπος γέννησης: Σητεία Κρήτης

Τόποι κατοικίας: Αθήνα

Εκπαίδευση: Απόφοιτος Λυκείου

Επάγγελμα: Τραπεζικός Υπάλληλος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Τεχνική συνέντευξης: ημικατευθυνόμενη

Ημερομηνία συνέντευξης: 21.8.2019

Σχέση συνεντευκτή-συνεντευξιαζόμενου: φιλική

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ...και που αγάπησα καλύτερα απ' τη μάνα μου. Και αυτό που πρέπει να καταθέσω εγώ γι' αυτή τη γυναίκα...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Πραγματικά το λέει.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ...γι' αυτή τη γυναίκα, είναι ότι κέρδιζε τον συνομιλητή της γιατί είχε μια αύρα καλοσύνης που την αισθανόταν. Όποιος πήγαινε μαζί της για λίγο, καταλάβαινε ότι αυτός ο άνθρωπος είναι το κάτι άλλο, ξεχωριστό. Είχε κάτι το ξεχωριστό. Ξέρεις, είναι ορισμένα προικισμένα άτομα που έχουν το... αυτό που λέμε το attractive: που σε τραβάνε, κερδίζουν τον συνομιλητή αμέσως. Όσα χρόνια κάθισα εγώ μαζί της, είδα ότι ήταν ο άνθρωπος της προσφοράς: πάντα να προσφέρει. Όποιος ήτανε σε δεινή θέση, όποιος είχε μια ανάγκη, όποιος..., να προσφέρει πάντα, χωρίς να περιμένει... ανυστερόβουλα, χωρίς να περιμένει τίποτ' άλλο. Μιλώ με γενικότητες, γιατί αυτές τις λεπτομέρειες δεν τις ξέρω.

Εκείνο που θέλω να καταθέσω επίσης είναι το εξής: Η ΕΟΝ, επειδή ιδρύθηκε επί Μεταξά και ο Μεταξάς... τον λέμε «δικτάτορα», είναι παρεξηγημένη. Εκείνη όμως δούλευε... δεν είχε ιδεοληψίες, εκείνη δούλευε γιατί πίστευε ότι προσφέρει πράγματι στην πατρίδα. Δηλαδή, όταν έκανε συνεργεία να πλέξουνε κάλτσες, να πλέξουνε πουλόβερ για τους στρατιώτες, το 'κανε όχι γιατί ήθελε να το εξαργυρώσει με κάτι άλλο, όπως κάνουνε πολλοί, αυτή το 'κανε γιατί το είχε μέσα της αυτό το πράγμα: να προσφέρει στην πατρίδα. Ήταν πατριώτισσα με λίγα λόγια. Από κει και πέρα, ιδεοληψίες, πολιτικά, δεν την ενδιαφέρονε, αν ήτανε... Ούτε εξαργύρωσε ποτέ το ό,τι έκανε με κάτι άλλο. Αυτά έχω να πω, σαν γενικότητες, εγώ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Εγώ λοιπόν, από την... εντάξει, βέβαια, απ' ό,τι έχω ακούσει, η μητέρα μου είχε ορφανέψει από τη μητέρα της, σε ηλικία δύο ετών. Τη μεγάλωσε η

γιαγιά βέβαια στο χωριό εκεί. Της είχανε μείνει κάποια τραύματα βέβαια μέσα, γιατί στα χωριά, ξέρεις, βάζανε μαύρες κορδέλες στις κουρτίνες, τραπεζομάντιλα κι αυτά όλα, με αποτέλεσμα όταν την πήρε ο αδερφός της... Γιατί όταν τελείωσε το Δημοτικό εκεί, την πήρε ο αδερφός της ο οποίος ήτανε τότε στον στρατό... Ναι, χαμηλόβαθμος στρατιωτικός ήτανε. Και την πήρε τότε, σε ηλικία δεκατριών χρονών ας πούμε, την έφερε στην Αθήνα για να συνεχίσει το σχολείο. Στο σχολείο λοιπόν που πήγε, το Γυμνάσιο, τότε φοράγανε μαύρες ποδιές. Θυμάμαι για ένα... για μια χρονιά, φοράγαμε κι εμείς, όταν... Δηλαδή τις μαύρες που ήτανε, ήτανε για μια χρονιά κι εμείς. Μόνο που το σκεφτότανε, τη μαύρη ποδιά, γιατί είχε όλο αυτό το βίωμα, με όλο αυτό το πράγμα στο χωριό, δεν μπορούσε. Είχε κλάμα, κακό, αυτά... Οπότε ο αδερφός της πήγε μετά στον γυμνασιάρχη εκεί και του εξήγησε τι ακριβώς συμβαίνει. Και είπε: εντάξει, να έρχεται, λέει, με σκούρα μπλε ποδιά. Και ήταν η μόνη που πήγαινε με σκούρα μπλε ποδιά εκεί. Τέλος πάντων, τελείωσε... Ο αδερφός της, στρατιωτικός όπως ήτανε, είχε διοριστεί μετά στην Καβάλα, οπότε πήγε κι εκείνη μαζί, για να τελειώσει το Γυμνάσιο που ήτανε. Μετά, όταν τελείωσε, ήθελε να πάει Γυμναστική Ακαδημία. Έδωσε εξετάσεις, πέρασε Γυμναστική Ακαδημία. Και βέβαια, τότε ήτανε και τα πράγματα πιο εύκολα, μπορούσε από το δεύτερο έτος... όχι... και τελείωνε, να γραφτεί σε Ιατρική Σχολή, μπορούσε. Κι είχε γραφτεί έτσι στην Οδοντιατρική, γιατί ήτανε και κάποια ξαδέλφη της εκεί, αλλά δεν της άρεσε, το άφησε. Απλά έχει γίνει το

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Η ταυτότητα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Η ταυτότητα. Συνέχισε μετά στην... βέβαια, γιατί δεν ήθελε να επιβαρύνει ας πούμε την οικογένεια του αδελφού της. Κι όταν ήρθανε Αθήνα, δηλαδή αφού τελείωσε ας πούμε και τη σχολή, πήγε... διορίστηκε σε κάποιο ιδιωτικό σχολείο, κάπου στη Νέα Σμύρνη. Και μάλιστα εσωτερική δεν ξέρω, κάτι...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ήταν εσώκλειστη. Εκεί έμενε, εκεί [...], εκεί τα πάντα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εσωτερική, κάπως έτσι, για να μην ενοχλεί την οικογένεια του αδελφού της ας πούμε, που ήτανε. Μετά, όταν... Τέλος πάντων, έτσι ξεκίνησε. Μάλιστα, της έλεγε ο αδερφός της: «Καλά, έλα τώρα, θα πάμε...», ξέρω 'γω «θα διοριστώ», δεν ξέρω τι, «να πας...». «Όχι, του λέει, αρκετά, αδελφέ μου, έκανες για μένα, εγώ θα συνεχίσω την πορεία μου». Σημειωτέον βέβαια, και που έμενε μαζί, στην Καβάλα, από ομιλίες, συζητήσεις... Που τα ξέρω κι εγώ, γιατί εντάξει, μετά τα

έζησα – εγώ γεννήθηκα το '49, δεν έτυχα ας πούμε ούτε σε τέτοιες καταστάσεις. Λοιπόν, όταν τελειώνει το σχολείο, έλεγε στη νύφη της: «Άσ' τα αυτά», ρούχα τότε, ξέρεis, βαριά, στρωσίδια, πράγματα εκεί που είχανε...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Φλοκάτες, πράγματα...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όλα αυτά, «Άσ' τα, λέει, εγώ θα τα πλύνω», «εγώ, λέει, μόλις τελειώσει το σχολείο, θα τα...». Και μάλιστα, κάποια –γιατί είχε και πάρα πολλούς πρόσφυγες εκεί– κάποια, λέει, πρόσφυγας που ήτανε--

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κάποια που έμενε απέναντι, εν πάση περιπτώσει.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: --και την έβλεπε, έλεγε – το έλεγε με τη γλώσσα τους– «Μάσαλα, μάσαλα!»: αυτό το κορίτσι ας πούμε πώς μπορεί τόσο βαριά πράγματα και τόσο να... Τέλος πάντων, απλά το ανέφερα και αυτό. Μετά λοιπόν, μετά από το ιδιωτικό σχολείο που πήγε, όταν ήρθε η ώρα για να διοριστεί, διορίστηκε στην Καλαμάτα τότε, ο πρώτος της ας πούμε διορισμός ήταν εκεί. Βέβαια, στην αρχή που πήγε, οργανώθηκε, αυτά... Μετά όμως ήρθε ο πόλεμος.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Πήγε και τη βρήκε ο πόλεμος, εγώ ξέρω.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Τη βρήκε ο πόλεμος, ναι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Στην Καλαμάτα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Στην Καλαμάτα. Και όλα αυτά που γράφει στο ημερολόγιο, όλα αυτά συνέβησαν εκεί. Βέβαια, αφού μετά προχωρούσε και ήταν βέβαια... εντάξει, ήρθαν εδώ οι Γερμανοί, υπήρχε το πρόβλημα ας πούμε στη χώρα, αυτά, της είπε ο αδελφός της: «Τώρα δεν έχει κανένα νόημα να κάθεται εκεί. Έλα, της λέει, εδώ πέρα, στην Αθήνα, να... τέλος πάντων, να...»

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: «Μείνε μαζί μας».

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Και έτσι και έκανε, μετά ήρθε στην Αθήνα. Και μετά... Βέβαια, εντάξει, πλέον τη Γυμναστική Ακαδημία... σαν γυμνάστρια ας πούμε, το εγκατέλειψε πια αυτό. Και επειδή είχε κάποιες γνώσεις με... ήταν στον τομέα της ας πούμε επάνω, ήτανε τότε κάποια μηχανήματα διαθερμιών που είχανε βγει, και είχε μάθει να το χειρίζεται, και διορίστηκε μετά στο Ταμείο Υγείας του ΟΤΕ, να χειρίζεται στους ανθρώπους ας πούμε, το μηχάνημα αυτό των διαθερμιών. Φυσικά έκανε κι όλα τα

υπόλοιπα: ενέσεις, βοηθός σε οδοντιατρείο, όλα, τα πάντα ας πούμε, δεν ήτανε εκεί να καθίσει. Και από κει ας πούμε... Όταν παντρεύτηκε ήτανε εκεί, κι από κει πήρε και τη σύνταξή της ας πούμε, μετά. Από το Ταμείο του ΟΤΕ, το ΤΑΠ-ΟΤΕ.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Νομίζω πως είχε και με τα κρυοπαγήματα, είχαν τότε κρυοπαγήματα πολλοί πάθει, κι αυτή είχε σχέση με νοσοκομεία--

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Α, ναι, ναι, ναι. Ναι. Εκτός, παράλληλα...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ... και βοηθούσε όλους αυτούς που είχανε πάθει κρυοπαγήματα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Και μετά όμως, το '49 που γεννήθηκα εγώ, επειδή ήτανε παράλληλα ας πούμε με την... όχι παράλληλα, δηλαδή μετά, αφού σχόλαγε από κει, πήγαινε σε νοσοκομεία. Και είχανε τα παιδιά τότε... ήτανε πολύ σε έξαρση η πολιομυελίτιδα, που θέλανε μασάζ και τέτοια. Και έκανε και μασάζ. Εγώ τη μάνα μου δεν τη θυμάμαι ποτέ σε κρεβάτι. Ήτανε πάντοτε... αχάραγα ζύπναγε, πολλές φορές πήγαινε και πρωινά, σε κάτι μεγαλύτερους, δεν ξέρω, που έκανε μασάζ. Πήγαινε στη δουλειά της, τελείωνε από κει, ξανασυνέχιζε πάλι κι ερχότανε στο σπίτι για να κάνει... Ήταν η γιαγιά μου, που μας είχε εκεί και έκανε το φαγητό, αυτά, αλλά να πλύνει –που ήτανε δύσκολες συνθήκες τότε, στο πλυσταριό απάνω και τέτοια– η μάνα μου. Πλύσιμο, σίδερα, αυτά... Σε κρεβάτι δεν τη θυμάμαι ποτέ.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Να προσθέσω ακόμα;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Πολύ οργανωτικός άνθρωπος.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι, ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Δηλαδή, ήτανε να τη βάλεις τελετάρχη κάπου, να σου οργανώσει τα πάντα. Θυμάμαι τότε που παντρευτήκαμε και πήγαμε Καστοριά, είπε τι χρειαζόταν. Και μου 'κανε εντύπωση το γεγονός: «Α! χρειάζεται και σκουπιδοτενεκές. Να μην ξεχάσουμε και τον τενεκέ». Δηλαδή, και την πιο μικρή λεπτομέρεια, να υπάρχει το νοικοκυριό έτοιμο, να το βρούμε όταν θα γυρίζαμε από τον μήνα του μέλιτος και θα πηγαίναμε εκεί απάνω, να τα 'χει οργανώσει όλα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Γιατί έγινε εδώ ο γάμος, όταν παντρευτήκαμε, και ήδη ας πούμε μετά... Μετά ήτανε που πήγανε οι γονείς μου με τα πράγματα, έτσι; Όσο θα...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Όσο ήμαστε εμείς στην Κρήτη, πήγανε εκείνοι, με πράγματα, όλα αυτά.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Η μάνα μου με τον πατέρα μου απάνω, να στήσουνε το σπίτι. Το οποίο βέβαια το σπίτι, το καλοκαίρι το 'χαμε βρει και είχαμε πει ας πούμε στον ιδιοκτήτη να το βάψει, να το... τέλος πάντων να το περιποιηθεί κάπως εκεί. Και πηγαίνουνε λοιπόν με το φορτηγό κάτω με τα πράγματα, και μπαίνουνε μέσα και βλέπουνε τις αράχνες και όλο το χάλι μέσα. Τίποτα. Φαντάσου λοιπόν (γελώνοντας)... Και μετά...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Το άλλο να πεις. Πότε έπαθε με τη σπονδυλική στήλη...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, καλά, αυτό είναι μεγάλο θέμα.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Γιατί ήτανε χρόνια με «θώρακα με μπανέλες», πώς το λέγανε, και δεν μπορούσε ... Τον έβγαζε μόνο τον θώρακα αυτό όταν κοιμότανε.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εγώ ήμουνα Πρώτη Γυμνασίου όταν το έπαθε.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Δεν μπορούσε. Έπρεπε μόλις σηκωνότανε... της είχαν πει οι γιατροί: «Και φωτιά να πάρει το σπίτι σου, δεν θα κοιτάξεις τη φωτιά. Θα βάλεις πρώτα αυτά εδώ».

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: ... τα δέναν.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Και αυτό ήταν χρόνια έτσι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Δεν μπορούσε. Ήμουνα ... Πρώτη Γυμνασίου.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τη δένανε, χωρίς να βαρυγκομά, χωρίς τίποτα, κι έκανε δουλειές που δεν τις έκανε ένας...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Γι' αυτό σου λέω. Και στην κατάσταση αυτή έγινε αυτό το πράγμα, πάνω στην Καστοριά.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι, αυτό θέλω να πω, ότι...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Να πλένουνε τοίχους, πράγματα εκεί, αυτό, τα πράγματα κάτω, να ξεφορτώσουνε, να τακτοποιήσουνε, και όλο αυτό το βάσανο ας πούμε που τράβηξε. Και είχε και την αυτή να πάει να βρει και λίρα στην τράπεζα, να ετοιμάσει και το

κρεβάτι, να βάλει τις λίρες επάνω, ξέρεις, αυτά όλα, για να...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κι αυτό είναι σημαντικό: Πήγε, βρήκε έναν Ελιάου Εβραίο... Μάλλον, απευθύνθηκε στον προϊστάμενό μου, λέει: «πού θα βρω ένα χρυσό νόμισμα να το βάλω επάνω;» ... χρυσό κοκοράκι, κάτι άλλο.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Μια χρυσή λίρα τέλος πάντων. Χρυσό.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι. Ήρθε ο... τώρα για τον προϊστάμενο, λέει: «ο μόνος που έχει χρυσό εδώ πέρα είναι Εβραίος. Η Καστοριά είχε πολλούς Εβραίους, τους λέγαν Ελιάους.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι ναι, και πολύ χρήμα είχαν εκεί, με τη γούνα τότε, ήταν σε έξαρση. Πολύ χρήμα.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Λοιπόν. Αυτός ο Ελιάου λοιπόν την προμήθευσε μ' ένα χρυσό κοκοράκι και το έριξε πάνω στο κρεβάτι ας πούμε και.... Που όμως κανείς δεν το... εν πάση περιπτώσει.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Βέβαια.... το έκανε μετά το έθιμο εκείνη, για να...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τώρα. Εσύ τώρα άμα θες, ρωτάς τι άλλο θέλεις να σου πούμε για συμπλήρωμα.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΚΟΥΔΗ: Ωραία. Να μου πείτε λίγο τι σας έχει μεταφέρει για τον πόλεμο, την ΕΟΝ και για το ημερολόγιο. Δηλαδή πώς το έγραψε, γιατί το έγραψε, αν ξέρετε κάποια πράγματα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Λίγα πράγματα γι' αυτά. Βέβαια, όλα αυτά που έζησε κι αυτά, την έκαναν να...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Το ημερολόγιο φαίνεται πως ...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Έπρεπε να τηρείται έτσι κι αλλιώς από την Οργάνωση ας πούμε, ήτανε... έπρεπε να... ήταν ένας από αυτούς, που έπρεπε να τηρεί το ημερολόγιο οπωσδήποτε, τι κάνανε, τα αντικείμενα που ασχολούντανε, έσοδά τους, έξοδά τους... Έπρεπε να υπάρχουν· υπάρχουν στοιχεία από κει.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Τώρα το άλλο, την οργάνωση που έκανε με τον κόσμο κι αυτά, φαντάζομαι δική της πρωτοβουλία ότι θα ήταν αυτά όλα, γιατί...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ... την Οργάνωση την αντιστασιακή που 'χε... ήταν οργανωμένη. Που φυλακίστηκε...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Α, ναι. Είχε και φυλακή.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Μετά την ΕΟΝ δηλαδή ήταν σε άλλη Οργάνωση;

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Η ΕΟΝ ήταν η Οργάνωση της Νεολαίας. Η “Τρίαίνα” που ήτανε, ήτανε αντιστασιακή. Ήτανε κι ο αδελφός της εκεί, απ’ ό,τι ξέρω...

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ... κι αυτός μέλος.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Και είχε φυλακιστεί.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Και επειδή είχε τσαγανό εκείνη, δεν φοβόταν, δεν έκανε πίσω σε τίποτα, μπήκε στην Οργάνωση μέσα και... Δεν ξέρω ακριβώς ποιος ήταν ο ρόλος της όμως στην Οργάνωση.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Λεπτομέρειες...

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Στην “Τρίαίνα” πότε μπήκε, ξέρετε;

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Στην “Τρίαίνα”; Λεπτομέρειες δεν ξέρω, θα σε γελάσω. Δεν ξέρω. Ξέρω απλώς ότι συμμετείχε στην Οργάνωση, μπήκε φυλακή, ευτυχώς από Ιταλούς...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ιταλοί. Διαφορετικά, αν ήταν Γερμανοί, μπορεί και να μην ζούσε.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι. Είχε μια καλύτερη μεταχείριση...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Μετά... τέλος πάντων κάπως έγινε και κατάφερε ας πούμε να απελευθερωθεί από ‘κει. Αν ήταν Γερμανοί, δεν υπήρχε περίπτωση. Ήτανε, λέει, δώδεκα άτομα, πόσα ήταν εκεί πέρα, σ’ έναν στενό έτσι διάδρομο και καθόντουσαν όρθιοι. Ούτε καν χώραγε ας πούμε, μία τέτοια κατάσταση. Και κάτι έγινε με κάποιον άλλον απ’ έξω... κάτι εν πάση περιπτώσει, που το πίστεψαν οι Ιταλοί, και έτσι αυτή απελευθερώθηκε.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κατέθεσε. Της πήραν μια κατάθεση, η οποία συμβάδιζε με μια κατάθεση που έδωσε κάποιος άλλος απέξω. Τώρα... που οι έξω βέβαια τον ενημερώσανε τι είπε εκείνη.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τώρα, πώς έγινε αυτό το πράγμα, δεν το ξέρω κι εγώ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Λεπτομέρειες τέτοιες...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Αλλά ενημερώθηκε τι είπε εκείνη, για να καταθέσει κι αυτός τα ίδια. Και κατέθεσε τα ίδια, και ήταν ελαφρυντικό γι' αυτήν, γιατί σου λέει: «εντάξει, δεν μας λέει ψέματα. Ότι είπε ο άλλος, λέει κι εκείνη». Και μ' αυτό, την αφήσανε κι έφυγε τότε οι Ιταλοί. Λεπτομέρειες τώρα άλλες δεν...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Βέβαια έχει και τη σφαίρα που την... σε κάποια φάση ας πούμε, της πέρασε τη φούστα εδώ, έτσι. Ήταν ένα...

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΚΟΥΔΗ: Άρα στην ΕΟΝ Καλαμάτας ήταν γιατί τότε υπηρετούσε στην Καλαμάτα κι έτσι...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, υπηρετούσε. Υπηρετούσε, λόγω του διορισμού της.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Που οργανώθηκε. Τότε οι Οργανώσεις σε πολλές πόλεις ήταν, παντού είχε κάνει οργανώσεις ο Μεταξάς με τη νεολαία, την ΕΟΝ όπως τη λέγανε τότε. Και ήταν και με στολές βέβαια, δεν ήταν αυτά... με στολές, κινάν παρελάσεις, κινάν αυτά... Κι αυτή εκεί οργάνωσε τα πάντα. Οργάνωσε συνεργεία με γυναίκες, αυτό που πλέκανε κάλτσες για όλα τα άτομα...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όλα, όλα αυτά που γράφει εκεί, όλα αυτά.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Αλλά πάντα, είπαμε, έξω από τις πολιτικές αυτές, δεν την ενδιέφερε εκείνη.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όχι, δεν... καμία σχέση με... Καθαρή δημοκράτισσα ήτανε, δεν είχε σχέση...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Δεν ήθελε να εμπλακεί με τέτοιο θέμα, πολιτικά.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όλα τα χρόνια...

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Εντάξει, πάντως γενικά για γυναίκα εκείνης της εποχής, φαινόταν ότι ήταν πάρα πολύ δυναμική.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι, σίγουρα, βέβαια.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Πάρα πολύ.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Να μου πείτε λίγο για τον γάμο της, πώς παντρεύτηκε με τον άντρα της;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, τον πατέρα μου. Κοίταξε, απ' ότι ξέρω, η γνωριμία ήτανε... Απ' τη νονά μου, από κει ας πούμε γνωρίστηκε; τώρα δεν...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κάπου, η Αθηνά κάτι έβαλε το χέρι της, του Διονύση η γυναίκα;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όχι, όχι, δεν είχε καμιά σχέση.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Όχι. Ναι, δεν τα ξέρω και δεν μπορώ να πω εγώ τίποτα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Κάποια γνωριμία τότε, λεπτομέρειες πολλές δεν ξέρω, και βέβαια κατέληξε στον γάμο τους. Ήτανε και οι δύο σε μεγάλη ηλικία, δηλαδή στα 30-κάτι, 35, κάπου εκεί. Ας πούμε για την ηλικία τότε, για την εποχή, ήταν σε μεγάλη ηλικία τότε να κάνουνε γάμο στα 35. Άντε να είχε ένα-δυο χρόνια διαφορά με τον πατέρα μου, δεν είχανε πολύ μεγάλη διαφορά. Ο πατέρας μου ήτανε από την Κεφαλονιά, είχαν έρθει, μικρός αυτός όταν ήτανε, ξέρω κι εγώ. Γιατί Γυμνάσιο τελείωσε στον Πειραιά, στο Χατζηκυριάκειο μένανε, εκεί τελείωσε, και μετά συνέχισε να πάει στο... Είχε πάει στην Πάντειο, είχε γραφτεί, μετά έτυχε ο πόλεμος και τα παράτησε, και κατέληξε να... όταν ήμουνα εγώ μωρό, τότε διάβαζε, και πήγε κι έδωσε εξετάσεις και πήρε και το πτυχίο τότε. Πήγαινε στο Θησείο, γιατί μένανε στου Ψειρή. Ήτανε κοντά το Θησείο και πήγαινε εκεί. Γιατί βέβαια το σπίτι που μέναμε ήτανε δύο δωμάτια, τώρα ήμαστε... εντάξει, εγώ μωρό ήμουνα τότε, έμενε και η γιαγιά μου με τη θεία μου εκεί μαζί. Τέσσερα άτομα σε δύο δωμάτια, και με μένα μωρό τότε. Οπότε δεν του ήταν εύκολο στο σπίτι να διαβάσει και πήγαινε στο Θησείο...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τώρα να προσθέσω κάτι εγώ απ' ότι θυμάμαι, τώρα μου 'ρθε, το θυμήθηκα έτσι... Θυμάμαι ότι, όταν γνωριστήκανε –το θυμάμαι αυτό γιατί μου 'μεινε και εμένα– του λέει η πεθερά μου του πεθερού μου, του λέει: «Όλα καλά, αλλά

έχω ακούσει πως εσείς οι Κεφαλλονίτες βρίζετε πολύ». Δηλαδή αυτό το θεωρούσε ότι θα είναι παράγοντας... Σου λέει: εσείς βρίζετε, πώς θα κάνουμε...; Και της είπε ο πεθερός μου ότι «δεν είναι, εντάξει, ακούγεται, λένε πολλά ας πούμε γι' αυτό, αλλά εγώ, εντάξει, είμαι μειλίχιος», είμαι αυτά. Και φτούρησε ας πούμε μετά η περίπτωση.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Πώς διαχειριζόταν τότε ας πούμε ο μπαμπάς σας μια τόσο δυναμική γυναίκα; Που δεν ήταν πολύ συνηθισμένο;

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κοίταξε, τα ηνία τα είχε εκείνη. Εκείνη ήταν η κεφαλή μέσα στο σπίτι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Κοίταξε, ο καθένας στον ρόλο του.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι, ναι, αλλά...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ο πατέρας μου πριν πάει για τη δουλειά του... Δούλευε στο Υπουργείο Παιδείας, διοικητικός ήτανε, στην Αρίωνος που μέναμε εκεί στου Ψειρή. Τώρα είναι το παράρτημα του Υπουργείου Εξωτερικών, το μεταφραστικό τμήμα, εκεί που μέναμε, στην αυλή εκείνη που μέναμε. Και ήτανε πόσο, πέντε λεπτά ήτανε το Υπουργείο τότε, εκεί στη Μητροπόλεως που ήτανε, και μάλιστα σ' έναν άλλον δρόμο, τέλος πάντων. Και πριν πάει στη δουλειά του, πήγαινε, μη σου πω και κάθε πρωί, στην αγορά –ήταν πολύ κοντά– να ψωνίσει, να φέρει τα αυτά, να τα έχει η γιαγιά εκεί για να μαγειρέψει, να τακτοποιήσει. Μετά πήγαινε στη δουλειά του. Ο καθένας λοιπόν στον ρόλο του ήτανε.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ...εκείνη είχε το γενικό πρόσταγμα, εκείνη έλεγε πώς θα γίνει, τι θα γίνει.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εντάξει.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Υπάκουγε εκείνος, γιατί ήξερε ότι αυτά που έλεγε δεν ήτανε έξω από τη λογική... ό,τι έλεγε.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, εντάξει, αλλά δεν ήτανε ας πούμε ούτε ο ένας «όχι», ούτε κι εκείνη να επιμένει. Δεν ήτανε τύπος, ξέρεις, αυταρχικός και τέτοια.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Δεν μπορούσε να είναι... Μα αν πει ένας έναν λόγο λογικό από κάπου, δεν μπορείς να...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Με λογική, με λογική πάντα. Και είναι πραγματικά έτσι, δεν είναι γιατί είναι η μάνα μου ας πούμε.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ήταν και τέρας ψυχραιμίας, ε;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Α, ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Συνήθως οι δυναμικές γυναίκες το 'χουνε κι αυτό το προτέρημα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι, ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ήταν τέρας ψυχραιμίας. Ό,τι και να συνέβαινε... Και θα πω για την περίπτωση μου τότε, τότε που χτυπήσαμε.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Στο ατύχημα, ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Στο ατύχημα. Και μας φέρανε στη Βούλα.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Πότε έγινε αυτό περίπου;

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Το '79 τον Αύγουστο. Πριν σαράντα χρόνια δηλαδή τώρα. Το 'μαθε στο χωριό, αυτά, αυτή το αντιμετώπισε ψύχραιμα. Εντάξει, αυτά...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Και ήταν και τα παιδιά μαζί στο χωριό, κι εμείς πηγαίναμε διακοπές, τότε είχα πάρει άδεια.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Εκείνο που θέλω να τονίσω εγώ είναι όταν ήρθε εδώ και αυτά, ήρθε και πρωτοείδε εμένα και μετά πήγε στην κόρη της. Μου είχε ιδιαίτερη αδυναμία. Ήρθε, πρωτοείδε εμένα, και μετά πήγε στην κόρη της.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εγώ βέβαια ήμουν σε κατάσταση...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Αφασίας.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, εκείνη την περίοδο δεν τη θυμάμαι, είχε σβήσει τελείως από τη μνήμη μου. Σταμάταγα εκεί που του είπα, λίγο πριν συμβεί αυτό, ότι: «Νίκο, καλά είναι εδώ, δεν καθόμαστε να κάνουμε μπάνιο, ας πούμε, εκεί, εδώ;». Λέει: «Όχι, θα βρούμε καλύτερα». Άμα κάτι σε, ξέρεις, σπρώχνει... Εκεί σταματάει η μνήμη, και έρχεται μετά είκοσι μέρες, επανέρχεται πάλι, στο νοσοκομείο, όταν πλέον είχε κάνει την πρώτη εγχείρηση ο Νίκος και πήγαινε για τη δεύτερη ας πούμε, τότε η μνήμη μου

επανέρχεται. Όλο εκείνο το διάστημα είναι νεκρό, τίποτα, δεν θυμάμαι τίποτα. Μου κάνανε φυσικά αξονικές τότε, για να δούνε τι συμβαίνει και τέτοια, ευτυχώς δεν ήταν... Είχα πάθει διπλωπία, έπρεπε να κλείνω το ένα μάτι για να βλέπω φυσιολογικά, τα έβλεπα όλα διπλά μέχρι πάνω από εξάμηνο. Τα άλλα που είχα πάθει ήτανε... να, ακόμα μου φαίνεται μικρό, δεν ήτανε τίποτα που να χρειαστώ... Η ζημιά ήτανε στο κεφάλι ό,τι ήτανε, δεν είχα πάθει... Ο Νίκος είχε πάθει στο...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: η αδερφή (εννοεί της Σοφίας) πέθανε στα ... χρόνια.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Την πήρανε τηλέφωνο από το νοσοκομείο. Ο πεθερός μου τα 'χασε λιγάκι, δεν ήταν και μικρό πράγμα, έτσι; Εκείνη όμως...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: «Ελάτε να πάρετε, λέει, το παιδί σας που πέθανε». Έτσι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Εκείνη όμως το αντιμετώπισε πάλι με ψυχραιμία, ιδιαίτερη ψυχραιμία. Ήταν, σου λέω, απ' τα χαρακτηριστικά της. Σου λέει: «Ο γέγονε, δεν μπορούμε ν' αλλάξουμε τίποτα. Πώς το αντιμετωπίζουμε από δω και πέρα και τι κάνουμε». Και πραγματικά, το αντιμετώπισε ψύχραιμα, γίναν ό,τι έπρεπε να γίνουνε, οι διαδικασίες όλες, αυτά, προγραμματισμένα, συγκροτημένα, κι αυτά όλα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Φυσικά είμαστε Καστοριά τότε, και με τον Παύλο μωρό. Ήταν αδύνατον τότε να έρθει κανείς από κει. Ο Νίκος... Και δεν... ειδοποίησε αφού τέλειωσε, όχι πριν, για να μην... Και είχε πάρει τον Νίκο μετά, και λέει να μου το πει με τρόπο...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κι ένα άλλο που είπαμε. Την αγαπούσανε όλοι όσοι. Ο Μεταξάς είχε δυο κόρες, τη μια την Αντιγόνη, την άλλη πώς τη λέγανε;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Δεν θυμάμαι, ναι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Οι οποίες είχαν έρθει και εδώ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, έχουν έρθει πολλές φορές να τη δούνε, να...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Και εκείνες μεσολαβήσανε για την αδελφή της, για να μπει σε ίδρυμα. Είχανε γνωριμίες βέβαια, ξέρεις, οι πολιτικοί πάντα, είτε είναι στη συμπολίτευση είτε αντιπολίτευση, γνωριμίες υπάρχουν.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Γιατί είχε πρόβλημα... Η κοπέλα είχε πρόβλημα, η αδελφή μου δηλαδή γεννήθηκε... μάλλον φταίει ο γιατρός απ' ό,τι λένε, ενώ έπρεπε να κάνει καισαρική, την πήρε με το εμβρυουλκό, τις κουτάλες που είναι, με αποτέλεσμα το κεφάλι να παραμορφωθεί κι αυτά και είχε προβλήματα. Και όταν συνέβη αυτό, του λέει: «Γιατρέ, γιατί, του λέει, δεν μ' έστελνες...» Για σκέψου, στην Αθήνα τώρα, σε κλινική της Αθήνας, και δεν είχε εκείνες τις εποχές να κάνει καισαρική. Ενώ θα μπορούσε να τη στείλει στο μαιευτήριο. Λέει: «Γιατρέ, γιατί δεν μ' έστελνες στο μαιευτήριο και με...;» Και λέει: «Επειδή γέννησες, λέει, την άλλη καλά...» Εγώ, λέει, επειδή γεννήθηκα καλά, έπρεπε να...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι, δεν είχε σύνδρομο Down που λένε, κι αυτά.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όχι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ...φυσιολογικό παιδί. Άμα το 'βλεπες ας πούμε σε φωτογραφία...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Είχε πάθει πρόβλημα, αυτά, ήτανε...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Είχε... κάπου ήτανε, εδώ πίσω, δεν ξέρω πού είναι, κάτι. Αφού είχε παραμορφωθεί το κεφάλι και το φέρανε, για να το κάνουνε μετά φυσιολογικό, κάνανε... Λοιπόν, άσ' το.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Και τότε...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Και ο Μεταξάς όταν έγραψε τα απομνημονεύματα..., το χάρισε εδώ πέρα. Το 'χουμε, στη βιβλιοθήκη απάνω δεν είναι;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Είχε κρατήσει σχέση καλή με τις κόρες. Αυτά.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Ο θάνατός της... Μετά τη θάψατε στην Ελατού; Γιατί είδα και το απόκομμα στην εφημερίδα...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι. Δεν μπορούσα με τίποτα να σκεφτώ το θέμα της εκταφής. Είχα πάει σε μια φίλη εδώ, στον πατέρα της, και είχα πάθει σοκ που τον είχανε βγάλει, άσε. Και αυτό το πράγμα δεν μπορούσα με τίποτα να το... Ήξερα ότι και η επιθυμία της αυτή θα ήτανε, άσχετα αν δεν το 'λεγε, να πάει στον τόπο της, εκεί.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΚΟΥΔΗ: Ενώ ο πατέρας σας;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Και τον πατέρα μου τον... Στην αρχή είχε αντιδράσει εκείνος, δεν ξέρω, και του... μετά.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ:, κοντά, εδώ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Αλλά μετά όμως το δέχτηκε.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ...μας ευχαρίστησε κιόλας που κάναμε την κίνηση αυτή, να πάει εκεί απάνω.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Γιατί απάνω εκεί είναι σαν... Στα χωριά είναι σαν να είναι οικογενειακοί τάφοι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, οικογενειακοί.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Εκεί πάει, το σόι όλο πάει εκεί μετά.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Μετά και τον πατέρα μου φυσικά, εκεί πάλι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Εκεί και την αδερφή της, τη μεταφέραμε από δω...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Τα οστά.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τα οστά τα μεταφέραμε. Στην πρώτη εκταφή που έγινε, πήγα και τα οστά της.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Αυτό δεν μπορούσα, και... Παρόλο που ήτανε μες στο καταχείμωνο, ήτανε 13 Νοέμβρη, με άγριο χειμώνα. Θυμάμαι στο μνημόσυνο, στα Σαράντα, είχε χιονοθύελλα εκεί που πήγαμε. Βέβαια, εντάξει, όταν πήγαμε στην ταφή, είχαμε βάλει πούλμαν, ήτανε πιο οργανωμένη ας πούμε. Μετά είχαμε πάει μόνοι μας, δυο-τρία αμάξια για τα Σαράντα, γιατί είχε και πολύ κακό καιρό, χιονοθύελλα τότε θυμάμαι.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΑΚΟΥΔΗ: Πόσων ετών ήταν όταν...;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εβδομήντα δύο.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Εβδομήντα δύο. Ποια ημερομηνία, πότε πέθανε, ποια χρονολογία;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: 13 Νοεμβρίου του '86.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Του '86. Και γεννήθηκε; Το είπατε νομίζω.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Γεννήθηκε... Ήταν 13;

Ν. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Τώρα, το «γεννήθηκε» είναι σκοτεινό το σημείο, γιατί είχανε καεί τα αυτά εκεί...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Καήκαν. '13; '15;

Ν. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Με τις ημερομηνίες γεννήσεως έγινε κάτι εκεί και για κάποιους λόγους άλλους, για... όλα αυτά...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Γινόντουσαν, ξέρεις, επειδή είχανε χαθεί...

Ν. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Σκέψου ότι βάζανε όριο ότι για να διοριστείς, έπρεπε να 'χεις ..., είχανε καεί τα αρχεία ...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Τέλος πάντων αν ήτανε ένα - δυο χρόνια το πολύ διαφορά, ας πούμε, κάπου εκεί, δεν... Γιατί συνέβαιναν αυτά τα πράγματα. Εδώ τη Στέλλα τη δηλώσανε μετά.

Ν. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Δεν έχουν... τότε εκεί τα ... δημοτολόγια κλπ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, χαθήκανε.

Ν. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Οπότε προσδιορίστηκαν μετά, με βάση μαρτύρους...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Μαρτύρων και τέτοια. Λέγαμε στο '15; Το '15 η ταυτότητά της.

Ν. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Τώρα, 72, πέθανε το '86, βγάλε πότε γεννήθηκε τώρα, μείον 72 απ' το '86. Έτσι μόνο βγαίνει τώρα. (γέλιο). '14.

Γ. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗΣ: Εκεί το υπολόγιζα κι εγώ. Εγώ το πήγα αλλιώς. Θυμόμουνα ότι ο παππούς ήτανε το '12. Και θυμόμουνα ότι είχανε...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, το '12 σίγουρα ο παππούς, γιατί δεν είχανε χαθεί εκεί πέρα.

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Και θυμόμουννα ότι είχαν δυο χρόνια διαφορά. Οπότε, λέω, δώδεκα και δύο, μάλλον το '14.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: ... ότι το τέλος το αντιμετώπισε έτσι και γενναία, ας πούμε.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τι...;

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Το τέλος της ας πούμε το αντιμετώπισε γενναία.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι, ναι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εγώ... Γιατί, εντάξει, περάσαμε πολύ δύσκολα τότε, ήταν από τον Μάιο-Ιούνιο στο νοσοκομείο, και μέχρι τον Νοέμβρη που πέθανε. Στα νοσοκομεία συνέχεια. Και μετά, πολύ δύσκολα εκεί, στα δημόσια, όταν σου λέγανε: «Πάρ' τε τη σπίτι». Την φέρναμε, εν τω μεταξύ να είναι με σωληνάκι μόνιμο εδώ πέρα, λόγω της εγχείρησης που είχανε κάνει τέλος πάντων. Και...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Έπρεπε να βγαίνει ένα σωληνάκι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Να βγαίνει το πρωί, και το μεσημέρι ξανά πάλι να πρέπει να ξαναμπεί γιατί παρουσίαζε επιδείνωση. Και τι να κάναμε εμείς εδώ πέρα, δεν ήτανε... δεν μπορούσε κανείς. Και μετά πήγαμε σε ιδιωτική κλινική, για να αναλάβουν εκεί τα υπόλοιπα. Και ήτανε βέβαια με αποκλειστικές, γιατί κι εγώ δούλευα, τα παιδιά μικρά, ήτανε πολύ δύσκολη κατάσταση. Και, τι ήθελα: Ότι όταν ήτανε προς το τέλος... Βέβαια εγώ, εντάξει, δεν είμαι και πολύ ψύχραιμη, καθόλου.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Έμοιασες απ' τον πατέρα σου.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Να πηγαίνω απάνω στους ορόφους, ξέρω 'γω εκεί πέρα, έκλαιγα, έμπαινα μέσα για να μην καταλαβαίνει. Βέβαια εκείνη καταλάβαινε, δεν υπήρχε περίπτωση. Μία μέρα πριν πεθάνει, που ήτανε σε μια επιδείνωση κι είχαν έρθει οι γιατροί, κάπου είχα ξεσπάσει, έτσι μέσα και έκλαιγα, και με είδε, γυρίζει και με κοιτάζει και μου λέει: «Μην κλαις, λέει, πρέπει να το πάρεις απόφαση». Πολύ αποφασιστικά, έτσι, ας πούμε. «Πρέπει να το πάρεις απόφαση». Εγώ στα 37...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ... έκανε εντύπωση, παρόλο που είχε τραβήξει τόσα, η σωματική διάπλαση [0:33:04]. Οι γιατροί μείνανε με το στόμα ανοιχτό, με το

γεροδεμένο σώμα που είχε. Είχε στήθη νέας κοπέλας. Ούτε καν είχαν πέσει...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Μα ναι, ναι. Ο γιατρός που...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Και το κάνανε... Δηλαδή μέσα στο νοσοκομείο έγινε χαρακτηριστική αυτή η συζήτηση, λέει: «αυτή η γυναίκα, εβδομήντα δύο χρονώ, και στέκει τόσο, παρόλο που είχε τραβήξει τόσα, και την αρρώστια.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κοιτάζω εγώ τώρα τα δικά μου τα χέρια, που βλέπω ότι κρέμονται εδώ πέρα, αυτά. Εκείνη...

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Εσείς, ως μητέρα πώς τη θυμάστε;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Νομίζω ότι καλύτερη δεν θα μπορούσε.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ε ναι, αυτό που λέω εγώ, σε κατακλείδι, είναι: τέτοιες γυναίκες γεννιούνται κάθε εκατό χρόνια, μία. Αυτό είναι το ρεζουμέ όλης της υπόθεσης. Γιατί απ' όπου κι αν την πιάσεις κι ό,τι και να πεις, θα δεις ότι...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Για να το λέει αυτό ο Νίκος...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Τέτοια προτερήματα, τέτοια προτερήματα δεν τα βρίσκεις εύκολα σε γυναίκες. Θυμάμαι –ένα-ένα μου 'ρχεται στο μυαλό– είμαστε στην Ελατού κι έχουμε μαζευτεί εκεί όλοι, νέοι, αυτά, νέοι, και νερό... Στης Ρένας το σπίτι, του αδελφού της, στην έπαυλη. Και λέει «δεν έχουμε νερό». Λέει «πάω εγώ». Ήμαστε εμείς όλοι οι νέοι εκεί –καλά εγώ είχα και το πρόβλημά μου παράλληλα, αλλά ήταν τόσοι άλλοι νέοι κι αυτά–, κι αυτή προσφέρθηκε να πάει τώρα, αυτά, να πάει να φέρει νερό από τη βρύση.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Από την πηγή.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι, γιατί κάτι είχε πάθει εκεί, με τις σωληνώσεις κάτι κλπ, δεν είχαν νερό. Να πάει εκείνη, ενώ ήτανε οι ανιψιές της, ανίψια κι αυτά, που ήτανε νέοι άνθρωποι. Δηλαδή θέλω να πω: αμέσως, αμέσως στο “εγώ”, «να πάω εγώ», να προσφερθεί να κάνει αυτή την κίνηση, πάντα, πάντα. Είχανε... αυτό είναι σημαντικό: είχε κερδίσει στις εργατικές πολυκατοικίες διαμέρισμα και είχανε πάει εκεί.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Πώς το είχε κερδίσει αυτό;

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Γινότανε...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εργατική κατοικία, που γινότανε...

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Με κλήρωση;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Κληρώσεις, ναι. Και γι' αυτό μέχρι Πέμπτη Δημοτικού ήμαστε εκεί, τελείωσα στην πλατεία Κουμουνδούρου, και μετά πήγαμε στη Φιλαδέλφεια, που ήταν το σπίτι, και πήγα στο σχολείο της Νέας Ιωνίας.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Αυτό που ήθελα να πω εγώ είναι ότι οργανώσανε εκεί την πολυκατοικία όλη και γινότανε μια οικογένεια, και κάνανε... μαζευόνταν, τραγουδούσανε, πίναν ένα ποτάκι...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι. Είχαμε περάσει πολύ ωραία τότε, εκεί.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κάποια, κι αυτή μια γυναίκα η οποία ήταν, κι αυτή δεν είχε στον ήλιο μοίρα που λένε, ορφανή ήτανε απ' το ορφανοτροφείο, παντρεύτηκε κάποιον, μαραγκό κλπ, και σκοτώθηκε. Είχε πάει στο κυνήγι και κάποιος από πίσω τούς σκότωσε κλπ, και γίναν δικαστήρια κλπ. Πήγε αυτή από εκεί, άφηνε τα πάντα για να παραστεί στη δίκη σαν μάρτυρας για να καταφέρει να βγάλει αποζημίωση στον...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, γιατί ήθελε κάπου ο...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Πες τα εσύ, που τα ξέρεις καλύτερα, από εδώ και πέρα. Εγώ...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Κοίταξε. Αυτός, το αφεντικό του άντρα της, ήθελε να... ξέρω γω να κάνει διάφορες κομπίνες, και η γυναίκα ήτανε, είχε δύο παιδιά, εφτά χρονών το μεγάλο και δύο χρονών το μικρό ας πούμε. Και ήτανε... ήτανε περίπτωση, άσε.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Και την υπερασπίστηκε.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι. Πήγε στο δικαστήριο και ήρθε κι έλεγε μετά: «Αυτή είναι η ψηλή γυναίκα», γιατί ήταν πιο κοντή εκείνη, και «αυτή, λέει, έκανε τη ζημιά» ας πούμε. Του είπε «μα πώς, λέει, δεν ήτανε...». Α, ήθελε να... Το αφεντικό του άντρα της –γιατί ήτανε μαραγκός εκείνος– αλλά έφτιανε και δουλειές διάφορες. Ήθελε να πει ότι ήτανε εργάτης ας πούμε, δεν ήτανε αυτός μάστορας που να ξέρει. Ναι, ήθελε αυτό να παραστήσει για να μην μπορέσει να βγάλει... λιγότερο και να... και τη

σύνταξη ανάλογη, δεν ξέρω τι θα γινότανε.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ναι. Άλλο ήταν του αρχιτεχνίτη το μεροκάματο και άλλο του απλού εργάτη.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι, αλλιώς. Και εν τω μεταξύ είχε πάει η μάνα μου και «πώς, λέει, δεν είναι, αφού στο σπίτι το δικό μας έχει φτιάξει τα ντουλάπια εκείνα εκείνος», και το ένα και το άλλο και αυτά, είπε όλες αυτές τις μαρτυρίες, οπότε αυτός δεν... Και λέει: «αυτή η ψηλή έκανε τη ζημιά».

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Έκανε αγώνα για να δικαιωθεί η γυναίκα, και δικαιώθηκε πράγματι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Δικαιώθηκε. Και βέβαια το πόσο την... πάρα πολύ την είχε βοηθήσει, πάρα πολύ τότε, γιατί εντάξει ήτανε ανθρώπινο αυτό ας πούμε.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Αυτό ήταν μια από τις πολλές περιπτώσεις.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Μία έτσι που θυμήθηκα τώρα, γιατί και σε άλλες είχε βοηθήσει αρκετά. Και το άλλο, με τη μοτοσυκλέτα την αυτήνη που πέθανε και ήρθε εδώ η γυναίκα του και έκανε τότε... Τότε ήτανε η πώς τη λένε; με τα... Κόλλησα. Που κάνανε εκθέσεις και πουλούσαν τα τάπερ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Α.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Θυμάσαι την περίπτωση αυτή;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Όχι πολύ, δεν το θυμάμαι. Πώς σου ήρθε τώρα αυτό; Δεν το...

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Γιατί τους οργάνωσε εδώ πέρα. Έμεινε η γυναίκα· πέθανε ο άντρας της, ήτανε... έκανε... ήτανε μεταφορέας και μάλιστα είχε βοηθήσει και στον κήπο εδώ πέρα, να πετάξει με τη μηχανή απορρίμματα, γιατί εδώ ήταν σκουπιδότοπος.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, όταν ήρθαμε. Πολύ παλιά.

N. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Λοιπόν όταν πέθανε ο άντρας της και άφησε και μικρά παιδιά και αυτά να πούμε, οργάνωνε τέτοιες αυτές. Αγράμματα ήταν εκείνη και τη βοήθησε

να οργανώνει τέτοιες αυτές, κι εδώ σπíti τις οργάνωσε και αλλού, στους γειτόνους, όπου ήξερε και λοιπά, για να βγάλει κάτι, να πουλήσει κάτι και να βγάξει κάτι. Χειρονομίες απλές, αλλά δείχνει τον άνθρωπο που ήτανε να βοηθήσει.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Θυμάσαι εδώ πέρα; Εδώ, εδώ ακριβώς έγινε, εδώ. Εδώ, στο δωμάτιο του Γιώργου, είχε γίνει μία τέτοια... αυτή. Δεν το θυμάσαι;

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Κάτι... Μη νομίζεις, κι από το ατύχημα εκείνο έχω πάθει διαλείψεις διάφορες πιο παλιά, μη νομίζεις ότι... Τι άλλο;

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Ο πατέρας σας πέθανε μετά από τη μητέρα σας.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι, μετά έξι χρόνια.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: '92 αρχές πέθανε.

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: 6 Φεβρουαρίου.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Μου 'κανε εντύπωση που αυτό, της έκαναν κι αφιέρωμα στην εφημερίδα, άρα σημαίνει ότι και στην Ελατού, που ουσιαστικά έφυγε μικρή από εκεί, είχε επαφές με το χωριό της.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, είχε. Εκεί πήγαινε τα τελευταία χρόνια, κι όταν έγινε και ο ξενώνας... Να, ο Γιώργος τα θυμάται καλά που, μικρός κι αυτός, και πηγαίνανε...

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Καλοκαίρια.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Δούλευα εγώ, και οπότε πηγαίναμε εκεί στο χωριό. Κάτι άλλο τώρα τι να σου πω; Είναι τόσα πολλά, αλήθεια, εντάξει.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: ... έρχεται στο μυαλό μου κάποια στιγμή.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, είναι τόσα πολλά που...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Οι “φλασιές”, που λέτε εσείς οι νέοι.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Πάρα πολλά.

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Και μου είπε και ο γιος σας ότι τους μεγάλωσε δηλαδή.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ε, ναι. Ναι, βέβαια.

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Κυρίως εμένα. Γιατί ο Παύλος--

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Και ο Παύλος πέντε χρονών βέβαια είχε έρθει, γιατί στην Καστοριά...

Γ. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ :...ήταν πιο μεγάλος πάλι, ήρθε από Καστοριά. Αλλά εγώ που γεννήθηκα εδώ...

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ε, ναι, γιατί εγώ δούλευα μετά, οπότε...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Ο Γιώργος τα 'μπλεκε, τη γιαγιά την έλεγε «μαμά», τη μαμά «γιαγιά».

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Ναι, ναι. Πολλές φορές μου 'λεγε «γιαγιά» πρώτα, «μαμά» μετά. Εγώ ερχόμουνα μετά τις 5:00 ας πούμε εδώ. Σε ιδιωτική εταιρία, στην ICAP αρχικά που είχα διοριστεί, έφευγα από εδώ, δεν ξέρω τι ώρα ήταν, με τα λεωφορεία και όλα αυτά, και γύριζα 5:00-και ας πούμε. Ναι.

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Μάλιστα.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Αν δεν ήταν η γιαγιά εδώ να αναλάβει τα πάντα...

Ν. ΜΑΚΡΙΑΔΑΚΗΣ: Στη Στέλλα προσέφερες τίποτε γλυκό;

ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Βέβαια μου προσέφερε, έφαγα... Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Σ. ΣΕΝΤΟΝΑ: Εμείς ευχαριστούμε. Γιατί είναι...

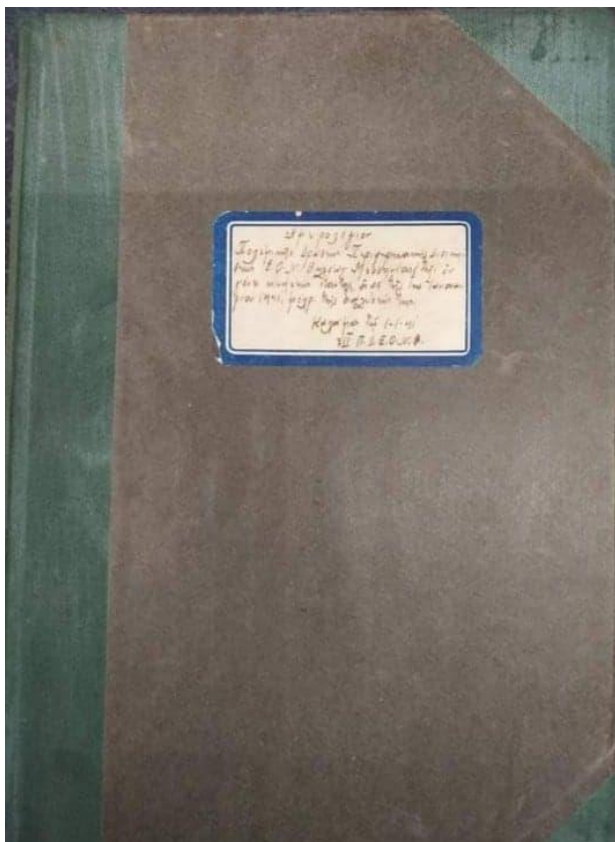
ΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΥΔΗ: Ήσασταν πάρα πολύ βοηθητικοί, εντάξει.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Η Γεωργία Μαυραγάνη Σεντονά

Το Ημερολόγιο της Περιφερειακής Διοίκησης Ε.Ο.Ν. Θηλέων Μεσσηνίας

Σημειώσεις
Ποσειδώνος Δράβους Περιγραφή των Διομή-
θους Ε.Ο.Ν. Βαζέως Μεσογείου της εν
γένει νεφέλης, εν ποσότητι των ταυρα-
προν 1941, περί της διαδρομής της.
Κατάστατος της 1-1-41
XII Π. Δ. Ε. Ο. Ν. Β.

1941 - ΣΕ'

Λαογραφία

1-1-41 Τετάρτη

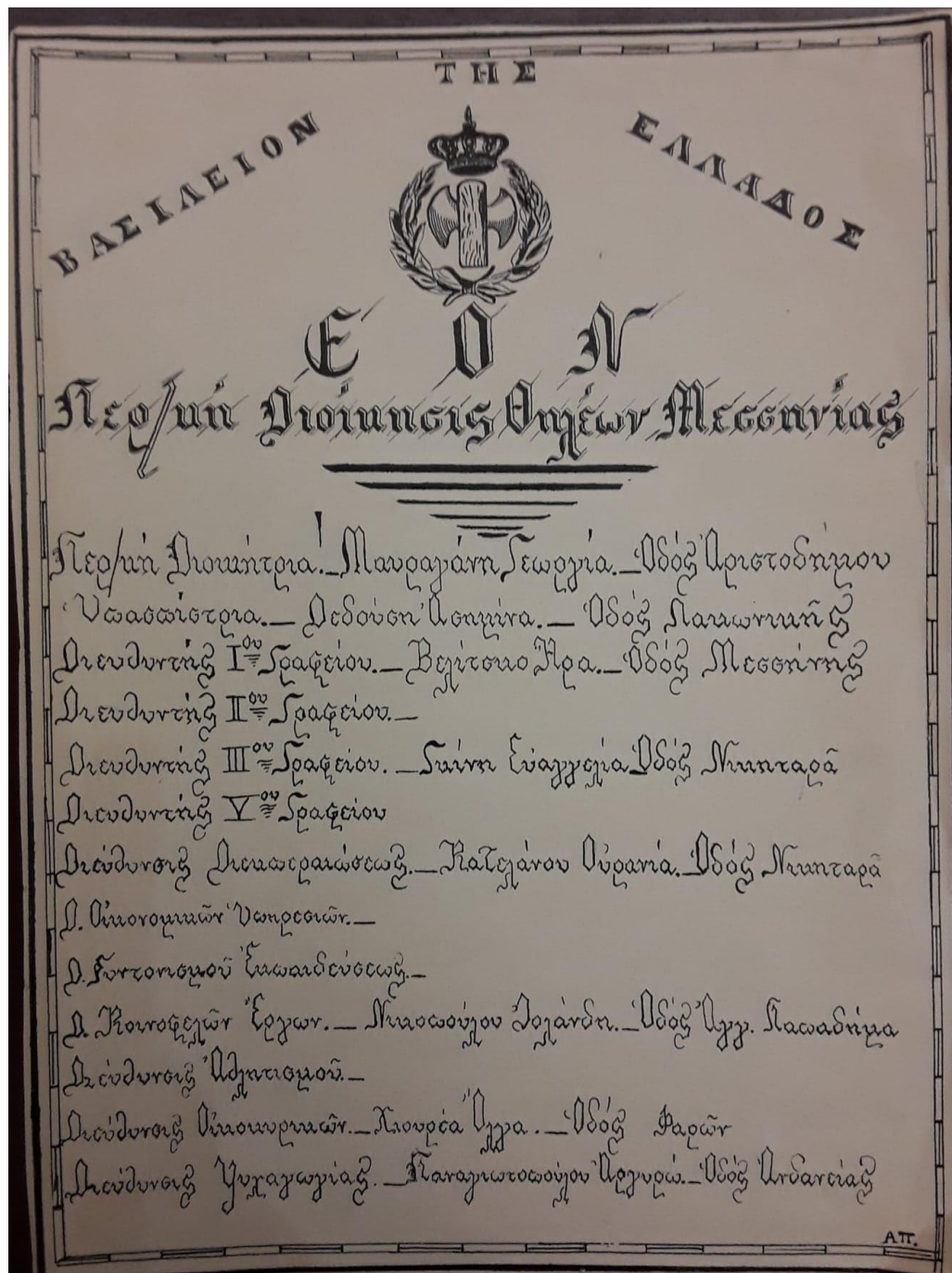
Η βραση και η νύκτα μας με
 άφρονες και λαοίμα εξυμνούν, βρακίον άνδρα
 και άσπυρον ήρωον, κήρυκον άναστη. Ο άγγελος α-
 νής καμα κορβαντων οι φωνές έλληνοί μας άφρασαν
 με το αίμα μας, την ψυχή μας, εσώσαμε άγοντας
 δια την έρδον ήμερ καδελιότητας της λαοείας,
 άδίκη ως τον γένοντες ασημερά βαρβα της άβα-
 ρια, έγιεν ήρτες 20 ημ άδην άντιβαίον και
 κορυφώθησαν 1940. Τον άγγελον αΐκον, δια τον
 όδοτον ημάς άγρον άσπερ γιγών δια άφρονες αΐ-
 άκρησι ήρωσι, εκτε φωνήες άναστατες, άσπερα
 μας λαοίμα άνδρατες τον άγγελον μας ήρωον,
 καδελιότης ήμερ ήρωον κα τον γένοντες ήρωον άδελι-
 ότητας ημείς κα τον Μεγαλοήρωον, τον άγγελον αΐκον
 ήρωον άσπερ κα άφρονες. Όσο κα ήρωον ήρωον, κα
 ήρωον τον γένοντες άναστατες τον άγγελον. Όταν
 ήρωον αΐκον, κα άναστατες ήρωον ήρωον κα
 ήρωον, κα ήρωον. Άναστατες αΐκον
 τον ήρωον κας άφρονες τον άγγελον κα άντιβαίον
 1940, κα ήρωον τον ήρωον κας ήρωον κας
 ήρωον, ήρωον αΐκον ήρωον κας ήρωον κας ήρωον
 άσπερ ήρωον κας ήρωον κας ήρωον κας ήρωον
 κας, όσο οι ήρωον, ήρωον ήρωον κας ήρωον κα-
 σάσταν, άσπερα τον άγγελον, ήρωον κας ήρωον
 κας, ήρωον, ήρωον για την ήρωον αΐκον άσ-
 πον, κα εν όδοντες κας Μεγαλοήρωον κας
 ήρωον, ήρωον τον κας ήρωον κας τον ήρωον

είσαν, εαυτῶνα: Μοῦ ἔρ γὰρ!!!
Ἔσαν οἱ ἔθνη ἐνθάδε εἰ... δὲν ἵδραν τὸν Πόλι.
οἱ ἴδιοι βαῖται οἱ ἔθνη, ἵσχυρα τὰς ἡμετέ-
ρων ἀδελφῶν καὶ, γὰρ οἱ εἶνα τὰς ἀδελ-
φικῶνα, εἶνα τὰς ἀδελφῶν ἡμετέων τῶν
ἱσχυρῶν καὶ βασιλῶν γὰρ οἱ ἔθνη.

οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι εἶσαν ἡγεμόνες
τῶν τῆς Μεγαρίων γὰρ τῶν ἔθνων. Τὰς τῆς
Μεγαρίων τῶν ἡτῶν δὲν ἐπέβαλλον οἱ ἔθνη
καὶ οὗτοι οἱ ἔθνη ἀπέδρασαν ἡμετέροις
μετὰ τῶν ἑσθλῶν. Ἐγὼ δὲ τῶν εἶσαν
ἐπιφανῶν τῶν τῆς Μεγαρίων βασιλῶν, ἀπερῶν-
εἶσαν ἄρα, ἡμετέροις, τῶν ἡμετέροις τῆς Μεγαρί-
ων.

Ἔρα, οὗτοι τῶν ἡμετέροις, τῶν τῆς Μεγαρίων,
εἶσαν τῶν ἡμετέροις καὶ ἀπερῶν ἡμετέροις
τῶν ἡμετέροις ἀδελφῶν, δὲν εἶσαν ἀδελφῶν
εἶσαν τῶν, εἶσαν τῶν τῆς Μεγαρίων τῶν ἡμετέροις
εἶσαν τῶν, εἶσαν τῶν ἡμετέροις τῶν ἡμετέροις
ἔθνη στρατῶν, τῶν τῶν τῶν ἀδελφῶν. Ἐγὼ δὲ
ἐπέδρασαν, τῶν ἡμετέροις ἀπερῶν ἡμετέροις
οἱ ἴδιοι οἱ ἔθνη, οὗτοι τῶν τῶν, εἶσαν τῶν,
τῶν ἡμετέροις τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέροις
ἔθνων, ἀπερῶν τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέροις
ἡμετέροις γὰρ τῶν βασιλῶν, γὰρ τῶν

Μεγαρίων, εἶσαν ἀπερῶν τῶν ἡμετέροις, γὰρ
εἶσαν ἀπερῶν τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέροις, οἱ
ἡμετέροις, ἀπερῶν τῶν ἀδελφῶν. Ἐγὼ δὲ τῶν ἡμετέροις
εἶσαν τῶν τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέροις

Η σφαίρα η οποία δεν κατάφερε να βρει το στόχο της, τρύπησε μόνο το φόρεμα της Γεωργίας Μαυραγάνη

Το απόκομμα από το αποχαιρετιστήριο αφιέρωμα στην Μαυραγάνη της τοπικής εφημερίδας η «Φωνή της Ελατούς»

ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΜΑΥΡΑΓΑΝΗ -
ΣΕΝΤΟΝΑ

από τον ποιητή μας Κώστα Πάνου

Μοιζ' η ζωή με φύλλωμα σε δένδρο φυλλοβόλο που φθάνει το φθινόπωρο και το τινάζει όλο. Το πλούσιο το φύλλωμα της πατριωτισσάς μας μαράθηκε Φθινόπωρο κι έφυγ' από κοντά μας.

Το δένδρο της Γιωργιάς μας πολύ είχε φουντώσει και κλώνους χιλίους ζωντανούς παντού είχε απλώσει Σπούδασε, διορίστηκε κι είχε μια σκέψη μόνο, να απαλύνει όσο μπορεί κάθε ανθρώπινο πόνο.

Σ' αυτό το χώρο το μικρό όσο κι αν προσπαθήσω το έργο και τη δράση σου δύσκολα θ' αναλύσω. Για κάθε μου παράλειψη την επεικέιλιά σου δεν γράφονται σε δυο γραμμές τα κατορθώματά σου.

Όταν ήρθε ο πόλεμος το Ηρωικό Σαράντα δεν έκατσε αμέτοχη εργάστηκε όπως πάντα. Γνωρίζοντας πολύ καλά φυσιοθεραπεία προσέφερε πάρα πολλά σε κάθε τραυματία.

Το κρύο και η παγωνιά, το χιόνι όλη μέρα ήταν πιο επικίνδυνα απ' του εχθρού τη σφαίρα. Στους ήρωες που γύριαν με όπλα παγωμένα προσέφερε η Γιωργιά μας φροντίδα στον καβένα.

Παράλληλα οκεφτότανε και τη γραμμή την πρώτη πλέκοντας με τα χέρια της «φανέλλα του στρατιώτη». Στην Εθνική Αντίσταση περνάει κεραυνοβόλος γινόμενη παράδειγμα προς μίμηση σε όλους.

Μέσα εις την Αντίσταση ηρωικά θα δράσει μέσα στην οικογένεια αλλά και στην πατρίδα. Τέτοιες γυναίκες άξιες σπανίζουν να βρεθούνε, τέτοιες γυναίκες σαν και σε την Ελατούς τιμούνε.

Μέσα σε κάποια εκδήλωση Ελλήνων φοιτητών θα συλληφθεί, θα δικάσει υπό των Ιταλών. Έκατσε μες τη φυλακή για να την ξαναδώμε όταν θα φύγουν οι εχθροί και ελευθερωθούμε.

Δεν θάτανε υπερβολή αν σ' έλεγα Ηρωίδα μέσα στην οικογένεια αλλά και στην πατρίδα. Τέτοιες γυναίκες άξιες σπανίζουν να βρεθούνε, τέτοιες γυναίκες σαν και σε την Ελατούς τιμούνε.

Αυτά τα λόγια τα σεργά δεν είναι μόνο από μένα διότι όλοι οι χωριανοί τα λένε αυτά για σένα. Σε όλα ήσουν άψογη αγαπητή Γεωργία και όλους τους σεβόσουνε σαν τέλεια κυρία.

Το σώμα σου κι αν χάθηκε, για πάντα απ' τη ζωή μας θα μένεκ πάντα ζωντανή εις την ανάμνησή μας. Όλοι μας θα θυμόμαστε τα χίλια δυο καλά σου κι όλοι θα ευχόμαστε για γαλήν ελαφρά σου.

Η Γεωργία Μαυραγάνη - Σεντονά γεννήθηκε στην Ελατούς, σύμφωνα με την ταυτότητά της με την 1915, κατά προσέγγιση της μαρτυρία δε, το 1913. Αν θελήσουμε να δώσουμε με δυο λόγια το στίγμα της πορείας της θα λέγαμε πως υπήρξε άνθρωπος με έντονη κοινωνική συνείδηση, βαθιά πίστη ότι ανήκει σε ένα κοινωνικό σύνολο με αμέτρητες ανάγκες πίστη που καθόρισε μια στάση ζωής, αφοσίωση και προσφορά στον άνθρωπο.

Ήταν κόρη του Αριστείδη Μαυραγάνη και της Αικατερίνης Ιωσήφ. Η οικογένειά της είχε πέντε παιδιά. Τη βασιλική, τον Σπύρο (το μπαρμπα), τον Σπύρο Μαυραγάνη (τον στρατηγό), τη Μαρία, τη Σταυρούλα και τελευταία τη Γεωργία.

Όταν τελείωσε το δημοτικό σχολείο στην Ελατούς, ο μπαρμπα - Σπύρος, ο αδελφός της, την πήρε στην Αθήνα όπου τελείωσε το σχολείο και απήχθησε από τη Σχολή Σωματικής Ανάπτυξης. Οπως σχολογεί σήμερα ο μπαρμπα - Σπύρος, τόσο ο ίδιος όσο και η γυναίκα του αγαπούσαν ιδιαίτερα τη Γεωργία και της είχαν αδυναμία, ίσως γιατί ήταν το μικρότερο παιδί της οικογένειας, ίσως θα λέγαμε εμείς - γιατί ήταν από μικρή άνθρωπος τόσο πλούσιος σε ψυχικά χαρίσματα και τόσο γενναίοδωρος στην αγάπη του προς τους άλλους.

Η Γεωργία Μαυραγάνη - Σεντονά αφιέρωσε σε όλη της τη ζωή τις δυνάμεις της για ν' απαλύνει τον πόνο του ανθρώπου.

Στην αρχή διορίστηκε ως καθηγήτρια ασηματικής αγωγής στο σχολείο ενός Ασούλου στη Ν. Σμύρνη υπό την αιγίδα της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Αργότερα διορίστηκε σε σχολείο στην Καλομάτα όπου διετέλεσε Γενική Διοικήτρια Νεολαίας.

Όταν κηρύχθηκε ο

πόλεμος του 40, η Γεωργία Μαυραγάνη - Σεντονά επιστρέφει στην Αθήνα για ν' αφιερώσει τις δυνάμεις της στην πατρίδα. Υπήρξε από τους ανθρώπους που θωράκισαν, ο καθένας με τη συμβολή του, την αντίσταση στον κατακτητή που θωράκισαν το ηθικό ολόκληρου του λαού, ανταποκρινόμενη στο ψήσο καθήκον που μπορεί να κληθεί άνθρωπος με τέτοια κοινωνική συνείδηση.

Εργάστηκε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αναπήρων ως προϊσταμένη στο τμήμα φυσιοθεραπείας. Τα κρουσάγματα και οι κάθε λογής κακώσεις των άκρων είναι γνωστό πως υπήρξαν η μάστιγα της εποχής. Σ' αυτούς τους ασθενείς προσέφερε τις υπηρεσίες της η Γεωργία Μαυραγάνη - Σεντονά.

Παράλληλα πλέκει μαζί με τη σύζυγο του μπαρμπα - Σπύρου, συμβάλλοντας στην πανελλαδική προσπάθεια που έκαναν οι γυναίκες για τη «φανέλλα του στρατιώτη».

Τον ίδιο καιρό περνάει στην Εθνική Αντίσταση ως μέλος της μυστικής οργάνωσης «Τριαινα» της οποίας ηγετικό στέλεχος ήταν ο αδελφός της, στρατηγός Σπύρος Μαυραγάνης, όπου αναλαμβάνει τον τομέα δια-οργάνωση εκδίδει δυο έντυπα. Το «Κρυφό Σχολείο» και την «Τριαινα», τα οποία μοιράζονται χέρι με χέρι στους Αθηναίους. Συνελήφθη από τους Ιταλούς σε μια εκδήλωση φοιτητών, πέρασε στρατοδικείο και καταδικάστηκε σε φυλάκιση. Έμεινε στη φυλακή μέχρι την Απελευθέρωση.

Για τη δράση της αυτή τιμήθηκε και παρασημοφορήθηκε.

Στη συνέχεια εργάζεται για λίγα χρόνια στην Ελληνική Τηλεφωνική Εταιρεία, ως προϊσταμένη σε τμήμα φυσιοθεραπείας Αργότερα την κα-

λούν από το Υπουργείο Παιδείας να εργαστεί ως γυμναστρία στην Ήπειρο. Προτιμά να μείνει στην Αθήνα όπου και συνταξιοδοτήθηκε.

Από το γάμο της με τον Γεωργίο Σεντονά απέκτησε δυο παιδιά. Από την κόρη της Σοφία, που παντρεύτηκε τον Νικόλαο Μακρικόδη, απέκτησε δυο εγγόνια, τον Παύλο και τον Γιώργο.

Εκείνο που έκανε μεγάλη εντύπωση και προκάλεσε το σεβασμό και την αγάπη για τη Γεωργία Μαυραγάνη - Σεντονά ήταν - εκτός από την ανθρωπιστική προσφορά και τη λαμπρή δράση της σε καιρούς δύσκολους - η συντροφικότητά της, η έννοια της για τα κοινά, για τους Ελατιώτες και την Ελατούς.

Θα την θυμόμαστε πάντα στον πλάτανο του χωριού με τα βιβλία της και το κέντημά της, να ενδιαφέρεται και να φροντίζει για όλους να συμβουλευτεί και να κουβεντιάσει με όλους. Στις εκδρομές του Συλλόγου γινόταν αξιοαγάπητη για τη ζωντανή συμμετοχή της.

Τέλος, για να είμαστε δίκαιοι, θα πρέπει ίσως να τονίσουμε πως η Γεωργία Μαυραγάνη - Σεντονά ήταν πάνω απ' όλα γυναίκα. Που σημαίνει ότι στην κοινωνική της δράση αντιμετώπισε όλες τις αντιδρόσεις και τα εμπόδια που θέτει η κοινωνία στις γυναίκες προκειμένου για την κοινωνική τους ενεργοποίηση, όλες τις αναστολές που επιβάλλει η φροντίδα της οικογένειας και της ανατροφής των παιδιών. Παρ' όλα αυτά τα κατάφερε θαυμάσια! Υπήρξε άξια σεβασμού και θαυμασμού!

Στην τελευταία της κατοικία στην Ελατούς, που τόσο αγαπούσε, την συνόδεψε όλο το χωριό.

Ας είναι ελαφρύ το χώμα που την σκεπάζει! Θα την θυμόμαστε πάντα ως υπόδειγμα αν-

θρώπου που έζησε και αναλώθηκε με στόχο την κοινωνική προσφορά.

Αριστείδης Ν. Πάνου.

Για το θάνατο της εκλεκτής Ελατιώτισσας Γεωργίας Μαυραγάνη - Σεντονά, λάβαμε από τον διακεκριμένο συμπατριώτη μας κ. Κ.Γ. Διαμαντόπουλο, εφέτη Διοικητικών Διακρίσεων, την ακόλουθη επιστολή.

Αθήνα τη 2/12/86
Προς την «Φωνή της Ελατούς».

Αγαπητό συμπατριώτα, Σας ευχαλίζω επιστηνών εις όρχ. 10.000 εις μνήμην της εξαδέλφης μου Γεωργίας Σεντονά - Αριστ. Μαυραγάνη και παρακαλώ να διατεθεί εις ουχένισαν των έργων συντηρήσεως του ιερού Ναού της Μεταμορφώσεως του Κυρίου, εις την γενετήριάν της Ελατούς.

Επί ευκαιρία αναπαλώ την ζώνη της. Είχε αναπαύσει εκπαιδευτική και την κοσμοίση με το στολίδι της ταπεινότητας Υπέστη τας εξαιρετικώς σκληράς δοκιμασίας της ατομικής της ζωής με γενναίοτητα γνησίας Ελληνίδος και δεν ελείπει από τα πικράμελα της δωλής της χαμόγελο της δωρεάν της υπομονής. Τας αναποφεύκτους ελαχίστους χαρές τας εδέχεται με βαθειά ευγνωμοσύνη προς τον Άγιο Θεό. Εθυσίασε προς τους δικούς της και τους συνανθρώπους της τούς θησαυρούς της Αγάπης της ως απλή εκτέλεση καθήκοντος.

Ανέμενε με ελπίδα την δικαιοσύνη της. Πολλοί, για πολύ, θα την ενθυμούνται και θα την μιμούνται, ως Δικαίον, και το μνημόσυνο της θα τους καθοδηγήει εις «γενεάς γενεών».

Με πατριωτικούς χαιρετισμούς
Κ.Γ. Διαμαντόπουλος

**Ημερολόγιον Πολεμικής Δράσεως Περιφερειακής Διοικήσεως ΕΟΝ Θηλέων
Μεσσηνίας της εν γένει κινήσεως ταύτης, από της 1ης Ιανουαρίου 1941, μέχρι
της διαλύσεως της. Καλάμαι τη 1-1-41 12, ΧΠ Π.Δ.Ε.Ο.Ν.Θ.**

1941-ΣΤ!

Ιανουάριος

1/1/41 Τετάρτη

Η ανατολή του Νέου Έτους ήρε την αγαπητήν μας πατρίδα πολεμώσαν, εναντίον ανάνδρου και υπούλου εχθρού, των δειλών Ιταλών. Ο πόλεμος αυτός κατά τον οποίον οι γενναίοι Στρατοί μας γράφουν με το αίμα τους, την ζωή τους, εποποιίας ολοκλήρας δια την ένδοξην μέχρι τούδε ιστορίαν της πατρίδος, επάνω εις τα χιονοσκεπασμένα βουνά της Αλβανίας, έχει αρχίσει από την 28^η Οκτωβρίου του παρελθόντος έτους, 1940 Ε! Τον πόλεμο αυτόν, δια τον οποίον μας είχον δώσει χίλιες δύο αφορμές αι άτιμοι εχθροί, πότε φονεύοντες Ηπειρώτας, πότε ατίμως και υπούλως βυθίζοντες τον πολεμικόν μας «Έλλη», το οποίον είχε ευρεθή εις τον λιμένα της Τήνου, αποδίδοντας τιμάς εις την Μεγαλόχαρην, και άλλες πολλές τον πόλεμον αυτόν λέγω δεν τον θέλαμε. Όλοι οι Έλληνες μισούσαν, και μισούν τον χλιοκαταραμένον τον πόλεμο. Όταν όμως αυτοί, τα ανθρωπάρια, ήλθαν χωρίς καμίαν εντροπή, και με μεγάλη, ακατανόμαστη αυθάδεια, την νύκταν της 27^{ης} προς την 28^η του Οκτωβρίου 1940, να ζητήσουν την Ελλάδα!!! μας, την τρισένδοξην, εκείνη που δεν μπορούσε και δεν μπορεί ποτέ να ανεχθή το πόδι του κατακτητού πάνω της, όλοι οι Έλληνες, όλοι εκείνοι που δεν ήθελαν, μισούσαν, απέφευγον τον πόλεμο, ορθώθηκαν περήφανα, αγρίεψαν, θύμωσαν για την άτιμη αυτή πρόφαση και εν ονόματι του Μεγάλου Αρχηγού του Έθνους, εφώναζαν σαν τους προγόνους των τους Σπαρτιάτας,

Υπερήφανα: Μολών λαβέ!!!

Ήσαν οι Έλληνες εκείνοι που.... δεν ήθελαν τον πόλεμο. Οι ίδιοι αυτοί οι Έλληνες, ύστερα από την υπερήφανον απάντησιν τους, γράφουν ένα σωρό ανδραγαθήματα, ένα σωρό πράξεις ηρωικές εις την ιστορίαν της Πατρίδος, γαλανής Ελλάδος.

Ο πόλεμος αυτός είναι ευλογημένος από την Μεγαλόχαρη για τους Έλληνας. Από την Μεγαλόχαρη που δεν εσεβάσθησαν οι εχθροί μας. Κατ' αυτόν οι Έλληνες ευρέθησαν ηνωμένοι μεταξύ των όσον ποτέ. Έχοντες δε και έναν σύμμαχο σαν την Μεγάλη Βρετανία, πολεμούν άφοβα, ηρωικά, με προστάτη την Μεγαλόχαρη.

Τώρα, αυτήν την ημέρα, την Πρωτοχρονιά όπως και καθ'όλον τον μέχρι της σημερινής ημέρας χρόνον από της 28^{ης} Οκτωβρίου, δεν υπάρχει άνθρωπος στην γη, (εκτός από τον Μουσολίνι και τους στενούς οπαδούς του), ο οποίος να μην έχει στον νου του τον Έλληνα στρατιώτη, τον ναύτη, τον αεροπόρο. Όλοι ανεξαιρέτως, και φυσικά περισσότερον απ' όλους εμείς οι ίδιοι οι Έλληνες, στην καρδιά, στον νου, έχουμε τις φυσιγνωμίες των αγαπητών μας προσώπων, του Έλληνος πολεμιστού που ακούραστος μάχεται ηρωικότητα για την Πατρίδα, για μας.....

Μέχρι τώρα, ό,τι μπορέσαμε κάναμε, για να αποβοηθήσωμε τ' ατρόμητα παλληκάρια μας, στο γιγάντειο, βαρύ έργο που ανέλαβον. Αυτό θα το κάνωμε και με μεγαλύτερον έντασιν καθ'όλην την διάρκειαν του πολέμου.

Το υποσχόμεθα και θα το τηρήσωμε. Περισσότερο θα εργαστούμε εμείς οι Φαλαγγίτισσες, οι στρατιώται των μετόπισθεν. Θα εργασθούμε με όλη μας την δύναμη, όσο μπορούμε.

Πρωί πρωί, σήμερα Πρωτοχρονιά, όλες μαζί επήγαμε με ευλάβεια να προσευχηθούμε στην Μεγαλόχαρη, Εκείνην που προστατεύη την Ελλάδα, με την βοήθεια της οποίας τα παλληκάρια μας μας εχάρισαν πολλές ένδοξες νίκες, να την παρακαλέσωμε μ'όλη την καρδιά μας να βοηθήση και πάλι τους στρατιώτας μας, να τους δώση φτερά στα πόδια να διώξουν τον άτιμο εχθρό από την Αλβανία, και να δούμε γρήγορα την ημέρα της τελικής Νίκης και της Ειρήνης....

Ύστερα από την δοξολογία, εις την οποίαν παρέστησαν όλες οι φαλαγγίτισσες, Σκαπάνισσες, οι βαθμοφόροι και το επιτελείον, επήγαμεν εις την αίθουσαν της Λαϊκής Σχολής, δια την γιορτή της πηττας. Μικραί Σκαπάνισσαι απήγγειλον ποιήματα, καθώς και σκαπανείς (διότι η εορτή της Πηττας εορτάσθη μαζί με την Διοίκηση των Αρρένων), η δε χορωδία της διοικήσεως μας και η μανδολινάτα των Αρρένων, υπό την μαεστρίαν του μουσικού της ΕΟΝ κυρίου Κόλλια, εξετέλεσαν καλλιτεχνικότητα αρκετά μουσικά κομμάτια και τραγούδια. Όλοι οι προσκεκλημένοι έμειναν ευχαριστημένοι από την σεμνή και ενθουσιώδη συγχρόνως γιορτή μας και κατεχειροκροτήθησαν όλα τα μέλη που έλαβαν ενεργό μέρος σ' αυτήν.

Περί το τέλος της γιορτής, ο κύριος Νομάρχης και Γενικός επόπτης ΕΟΝ αφού ομίλησεν επ'ολίγον δια την γιορτή μας και κυρίως δια τον αγώνα μας τον ιερό, το μέγεθος του και την σημασίαν του τόσον δια το Έθνος μας το ίδιο, όσον και δια ολόκληρον την ανθρωπότητα την τρικυμισμένη ψυχικώς και προσηλωμένη σε υλιστικά αγαθά, μέσα στην σκοτεινή ζωή της οποίας υψώθη φωτεινό και λαμπρό, θεϊκό παράδειγμα η στάσις της ψυχής μας απέναντι στον άτιμο επιδρομέα και η

επιδιώξεις απ'αυτής ιδανικών σαν τις υψηλές αξίες της τιμής, Ελευθερίας, Θρησκείας, Οικογένειας, ύστερα από όλα αυτά, αφού ευχήθει ζωή στην Νεολαία, ζωή ευτυχισμένη, ζωή με ιδανικά σαν εκείνα που ο Μεγάλος Αρχηγός μας έθεσεν, και ύστερα από ζητωκραυγές υπέρ του Βασιλέως, του Αρχηγού, του Στρατού και της ΕΟΝ ολόθερμες, ολόψυχες ευχές για μία γρήγορη Νίκη και Ειρήνη, έκοψε την Πήττα. Όλοι οι προσκεκλημένοι και οι Φαλαγγίτισσαι, Σκαπάνισσαι, Φαλαγγίται κ Σκαπανείς επήραν από ένα κομμάτι. Το νόμισμα έτυχεν εις την ομαδάρχην Βελίτανου Μαργαρίτα, εξαργύρωσε δε αυτό ο Γενικός Επόπτης με 250 δραχμές.

Η αρκετά όμορφη αυτή γιορτή μας έληξεν με τον Εθνικόν μας ύμνον, κατά τας 1 κ'30 μμ.

Κατά το απόγευμα, βαθμοφόροι του Επιτελείου μετά της Περιφερειακής Διοικητρίας, επεσκέφθησαν την φρουρά του 9^{ου} Συντάγματος Πεζικού και εμοίρασαν διάφορα πράγματα φαγώσιμα, σιγάρα κλπ.

Εν συνεχεία επεσκέφθησαν και ασθενείς Στρατιώτας ευρισκόμενους εις το Νοσοκομείον «Αλεξανδράκειον» παραμείνασαι αρκετή ώρα συνομιλούσαι μετ'αυτών και προσφέρουσαι γλυκίσματα, σιγάρα, παξιμάδια, πήττα πρωτοχρονιάτικη και εφημερίδες.

Και κατά την ημέραν αυτήν, την πρώτη του έτους, είχαμε συναγερμό διαρκείας 45' λεπτών, είναι ο 38^{ος} Συναγερμός όστις έχει σημειωθεί εις την πόλιν μας, χωρίς ευτυχώς να έχομεν και βομβαρδισμόν, ενώ αντιθέτως άλλαι πόλεις έχουν κυριολεκτικώς καταστραφεί από των εχθρικών αεροπλάνων, τα οποία γράφουν την ένδοξον ιστορίαν της πατρίδος των βομβαρδίζοντα γυναικόπαιδα και γέρους συχνά δε και πολυβολούντες αυτούς. Τίποτε από αυτά δεν σκέπτεται όμως ο Ελληνικός λαός, ο οποίος είναι αποφασισμένος πάση θυσία να κερδίσει την τελικήν Νίκη, διότι πρέπει να κερδιθή, υπ'αυτού γιατί την δικαιούται.

2/1/41 Πέμπτη

Η Διοίκησις μας σήμεραν εργάζεται όπως συνήθως. Αι φαλαγγίτισσαι και Σκαπάνισσαι προσπαθούν να συμβάλουν όσον τον δυνατόν περισσότερον εις την τελικήν Νίκην της πατρίδος μας. Από την αρχή του πολέμου δεν έπαυσαν την πλέξη μάλλινων ειδών δια να ζεστάνουν τα ηρωικά μας αδέρφια της Αλβανίας που μάχονται δια την ελευθερίαν όλων των Ελλήνων.

Οκάδες μαλλί ακατέργαστο το ετοίμασαν και το έπλεξαν. Άφθονα είναι τα μάλλινα που δι' ιδίων εξόδων ετοίμασαν και προσέφεραν. Πολλά ατομικά δέματα

εστάλησαν εις Στρατιώτας γνωστούς και από των Φαλαγγιτισσών και από της Διοικήσεως με μάλλινα είδη, σιγάρα κλπ.

Και δεν είναι μόνον το μέτωπον εις τον αγώνα του οποίου προσπαθούν αι Φαλαγγίτισσαι μας και με έργα και με λόγια, δι' επιστολών τας οποίας δείχνουν προς τους ηρωικούς αγωνιστάς οι οποίοι εξήτησαν αλληλογραφίαν αδελφικήν από την Διοίκησιν να συμβάλλουν. Δεν παραμελούν καθόλου και τα μετόπισθεν. Φαλαγγίτισσαι –Βαθμοφόροι και συνεργάτιδες της διοικήσεως μας, επανειλημμένως έκαμαν εξορμήσεις και συνέλεξαν χρήματα και είδη δια τον στρατόν μας και τας οικογενείας των άπορων Στρατευθέντων. Πολλά μάλλινα είδη εστάλησαν εις Στρατιωτικής αποθήκας. Άλλα διάφορα είδη, εμοιράσθησαν δια της από καιρού ιδρυθείσης Π.Υ.Α.Μ. (Περιφερειακής Υπηρεσίας Αλληλεγγύης Μετώπου), εις τας οικογενείας των Στρατευθέντων, εις τους οποίους χορηγούνται τρόφιμα και φάρμακα δια τους ασθενείς κυρίως, καθώς και ιατρική περίθαλψις, βιβλία και περιοδικά εστάλησαν εις τους ηρωικούς τραυματίας των Νοσοκομείων της Πρωτευούσης. Αι Φαλαγγίτισσαι μας, πρόθυμοι και εργατικά προσφέρουν τας υπηρεσίας των εις τα διάφορα δημόσια γραφεία των οποίων οι περισσότεροι υπάλληλοι έχουν στρατευθεί, και ζητούν την ενίσχυσίν μας, Νομαρχίαν, Εφορίαν, Γεωργικόν Ταμείον και Γεωργικήν Υπηρεσίαν, εις όλα δε εθελοντικώς, άνευ ουδεμίας αμοιβής.

Μεγαλυτέρα αμοιβή δια αυτάς είναι η ηθική εκείνη ευχαρίστησις και ικανοποίησις την οποίαν νοιώθουν από την εργασίαν αυτήν, δια της οποίας συμβάλλουν εις την τελική Νίκη της Ελλάδος μας, της μεγάλης μας Μάννας.

Άλλαι Φαλαγγίτισσαι εις τα διάφορα νοσοκομεία, και τα συνεργεία μαρκάρουν κουβέρτες και διάφορα άλλα είδη. Πολλοί παρακολοθούν Νοσοκομειακά μαθήματα, ώστε να δυνηθούν να προσφέρουν την βοήθειαν των και εκεί, όταν η Πατρίς θα τις καλέση.

Αι συγκεντρώσεις γίνονται τακτικότερα και με καθορισμένον πρόγραμμα, σχετικό με το προ του πολέμου. Χαρακτηριστικά είναι τα τραγούδια τα σατυρικά διά τον Μουσολίνι και τον Λαόν του και τραγουδούνται από τις φαλαγγίτισσες μας και ολόκληρον τον Ελληνικόν λαόν και στρατόν, ο οποίος καιτοι αντιμετωπίζει στρατόν εχθρικόν πολυαριθμότερον και με μέσα πολεμικά περισσότερα είναι βέβαιος ότι γρήγορα θα τον «ρίζη στην θάλασσα» και θα χαρίση την Νίκη στην Πατρίδα.

3/1/41 Παρασκευή

Όλα κυλούν και σήμερον όπως και κατά τας άλλας ημέρας.

Τα ηρωικά κατορθώματα των ημών αδελφών μας έρχονται συχνά, το ένα ύστερα από το άλλο για να μας γεμίσουν από ενθουσιασμό και υπερηφάνεια για αυτούς και να μας διαβεβαιώσουν για την Νίκη. Ελήφθησαν πολλά επιστολαί από Στρατιώτας. Μερικοί από αυτούς ζητούν μάλλινα είδη. Η Διοίκησις θα φροντίση για να σταλούν. Η Περιφερειακή Διοικήτρια ανεχώρησεν σήμερον δια Γαργαλιάνους, ίνα επιθεωρήση τον εκεί Σχηματισμόν μας.

4/1/41 Σάββατο

Επειδή η ημέρα του Σαββάτου έχει ορισθεί ως ημέρα συγκεντρώσεως, όλαι αι Φαλαγγίτισσαι και Σκαπάνισσαι των εντός της πόλεως Σχηματισμών συγκεντρώθησαν εις το 4^ο Δημοτικόν Σχολείον, κατάλληλον δια τον σκοπόν του επειδή υπάρχει πλησίον καταφύγιον. Ωρίσθησαν ενωμοτίαι υπηρεσίας δι όλας τας ημέρας της εβδομάδος. Η ενωμοτία υπηρεσία, θα παρευρίσκειται εις την Διοίκησιν καθ'όλας τας ώρας τας εργασίμους της Διοικήσεως, εν στολή και θα χρησιμοποιείται δια τας εκτάκτως παρουσιαζόμενας εργασίας. Απεφασίσθη να πλέξουν, όσαι εκ των Φαλαγγιτισσών δύνανται, μάλλινα είδη δια τους Στρατιώτας δι ιδίων εξόδων.

5/1/41 Κυριακή

Τίποτε το εξαιρετικόν. Εκκλησιασμός δεν έγινε επειδή θα γίνη κατά την ονομαστικήν εορτήν του Αρχηγού μας, καίτοι η Κυριακή αυτή θα είναι η πρώτη του μηνός.

6-1-41 Δευτέρα

Η Διοίκησις εσημαιοστολίσθη λόγω της σημερινής εορτής της Βαπτίσεως του Σωτήρος.

Η εργασία εις την διοίκησιν, όπως καθημερινώς. Τα γραφεία δεν κλείνουν ούτε και κατά την μεσημβρίαν. Παραμένει αξιωματικός υπηρεσίας (εις του Επιτελείου κυρίως), λαμβανομένου εκ περιτροπής.

Η Π.Υ.Α.Μ. εξακολουθεί το έργον της με αρκετήν αποδοτικότητα. Η Διοικήτρια επέστρεψεν εκ της επιθεωρήσεως.

7-1-41 Τρίτη

Προς τιμήν του Αρχηγού της Κυβερνήσεως και Γενικού Επιθεωρητού της ΕΟΝ, του οποίου την ονομαστικήν εορτήν ολόκληρον Το Έθνος και ιδία η ΕΟΝ εορτάζει σήμερον σεμνά, εσημαιοστολίσθη η Διοίκησις. Εστάλη προς την Α.Ε. ευχετήριον τηλεγράφημα εκ μέρους της Περιφ/κής μας Διοικήσεως.

Μικρόν τμήμα εκ των σχηματισμών παρηκολούθησε την δοξολογίαν η οποία έγινεν εις τον Ναόν του Αγίου Ιωάννου δια τον Αρχηγό μας. Η παράκλησις την οποίαν ολοψύχως ολόκληρον το Έθνος αναπέμπει προς Τον Ύψιστον και δια την σημερινήν ημέραν είναι: να δώση ζωή και δύναμη στον Ιωάννη Μεταξά για να αποτελειώση το έργον το οποίον άρχισε.

Απ' αυτά τα άλλα τμήματα, εξετέλεσαν τον εκκλησιασμόν τον ορισθέντα την 1ην Κυριακήν του μηνός.

Όπως καθημερινώς, έτσι και σήμερον ελήφθησαν πολλάί επιστολαί από τα αδέρφια μας του Μετώπου, τα Ελληνόπουλα που μάχονται στο χιονισμένα βουνά της Αλβανίας.

8-1-41 Τετάρτη

Η ενωμοτία υπηρεσίας ευρίσκεται από της πρωίας εις την Διοίκησιν. Όλαι αι Φαλαγγίτισσαι πλέκουν μάλλινα είδη και κυρίως κάλτσες.

Το απόγευμα, Συνεργεία Φαλαγγιτισσών με επικεφαλής Βαθμοφόρας, περιήλθον τας περισσότερας των οικιών της πόλεως και άφησαν μαλλί, όπως είχαν όλοι οι κάτοικοι ειδοποιηθεί δια των εφημερίδων, και θα ξαναπεράσουν ύστερα από μερικές ημέρες δια να πάρουν τα μάλλινα είδη και ιδίως τις κάλτσες, που θα πλεχθούν με το μαλλί αυτό.

Πρέπει να βιασθούμε όλοι κάπως για να βοηθήσωμε τον Στρατόν εις τον μέγαν αγώνα του, εξουδετερώνοντας τον ύπουλον εχρθόν των, το ψύχος, το χιόνι με μάλλινα είδη, αρκετά.

Το από καιρού ιδρυθέν τμήμα εκ Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών δια την εκμάθησιν τυμπάνου και σάλπιγγας παρηκολούθησεν και σήμερον κατά των καθορισμένων ωρών. Το μάθημα, γενόμενον υπό του Συναγωνιστού Κόλλια. Τα μαθήματα αυτά γίνονται 3 φορές την εβδομάδα.

9-1-41 Πέμπτη

Όπως και χθές έτσι και σήμερα οι Φαλαγγίτισαι διέθεσαν αρκετό μαλλί εις πολλαίς οικίαις της πόλεως. Η Π.Υ.Α.Μ έστειλε δέματα ατομικά εις πολλούς Στρατιώτας.

Αι φαλαγγίτισσαι Καράμπελα και Ρουσάκη ανέλαβαν γραφικήν εθελοντικήν υπηρεσίαν εις την Νομαρχίαν. Επίσης αι: Λυρατζή, Δημητρούλια, και Γαλανού εις την Διεύθυνσιν του αμάχου πληθυσμού της Π.Υ.Α.Μ. Όλα τα άλλα όπως συνήθως.

10-1-41 Παρασκευή

Γοργότερο το μήνυμα της νέας νίκης του Στρατού μας ήλθε πάνω από αιματόβρεχτες ραχούλες και μπαρουτοκαπνισμένα βουνά και βράχια για να μας χαροποιήση κι να μας ενθουσιάση...

Και σήμερα, άλλο ένα βήμα της Ελλάδος μέσα στην Αλβανία. Άλλο ένα λαμπερό διαμάντι αιματόβρεκτο μεν αλλά φωτεινό, προσετέθη σήμερα στο στέμμα της Μεγάλης Μάννας Ελλάδος... της πολυβασανισμένης Μητέρας της ψυχής.

Ύστερα από γιορτές ενθουσιώδεις και χαρούμενες για νίκες και νίκες, για την κατάληψη Κορυτσάς, Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα, και ένα σωρό άλλων πόλεων, γιορτάζουμε σήμερα και την πτώσι της πόλεως της Κλεισούρας . Η πόλις αμέσως όταν η είδησις μετεδόθη εσηματοστολίσθη. Από την μια άκρη εις την άλλη πλέει στο κυανόλευκο, οι καμπάνες με τους ασημένιους τους ήχους διαλαλούν παντού το χαρμόσυνο γεγονός. Κατά τας 4 μ.μ. ετελέσθη δοξολογίαν εις τον ιερόν ναόν της Υπαπαντής εις την οποίαν παρευρέθησαν τμήματα εκ των Σχηματισμών της 89^{ης} Φάλαγγος και το Επιτελείον εκ της Διοικήσεως μας. Πλήθος κόσμου κατασυγκινημένου παρηκολούθησε τη δοξολογία ευχαριστώντας τον Ύψιστον για την καινούργιαν αυτή Νίκη και παρακαλώντας να μας χαρίση και μία γρήγορη τελική Νίκη και παντοτεινήν Ειρήνην...

Μετά την δοξολογίαν επηκολούθησε και παρέλασις των τμημάτων κ της Διοικήσεως μας κ των Αρρένων.

Συνεργείον Φαλαγγιτισσών εργάσθη καθ'όλην την ημέραν εις την ΠΥΑΜ Μεσσηνίας. Εμοιράσθησαν διάφορα ήδη ρουχισμού και μερικά τρόφιμα εις τας οικογενείας των απόρων Στρατευθέντων.

Αι φαλαγγίτισσαι πρόθυμοι να προσφέρουν τας υπηρεσίας των, δια να συμβάλλουν και αυτά εις τον ιερόν μας αγώνα αναλαμβάνουν διαρκώς διάφορας υπηρεσίας. Εξ αυτών αι: Δελιοπούλου, Σταυροπούλου και Σάλμα, άρχισαν να

εργάζονται εις τα γραφεία της ΠΥΑΜ και αι: Βουδικλάρη και Αλφατζάρη υπό το Ταχυδρομείον δια την συσκευασίαν των ατομικών δεμάτων των Στρατιωτών.

11-1-41 Σάββατον

Πρωί, πρωί σήμερον είχαμε συναγερόν διαρκείας τριών τετάρτων της ώρας. Φαλαγγίτισσαι εκ της εν ενωμοτίας υπηρεσίας εχρησιμοποιήθησαν δια την κατασκευήν ατομικών δεμάτων δια Στρατιώτας του μετώπου, στην ΠΥΑΜ, με επί κεφαλής Βαθμοφόρον.

Και σήμερον αι Φαλαγγίτισσαι και αι Σκαπάνισσαι συνεκετρώθησαν εις τον ορισθέντα τόπον συγκεντρώσεως. Το περισσότερο χρονικά διάστημα της συγκεντρώσεως καταναλώθη εις το πλέξιμο, τραγούδια κτλ.

Τα κατά τας εξορμήσεις συγκεντρωθέντα περιοδικά και βιβλία εσυσκευάσθησαν εις δέματα και θα σταλούν εις τα Νοσοκομεία των τραυματιών εις τας Αθήναις.

12-1-41 Κυριακή

Ουδέν το εξαιρετικόν, όλα όπως συνήθως. Κατά το απόγευμα Βαθμοφόροι του Επιτελείου της Διοικήσεως επεσκέφθησαν μερικούς τραυματίας ευρισκόμενους εις το «Αλεξανδράκειον» Νοσοκομείον. Παρέμειναν αρκετήν ώραν, προσφέρουσαι γλυκίσματα, σιγάρα κ.α., συνομιλούσαι και φωτογραφίσασαι αυτούς με αδελφούς και Φαλαγγίτισσας.

13-1-41 Δευτέρα

Η ΠΥΑΜ απέστειλεν περί τα 100 ατομικά δέματα εις διάφορους στρατιώτας. Εξακολουθεί και σήμερον το μαρκάρισμα των μαλλίνων Στρατιωτικών ειδών εις τα γραφεία της ΠΥΑΜ υπό Φαλαγγιτισσών. Το τμήμα του αμάχου πληθυσμού εμοίρασεν και σήμερον διάφορα είδη ρουχισμού και τρόφιμα εις οικογενείας στρατευθέντων. Το συνεργείον επισκέψεως τραυματιών κατ' οίκον, αποτελούμενον από Φαλαγγίτισσας και Βαθμοφόροι, επεσκέφθη αρκετούς τραυματίας και έδωκεν εις αυτούς μάλλινα είδη και γλυκίσματα.

Λαμβάνονται μέτρα διαρκώς δια την ανακούφισιν των τραυματιών, των Στρατιωτών, των οικογενειών των και κυρίως των ασθενούντων μελών. Ωρίσθη ιατρός δια να επισκέπτεται αυτούς. Πολλοί από αυτούς εισήχθησαν εις

Αλεξανδράκειον Νοσοκομείον προς θεραπεία. Περί τας 2 μ.μ. είχαμε συναγερμόν 1ας ώρας διαρκείας.

14-1-41 Τρίτη

Όλαι αι Φαλαγγίτισσαι αι εργαζόμεναι εις δημόσια γραφεία εξακολουθούν την εργασία των με ζήλον, αι προισταμένοι δε είναι πλήρως ευχαριστημένοι από την βοήθειά των. Σήμερον έγινε εξόρμησις Φαλαγγιτισσών δια την περισυλλογήν των μαλλίνων ειδών τα οποία θα επλένοντο με το νήμα που προ ολίγων ημερών άφησαν εις διαφόρους οικίας.

Άλλαι φαλαγγίτισσαι ανέλαβον την διάθεσην γραμματίων πολεμικού λακείου μετά Φαλαγγιτών από κοινού. Ελπίζαμεν να διατεθούν όσα και κατά τον προηγούμενο μήνα. Το τμήμα επισκέψεως τραυματιών ευρίσκεται εν δράσει. Συνεχώς λαμβάνονται επιστολάς από Στρατιώτας εις τους οποίους αι Φαλαγγίτισσαι απαντούν με προθυμίαν.

Φαλαγγίτισσα με Βαθμοφόροι εργάζονται δια την βαφήν όλων των Στρατιωτικών μαλλίδων ειδών σε χρώμα χακί. Πρόκειται εντός ολίγου χρονικού διαστήματος να ιδρυθή καντίνα εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν της πόλεως, όπου οι ερχόμενοι τραυματίαι θα ευρίσκουν λίγη περιποίηση και ανακούφισι ως και ανάπαυσιν.

Πολλάί Φαλαγγίτισσαι Νοσοκόμοι επεστρατεύθησαν . Η εγγραφή Φαλαγγιτισσών εις την Διοίκησιν είναι αθρόα.

15-1-41 Τετάρτη

Όλα όπως πάντα.

16-1-41 Πέμπτη

Η ΠΥΑΜ εφοδιάζει αρκετούς τραυματίας με μάλλινα, ενώ συγχρόνως ετοιμάζει και κυβώτια δια την ΚΥΑΜ, χωρίς να παύη να στέλνη κ' ατομικά δέματα. Βαθμοφόροι και Φαλαγγίτισσαι έκαναν εξόρμησιν εις τα διάφορα καταστήματα της πόλεως συνέλεξαν είδη απαραίτητα δια να δημιουργηθεί και να λειτουργήση ένα είδος περιπτέρου δια τους ερχόμενους τραυματίας. Αι Φαλαγγίτισσαι Χανδρινού και Κουτσοδημητροπούλου ανέλαβαν υπηρεσίαν εις το γραφείον του Επιθεωρητού Δημοτικής Εκπαιδεύσεως.

17-1-41 Παρασκευή

Περί την πρωινήν είχαμε συναγερμόν μικράς διαρκείας.

Η Φαλαγγίτισσα Πιτυλάννη Θεοδώρα από σήμερον εργάζεται εθελοντικώς εις την Γεωργικήν Υπηρεσίαν. Εξακολουθεί η πώλησις των γραμματίων του πολεμικού λαχείου από την προθυμοτάτων και ενεργητικών Φαλαγγιτισσών μας με ικανοποιητικά πάντα αποτελέσματα.

18-1-41 Σάββατον

Και σήμερον εργαζόμεθα όπως συνήθως. Αι Φαλαγγίτισσαι εκτός των καθημερινών ασχολιών των και υπηρεσιών έχουν συγκέντρωσιν. Η Περιφερειακή Διοικήτρια ανεχώρησεν δια Μελιγαλά και Διαβολίτιον προς επιθεώρησιν. Το συνεργείον επισκέψεως τραυματιών κατ' οίκον επεσκέφθη 2 τοιούτους σήμερον.

Εις τα γραφεία της Διοικήσεως ήλθεν ένας τραυματίας.

Φαλαγγίτισσαι περιποιήθησαν αυτόν, εδωρήθησαν εκ της Διοικήσεως μάλλινα είδη. Περί την 12^{ην} π.μ. εσημάνθη συναγερμός πολύ μικράς διαρκείας.

Εις το Ξενοδοχείον «Λευκός Οίκος» της πόλεώς μας, το οποίον ευρίσκεται πλησίον του Σταθμού, ενοικιάσθη δωμάτιον το οποίον αφού διερυθμίσθη καταλλήλως από Φαλαγγιτισσών και Συνεργάτου της Διοικήσεως ως και Βαθμοφόρων κ χρησιμοποιείται ως περίπτερον του τραυματίου. Είναι ανοικτό κατά τας ώρας κατά τας οποίας έρχεται αμαξοστοιχία η Ωτομοτρίς.

Φαλαγγίται παραλαμβάνουν τους ερχόμενους τραυματίας εκ της αμαξοστοιχίας και τους οδηγούν εις το περίπτερόν μεταφέροντας τα πράγματά των. Εκεί Φαλαγγίτισσαι με βαθμοφόρον τους αποδέχονται και τους περιποιούνται προσφέροντας εις αυτούς γλυκίσματα –ποτά- τσάι, φρούτα, σιγάρα και ό,τι άλλο είναι εύκολο να υπάρχει. Επίσης αδελφή Φαλαγγίτισσα αλλάζει τα τραύματα των όταν υπάρχει ανάγκη. Γενικώς οτιδήποτε είναι εύκολον, δυνατόν να τους εξυπηρετήση και να τους ανακουφίση τους προσφέρεται με ευκολίαν. Οι Φαλαγγίται φροντίζουν και δια την μεταβίβασιν προς δινυκτέρευσιν εις τας οικίας των τραυματιων ή εις ξενοδοχείον. Όσοι δεν δύνανται να μεταβούν, πηγαίνουν δι' αυτοκινήτου. Με μεγάλην συγκίνησι παρατηρεί κανείς την ευχαρίστησιν η οποία ζωγραφίζεται εις τα μαρουτοκαπνισμένα πρόσωπα των ηρωικών πολεμιστών που έχυσαν το τίμιο αίμα τους για την πατρίδα και την ελευθερίαν της, σαν βλέπουν ότι η Νεολαία, η ΕΟΝ ο μικρός αυτός στρατός των μετόπισθεν εργάζεται για την Νίκη χωρίς να σταματά καθόλου και χωρίς να λησμονή τίποτε, ούτε και να αποδεικνύη και την ευγνωμοσύνη

την απέραντη που νοιώθει γι'αυτούς που πολέμησαν, που πολεμούν, που τραυματίστηκαν...

Κατά την σημερινή συγκέντρωσιν ορίσθησαν 4 Φαλαγγίτισσες δια να χρησιμοποιηθούν δια την περιποίηση των αφικνουμένων τραυματιών.

Τη φροντίδι της Περιφερειακής Διοικητρίας Συνεργάτου τίνος, Βαθμοφόρων και Φαλαγγιτισσών, το περίπτερον διαρκώς και τελειοποιείται, πλουτιζόμενον με διάφορα αντικείμενα και φαγώσιμα είδη απαραίτητα και χρήσιμα.

Έκαστος τραυματίας, φεύγων, παρακαλείται να βάλη μία απογραφή εις ένα λεύκωμα το οποίον υπάρχει, δια να ξεύρωμεν πόσοι και ποιοι περνούν, πράγμα που θα χρειασθή διά στατιστικήν η οποία γίνεται από τας ΠΥΑΜ και στέλλεται εις ΚΥΑΜ.

19-1-41 Κυριακή

Σήμερον αι Φαλαγγίτισσαι και αι Σκαπανίτισσαι έκαναν τον εκκλησιασμόν της 3^{ης} Κυριακής του μηνός.

Η Περιφερειακή Διοικήτρια επέστρεψεν εκ της Επιθεωρήσεως. Όλα τα άλλα όπως συνήθως. Ελήφθησαν αρκεταί επιστολαί από το μέτωπον. Η αλληλογραφία Στρατιωτών και Φαλαγγιτισσών διατηρείται και διαρκώς αυξάνει. Εις τα γράμματα των Στρατιωτών φαίνεται καθαρά ο ενθουσιασμός των, η αγάπη των προς την Πατρίδα και η πεποίθησις των προς την τελικήν Νίκην. Αι φαλαγγίτισσαι εξάλλου απαντούν με γράμματα ξέχειλα από πατριωτική αγάπη, ενθουσιασμό και θαυμασμό προς τους ημίθεους πολεμιστάς της Αλβανίας.

20-1-41 Δευτέρα

Εις την Διοίκησιν όλα όπως καθ'εκάστην. Η εργασία των Φαλαγγιτισσών συνεχίζεται πάντα με ζήλον και προθυμίαν καταφρονώ. Προκειμένου η ΠΥΑΜ να κάνη δέματα ατομικά και για άλλους Στρατιώτας, συγκεντρώνει διευθύνσεις των. Πολλάς έδωκεν και αι Διοικήσεις, εκείνων που δι' επιστολής εξήτησαν απ' αυτήν μάλλινα είδη.

Δι' ολίγον χρονικόν διάστημα εσταμάτησεν η ΠΥΑΜ να μοιράζη τρόφιμα εις τας οικογενείας των απόρων στρατευθέντων.

Φαλαγγίτισσα προσέφερε γλυκίσματα δια το περίπτερον του τραυματίου.

21-1-41 Τρίτη

Τίποτε το εξαιρετικόν. Η ζωή και η εργασίαν όπως καθ' εκάστην, ως και η προσπάθεια δια τη μεγαλύτεραν συμβολήν εις τον ιερόν μας αγώνα.

Αρκεταί επισκέψεις τραυματιών κατ' οίκον υπό του αρμοδίου συνεργείου, ως και προσφοράι δώρων, γλυκισμάτων, μάλλινων ειδών και τροφίμων, εις απόρους τοιούτους.

22-1-41 Τετάρτη

Αι φαλαγγίτισσαι μας αξακολουθούσαι και μη διακόπτουσαι ουδ' επί στιγμήν την ετοιμασίαν μάλλινων στρατιωτικών ειδών, προσφέρουν τοιαύται κατασκευασμένα δι ιδίων εξόδων, εις την Διοίκησιν ίνα από ταύτης διατεθούν καταλλήλως.

Το περίπτερον του Τραυματίου λειτουργεί κανονικά. Η ευχαρίστησις των τραυματιών οι οποίοι παραμένουν επ' ολίγον εις αυτό είναι καταφανής. Πολλαί κυρίαί και δεσποινίδες εκ της πόλεως μας προσφέρουν γλυκίσματα και διάφορα άλλα είδη εις το περίπτερον αυτό της ΕΟΝ διά τα αδέρφια μας, διευκολύνουσαι και βοηθούσαι ταύτην εις το έργον της και τον σκοπόν τούτον.

Προκειμένου αύριον το πρωί, ν' αναχωρήση η μέχρι τούδε φρουρά του 9^{ου} Συντάγματος Πεζικού, εδρεύοντος εις την πόλιν μας, αποτελουμένη εξ 100 περίπου στρατιωτών. Βαθμοφόροι του Επιτελείου θα προσφέρωσιν εις αυτούς άνθη, γλυκίσματα, σιγάρα και ποτό.

23-1-41 Πέμπτη

Περί την 5^{ην} και 30' πρωινήν 5 Βαθμοφόροι της διοικήσεως ευρίσκοντο εις τον Σιδηροδρομικόν Σταθμόν απ' όπου αι στρατιώται της φρουράς θα έφευγον. Εις τας 5κ45' οι Στρατιώτας ευρίσκοντο εις τα βαγόνια της αμαξοστοιχίας και οι Βαθμοφόροι εμοίρασαν εις αυτούς τα διάφορα είδη που από χθές είχαν προετοιμασθεί. Η ευχάριστος αυτή υπηρεσία ετελείωσεν όταν το τραίνο εξεκινούσε δια να φύγη.

Εις τας 25 του μηνός πρόκειται να επαναλειφθή η καθορισμένη δι έκαστον μήνα εξόρμησις Φαλαγγιτισσών και Φαλαγγιτιών. Η εξόρμησις αυτή θα γίνη αποκλειστικώς δια την κάλτσα του Στρατιώτου Πολεμιστού. Από σήμερον ετοιμάσθησαν τα συνεργεία, ειδικά δι' εκάστην περιοχήν της πόλεως, αποτελούμενα από 2 Φαλαγγίτας και 2 Φαλαγγίτισσας και 1 Βαθμοφόρον επί κεφαλής.

Κατά το απόγευμα επεσκέφθη την Διοίκησιν ο κύριος Νομάρχης και Γενικός Επόπτης της Μεσσηνίας.

24-1-41 Παρασκευή

Εσημάνθη κατά την διάρκειαν της πρωίας συναγερμός όστις διήρκεσεν ολίγον. Επειδή οι εις την πόλιν μας ερχόμενοι καθ' εκάστην τραυματίαι είναι πάρα πολλά και το νεοιδριθέν περίπτερον δεν παρέχει τα μέσα δια την απόλυτον περιποίησην και εξυπηρέτησιν όλων απεφασίσθη να μεταφερθή εις αίθουσαν μεγαλυτέραν και καταλληλοτέραν όσον το δυνατόν για τον σκοπόν για τον οποίον θα χρησιμοποιηθή, κειμένην δε πλησίον του Σταθμού.

Εξακολουθούν αι προσφοραί εις γλυκίσματα εις το περίπτερον δια τα ηρωικά παλληκάρια μας που έρχονται τραυματισμένα. Εις την ΠΥΑΜ ετοιμάζονται και άλλα ατομικά δέματα δια τους Στρατιώτας.

Όλα δια την αυριανήν μας εξόρμησιν είναι έτοιμα. Το κοινόν των Καλαμών ειδοποιηθέν από αρκετάς ημέρας πρίν δια την εξόρμησιν ταύτην ελπίζομεν να μας βοηθήση εις το έργον μας προσφέροντας ότι δύναται περισσότερον.

25-1-41 Σάββατον

Από της 9^{ης} πρωινής τα συνεργεία με τους επί κεφαλής ευρίσκονται εις τα γραφεία της Διοικήσεως αμέσως δε ήρχισαν την εξόρμησιν των, το κάθε συνεργείον εις τον τομέα του.

Την 11^{ην} πρωινήν συνεργείον Φαλαγγιτισσών και Βαθμοφόρων με επί κεφαλής Την Περιφερειακήν Διοικήτρια έκ τον Σιδ. Σταθμόν, προσέφερον εις τους Στρατιώτας της κλάσεως του 1926 οι οποίοι έφευγαν δια το Ναύπλιον, και από εκεί δια το μέτωπον ποτό, σιγάρα, άνθη, ημερολόγια της ΕΟΝ, μαζί με μία ολόθερμη ευχή να γυρίσουν γρήγορα υγιείς με τα δάφνινο στεφάνι της Νίκης της Τελικής στο κεφάλι, αφού διώξουν τον άτιμο και μυσσαρό εισβολέα από την Αλβανία.

Μεγάλος ενθουσιασμός δονεί την ψυχήν όλων αυτών των παλληκαριών που πάνε άτρομα για όλα που ίσως τους συμβούν, μη φοβούμενοι ούτε και αυτόν τον θάνατον, την στέρηση της ζωής, αρκεί η ζωή αυτή να γίνη λιθαράκι για την στερεά και ακλόνητη βάσι της παντοτινής ελευθερίας και ειρήνης της Μεγάλης μας Πατρίδος, της χιλιοδοξασμένης μας Ελλάδας... Πράγματι με το χαμόγελο στα χείλη παν οι φαντάροι μας μπροστά...

Η σημερινή εξόρμησις διακοπείσα διά 1 ώραν το μεσημέρι, εσυνεχίσθη και το απόγευμα χωρίς δυστυχώς να έχη αποτελέσματα ικανοποιητικά που έπρεπε να έχη.

26-1-41 Κυριακή

Η Φαλαγγίτισσα Οικονομοπούλου προσέφερεν εις την Διοίκησιν 10 καρρέ κατασκευασμένα δι' ιδίων της εξόδων και εργασίας, δια τραπεζάκια. Επί των καρρέ αυτών πρόκειται να γίνει κλήρωσις καταβάλλεται δε προσπάθεια δια την μεγαλυτέραν διάθεσιν αριθμών. Τα χρήματα τα συγκεντρωθέντα θα διατεθούν υπέρ των ηρωικών τραυματιών μας εις τον δημιουργημένον οίκον Τραυματίου. Εξακολουθεί η πώλησις πολεμικών λαχείων των μελών της Διοικήσεως .

Αι εργασίαι παντού γίνονται όπως πάντα. Επεσκέφθη πολλούς τραυματίας, το συνεργείον το καθορισθέν εις τα σπίτια των.

27-1-41 Δευτέρα

Εσημάνθησαν 2 συναγερμοί. Ένας κατά την 12^{ην} μεσημβρινήν και δεύτερος εις τας 2μ.μ..Εις το περίπτερον του Τραυματίου φιλοξενήθησαν περί τους 20 τραυματίας, καθώς και 3 ναύται του ενδόξου Ελληνικού υποβρυχίου «Ελληνικήν Ψυχήν», την λεβεντιά της, τη γενναιότητα της, μαζί με την σεμνότητά της και μετριοφροσύνην της, για ό,τι μέγα κάνει, για ό,τι υπεράθρωπον σχεδόν επιτελεί.

Συνεχώς εκ της ΠΥΑΜ αποστέλλονται δέματα ατομικά εις τους Στρατιώτας του Μετώπου. Φαλαγγίτισσαι εργάζονται δια την συσκευασίαν των.

Όλα, παντού μας διαβεβαιούν ότι αι σκληρές και γεμάτες αγωνία ημέρες που περνούμε γρήγορα πολύ γρήγορα θα περάσουν... Αυτό μας το λέγουν από το μέτωπο τα παλληκάρια μας που αγωνίζονται... αυτό λεν και όλοι των μετόπισθεν που εντατικά, πατριωτικά εργάζονται δια την τελικήν Νίκη.

Δεν είναι μακρυνά η ημέρα εκείνη που τ' αδέρφια μας Νικηταί δοξασμένοι, θα έλθουν με τον τιμημένο και αμάραντο της Δόξης στεφάνι στο κεφάλι, κοντά μας, βαδίζοντες στο ανθόσπαρτον και δαφνόσπαρτο της Νίκης δρόμο. Δεν είναι μακρυνά η λαμπρή εκείνη για την Ελλάδα ημέρα κατά την οποίαν ανατέλλη ο λαμπερός καταφωτεινός Ήλιος της Ελευθερίας και της Ειρήνης της παντοτεινής για να φωτίση κάθε γωνιά Ελληνική, κάθε κορμί Ελληνικό. Τότε...οι βουβές καμπάνες θα ηχήσουν και η ασημένια τους φωνή παντού θα διαλαλήσει: Έλληνες γευθήτε τους καρπούς των ιερών δένδρων που το αίμα παλληκαριών, ηρώων και ημιθέων τα εθέρειψαν και τα έκαναν να καρποφορήσουν.

Δεν είναι μακριά εκείνη η ημέρα η ένδοξη για την Μεγάλη μας Ελλάδα, που ο εχθρός τιμωρημένος από Θεό και ανθρώπους, ντροπιασμένος και χτυπημένος κατάκαρδα, θα συμμαζευθεί νικημένος για να μη πολεμήση ποτέ πλέον να σηκώσει βλέμμα αδιάκριτο έστω στην φωτεινή, τίμια Ελλάδα, την αθάνατη Ιδέα του πολιτισμού και των φώτων της οικομένης ολοκλήρου...

28-1-41 Τρίτη

Τίποτε απολύτως το εξαιρετικόν και αξιοσημείωτον. Η εργασία και ζωή όπως και πριν καθ'όλα τα ζητήματα.

29-1-41 Τετάρτη

3 μήνες σήμερα έκλεισαν από τότε που σύσσωμος ο Ελληνικός λαός πολεμά εναντίον ανάνδρου, δειλού και υπούλου λαού. 3 μήνες λαμπρής ιστορίας προσετέθησαν εις την τρισχιλιετή, μεγάλη και ένδοξη ιστορία της Ελλάδος. Πάνω όμως στους τρεις αυτούς μήνας από της ενάρξεως του πολέμου και σε στιγμές αρκετά σκληρές για την Πατρίδα, γεγονός θλιβερό ήλθε να πλήξη το Έθνος. Η λαμπάδα η μεγάλη, η φωτεινή, που ημέραν και νύκτα, ακοίμητη φώτιζε το Ελληνικό Έθνος, κατεκάη, έλιωσε, έσβυσε.

Ο Ιωάννης Μεταξάς, ο Αρχηγός και Εμπνευστής που διήνοιγεν εις την θεοφρούρητον Πατρίδα μας τον δρόμον προς την μεγάλη της άνθησι, πήγε προς την Αθανασία. Ο Αρχηγός πέθανε. Το σώμα, η θνητή σάρκα του Τιτανικού αγωνιστού εκάμφθη και έπαυσε να υπακούη εις την ηρωικήν έντασιν του πνεύματος του.

Το γεγονός ολόκληρον τον Ελληνικόν λαόν τον ελύπησε κατάκαρδα.

Ο θάνατος του αποτελεί σκληρόν κτύπημα της μοίρας. Δεν υπάρχει ούτε μια γωνιά της Ελληνικής ένδοξης γης εις την οποίαν να μην έπεσαν δάκρυα καφτερά, πικρά, προερχόμενα από το βάθος μιας ψυχής που επόνεσε για τον χαμό Εκείνου που υπήρξεν ο δημιουργός της Νέας Ελλάδος, ο πατέρας των Ελλήνων. Περισσότερο από όλους όμως θρηνεί τον χαμό του η Νεολαία της Ελλάδος, «το παιδί του», όπως το ονόμαζε πάντα. Άλλα και τι έχασε για να κλαίη και να θρηνή!! Εκείνον που την ανέσυρε από την αφάνειαν, την ανεδημιούργησε, της έδωκε την θέσι που της πρέπει στο σύνολον του Έθνους, της έθεσε ιδανικά και ιδεώδη Ελληνικά, της άνοιξε νέους δρόμους για την άξια πλέον Εθνικήν της ζωήν... Έχασε τον πραγματικόν της πατέρα, σωτήρα και αναδημιουργητή και τον κλαίει πικρά!

Αι Φαλαγγίτισσαι και Σκαπάνισσαι και Βαθμοφόροι της Διοικήσεως μας με σπαραγμό πραγματικών επληροφορήθησαν το γεγονός κατά την σημερινήν ημέραν. Κλαίουσαι και θρηνούσαι τον Αρχηγόν, έβαλαν το πένθος στον αριστερόν βραχίονα, φορούσαι την στολήν με την οποίαν Εκείνος την έντυσε.

Μαύρο ύφασμα στον εξώστη της Διοικήσεως και η μεσίστιος σημαία, δείχνουν το βαρύ της Διοικήσεως μας πένθος. Στα γραφεία Φαλαγγίτισσαι κλαίουσαι και θρηνούσαι κυριολεκτικώς στολίζουν με μαύρο ύφασμα την εικόνα Εκείνου που μας άφισε για να πάη εκεί οπού δεν υπάρχει αγών, μόχθος, αγωνία, λύπη, αναστεναγμός, και σε στιγμές γεμάτες από δόξα γι'αυτόν. Ελήφθη τηλεγραφική διαταγή του Κυβερνητικού Επιτρόπου, ορίζουσα πένθος μηνιαίον και μεσίστιον σημαίαν επί εν οκταήμερον. Η Διοίκησις απήντησεν με συλλυπητήριον τηλεγράφημα.-

Η Περιφερειακή Διοικήτρια κατόπιν τηλεφωνικής αδειίας του Κυβερνητικού θα αναχωρήση αύριον δι' Αθήνας, ίνα παραστή εις την κηδείαν του Αρχηγού, να τον χαιρετίση για τελευταία φορά εκ μέρους των Φαλαγγιτισσων της Μεσσηνίας και να τον διαβεβαιώση ότι θα συνεχίσουμε τον δρόμον που αυτός μας άνοιξε για να αποτελειώσουμε το έργον του, δημιουργώντας τον Τρίτον Ελληνικόν Πολιτισμόν. Έξω εις την πόλιν μας βαρύ το πένθος είναι. Πρόσωπα θλιμμένα, μάτια κοκκινισμένα από δάκρυα θερμά, μεσίστιοι σημαίοι παντού δίνουν και στα άψυχα ακόμα πένθιμον όψιν.

Εκείνος που με το δυνατό φώς του τα χαροποιούσε όλα και όλους τώρα δεν υπάρχει. Ελπίζομεν ότι ο νέος πρωθυπουργός ο Αλέξανδρος Κοριζής θα είναι πραγματικός διάδοχος του προκατόχου του, και ότι θα συνεχίση το μέγα έργο του Ιωάννου Μεταξά, [από το οποίον η πέννα αυτή αδυνατεί έστω και το ελάχιστον να αναφέρει απλώς, ούτε και να παρουσιάση εν γενικαίς γραμμαίς το μεγαλείον και την σπουδαιότητά του,] χωρίς να παραβλέψη, ούτε και την παραμικράν του άποψιν και πλευράν.-

Ενώ όλαι αι εργασίαι των Φαλαγγιτισσών σήμερα, λόγω του θλιβερού γεγονότος διεκόπησαν, το περίπτερον λόγω του σκοπού του λειτουργεί και σήμερα όπως πάντα.-

30-1-41 Πέμπτη

Την 6^{ην} πρωινήν η Διοικήτρια ανεχώρησεν δι Αθήνας.

Αι πενθούσαι Φαλαγιτισσαι και Σκαπάνισσαι συνεκεντρώθησαν εις τα γραφεία της διοικήσεως. Κατά την σημερινήν ημέραν εσημάνθη συναγερμός μικράς πολύ διαρκείας.

Ολόκληρος ο πενθών Ελληνικός λαός και η Ελληνική Νεολαία , πιστή εις τας υποθήκας του Μεγάλου Αρχηγού και συναισθανομένη τις ιερές και μεγάλες για την Πατρίδα στιγμές που διερχόμεθα από σήμερον κιάλας αρχίζουν την διακοπείσαν εργασίαν των.

Δεν είναι καιρός για μοιρολατρικούς θρήνους τώρα. Χρειάζεται ενέργεια, ζωή, εργασία , εξακολούθησις του αγώνος με την ίδια ή μάλλον με ακόμα πιο μεγάλη θέρμη, τώρα που ο πρώτος Αγωνιστής, ο πρώτος μαχητής, ο οδηγητής μας έπεσεν ηρωικός. Ο θάνατός του δεν είναι θάνατος, ανυπαρξία. Είναι μετάβασις προς την αθανασία, την αιωνιότητα, εκεί όπου δεν υπάρχει αγών, μόχθος, αγωνία, στεναγμός, και μάλιστα μετάβασις πάνω στα υπόλευκα βελουδένια φτερά της Δόξης.

Το κάνουμε αυτό γιατί είναι θέλημά του . Και αν θα ζούσε, ή μάλλον αν θα του ήτο δυνατόν να επικοινωνήση μαζί μας, είμεθα βέβαιοι πως ο ίδιος θα μας το έλεγε, να μην σταματήσουμε, να μη λυγίσουμε, αλλά να εξακολουθήσουμε .Και αυτό κάναμε .- Τίποτε το εξαιρετικόν καθόλην την ημέραν.-

31/1/41 Παρασκευή

Επί παρουσία όλων των Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών εις την Διοίκησιν περί τα 10π., ανεγνώσθη από Βαθμοφόρου η χθές ληφθείσα ημερησία διαταγή του Κυβερνητικού Επιτρόπου, επί του θανάτου του αγαπημένου μας Πατέρα, του Μεγάλου μας Αρχηγού.

Λυγμοί συνετάραζον όλας και πικρά δάκρυα έτρεχαν από τα μάτια των. Η συγκινητική αυτή σκηνή δείχνει την αγάπη των προς Εκείνον και την μεγίστη αξίαν του δι' αυτόν. Αι Φαλαγγίτισσαι και Σκαπάνισσαι ανεχώρησαν εκ της Διοικήσεως κατά τας 11π.μ. με την εντολήν να επανέλθουν το απόγευμα εις τας 4 μ.μ. δια να παραστούν εις την δέησιν η οποία πρόκειται να γίνη εις τον Ναόν της Υπαπαντής, δια τον αποθανόντα Αρχηγόν.-

Ο Ναός ήτο πλήρης κόσμου από της τρίτης μεταμεσημβρινής εις την σαλέα υπήρχεν το κενοτάφιον επί του οποίου είχαν τοποθετηθεί εικόν του Ιωάννου Μεταξά. Τα Τμήματα της ΕΟΝ Αρρένων και Θηλέων ως και αι αρχαί της πόλεως ήλθαν εις τας 4μ.μ. οπότε και η δέησις ήρχισεν. Είναι στιγμές συγκινήσεως μεγάλης αυτές. Τα

δάκρυα τρέχουν από τα μάτια όλων και τα χείλη χλωμά, ψυθιρίζουν ταραγμένα μία παράκληση στον Ύψιστο για την ανάπαυσι κοντά Του, του μεγάλου Άνδρα.

Τις ίδιες αυτές στιγμές ένα κομμάτι Ελληνικής γης τιμημένης, δέχεται το νεκρό Εκείνον, ενώ τριγύρω ολόκληρος λαός τον θρηνεί. Ανάμεσα όμως από τους λυγμούς και τους θρήνους των Ελλήνων και Ελληνοπαίδων ξεχωρίζει ένας όρκος! Τον οποίον ορκίζονται όλοι ανεξαιρέτως μικροί και μεγάλοι: γύρω σου, Αρχηγέ μας, γονυπετούντες και βαρυπενθούντες σου αποδίδομεν τον τελευταίον χαιρετισμόν.- Πάνω από Σε, τον Πρωθυπουργόν μας, τον πρώτον Αγωνιστή, Τον πρώτον της Πατρίδος Στρατιώτη, ορκιζόμεθα ενώπιον του Υψίστου ότι με την βοήθειαν Του θα βαδίσουμεν τον δρόμον της τιμής τον οποίον μας άνοιξες.

Κοιμήσου ήσυχος Αρχηγέ και βέβαιος ότι εχθρός δε θα πατήση τη αιματοποτισμένη Ελληνική μας γή. Το ιστορικόν σου «ΟΧΙ» της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 λαμπερό αστέρι θα μας οδηγή, μαζί με το πνεύμα σου το φωτεινό που ζή και θα ζή αιώνια σ'όλες των Ελλήνων τις ψυχές. Και έτσι αποφασισμένοι, γρήγορα θα φθάσουμε στο τέρμα που συ ονειρεύτηκες υπό την σκιάν της γαλανόλευκης που ένδοξα κυματίζει.-

Τον όρκον αυτόν θα τον φυλάξουμε, γιατί πρέπει και γιατί είμεθα Έλληνες!!! Μετά το πέρας των συγκινητικών στιγμών της δεήσεως, ωμίλησεν επί του γεγονότος ο Συναγωνιστής κ. Μανδρέας, εξάρας το έργον και την ζωήν του Αρχηγού μας και παραστήσας με ζωηρά χρώματα την αξίαν του διά την Πατρίδα γενικώς.

Τα τμήματα της Διοικήσεως διελύθησαν κατά τας 5.30. Το περίπτερον του Τραυματίου λειτούργησε και σήμερα κανονικά όπως πάντα. Η ΠΥΑΜ δεν διακόπτει καθόλου την προσπάθειαν της διά την ανακούφισην των οικογενειών των στρατευθέντων και την αποστολήν μαλλίνων στρατιωτικών ειδών τόσον εις στρατιώτας όσον και εις τας Στρατιωτικάς αποθήκας Ναυπλίου.-

Φεβρουάριος

1-2-41 Σάββατον

Αι Φαλαγγίτισσαι και Σκαπάνισσαι συνεκεντρώθησαν εις το 4^{ov} Δημοτικό Σχολείον. Η ενωμοτία υπηρεσίας ευρίσκεται εις τα γραφεία της Διοικήσεως, χωρίς το

πλέξιμο να σταματά καθόλου. Συνεργείον Φαλαγγιτισσών και Βαθμοφόρων επεσκέφθη Τραυματίας εις το Αλεξανδράκειον Νοσοκομείον και εμοίρασεν εις αυτούς μάλλινα είδη.

Εις το περίπτερο του Τραυματίου εφιλοξενήθει ένας μόνον Τραυματίας. Εκ της Κεντρικής Διοικήσεως, γνωρίζομεν δι'εγγράφου, τροποποίησιν του ύμνου της Νεολαίας κι ο μέγας Κυβερνήτης πάντα μπρος θα σ'οδηγή , θα λέγεται: κι η πνοή του Δημιουργού σου πάντα μπρός θα σ'οδηγή.-

2-2-41 Κυριακή

Τα τμήματα εξετέλεσαν τον εκκλησιασμόν της πρώτης Κυριακής του μηνός. Η σημερινή ημέρα, εορτή της Υπαπαντής του Σωτήρος, είναι η εορτή της πόλεώς μας. Κάθε άλλο όμως , παρά εορτάσιμον όσιν έχει η Καλαμάτα, και αυτό λόγω του γενικού πένθους. Πλήθος λαού, μ'ευλάβεια, πηγαίνει να προσκυνήση την Μητέρα του Χριστού, την Μεγαλόχαρη που είναι οδηγητής και βοηθός καθώς είναι προστάτης του Στρατού μας και να την παρακαλέση να χαρίση στα όπλα των αγωνιστών μια γρήγορη τελική Νίκη και στην Ελλάδα την Δόξα και την ειρήνη...

Η γενική και αυθόρμητη αυτή ευχή όλων των προσκυνητών , δείχνει την ενότητα των Ελλήνων και την προσπάθεια των για τον ίδιο σκοπό.....

Αλήθεια!! Ποτέ οι Έλληνες ενωμένοι όσον τώρα. Η ένωσις των δε αυτή έγκειται μόνον εις τον αείμνηστον Ιωάννην Μεταξά, εκείνον που εχάσαμε και σε τόσον κρίσιμες στιγμές. Ας ευχηθούμε να διατηρηθή η ενότης των Ελλήνων, το μόνο πράγμα που λείπει δυστυχώς από τον λαόν μας, όταν δε το απαιτήσει είναι εις θέσιν να δημιουργήση ολόκληρα θαύματα.- Εις το περίπτερον δεν ήλθε κανένας τραυματίας. Η Διοίκησις εργάζεται όπως καθημερινώς.

3-2-41 Δευτέρα

Εκ της ενωμοτίας υπηρεσίας 4 Φαλαγγιτισσών εργάσθησαν εις ΠΥΑΜ και άλλαι εξ διά την μετακόμισιν του περιπτέρου του Τραυματίου εκ του «Λευκού Οίκου» εις άλλην αίθουσα, ευρισκόμενην και αυτή πλησίον του σιδηροδρομικού Σταθμού.

Ο οίκος του Τραυματίου, είναι αρκετά ευρύχωρος, με αρκετά μέσα και ανέσεις. Το κοινόν των Καλαμών με προθυμίαν μεγάλην εβοήθησε την ΕΟΝ εις την προσπάθειαν της να ιδρύση έναν «οίκον τραυματίου» όπου οι ηρωικοί πολεμισταί

μας να βρίσκουν φαγητό, γλυκίσματα, φρούτα, ποτά, καθώς και περιποίηση με δύο λόγια αδελφικά, ύστερα δε αναπαυτικόν ύπνον.

Άλλοι προσέφερον καθίσματα, άλλοι τραπέζια, είδη δια το φαγητόν, γλυκίσματα, φαγητά, είδη φαρμακευτικά δι'αλλαγίαι των τραυματιών των και α.. Αρκετάς δε είναι και αι προσφοραί εις χρήμα. Χαρακτηριστικά είναι το ότι πτωχός σιδηροδρομικός υπάλληλος προσεφέρθη να προσφέρει εις τον οίκον του τραυματίου 50δρχ. μηνιαίως εκ του πολύ μικρού μισθού του.

Η αλληλογραφία μετά των πολεμιστών συνεχίζεται.-

4-2-41 Τρίτη

Όλα όπως πάντα . Τίποτε το εξαιρετικόν προς σημείωσιν.

5-2-41 Τετάρτη

Εσημάνθη συναγεμμός μικράς διάρκειας.- Φαλαγγίτισσαι τόσον εκ της ενωμοτίας υπηρεσίας, όσον και άλλαι εκ των προτέρων καθορισθείσαι ανέλαβον, ακούρασαι πάντα, την πώλησιν του πολεμικού λαχείου αυτού του μηνός.

Το αρμόζον προς τούτο συνεργείον, επεσκέφθη τους τραυματίας του Αλεξανδρακείου Νοσοκομείου, και εμοίρασεν εις αυτούς γλυκίσματα και σιγάρα. Διαρκώς λαμβάνονται διάφορα μέτρα δια την τελειωτέραν λειτουργίαν και ως εκ τούτου μεγαλυτέραν εξυπηρέτησιν των ερχομένων τραυματιών του νεοσυσταθέντος οίκου του τραυματίου.

Εστάλησαν εκ της ΠΥΑΜ ατομικά δέματα εις Στρατιώτας του Μετώπου.

6κ7-2-41 Πέμπτη κ Παρασκευή

Η εργασία της Διοικήσεως και των Φαλαγγιτισσών κανονική χωρίς τίποτε το σπουδαίον προς σημείωσιν. Εξακολουθεί η εντατική πώλησις του πολεμικού λαχείου από των Φαλαγγιτισσών και κατά τας 2 αυτάς ημέρας.

8-2-41 Σάββατον

Συγκέντρωσις των μελών εις το 4^{ov} Δημοτικόν Σχολείον. Ανεγνώσθη ημερήσια Διαταγή Κεντρικής Διοικήσεως. Φαλαγγίτισσαι μετά Βαθμοφόρου εργάσθησαν εις ΠΥΑΜ δια την κατασκευήν δεμάτων, προοριζόμενα διά Στρατιώτας. Εξακολουθεί η πώλησις των λαχείων. Ο οίκος του τραυματίου λειτουργεί κανονικώς,

όπως και το περίπτερον ακριβώς. Κυρίαί των Καλαμών ετοιμάζουν φαγητά και τα προσφέρουν μετά του διαχειριστού. Προσφοραί εις γλυκίσματα αρκετάς. Αδελφή Νοσοκόμος φροντίζει δια την αλλαγήν των τραυμάτων των. Συναγερμός εσημάνθη περί τας 12κ30' διαρκείας 1 ώραν ακριβώς.

Προκειμένου αύριον, να γίνη μνημόσυνον υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του αιμνήστου Αρχηγού και να παραστή και Τμήμα της Διοικήσεως, εκτός του Επιτελείου, ορίσθησαν προς τούτο 25 Φαλαγγίτισσαι.

Σήμερον επέστρεψεν εξ Αθηνών η Περιφερειακή Διοικήτρια, η οποία παρευρεθείσα εις την κηδείαν του Αρχηγού ως αντιπρόσωπος της Διοικήσεως, μας περιέγραψε ταύτην με όλην την επισιμότητα, συγκίνηση και πένθος της.

Χαρακτηριστικό ήτο το ότι Φαλαγγίτισσαι και Σκαπάνισσαι γονυπετείς καθ' όλην την διαδρομήν του του κλίβαντος επί του οποίου μετεφέρετο η σωρός του Ι. Μεταξά, εις όλον το μήκος των οδών από τας οποίας διήλθεν, απαρηγόρητα, έκλαιαν διαρκώς, τον αγαπητόν των Πατέρα. Ολόκληρος η κηδεία εκινηματογραφήθη.

9-2-41 Κυριακή

Εσημάνθησαν 2 συναγερμοί κατά την διάρκειαν της ημέρας, αρκετήν ώραν διαρκέσαντες. Την 10^{ην} πρωινήν τμήμα εκ 25 Φαλαγγιτισσών ως και το επιτελείον της Διοικήσεως εν στολή, ευρίσκοντο εις τον ιερόν Ναόν της Υπαπαντής διά να παρευρεθούν εις το μνημόσυνον το οποίον ετέλε ο Αγροτικός οίκος δια τον Αρχηγόν. Την ίδιαν ημέραν και κατά την αυτήν περίπου ώρα εις όλας τας πόλεις της Ελλάδος ετελείτο ένα παρόμοιον μνημόσυνον από τους κατά τόπους Αγροτικούς οίκους. Συνεχώς λαμβάνονται επιστολαί από Στρατιώτας του Μετώπου, απευθυνόμενους ή εις την Διοίκησιν ή εις Φαλαγγίτισσας.

Εις την αδελφικήν αλληλογραφίαν των Φαλαγγιτισσών μας και των Πολεμιστών δεν αναγράφεται ούτε καθίσταται γνωστόν το όνομα της Συναγωνίστριας η οποία αλληλογραφεί. Τα αρχικά του ονόματός της, σημειούνται μόνον, διί να ξεύρωμεν προς ποίαν απευθύνεται η κάθε μία επιστολή.

1κ11-2-41 Δευτέρα κ Τρίτη

Η ΠΥΑΜ και κατά τας δύο αυτάς ημέρας ετοιμάζει δέματα δια τους Στρατιώτας του μετώπου.- Όλα τα άλλα και η εργασία όπως πάντα.

12-2-41 Τετάρτη

Εσημειώθησαν 2 Συναγερμοί.

Είναι αλήθεια πολύ περίεργο το ότι μέχρι τώρα η πόλις μας δεν έχει βομβαρδισθεί, ενώ αντιθέτως άπειροι της χώρας μας, πόλεις έχουν σχεδόν καταστραφεί. Πολλές φορές έχουν βομβαρδισθεί πόλεις και χωριά ευρισκόμενα γύρω από την Καλαμάτα, χωρίς να είναι στρατιωτικά κέντρα ή να υπάρχουν εκεί αποθήκες, τα αεροπλάνα του εχθρού πετούν, περνώντας πάνω από την πόλιν, χωρίς ν'αφίσουν και τα α καταστρεπτικά τους ίχνη.

Δεν μπορούμε να βγάλουμε κανέναν συμπέρασμα απ' ό,τι συμβαίνει και από ό,τι λένουν Ιταλοί αεροπόροι, αιχμάλωτοι ευρισκόμενοι εδώ, περά μόνον ότι μια Θεϊκή δύναμις προστατεύει την πόλιν και όλους μας.

Ευχόμεθα ολοψύχως να γίνη και να εξακολουθήση αυτό μέχρι τέλους του πολέμου, για να μην δοκιμάσωμε την φρίκην του βομβαρδισμού. Αν είναι όμως για το καλό της Πατρίδος και για την Νίκη και Βομβαρδισμούς και οτιδήποτε να υπομείνωμε και μάλιστα με μεγάλη υπομονή και εγκαρτέρηση. Για την Πατρίδα όλα.- Προκειμένου ο οίκος του τραυματίου, την διαχείρησιν και διεύθυνσιν του οποίου έχει αναλάβει ο κύριος Σταυρόπουλος Α., να είναι ανοικτός καθ'όλην την ημέραν διά να δύναται να προσφέρει φαγητό κατά την μεσημβρίαν εις Στρατιώτας, εκανονίσθησαν και ορίσθησαν συνεργεία Φαλαγγιτισσών τα οποία εναλλάξ, με επί κεφαλής Συνεργάτιδας ή Βαθμοφόρας θα περιποιούνται και θα εξυπηρετούν τους ερχομένους τραυματίας επί ένα μήνα.

Ο οίκος του τραυματίου έχει τώρα και υπνωτήριο όπου οι Πολεμισταί μας ύστερα από την ανάπαυσι, περιποίησι και φαγητό, θα κάνουν ύπνον ευχάριστον σε καθαρά κρεβάτια.

Οι Φαλαγγίται οι οποίοι έχουν διατεθεί διά την υπηρεσίαν του οίκου, φροντίζουν και ταυτοποιούν όσους πρόκειται ν'αναχωρήσουν από την πόλιν μας δια τα χωριά των, επειδή η συγκοινωνία λόγω των γεγονότων δεν είναι εντελώς τακτοποιημένη.-

Εντός ολίγων ημερών πρόκειται να γίνουν τα εγκαίνια του οίκου, ο οποίος έχει διαρρυθμισθεί καταλλήλως προς τούτο. Κατά την ημέραν των εγκαινίων θα γίνη κλήρωσις εις τα 10 καρρέ, δωρεάς της Φαλαγγιτίσσης Οικονομοπούλου.

13-2-41 Πέμπτη

Φαλαγγίτισσαι μετά Φαλαγγιττών εβγήκαν εις ορισμένους τομείς της πόλεως διά να πωλήσουν πολεμικά λαχεία. Η εργασία αυτή εξακολούθησεν καθ'όλην την

ημέραν, είχαν δε αρκετά ικανοποιητικά αποτελέσματα. Περί την 1 και 30' μ.μ. εσημάνθη συναγερμός χωρίς και να διαρκέση πολύ. Η εργασία γίνεται όπως πάντα εις την Διοίκησιν.

14-2-41 Παρασκευή

Όλαι αι Φαλαγγίτισσαι της ενωμοτίας υπηρεσίας, ειργάσθησαν εις ΠΥΑΜ διά την κατασκευήν των ατομικών δεμάτων των Στρατιωτών.

Εις εφημερίδα της πόλεως ανεγνώσθησαν ευχαριστήρια Στρατιωτών τραυματιών, διά την περιποίησιν την οποίαν προσέφερον εις αυτούς τα μέλη της ΕΟΝ Αρρένων και Θηλεών. Είναι αυτό, η ηθική αμοιβή και ικανοποίησις διά την οργάνωσιν, διότι βλέπει πως το έργον της αναγνωρίζεται. Της δίδει δε δυνάμεις νέας ηθικάς δια να εξακολουθήση με κάθε τρόπο, αδιαφορώντας για κόπους και θυσίες και αποβλέποντας μόνον και μόνον εις το καλό τελικό αποτέλεσμα.

Λόγω του πένθους διά τον αιφνίδιον θάνατον του Αρχηγού, έχει σταματήσει η προετοιμασία της χορωδίας δια την ψυχαγωγίαν των τραυματιών εις τον οίκον.

Αι δωρεαί εις χρήμα, αντικείμενα και είδη εις την διεύθυνσιν του οίκου του Τραυματίου είναι πάρα πολλά.

Αι επιχειρήσεις εις το μέτωπο έχουν σχεδόν τελείως διακοπεί λόγω των καιρικών συνθηκών. Ελπίζομεν ότι γρήγορα, όταν δεν έχουμε ν'αντιδράσουμε εις τον φοβερόν εχθρόν του ψύχους, θα ριξώμε τους εχθρούς στην θάλασσα, διότι μόνον αυτή μπορεί να δεχθή καθάρματα σαν και αυτούς.

Αι Φαλαγγίτισσαι Αργυτάκη Ελένη και Πιτυλάκη Θεοδώρα, από σήμερον ανέλαβον εθελοντικήν υπηρεσίαν εις το Γεωργικόν Ταμείον.

15,16,17,18,19,20,21,22,23,224,25,26,27-2-41

Μερικοί συναγερμοί εσημάνθησαν κατά τας ημέρας αυτάς εις την πόλιν μας. Η ενωμοτία υπηρεσίας δεν λείπει ούτε μία ημέρα από τα γραφεία της Διοικήσεως. Δεν υπάρχει ούτε μια Φαλαγγίτισσα ή Σκαπάνισσα που να μη κρατά πλεκτό στα χέρια. Αυτό έγινεν ο αχώριστος συντροφός των. Έχουν αφίσει κατά μέρος κάθε ατομικήν εργασίαν ή ασχολίαν και προσπαθούν να πλέξουν όσον το δυνατόν πιο πολλά είδη.

Άλλαι Φαλαγγίτισσαι εργάζονται δια την βαφήν των μαλλίνων στρατιωτικών ειδών εις χρώμα χακί, υπο την καθοδήγησιν Βαθμοφόρου. Η εργασία αυτή διήρκεσεν αρκετάς ημέρας.

Πολλά εργάσθησαν εις τας διαφόρας έκτακτας ή τακτικάς υπηρεσίας της ΠΥΑΜ, η οποία δεν παύει καθόλου να φροντίζει κ διά τας οικογενείας των απόρων στρατευθέντων και δι'εκείνους, στέλνοντας τους μάλλινα ή εξυπηρετώντας τους εις ό,τι δύναται και είναι εις την δικαιοδοσίαν της.

Η πώλησις του πολεμικού λαχείου διαρκεί καθ'ολας αυτάς τας ημέρας. Επωλήθησαν αρκετά. Εις τον οίκον του τραυματίου ειργάσθησαν τα συνεργεία τα οποία έχουν καθορισθεί. Αι δωρεαί εις αυτόν είναι άφθονοι, οί δε τραυματία μένουν υπερευχαριστημένοι από τας εκδουλεύσεις του μικρού στρατού των μετόπισθεν. Εντός ολίγου χρονικού διαστήματος πρόκειται να πλουτισθή και με ραδιόφωνον δια την ψυχαγωγίαν των πολεμιστών.-

Επανελήφθησαν τα κατά διακοπέντα, λόγω του πένθους, μαθήματα τυμπάνου και σάλπιγγος Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών. Επίσης και η χορωδία επανέλαβεν τα κανονικά της μαθήματα, προετοιμαζομένη τόσον δια τα εγκαίνια του οίκου του τραυματίου, τα οποία θα γίνουν εντός των ημερών, θα καλεσθούν οι τραυματία της πόλεως και θα δοθούν αναψυκτικά και φαγητόν όσον και δια την εορτήν της 25^{ης} Μαρτίου.

Η αλληλογραφία Φαλαγγιτισσών και Στρατιωτών συνεχίζεται. Αι συγκεντρώσεις των μελών κάθε Σάββατον εις το τέταρτο Δημοτικό Σχολείο και οι εκκλησιασμοί γίνονται κανονικώς.

Προετοιμάζεται εκδρομή των Φαλαγγιτισσών εντός ολίγου χρονικού διαστήματος, ημερησία, εις το μοναστήρι της Βελανιδιάς. Η εκδρομή θα έχη σκοπόν ψυχαγωγίας κυρίως.

Το καλλιτεχνικόν τμήμα της Διοικήσεως μας και της Διοικήσεως αρρένων, ετοιμάζονται δια την παράστασιν την θεατρικήν η οποία θα δοθή την 24^{ην} Μαρτίου, παραμονήν της Εθνικής εορτής και την μουσικοφιλολογικήν εορτήν της 25^{ης}. Καταβάλλονται προσπάθειαι τόσον από ημάς τόσον και από αυτούς να παρουσιασθή, όσον το δυνατόν κάτι τι το καλλίτερον....

Αι εργατικά Φαλαγγίτισσαι μας εργάζονται διαρκώς εις τα δημόσια γραφεία εις τα οποία εθελοντικώς διετέθησαν με μεγάλην προθυμίαν και αποδοτικότητα.

Προ καιρού αντικατεστάθη ο Κυβερνητικός Επίτροπος Αλέξανδρος Κανελλόπουλος υπό του Συναγωνιστού Επιτελάρχου Σπυρίδωνος Ρούβαλη, δια λόγους αγνώστους. Αι επιχειρήσεις εις το μέτωπο είναι επιτυχείς. Όλα μας διαβεβαιούν για την σύντομη τελική Νίκη και Ειρήνη.

Αι απώλειαι εις άνδρας είναι ελάχισται γιατί ακοίμητος φύλαξ άγγελος, παραστεί η Θεοτόκος εις το πλευρό όλων των παληκαριών. Τα θαύματα της Μεγαλόχαρης είναι άπειρα και ολοφάνερα. Οι Στρατιώται μας όλοι έγιναν πραγματικοί Χριστιανοί. Όσοι δεν είστευαν εις τον θεό, είστευσαν. Η Ελλάς ολόκληρος, απάκρον εις άκρον, δονείται κυριολεκτικώς, από τα τραγούδια που είναι αφιερωμένα εις τον γενναίον Στρατόν, και τους ηγέτας αυτού και του Έθνους. Είναι ένα ξέσπασμα και αυτό του μεγάλου πατριωτισμού και ενθουσιασμού των ηρωικών και ατσάλινων της Ελλάδος παλληκαριών.

Προκειμένου να στηθή εις την πρωτεύουσα ανδριάς του Αρχηγού, διενεργείται έρανος μεταξύ όλων των μελών της οργανώσεως. Τίποτε εις την πόλιν μας δεν δείχνει ότι αι ημέραι τας οποίας διερχόμεθα είναι αι χαρωπαί των απόκρεων ημέραι.

Κατά τας ημέρας αυτάς τα μέλη της ΠΥΑΜ συνεδρίασαν εις τα γραφεία της Διοικήσεως διά να λάβουν αποφάσεις επί ορισμένων ζητημάτων.

28-2-41 Παρασκευή

Η ενωμοτία υπηρεσίας ευρίσκεται εις την Διοίκησιν. Επειδή ο μήνας αυτός ετελείωσεν και μαζί το χρονικόν διάστημα για το οποίον επροορίζοντο τα διά την υπηρεσίαν του οίκου του τραυματίου συνεργεία Φαλαγγιτισσών, έγιναν άλλα συνεργεία δια τον προσεχή μήνα Μάρτιον εκ Φαλαγγιτισσών αι οποίαι δεν έχουν προσφέρει αλλού υπηρεσίας.

Αι επί κεφαλής Βαθμοφόροι και Συνεργάται έμειναν ες αυτάς. Επίσης εκανονίσθη και η υπηρεσία των αδελφών Νοσοκόμων εις τον οίκον.

Συνεκεντρώθησαν τα χρήματα και οι διατεθέντες λαχοί δια την κλήρωσιν των 10 καρρέ. Διετέθησαν περί τους 1500 αριθμούς προς 3 δραχμάς τον καθ'έναν.

Εις τας 4 το απόγευμα έγινε συγκέντρωσις του καλλιτεχνικού τμήματος διά να δοθούν ρόλοι εις Φαλαγγίτας και Φαλαγγίτισσας τριών έργων θεατρικών τα οποία θα παιχθούν κατά την Εθνικήν Εορτήν. Έγινεν επανάληψις των ασμάτων τα οποία θα πει η χορωδία και εις τα εγκαίνια του οίκου και εις την μουσικοφιλολογικήν εορτήν της 25^{ης} Μαρτίου.

Μάρτιος

1-3-41 Σάββατον

Έγινεν η διά το Σάββατον καθορισμένη συγκέντρωσις των μελών εις το 4^{ον} Δημοτικόν Σχολεῖον. Εἰς τας 10 π.μ. ἐγένοντο ἐπαναλήψεις ὑπὸ τῆς χορωδίας, διαφόρων πατριωτικῶν τραγουδιῶν.

Το ἀπόγευμα ἐλήφθη τελικὴ ἀπόφασις δια τὴν διανομὴν τῶν ρόλων τῶν τριῶν θεατρικῶν ἔργων, ἀμέσως δὲ διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν Φαλαγγιτισσῶν καὶ τῶν Φαλαγγιτῶν, ἀναλόγως.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ χρονικὸν διάστημα μέχρι τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἔργα αὐτὰ θα παιχθῶν, δὲν εἶναι ἀρκετὸς διὰ νὰ ετοιμασθῶν 3 ἔργα καὶ μάλιστα ἀπὸ παιδιὰ καὶ κορίτσια ποὺ διὰ πρώτην σχεδὸν φορὰ θ' ἀνεβῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Εργατικὰ ἐνεργητικὰ τὰ μέλη ἠθοποιοί, ἀκούραστοι δὲ καὶ οἱ διδάσκοντες τὰ ἔργα θα κατορθώσουν καὶ νὰ τὰ ετοιμάσουν καὶ νὰ τὰ παίξουν κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἡμέραν με ἀρκετὴ ἐπιτυχία.

Ἡ ἐργασία εἰς τὴν Διοίκησιν κ ΠΥΑΜ ὡς καὶ τὸν οἶκον τραυματίου ὅπως πάντα.

2-3-41 Κυριακὴ

Τὰ τμήματα καὶ τῶν Φαλαγγιτισσῶν καὶ τῶν Σκαπανισσῶν ἐξετέλεσαν τὸν ἐκκλησιασμόν τῆς πρώτης Κυριακῆς τοῦ μηνός. Ἐπειδὴ δὲν πρόκειται πλέον νὰ γίνων ἐγκαίνια τοῦ οἴκου τοῦ τραυματίου, ἀφοῦ ἀπὸ τόσον καιρὸ λειτουργεῖ, ἀπεφασίσθη, σήμερον, ἐπ' ευκαιρία τῆς τελευταίας Κυριακῆς τῶν ἀπόκρεω, νὰ γίνῃ κάτι τι διὰ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν τραυματιῶν τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν πόλιν.

Ἀπὸ τὴν χθεςινὴν ἡμέραν ὁ οἶκος εἶχε διακοσμηθεῖ καταλλήλως δι' ἓνα τοιοῦτον γεγονός. Εἶχαν ετοιμασθεῖ γλυκίσματα, φρούτα, μεζέδες καὶ ἀναψυκτικὰ ὑπὸ τῶν Βαθμοφόρων, Συνεργατῶν τῆς ΕΟΝ, ἢ καὶ διαφόρας κυρίας τῆς πόλεως. Εἶχεν ετοιμασθεῖ ἡ χορωδία Ἀρρένων καὶ Θηλέων ὡς καὶ ὀρχήστρα διὰ τὴν ψυχαγωγίαν. Διὰ τῆς ἐφημερίδος εἶχαν προσκληθεῖ, ὅλοι οἱ ἠρωικοὶ τραυματῆαι, οἱ εὐρισκόμενοι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴ εἰς τὴν πόλιν.

Ἀπὸ τῆς 4^{ης} ἀπογευματινῆς ἡ αἴθουσα ἦτο πλήρως τραυματιῶν Στρατιωτῶν. Αἱ Φαλαγγίτισσαι αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τῆς καθοδηγίας Συναεργάτιδος ἐπεριποιούντο

αυτούς, τους προσέφερον σιγάρα, γλυκίσματα και άλλα διάφορα είδη ετοιμασμένα αποκλειστικώς δι' αυτούς.

Συγχρόνως η ατμόσφαιρα εγένετο κάπως πιο χαρούμενη και ευχάριστος από τα διάφορα τραγούδια της χορωδίας ή της ορχήστρας. Το εύθυμο αυτό και ευχάριστον απόγευμα το οποίον εχάρισεν η ΕΟΝ εις τα παλληκάρια μας διήρκεσε 4 ώρας περίπου.

Κατά τας 8 και 30' η αίθουσα ήτο πλέον κενή από τας ευχαριστημένους πάρα πολύ τραυματίας.

Από της πρωίας είχε προσκληθεί και ο κύριος Νομάρχης ως Γενικός Επόπτης της ΕΟΝ, ο οποίος δυστυχώς δεν ήλθεν επειδή επήγεν εις Μεσσήνην όπου εγίνοντο εγκαίνια του εκεί νεοϊδρυθέντος οίκου τραυματίου της ΕΟΝ, Αρρένων και Θηλέων.

3-3-41 Δευτέρα

Κατά την 5^η πρωινήν εσημάνθη συναγερμός διαρκέσας 30' περίπου.

Η ΠΥΑΜ και ο οίκος του τραυματίου λειτουργούν όπως πάντα. Η Διοίκησης εργάζεται μόνον την πρωίαν λόγω της σημερινής ημέρας η οποία είναι καθαρά Δευτέρα.

4,5,6,7-4-41 Τρίτη

Καθόλας αυτὰς τας ημέρας εγένονται συνεχείς πρόβαι εις τα έργα τα οποία θα παιχθούν. Τα μέλη τα οποία παίζουν καταβάλλουν κάθε προσπάθειαν και κόπο διά να αποδίδουν όσον το δυνατόν καλλίτερα τους ρόλους των. Συγχρόνως ετοιμάζονται και τα κοστούμια τα οποία θα φορεθούν και τα σκηνικά τα οποία θα χρησιμοποιηθούν και διά τα 3 έργα.

Εξακολουθούν αι ατομικαί προσφοραί των Φαλαγγιτισσών μας εις μάλλινα είδη κατασκευασμένα δι' ιδίων εξόδων και προσωπικής των εργασίας. Εις όλα τα άλλα τίποτε το εξαιρετικόν προς σημείωσιν.

8-3-41 Σάββατον

Η συγκέντρωσις δεν παρελήφθη σήμερον. Κατά την διάρκειαν της συγκεντρώσεως έγιναν πρόβαι εις μερικά ποιήματα Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών.

Ωρίσθη ένα τμήμα Φαλαγγιτισσών που θα λάβη μέρος εις το μνημόσυνον το αυριανόν που θα τελέση ο δήμος της πολεώς μας υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του αιμνήστου Αρχηγού.

Πολλαί Φαλαγγίτισσαι δηλώνουν ότι θα λάβουν μέρος εις την προσεχή εκδρομή εις Βελανιδιά. Διενεργείται η πώλησις των γραμματίων του πολεμικού μας Λαχείου αυτού του μηνός υπό των Φλαγγιτισσών και αρκετών Σκαπανισσών.

Την δευτέραν μεταμεσημβρινήν έγιναν πρόβαι εις την Διοίκησιν εις μερικά ποιήματα Φαλαγγιτών και Φαλαγγιτισσών, ως και τα τμήματα από τα ετοιμαζόμενα θεατρικά έργα.

9-3-41 Κυριακή

50 Φαλαγγίτισσαι της Διοικήσεως και το επιτελείον παρευρέθησαν εις το μνημόσυνον του Ι Μεταξά. Μετά το μνημόσυνον τμήματα ολόκληρα Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών παρηκολούθησον την προβολήν της ταινίας της κηδείας του Αρχηγού εις την αίθουσαν του κινηματοθεάτρου «Τριανόν» όπως από χθές είχε καθορισθεί.

Ολόκληρον το καλλιτεχνικόν τμήμα τόσον της Διοικήσεως μας όσον και της Διοικήσεως Αρρενων συνεκεντρώθη κατά τας 10 και 30' εις το 4^{ov} Δημοτικόν Σχολείον.

Εκεί εγένοντο πρόβαι της χορωδίας εις μερικά τραγούδια, ως και πρόβαι εις ποιήματα και τα 2 εκ των έργων τα οποία πρόκειται να παιχθούν.

Η συγκέντρωσις ετελείωσεν κατά την 1 και 15' μ.μ.

10-3-41 Δευτέρα

Αι Φαλαγγίτισσαι της ενωμοτίας υπηρεσίας ευρίσκεται όπως καθημερινώς εις τα γραφεία της Διοικήσεως.

Επανελήφθησαν και σήμερον τα ποιήματα και τα θεατρικά έργα. Σκαπάνισσαι παρηκολούθησαν μαθήματα τυμπάνου. Σήμερον εστάλησαν τρείς φωτογραφίες Σκαπανισσών αι οποίαι είχαν τραβηχθεί κατά την διάρκειαν μίας συγκεντρώσεως και καθ'ην ώραν έπλεκον αυτά κάλτσες για τα ηρωικά μας παλληκάρια, προς την Κεντρικήν Διοίκησιν δια να δημοσιευθούν εις το περιοδικόν της Οργανώσεως «η Νεολαία». Ελήφθησαν αρκεταί επιστολαί από Στρατιώτας. Η Διοίκησις προσπαθεί να ολοκληρώνη τις επιθυμίες που εκφράζουν στα γράμματά των οι πολεμισταί μας.

Σήμερα ο οίκος του τραυματίου απέκτησε και ραδιόφωνο τόσο διά την ψυχαγωγίαν των ερχομένων Τραυματιών, όσον και διά την παρηκολούθησιν των μεταδιδόμενων ειδήσεων εκ του Λονδίνου.

11-3-41 Τρίτη

Περι ώραν 9^η κ 30' πρωινήν είχαμε συναγερμόν όχι και μεγάλης διαρκείας. Εκαθορίσθη πλέον η εκδρομή εις Βελανιδιά δια την ερχομένην Κυριακήν. Τούτο, ανεκοινώθη εις απάσαις τας Φαλαγγίτισσας της 89^{ης} Φάλαγγος δια ειδοποίησεως τοιχοκολληθείσης. «Οδηγίαι», πρόγραμμα και λεπτομέρειαι θ' ανακοινωθούν κατά την συγκέντρωσιν του Σαββάτου, αφού κανονισθούν όλα αυτά τα ζητήματα από της Περιφερειακής Διοικήτριας και Βαθμοφόροι.

Την επόμενην Κυριακήν θα γίνη εκδρομή των Σκαπανισσών της 89^{ης}, εις την τοποθεσίαν «Άγιοι Ανάργυροι» και σήμερα έγιναν πρόβαι εις τα ποιήματα και τα τμήματα των έργων, εις τα γραφεία της Διοικήσεως μας.

12-3-41 Τετάρτη

Από σήμερα, θα διατίθενται καθ'εκάστην τρεις Φαλαγγίτισσαι εις το ταχυδρομείον εκ της ενωμοτίας υπηρεσίας, όπου τη καθοδήγησι Βαθμοφόρου, θα εργασθούν διά την συσκευασίαν των δεμάτων τα οποία αι οικογένειαι των Στρατιωτών στέλνουν προς αυτούς.

Άλλο Συνεργείον Φαλαγγιτισσών εργάσθη σήμερα εις την ΠΥΑΜ. Έγιναν πρόβαι και εις τα τρία έργα του θεατρικού εις τον χορόν τον οποίον θα χορέψουν Σκαπάνισσαι εις την μουσικοφιλολογικήν εορτήν, ως και τον χορόν του Ζαλόγγου, όστις θα χορευθή από Φαλαγγιτισσών. Σήμερα εκανονίσθη και ολόκληρον το πρόγραμμα δια την εκδρομήν των Φαλαγγιτισσών. Τούτο θα ανακοινωθή εις αυτάς κατά την συγκέντρωσιν του ερχόμενου Σαββάτου.

13-3-41 Πέμπτη

2 συναγερμοί εσημάνθησαν κατά συνέχειαν λόγω φανέντος αεροπλάνου πάνω από την πόλιν μας.

Και σήμερα διετέθησαν αρκεταί εκ των Φαλαγγιτισσών δι'εργασίας τόσο του ταχυδρομείου όσον και της ΠΥΑΜ. Σκαπάνισσαι έκαναν μαθήματα τυμπάνου.

Αι εις τον οίκον του τραυματίου δωρεαί διά τους εκεί φιλοξενουμένους και σιτιζομένους τραυματίας διαρκώς πληθύνονται.

14,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31-3-41

Πέντε και εξ πολλές φορές συναγερμοί καθόλαις ταις ως άνω ημέρας ήσαν σχεδόν απαραίτητοι για την πόλιν μας, κατά την ημέραν και την νύκτα. Πολλές φορές, αεροπλάνα εχθρικά πέρασαν πάνω μας χωρίς όμως και να ρίξουν βόμβους καίτοι ήσαν βομβαρδιστικά ως απεδειχθή εκ των υστέρων αφού εβομβάρδισαν κάποια άλλη πολιτεία, ευρισκομένην κοντά στην δική μας ή κάποιο χωριό.

Ευχάριστα τα νέα εκ του μετώπου της Αλβανίας φθάνουν έως εδώ, για να μας χαροποιούν, να μας κάνουν να υπερηφανευόμεθα για τα ηρωικά Ελληνόπουλα αδέρφια μας και να μας βεβαιούν ότι γρήγορα θα μας στείλουν και την είδησίν του τελικού θριάμβου της τελικής Νίκης.

Επιστολαί, γεμάται από ενθουσιασμό και εθνικήν έξαρσι έρχονται από το μέτωπο προς τας Φαλαγγίτισσας, τας θετάς αδελφάς των πολεμιστών. Εις την Οικονομικήν Εφορίαν η Φαλαγγίτισσα Κωνσταντινίδου, αποχωρήσασα, αντικατεστάθη υπο της Φαλαγγίτισσης Ζερβή Ιωάννας. Από την Νομαρχίαν απεχωρήσεν η Φαλαγγίτισσα Φωκέα Βασιλική.

Χωρίς ούτε για μία στιγμή να διακοπή η συμβολή των Φαλαγγιτισσών εις τον ιερόν αγώνα του Έθνους, τόσον εις το ζήτημα της συνεχούς ετοιμασίας μαλλίνων στρατιωτικών ειδών, της εθελοντικής υπηρεσίας εις δημόσια γραφεία, βοηθείας εις το ταχυδρομείον διά την ετοιμασίαν και συσκευασίαν ατομικών δεμάτων Στρατιωτών, αδιακόπου πωλήσεως πολεμικών λαχείων, υπηρεσίας εις τον οίκον του τραυματίου ο οποίος περιποιεί και εξυπηρετεί όσον το δυνατόν περισσότερον τους ερχομένους ή αναχωρούντας τραυματίας (το συνεργείον των Φαλαγγιτισσών και εργάζετο εις τον οίκον τραυματίου, αντεκατεστάθη δι' αλλού, διά τον μην Απρίλιον), παρακολουθήσεως Νοσοκομειακών μαθημάτων, περιθάψεως διά της ΠΥΑΜ των οικογενειών των στρατευθέντων, χωρίς να διακοπούν ούτε και αι κεκακανοτισμένοι συγκεντρώσεις των Φαλαγγιτισσών, οι εκκλησιασμοί της 1^{ης} και 3^{ης} Κυριακής του μηνός, (αναβληθείσης όμως της δια την 16^{ην} του Μαρτίου, καθορισθείσης εκδρομής, λόγω του ακαταλλήλου προς τούτο καιρού), προετοιμάζετο εντατικώς η θεατρική παράστασις των τριών έργων : το ένα είναι μέρος από τους «Πέρσας» του Αισχύλου, το δεύτερο είναι ένα έργο υποθέσεως από την εποχή της επαναστάσεως του 1821

παρμένης, «Το ξύπνημα» του Δ. Μπόγρη, και το τελευταίο είναι «Το Πολεμικό ξεπροβόδισμα» του Ρώτα, υποθέσεως σημερινής.

Συγχρόνως προετοιμάζετο και η μουσικοφιλολογική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου, συμπεριλαμβάνουσαν: απαγγελίας ποιημάτων από Φαλαγγιτών, Φαλαγγιτισσών, Σκαπανισσών, άσματα χορωδίας και εκτελέσεως μουσικών τεμαχίων υπό τους μανδολινάτους των Φαλαγγιτών. Την ετοιμασίαν όλων αυτών, τας καθεκάστην πρόβας, την ετοιμασίαν των ενδυμασιών, σκηνικών και όλων των απαιτητήτων είχαν αναλάβει οι Συναγωνισταί Μανδρέας Ηλίας και Ζακόπουλος Αθανάσιος, ο κύριος Αναστασόπουλος και η Συναγωνίστρια Χιουρέα.

Όλα τα μέρη και της θεατρικής παραστάσεως και της μουσικοφιλολογικής εορτής επαναλαμβάνοντο καθεκάστην κατά κεκανονισμένας ώρας εις τα γραφεία της Διοικήσεώς μας.

Την παραμονήν της 25^{ης} Μαρτίου εστάλησαν προσκλήσεις και επωλήθησαν εισιτήρια (η πώλησις των εισιτηρίων είχαν αρχίσει προ πολλού), διά την θεατρικήν παράστασιν. Φαλαγγίτισσαι κ βαθμοφόροι κατά τας πρωινάς ώρας ετοίμασαν εις την Διοίκησιν δάφνινα στεφάνια.

Από την πρωίαν ολόκληρος η πόλις μας έπλεεν εις το κυανόλευκον της τιμημένης και ενδόξου Ελληνικής μας Σημαίας, που περήφανα εκυμάτιζε σε κάθε σπιτάκι, σε κάθε γωνιά της Ελληνικής γης.

Το απόγευμα τμήματα Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών μετά Βαθμοφόρων κατέθεσαν στέφανον εις το μνημείον του Αγνώστου Στρατιώτου, εις την πλατείαν του 9 Συντάγματος Πεζικού. Εν συνεχεία απέδωκαν τιμάς και κατέθεσαν και στέφανον εις όλους τους Ήρωας του 1821 των οποίων οι αδριάντες έχουν στηθεί εις διάφορα της πολεός μας σημεία.

Περί την 3^{ην} μ.μ. είχαν συγκεντρωθή αι Σκαπάνισσαι και αι Φαλαγγίτισσαι εις το 4^{ον} Δημοτικόν Σχολείον δια να λάβουν οδηγίας δια την αυριανήν εορτήν. Από της πρωίας της 24^{ης} του μηνός ετοιμάζετο η αίθουσα του κινηματοθεάτρου «Τριανόν» δια την παράστασιν η οποία θα εδίδετο το βράδυ. Συγχρόνως έγιναν πρόβαι δια τελευταίαν φοράν εις τα τρία έργα και εις διάφορα ποιήματα της μουσικοφιλολογικής εορτής.

Από της 7^{ης} μ.μ. η αίθουσα του «Τριανόν», ήταν πλημμυρισμένη από θεατάς, την ταξιθέτησιν των οποίων ως κ τον έλεγchon των εισιτηρίων είχαν αναλάβει Βαθμοφόροι της Διοικήσεως μας εις τας 7 κ 15 ήρχισεν η θεατρική παράστασις την οποίαν παρακολούθησεν ο κ. & η κ. Νομάρχου, ως κ αι αρχαί της πόλεως,

προσκεκλημένοι της Περλικής Διοικήτριας μιας και του Περλικού Διοικητού των Αρρένων.

Επαίχθησαν κατά σειράν: «αι Πέρσαι», «το ξύπνημα» και το «Πολεμικό προβάδισμα». Η επιτυχία η οποία εσημειώθη ήτο αρκετή. Οι παρακολουθήσαντες, κατεχειροκρότησαν τους εκτελεστές, αν και ήσαν Φαλαγγίται και Φαλαγγίτισσαι εκ των οποίων αι περισσότεροι ανέβαιναν για πρώτη φορά στην σκηνή, του ερασιτεχνικού των θεάτρου.

Η Επιτυχία οφείλεται τόσον εις την προσπάθειαν των ηθοποιών, να αποδώσουν όσον το δυνατόν φυσικώτερα τον ρόλον τους, όσον και εις την μεγάλην υπομονήν και επιμονήν εκείνων οι οποίοι εδίδασκον και ετοιμάζον την θεατρικήν αυτήν παράστασιν.

Ο Κύριος Νομάρχης και Γενικός Επόπτης της ΕΟΝ εν τω Νομώ μας, ανελθών εις την σκηνήν πριν να ψαλή ο Εθνικός Ύμνος και να πάρη τέλος η εορτή ενθουσιασμένος συνεχάρη πολλούς από τους εκτελεστές και τους τρεις διδάξαντας.

Με τον Εθνικόν μας Ύμνον ετελείωσεν και η εορτή αυτή κατά τας 9 και 30' μ.μ.

Η Ανατολή της μεγάλης και ιστορικής ημέρας της 25^{ης} Μαρτίου ανήγγειλαν εις την πόλιν μας συνεχείς κανονιοβολισμοί και αι σάλπιγγες των Φαλαγγιτών.

Πόσο διαφορετική είναι η μέρα αυτή από την ίδιαν ημέραν των άλλων χρόνων. Άλλοτε κατά την αγίαν αυτήν της 25^{ης} Μαρτίου ημέραν, εθαύμαζεν ο Ελληνικός λαός όλους τους προγόνους των οι οποίοι άξιοι Έλληνες αγωνίσθησαν έναν ιερόν και μεγάλον αγώνα για να χαρίσουν την Ελευθερία, το πολύτιμο αυτό δώρο, σ'εμάς, τους μεταγενέστερους, τους απογόνους των, χύνοντας το αίμα τους, θυσιάζοντας την ζωήν τους, γενόμενοι ολοκαύτωμα στον βωμό της Πατρίδος.

Τους εθαυμάζουμε, είμεθα περίφανοι γ'αυτούς, τους λατρεύαμε, τους τιμούσαμε. Μεγαλύτερα όμως τιμή από εκείνην που ο ενωμένος Ελληνικός Στρατός και Λαός αποδίδει εις αυτούς σήμερα, την εφετεινήν 25^{ην} Μαρτίου, ποτέ δεν τους απέδωκε!!!! Δεν τους αποδίδομεν τον φόρον της τιμής με λόγια, λόγια κούφια, αλλά με έργα, με πράξεις με ενέργειες, εκ μέρους του λαού της Ελλάδος, με κατορθώματα, με ανδραγαθήματα, με ηρωισμούς, με εποποιίες, με μία νέα τρισένδοξη ιστορία, που αδάμαστος ο Στρατός της Ελλάδος, εκείνης που Αυτοί εδημιούργησαν, πλέκει επάνω εις τα χιονισμένα της Αρβανιτειάς Βουνά, πολεμώντας εναντίον ανάδρου άτιμου προαιωνίου εχθρού, για τα ιδανικά που κι αυτοί πολέμησαν: ελευθερία, τιμή, θρησκευία, οικογένεια...

Ελπίζομεν πως όταν και πάλι θα ξημερώση η ημέρα αυτή τον επόμενον χρόνον, θα βρή την Ελλάδα μας να ζή μια ζωή ειρηνική, ένδοξη, τιμημένη, ελεύθερη, πράγματα που θα μας χαρίση ο Γενναίος Στρατός μας.-

Τμήματα της Διοικήσεως ως κ το Επιτελείον παρηκολούθησαν την δοξολογίαν η οποία έγινεν εις τον Μητροπολιτικόν Ναόν της πόλεως, επ'ευκαιρία της μεγάλης αυτής ημέρας. Μετά το πέρας της δοξολογίας τα έξωθεν του Ναού παραταχθέντα τμήματα κατήλθον, συντεταγμένα εις το κεντρικόν της πόλεως σημείον, δια να παρακολουθήσουν ομιλίαν γενομένην υπό του Γενικού Επιθεωρητού Μέσης Εκπαιδεύσεως, κυρίαν Βασιλοπούλου.

Συναγερμός διέκοψεν την ομιλίαν, η οποία δεν εσυνεχίσθη επειδή οι ακροαταί διεσκορπίθησαν. Περί τας 11 π.μ. εγένονται τελικαί πρόβαι εις χορούς και ποιήματα τις μουσικοφιλολογικής εορτής η οποία θα εδίδετο το απόγευμα.

Την 5^{ην} μεταμεσημβρινήν έγινεν ψευτοπόλεμος από Φαλαγγιτών, εις την πλατείαν Γεωργίου Β. Άλλοι εξ αυτών παρίστανον Έλληνας, άλλοι δε Ιταλούς, οι οποίοι ήσαν ανάλογα ενδεδυμένοι. Ο πόλεμος αυτός όστις διήρκεσεν μέχρι τις 6 μ.μ. ετελείωσεν υπέρ των Ελλήνων, φυσικά, όπως γίνεται και εις την πραγματικότητα. Πλήθος κόσμου παρηκολούθησεν αυτό το θέαμα.

Εις τας 8 μ.μ. ήρχισεν η μουσικοφιλολογική εορτή η δοθείσα, από κοινού μετά της Διοικήσεως Αρρένων εις το κινηματοθέατρον «Έσπερος». Αι προσκλήσεις είχαν σταλεί από της χθεςινής ημέρας. Αρκετά δε ήσαν και τα εισητήρια τα οποία είχαν πωληθεί. Πολλά επωλήθησαν και πριν ν' αρχίση η εορτή. Η αίθουσα ήτο υπέρ πλήρης από των θεατών.

Όλα τα μέρη εξετελέσθησαν θαυμασίως. Οι παρευρεθέντες κατεχειροκρότησαν άπαντας τους Φαλαγγίτας κ Σκαπανείς, Φαλαγγιτίσσας και Σκαπανίσσας που είχαν λάβει μέρος.

Τον πανηγυρικόν της ημέρας εξεφώνησεν ο Φαλαγγίτης Αναγνωστόπουλος Γ., καταχειροκροτηθείς. Ιδιαιτέραν εντύπωσιν και ευχαρίστησιν προξένησεν το ταμπλώ του κρυφού Σχολείου, και ο χορός των Αγγέλων, που εξετελέσαν μικράς Σκαπάνισσας.

Η εορτή αυτή και ολόκληρος ο εορτασμός της Μεγάλης ημέρας της Εθνικής μας παλιγενεσίας ετελείωσεν με τον Αγγελικόν και Εθνικόν μας ύμνον. Κατά τας ως άνω ημέρας ετελέσθη και τέσσαρα πενθήμερον μνημόσυνον του Αρχηγού. Παρέστη τμήμα, Βαθμοφόροι και το Επιτελείον. Παρά το κενοτάφιον του Αρχηγού είχε τοποθετηθεί τιμητική φρουρά εκ τεσσάρων Φαλαγγιτών.

Εις τας 29 του μηνός, τα 3 θεατρικά έργα τα οποία επαίχθησαν κατά την 24^{ην} Μαρτίου, επανελήφθησαν εις την αίθουσαν του κινηματογράφου «Εσπερος», επί δύο συνεχείς φορές με αρκετήν επιτυχίαν. Την 30^{ην} Μαρτίου, το απόγευμα, το τμήμα ψυχαγωγίας, από την διεύθυνσιν του Συναγωνιστού Ζακοπούλου, εχάρισεν μερικές ευχάριστες ώρες εις του Στρατιώτας του 9^{ου} Πεζικού Συντάγματος Πεζικού, εις τον χώρον της πλατείας του ως άνω Συντάγματος, δι' απαγγελών, σκέτς, χορών Εθνικών και ασμάτων. Οι Στρατιώται έμειναν υπέρ ευχαριστημένοι. Περί το τέλος, ένας εξ αυτών, Συναγωνιστής εις την ΕΟΝ, πρίν να βάλη την τιμημένην του Στρατιώτου στολή, ωμίλησε προχείρως προς τους παρισταμένους, εξάρας κυρίως την επαφήν κ την ανάμειξιν αυτήν του μικρού Στρατού της ΕΟΝ, μετ'εκείνων που είναι, ήσαν ή θα γίνουν μετ ολίγας ημέρας υπερασπισταί της Πατρίδος.

Μετά το τέλος της εορτής αυτής το συγκρότημα ολόκληρον, των Φαλαγγιτισσών και των Φαλαγγιτών, ήλθεν εις τον οίκον του τραυματίου, διά να διασκεδάση κ τους ηρωικούς τραυματίας με διάφορα σκέτς και παρωδίες τραγουδιών. Από καιρό τώρα το υπνωτήριο των ερχομένων τραυματιών, λόγω του ότι η προς τούτο χρησιμοποιουμένη Εμπορική Σχολή, πρόκειται να γίνη Στρατιωτικόν Νοσοκομείον, μετεφέρθη εις άλλο οίκημα, το οποίον ευρέθη από της ενεργητικής, αεικινήτου εργατικής, πραγματικής Ελληνίδος, Περιφερειακής Διοικητίας ας, βοηθουμένης προς τούτο και από του διαχειριστού του του οίκου τραυματίου κυρίου Σκουρκέα. Όστις αντικατέστησεν τον Στρατευθέντα κύριον Σταυρόπουλον, διαχειριστήν μέχρι τούδε του οίκου.

Η ευρεθείσα αίθουσα, διά σχετικής εργασίας έγινε κατάλληλος διά να χρησιμοποιηθή ως υπνωτήριο Στρατιωτών –Τραυματιών. Καταλληλος, ειδική, επί πληρωμής, ανέλαβε την φροντίδα της αιθούσης αυτής και την περιποίησιν και εξυπηρέτησιν των τραυματιών. Κατά τας ημέρας αυτάς ελήφθησαν εις την Διοίκησιν μερικά ποιήματα Στρατιωτών, γεμάτα από τον Ελληνικόν ενθουσιασμόν και πεποίθησιν δια την σύντομη, τελική Νίκη.

Μερίμνη της Διοικήσεως θα δημοσιευθούν .

Απρίλιος

1-4-41 Τρίτη

Η ενωμοτία υπηρεσίας ευρίσκεται εις την Διοίκησιν. Από τας Φαλαγγιτίσσας αυτούς άλλαι χρησιμοποιούνται διά την πώλησιν του πολεμικού λαχείου και άλλαι εις το ταχυδρομείον διά την συσκευασίαν, των δεμάτων που στέλνουν αι οικογένειαι των Πολεμιστών προς αυτούς, όταν δεν αρκούν αυτά αι οποίαι έχουν διατεθεί μονίμως δια την υπηρεσίαν αυτήν με επικεφαλής μια Βαθμοφόρον.

Ειδικώς σήμερον κανένας συναγερμός δεν μας ανησύχησεν. Αι εργασίαι της Διοικήσεως όπως πάντα. Από καιρό τώρα η πόλις μας έχει γεμίσει από Στρατιώτας, επειδή έγινε κέντρον εκπαιδεύσεως και διά τους αγυμνάστους των διαφόρων κλάσεων και διά την ηλικίαν τα 40 Στρατιωτών οι οποίοι λόγω της κηρύξεως του πολέμου κατά το παρελθόν έτος διέκοψαν την εκγύμνασιν των. Παντού βλέπει κανείς Νοσοκόμους του Ερυθρού Σταυρού ή του Λυκείου Ελληνίδων Θεσσαλονίκης. Πρόκειται να ιδρυθούν δύο Στρατιωτικά Νοσοκομεία εις την πόλιν μας και εντός ολίγου χρονικού Διαστήματος να έλθουν τραυματίαι από την Θεσσαλονίκη, Αθήνας ή Πειραιά.

Πολλοί Νοσοκόμοι Φαλαγγίτισσαι ή Συνεργάτιδες εδήλωσαν ότι είναι πρόθυμαι να προσφέρουν τας υπηρεσίας των. Αρκεταί δε εκπαιδεύονται δια να χρησιμοποιηθούν εν καιρώ ανάγκης.

2-4-41 Τετάρτη

Σήμερον ανεκοινώθη προσεχής εκδρομή των Σκαπανισσών διά την τοποθεσίαν «Άγιοι Ανάργυροι», η οποία θα πραγματοποιηθεί κατά την ερχόμενην Κυριακήν. Κατά την 5^{ην} απογευματινήν εγένοντο τα εγκαίνια του 1^{ου} στρατιωτικού Νοσοκομείου της πόλεως. Παρευρέθη και η Περιφερειακή Διοικήτρια, προσκληθείσα.

Το ως άνω Νοσοκομείον, εις το οποίον ευρίσκονται και Στρατιώται ασθενείς παθολογικώς, περιλαμβάνει την κλινικήν του Χριστοπούλου, τον «Λευκόν Οίκον» και την «Μεγάλην Βρεττανία»

Αι εργασίαι εις την Διοίκησιν, όπως καθημερινώς.

3-4-41 Πέμπτη

Η Διοικήτρια αναχωρήσασα την πρωίαν, επεθεώρησεν τους εν Μεσσήνη Σχηματισμούς και εκανόνισεν ζητήματα της εκεί Φάλαγγος, επιστρέψασα την μεσημβρίαν.

Κατόπιν Διαταγής Κεντρικής Διοικήσεως, όπως αι συγκεντρώσεις των Φαλαγγιτισσών και Σκαπανισσών γίνονται μεμονομένως κατά Λόχους, διά να μη γίνεται δύσκολος η μετάβασις εις τα καταφύγια εν καιρώ αεροπορικής επιδρομής, καθωρισθήσαν διάφορα οικήματα και κυρίως Δημοτικών Σχολείων όστις χρησιμοποιηθούν ως τόποι συγκεντρώσεως διά τους κατά περιφερείας της πόλεως λόχους.

Εφαρμοσθείσης της ως άνω αποφάσεως, από καιρούς επαρουσιάσθησαν πολλάί άλλαι δυσκολίαι, και ως εκ τούτου απεφασίσθη και πάλι να χρησιμοποιείται ως τόπος συγκεντρώσεως όλων των μελών το 4^{ov} Δημοτικόν Σχολείον.

Συναγερμός, αρκετής διάρκειας, εσημάνθη και και την διάρκειαν της νυκτός, άλλος δε κατά την ημέραν.

Προκειμένου εντός ολίγου χρονικού διαστήματος να παραδίδονται μαθήματα οικοπροστασίας εις Φαλαγγιτίσσας, καταρτίζεται κατάλογος των μελών τα οποία επιθυμούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα.

Φαλαγγίτισσαι απόφοιτοι ή τελειόφοιτοι γυμνασίου ή Εμπορικής, Λυκείου, προσφέρονται μετά προθυμίας να εργασθούν εθελοντικώς εις τα δύο Στρατιωτικά Νοσοκομεία.

4-4-41 Παρασκευή

Εσημάνθησαν δύο συναγερμοί κατά την διάρκειαν της ημέρας. Όλα όπως πάντα, εις την Διοίκησιν, ΠΥΑΜ, οίκον τραυματίου.

Από σήμερον κατόπιν μερίμνης της ενεργητικής Διοικητρίας μας, αρχίζει η προετοιμασία και η συγκέντρωσις ορισμένων απαιρητήτων, χρησίμων πραγμάτων διά την υποδοχήν των ηρωικών τραυματιών, οι οποίοι θα φθάσουν εντός ολίγων ημερών εις την πόλιν μας σιδηροδρομικώς και ατμοπλοϊκώς.

Κυρίαία και δεσποινίδες της ΠΥΑΜ, Συνεργάτιδες ανέλαβον να κατασκευάσουν γλυκίσματα κατόπιν αποφάσεως ληφθείσης εις συνεδρίασιν τούτων υπό την προεδρίαν της Συναγωνιστρίας Διοικητρίας.

5-4-41 Σάββατον

9-11 π.μ. αι Φαλαγγίτισσαι ως και Σκαπάνισσαι συνεκεντρώθησαν εις το 4^{ov} Δημοτικόν. Η διά αύριον αποφασισθείσα εκδρομή των Σκαπανισσών αναβάλεται, επειδή ελάχισται εδήλωσαν συμμετοχήν.

Κατά την σημερινήν ημέραν εσημάνθησαν τρεις συναγερμοί, χωρίς να έχωμεν ευτυχώς και επιδρομήν.

Τα μέλη της ΠΥΑΜ, Συνεργάτιδες της Διοικήσεως συνεκεντρώθησαν την 6^{nv} απογευματινήν εις τα γραφεία, διά να λάβουν αποφάσεις επί ζητημάτων αφορόντων την υποδοχήν και περιποίησην των τραυματιών οι οποίοι αναμένονται εντός μερικών ημερών, και ανάλογα ενεργήσωσι.

Το καλλιτεχνικόν Τμήμα Διοικήσεως μας και Διοικήσεως Αρρένων ετοιμάζει ένα αρκετά καλό και ευχάριστο πρόγραμμα διά την ψυχαγωγίαν των τραυματιών εις τον οίκον του τραυματίου, αύριον το απόγευμα.

6-4-41 Κυριακή

Για την Ελλάδα, την πολυαγαπημένη, ένδοξη Πατρίδα μας, εξημέρωσε και μία άλλη μέρα ισάξια με την 28^{nv} Οκτωβρίου 1940, η σημερινή η 6 Απριλίου 1941. Δύο σταθμοί, εξίσου φωτεινοί, εξίσου λαμπροί θα φωτίζουν την ιστορία την τόσον ένδοξη, της Νέας Ελλάδος, της Ελλάδος και ο Αείμνηστος Μεταξάς έπλασε τέτοια ώστε να δύναται να δημιουργήση μια ιστορία, μία δόξα, έναν θρίαμβο σαν αυτόν που μέχρι τώρα, εναντίον πολυάρθμου λαού πολεμώντας εδημιούργησε, και θα την επακολουθήση, αγωνιζόμενη και εναντίον δευτέρου εχθρού πολυαριθμότερου. Στα 60 εκατομμύρια του ενός εχθρού, των Ιταλών προστίθενται από σήμερα και άλλα 100, ενός δευτέρου, των Γερμανών.

Δύο γίγαντες οπλισμένοι μέχρις οδόντων με λύσσα ρίχονται εναντίον ενός αδυνάτου, μικρού Έθνους, της Ελλάδος μας, από της 5^{ης} πρωινής της σήμερα. Η είδησις, την οποίαν μετέδωκαν τα ραδιόφωνα δεν εξέπληξεν τον Ελληνικόν λαόν, διότι από διαφόρους κινήσεις του νέου εχθρού εις τα σύνορα της Βουλγαρίας-Ελλάδος και άλλα μικρογεγονότα, αναμένετο η επίθεσις αυτή. Ο ίδιος εχθρός εκύρηξεν τον πόλεμον και εναντίον της Σερβίας.

Η ίδια περίπου διαδικασία η οποία έλαβεν χώραν κατά την πρωίαν της 28^{ης} Οκτωβρίου μεταξύ του αντιπροσώπου του Ιταλικού κράτους και του Μεγάλου

Ανδρός, επανελήφθη και σήμερα μεταξύ του αντιπροσώπου της Γερμανίας και του νέου Πρωθυπουργού.

Η ίδια διαδικασία, και η ίδια απάντησις σ'όσα οι σύμαχοι των αισχρών Ιταλών επρότειναν για την Ελλάδα. Το «ΟΧΙ» της 28^{ης} Οκτωβρίου, το ιστορικόν αυτό «ΟΧΙ» επανελήφθη σήμερα από τον κ. Πρωθυπουργόν, εν ονόματι του Έθνους, εν ονόματι της νέας Ελλάδος.

Συγχρόνως, ή μάλλον ενωρίτερον πρίν ή δοθή το τελεσίγραφον των Γερμανών εις τον Πρωθυπουργόν ο νέος εχθρός επιτίθετο εναντίον του Στρατού μας, φρουρού τιμημένου, τιμημένης Πατρίδος, εις τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Αλήθεια! Οι πολιτισμένοι..., οι ερχόμενοι ως ελευθερωταί..., αυτά που διακηρύττουν ότι θ'αναμορφώσουν τον κόσμον, ...χύνοντες αίμα, εφάνηκαν πιο αδιάντροποι από τους άτιμους συμμάχους των.

Από της 5^{ης} πρωινής τα γενναία αδέρφια των ηρώων, των μαχομένων εναντίον των Ιταλών. Γράφουν σελίδες αφθάστου γενναιότητος, εποποιΐας ολοκλήρους αγωνιζόμενοι εναντίον των στρατευμάτων του νέου εχθρού. Είναι αλήθεια, ότι ο εχθρός είναι δυνατός, διαθέτει μέσα πάμπολλα. Κι ο Έλλην όμως μαζί με τα λιγοστά του μέσα διαθέτει μια ψυχή μεγάλη, δυνατή, ακλόνητη, ψυχή Ελληνική, στα χέρια της οποίας και το παραμικρό όπλο γίνεται φοβερό, καταστρεπτικό, όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί εναντίον του εχθρού ο οποίος ήλθε να καταπατήση το ίνδαλμα του Ελληνικού λαού: την Ελευθερίαν.

Με την βοήθειαν του Θεού ελπίζομεν να τιμωρήσωμεν και τον δεύτερον εχθρόν, ο οποίος εντελώς αδικαιολόγητα ήλθε να μας αφαιρέση ό,τι το πολυτιμώτερο έχομε. Δεν αποκλείεται, η νέα αυτή φάσις της Ελληνικής ιστορίας μας να έχη και γεγονότα δυσάρεστα. Όλα πρέπει να τα περιμένωμε, γιατί ο εχθρός είναι δυνατός, μεγάλος και εμείς μικροί και αδύνατοι.

Θα είμεθα όμως Νικηταί έστω κι αν νικηθούμε. Το θάρρος, η λεβεντιά, ο ηρωισμός των Ελλήνων, τα κατορθώματα των Στρατιωτών μας θα είναι αιώνιο παράδειγμα στην παγκόσμιον ιστορίαν. Θα είναι το αστείρευτο φως στο ψυχικό σκοτάδι και τον υλισμό παρούσης εποχής, δι'ολόκληρον την ανθρωπότητα. Απ'άκρον εις άκρον, η Ελλάς δονείται από τους δυνατούς παλμούς του ενθουσιασμού των παιδιών της, μικρών και μεγάλων, ανδρών και γυναικών.

Όλοι ορκίζονται ν'αγωνισθούν για την Μεγάλη εκείνη Ιδέα που ονομάζεται απλώς Ελλάς. Ο εχθρός δεν θα πατήση Ελληνικό χώμα παρα μόνο αφού όλοι οι Έλληνες

θυσιασθούν γι'αυτά , το αγνό και το τιμημένο, το ποτισμένο από αίμα και ιδρώτα γενεών αναριθμήτων.

Τα ραδιόφωνα γύρω από τα οποία συγκεντρώνεται ο Ελληνικός λαός μεταδίδουν διαρκώς τα διαγγέλματα του Βασιλέως και του Πρωθυπουργού προς τον Στρατόν και τον Λαόν, ειδήσεις εκ του νέου μετώπου Ελληνικά τραγούδια, εμβατήρια, του Εθνικόν ύμνου.

Οι Στρατιώται παραληρούντες από τον ακράτητον ενθουσιασμόν τους , γιατί γρήγορα θα προσφέρουν τας υπηρεσίας των προς την πατρίδα και να τιμωρήσουν σκληρά τον εχθρό χορεύουν, τραγουδούν, διαρκώς ζητωκραυγάζουν υπέρ του βασιλέως, του Έθνους και του Στρατού μας. Τις στιγμές αυτές σκληρές μάχες, καταστρεπτικές φοβερά για τον εχθρό, συνάπτονται μετά των νέων ημιθέων Ελλήνων.

Η Α.Μ. ο Βασιλεύς διαβεβαιεί τον Ελληνικόν λαόν ότι με την βοήθειαν του Υψίστου δεν θ'αργήση η τιμωρία του εχθρού, εκ μέρους του Στρατού μας, των συμμάχων μας Άγγλων και των Σέρβων οι οποίοι μάχονται παρά το πλευρόν μας και η απονομή του δικαίου εις εκείνους εις τους οποίους δικαιωματικά ανήκει.

Και ένα ακόμα δείγμα της αδιαντροπιάς των Γερμανών εις την Σερβίαν: «Ο βομβαρδισμός της πρωτεύουσας, άμα τη κηρύξει του πολέμου, και εφ'όσον η πόλις του Βελιγραδίου είχε κηρυχθεί ανωχύρωτος. Τα θύματα και αι καταστοφαί ήσαν πολύ μεγάλοι. Ήταν αι στιγμές που οι ασημένιοι ήχοι των κωδωνίων των εκκλησιών καλούσαν τους πιστούς στην λειτουργία, όταν κύματα ολόκληρα βομβαρδιστικών αεροπλάνων έσπειραν τον θάνατον, την καταστροφή, την δυστυχία, τον τρόμο. Μα είναι οι αναμορφωταί της ανθρωπότητας αυτοί οι ασυνείδητοι εγωισταί.

Συναγερμός μικράς διάρκειας εσημάνθη σήμερα. Πολλαί πόλεις της Ελλάδος εμβομβαρδίσθησαν και χωρία ως και άτομα μεμονωμένα, ευρισκόμενα εις αγρούς, επολυβολήθησαν από της εχθρικής Γερμανικής αεροπορίας, αμέσως όταν εκηρύχθη ο πόλεμος.

Ανεβλήθη η διά σήμερα ορισθείσα ψυχαγωγία των τραυματιών υπό των Φαλαγγιτισσών και Φαλαγγιτών. Μεγάλη κίνησις παρατηρείται εις την πόλιν μας, λόγω των στρατιωτών, οι οποίοι διασκορπίζονται κατά λόχους εις διάφορα χωρία, επειδή δεν αποκλείεται να έχωμεν βομβαρδισμούς από στιγμής εις στιγμήν.

Περί την 6^{ην} απογευματινήν ήλθεν η ειδησις της αφίξεως των τραυματιών οι οποίοι θα νοσηλευθούν εις τα δύο Στρατιωτικά Νοσοκομεία.

Από της στιγμής αυτής είμεθα εν επιφυλακή, Φαλαγγίτισσαι ωρισμένοι και Βαθμοφόροι διά την κατάλληλον υποδοχήν των.

7-4-41 Δευτέρα

Από της 7^{ης} πρωινής τα γραφεία της Διοικήσεως είναι πλημμυρισμένα από τας εν επιφυλακή διατελούσας Φαλαγγίτισσας και Σκαπανίσσας διά την υποδοχήν των από ώρας εις ώραν αναμενομένων τραυματιών. Διαρκές δε ειδοποιούνται, ποικιλοτρόπως, και άλλαι απαραίτηται διά την υποδοχήν.

Σωροί ολόκληροι από άνθη έχουν συγκεντρωθεί εις τον οίκον του τραυματίου. Υπό των κυριών και δεσποινίδων της ΠΥΑΜ κατασκευάσθησαν εν βιασύνη γλυκίσματα, ετοιμάσθησαν δε και λεμονάδες, ως και απαραίτητα αντικείμενα χρήσιμα δια την περιποίησιν των κατακουρασμένων τραυματιών κατά την άφιξή των.

Ορίσθησαν συνεργεία διά την υποδοχήν των ερχομένων δι' αμαξοστοιχίας. Από της πρωίας της σήμερον αι Φαλαγγίτισσαι: Γκόνου, Βέκκου και Ξανθοπούλου ανέλαβον υπηρεσίαν γραφικήν, δι ολίγας ημέρας εις το Φρουραρχείον του Συντάγματος.

Αι μεταδιδόμενοι δια των ραδιοφώνων ειδήσεις διά τας επιχειρήσεις τόσον του Γερμανικού μετώπου, όσον και του Ιταλικού είναι αρκετά ικανοποιητικά. Ο ίδιος, ο δεύτερος και ισχυρότερος εχθρός μας ομολογεί ότι συναντά μεγάλην αντίστασιν. Οι γενναίοι Στρατιώται μας μάχονται λυσσωδώς, και δημιουργούν πολύ μεγάλας καταστροφάς εις τον αντίπαλον. Οι ίδιοι οι Γερμανοί παραδέχονται ότι οι Έλληνες είναι Ήρωες πραγματικοί. Η αυτοθυσία των Ελλήνων Στρατιωτών είναι παραδειγματική.

Η εργασία εις την Διοίκησιν έχει σχεδόν διακοπεί λόγω της αναμονής της αφίξεως των τραυματιών, προς τιμήν των οποίων ολόκληρος η πόλις έχει σημαιοστολισθή από της πρωίας.

Το από της μεσημβρίας συνεργείον Φαλαγγιτισσών και Βαθμοφόρων, το οποίον ανέμενεν εις την παραλίαν την άφιξιν του πλωτού Νοσοκομείου, διελύθη διότι η αφιξίς του αναβλήθη επ' αορίστου . Υπάρχουν φόβοι μήπως εβυθισθή υπό του νέου ατίμου εχθρού, ο οποίος τίποτε δεν σέβεται.

Ήλθεν είδησις ότι η αμαξοστοιχία η μεταφέρουσα τραυματίας θα φθάση εις την πόλιν μας την 12^{ην} του μεσονυκτίου. Όλαι αι Φαλαγγίτισσαι απεχώρησαν, εκτός 15, αι οποίαι θα παραμείνουν διά την υποδοχήν.

Εις τας 7 και 30 μ.μ. αι 15 Φαλαγγίτισσαι και Βαθμοφόροι ήλθαν εις τον οίκον του τραυματίου όπου είχαν συγκεντρωθεί και αι κυρίες της ΠΥΑΜ, προϊσταμένης πάντοτε της Περιφερειακής Διοικήτριας.

Από ενωρίς είχαν ετοιμασθεί τα άνθη και λεμονάδες ως και γλυκίσματα διά τους τραυματίας. Απεφασίσθη όμως τα γλυκίσματα να προσφερθούν εις αυτούς, όταν τακτοποιηθούν εις τα Νοσοκομεία. Εσχηματίσθησαν τρία συνεργεία με επί κεφαλής κυρίας της ΠΥΑΜ, δια την περιποίησην και υποδοχήν.

Μεγάλη κίνησις παρατηρείται εις τον οίκον του τραυματίου επειδή αι αφιχθέντες αδειούχοι τραυματίαι είναι πάρα πολλοί, και η απασχόλησις των μελών εις την υποδοχήν των ερχομένων προς νοσηλείαν τραυματιών, καθιστά δύσκολον την περιποίησην και τακτοποίησην τούτων. Εις την 1 και 30' τα συνεργεία ευρίσκοντο εις τον σταθμόν. Εις τας 2 παρά τέταρτο ήλθεν η αμαξοστοιχία με 210 τραυματίας περίπου.

Οι Φαλαγγίται βοηθούσαν όσους ήσαν βαρέως τραυματισμένοι ή έπαιρναν αυτούς εις την Ράχην των, ευχαριστημένοι διότι καταυτόν τον τρόπον απέδειξαν ένα μέρος της μεγάλης ευγνωμοσύνης που όλοι μας χρωστούμε προς τους Ήρωας αυτούς, ενώ αι Φαλαγγίτισσαι έρενον αυτούς άνθη και τους προσέφερον λεμονάδες.

Οι πολίται των Καλαμών οι οποίοι ανάμενον την άφιξιν των, αν και τόσοσν αργά συνεχώς εξητοκράυγαζον υπέρ αυτών κατασυγκινημένοι. Δι' αυτοκινήτων τα οποία ευρίσκοντο εις τον Σταθμόν, μετεφέρθησαν οι τραυματίαι εις τα Νοσοκομεία διά να αναπαυθούν ύστερα από το πολύωρο κουραστικό διά την κατάστασίν τους ταξείδι.

Αι Φαλαγγίτισσαι και αι Βαθμοφόροι απεχώρησαν κατά την 3^η μ.μεσονυκτίου.

8-4-41 Τρίτη

Αι εργασίαι τόσοσν της Διοικήσεως όσον και των Φαλαγγιτισσών και ΠΥΑΜ, λαμβάνουν την προηγούμενην πορείαν των.

Αι Φαλαγγίτισσαι: Χανδρινού, Μπελακούρη, Λαμπροπούλου, Μελετοπούλου, Βελίτσου, Σκούλικα Λαμπρινή και Σκούλικα Ξένη, ανέλαβον υπηρεσίαν εθελοντικήν εις το πρώτο Στρατιωτικό Νοσοκομείον κατόπιν αιτήσεως του Διευθυντού προς την Διοίκησιν. Και ώς και αι: Δεδούση, Σταυροπούλου, Ιωαννίδου και Δαλικάφάκη, εις το 11^ο.

Ο οίκος του τραυματίου συγκεντρώνει διαρκώς σιγάρα και γλυκίσματα διά τους ηρωικούς τραυματίας των Νοσοκομείων, τα οποία ο λαός των Καλαμών προθύμως προσφέρει.

Εις την Διοίκησιν αρχίζει η κατάρτιση βιβλιοθήκης εκ δωρεών των μελών και του κοινού των Καλαμών (κατόπιν εκκλήσεως δια του τύπου) διά την ψυχαγωγίαν των τραυματιών. Συγχρόνως, δια τον αυτόν σκοπόν, προετοιμάζεται καταλλήλως το καλλιτεχνικόν τμήμα της διοικήσεως μας και της Διοικήσεως Αρρένων.

Καταρτίσθη και ειδικό συνεργείο δια την επίσκεψιν των τραυματιών με επί κεφαλής Βαθμοφόρας.

Σήμερον είχαμε συναγερμόν μικράς διάρκειας. Τα νέα του μετώπου είναι ικανοποιητικά. Ο στρατός μας γράφει πάντα σελίδας ασυγκριτου και άφθαστου ηρωισμού.

9-4-41 Τετάρτη

Αι εργασίαι όπως συνήθως γίνονται παντού. Εσημάνθη συναγερμός, χωρίς επακόλουθα φυσικά, όπως πάντα, με την προστασίαν της Θεομήτορος.

Αι Φαλαγγίτισσαι της ενωμοτίας υπηρεσίας ευρίσκονται εις την Διοίκησιν. Το απόγευμα συνεργεία Φαλαγγιτισσών με Βαθμοφόρας επεσκέφθησαν όλους τους τραυματίας και των δύο Νοσοκομείων και εμοίρασαν εις αυτούς γλυκίσματα, άνθη και χαρτοφάκελλα. Εξυπηρέτησαν αυτούς εις ατομικές μικροϋποθέσεις των, αλληλογραφίαν κλπ., παρέμειναν δε αρκετήν ώραν συνομιλούσαι μετ' αυτών. Η ευχαρίστησις είναι καταφανής.

10-4-41 Πέμπτη

Τέσσαρις συναγερμοί συνεχείς σχεδόν εσημάνθησαν κατά την νύκτα και δύο μεγάλης διάρκειας κατά την ημέραν. Την πρωίαν, Φαλαγγίτισσαι και Βαθμοφόροι επεσκέφθησαν τους τραυματίας και εστόλισαν τους θαλάμους με μικρές χάρτινες σημαίες και τους εβοήθησαν εις το ζήτημα της αλληλογραφίας των και εις άλλα μικροζητήματα, θελήσεις και επιθυμίας των.

Ετοιμάζονται δώρα και η βιβλιοθήκη διά τους τραυματίας. Λυπηρά είδησις γεγονότος αρκετά δυστυχώς διά την πατρίδα μας, αποτέλεσμα ήττας των Σερβικών στρατευμάτων η οποία εξηνάγκασεν τα ιδικά μας να αποχωρήσουν προς πρόληψιν

καταστροφών χωρίς λόγο κ αποτέλεσμα, ήλθεν για να μας στεναχωρήση, να μας θλιψη φοβερά.

Από της 4^{ης} πρωινής της χθεσινής ημέρας η Θεσσαλονίκη μας, το καμάρι της Ελλάδος, ένα από τα μεγαλύτερα διαμάντια του λαμπρού της Πατρίδος στέμματος, ευρίσκεται εις χείρας του εχθρού.

Η σκέψις ότι εις τον Λευκόν Πύργον της πόλεως έχει στηθεί η εχθρική σημαία γεμίζει τα μάτια όλων των Ελλήνων από καυτερά δάκρυα, πικρά. Ελπίζομεν πως το γεγονός αυτό είναι μια πρόσκαιρος δοκιμασία για την Ελλάδα και πως γρήγορα θα ξανακουματίσει η Γαλανόλευκη στην κορυφή του Λευκού Πύργου.

Ο Στρατός μας εξακολουθή να μάχεται γενναίως να καταφέρει θανατηφόρα κτυπήματα στον εχθρό, ν'ανθίσταται δε ηρωικότητα εις όλας τας επιθέσεις. Οχυρώματα τινά, στις οχυρωμένης γραμμής Μεταξά περιήλθεν εις τον εχθρόν, κατόπιν λυσσωδών μαχών. Τα εισελθόντα εις αυτά εχθρικά τμήματα, επαρουσίασαν όπλα και επεκαλύφθησαν εμπρός από τους λιγιστούς στρατιώτας μας οι οποίοι κρατούσαν άμυναν και προ της εισόδου του εχθρού ηυτοκτόνησαν. Ο Έλληνα ξεύρει να ζή, αλλά και να πεθαίνει!!

Ο κόσμος ολόκληρος θαυμάζει τον ανίκητον Έλληνα Στρατιώτην. Τώρα πλέον η γενναιότης ενός ανδρός θα εκφράζεται με την λέξι: Έλληνα και όχι Ήρωα.

11-4-41 Παρασκευή

Τρεις Βαθμοφόροι εσυνώδευσαν και εβοήθησαν την επιτροπήν του Δήμου η οποία επισκεφθείσα τους τραυματίας, προσέφερεν εις αυτούς γλυκίσματα, σιγάρα και άνθη.

Η Φαλαγγίτισσα Ελιοπούλου Κατίνα, αντικατέστησεν την Δαλκαφούνη εργαζομένην εθελοντικώς εις το 2^{ον} Στρατιωτικόν Νοσοκομείον. Ο οίκος του τραυματίου εξακολουθεί να προσφέρει τας υπηρεσίας του εις τας αδειούχους τραυματίας. Προκειμένου όμως να έρχεται αμαξοστοιχία εξ Αθηνών καθ'εκάστην, θα σχηματισθούν και άλλα βραδυνά συνεργεία. Εσημάνθη δυναγεργμός, διαρκέσας ολίγον.

Αι πόλεις της Ελλάδος, αι περισσότεραι, πλήν της πρωτευούσης, βομβαρδίζονται συνεχώς από του εχθρού. Το ηθικό ταλανά όμως είναι διαρκώς αναπεπταμένον. Ο εχθρός μας αρκούμενος να βομβαρδίξη παιδιά και γυναίκας, αρέσκειται να βυθίζη ασυνειδήτως ευάλωτα Νοσοκομεία οπλισμένα με τον Ερυθρόν Σταυρόν. Δε θ' αργήση όμως και η ημέρα της σκληράς του τιμωρίας δι' όλα τα

εγκληματά του. Αι καταστροφαι τας οποίας ο Στρατός μας προξενεί εις αυτόν εις ένψυχον και άψυχον υλικόν είναι αφάντασται, τεράστιαι.

12-4-41 Σάββατον

Τέσσαρις συναγερμοί, διαρκείας των δύο εξ αυτών πλέον των δύο ωρών, εσημάνθησαν κατά την διάρκειαν της νυκτός, εξ αναγκάσαντες τους πολίτας να μείνουν καθ' όλην σχεδόν την νύκτα εις τα καταφύγια.

Κατά την ημέραν είχαμε δύο συναγερμούς. Ενεφανίσθησαν άνωθεν της πόλεως αεροπλάνα εχθρικά, χωρίς ευτυχώς να ρίψουν βόμβας.

Το πρωί συνεκεντρώθησαν εις το 4^{ον} Δημοτικόν Σχολείον αι Σκαπάνισσαι και αι Φαλαγγίτισσαι. Ανεκοινώθησαν εις αυτάς ορισμένα πράγματα και ετακτοποιήθησαν συνεργεία εκ Φαλαγγιτισσών, τα οποία θα εξυπηρετούν τας τραυματίας εις το ζήτημα της αλληλογραφίας των.

Περι ώραν 2αν μετά μεσονύκτιον αφίχθη αμαξοστοιχία εις την πόλιν μας μεταφέρουσα 120 τραυματίας, εκ των οποίων αι περισσότεροι είναι βαρέως τραυματισμένοι.

Φαλαγγίτισσαι και Βαθμοφόροι, υποδέχθησαν αυτούς εις τον σιδηροδρομικόν Σταθμόν, προσφέρουσαι σιγάρα και αναψυκτικά και ραίνουσαι με άνθη τα ηρωικά παλληκάρια . Εβοήθησαν, κατά το δυνατόν, και εις την μεταφοράν και τακτοποίησιν των εις τα λεωφορεία. Τα οποία θα φέρουν αυτούς εις τα Νοσοκομεία διά να ησυχάσουν.

Δεν στεναχωρούνται καθόλου διά την κατάστασιν των. Είναι ευχαριστημένοι γιατί ολ' αυτά τα υποφέρουν για την Μεγάλη μας Μάννα, την τρισένδοξη Ελλάδα.

13-4-41 Κυριακή

Μερικαί δυσάρεστοι ειδήσεις εκ του Γερμανικού μετώπου, δια την πατρίδα , έχουν λυπήσει τους Έλληνας χωρίς όμως και να πτοηθή το ηθικών των, και να κλονισθή η πεποίθησις πως η Νίκη, η πραγματική Νίκη, ανήκει μόνον στην Ελλάδα. Συναγερμός, διαρκέσας ολίγον, εσημάνθη περί την 12^{ην} μεσημβρινήν. Το απόγευμα η Περιφερειακή Διοικήτρια και μερικαί Φαλαγγίτισσαι παρευρέθησαν, ως προσκεκλημένοι, εις τα εγκαίνια του Β' Στρατιωτικού Νοσοκομείου, που έγιναν εις την αίθουσαν της Λαϊκής Σχολής, εις την οποίαν ευρίσκοντο και μερικοί από τους τραυματίας τους χθές αφιχθέντας.

14-4-41 Δευτέρα

Τρεις συναγερμοί διαρκείας, κατά την νυκτα και ένας κατά την ημέραν, εσημάνθησαν εις την πόλιν μας. Φαλαγγίτισσα τα συνεργεία της σημερινής ημέρας, επεσκέφθησαν τους τραυματίας, βοηθήσασαι αυτούς εις την τακτοποίησιν της αλληλογραφίας των. Η ευχαρίστησις των Στρατιωτών από την περιποίησιν την οποίαν εις αυτούς δικαίως οι μικροί συνάδελφοι των, του στρατού της ΕΟΝ, των μετόπισθεν, τους προσφέρουν με τόσην προθυμίαν και ειλικρίνειαν, είναι πολύ μεγάλη. Η ευχαρίστησις αυτή γίνεται συγκίνησις πραγματική, όταν με πραγματικό αδελφικό ενδιαφέρον τα μέλη της οργανώσεως σκύβουν πάνω τους και τους απευθύνουν ερωτήσεις δια την κατάστασίν τους, τις επιθυμίες τους, τις ανάγκες τους κλπ, και παρατηρούν τας προσπαθείας διά την εκπλήρωσιν των όσων τους ζητούν.

Ετακτοποιήθησαν τα βιβλία και τα περιοδικά τα προοριζόμενα να δοθούν εντός ολίγων ημερών εις τους τραυματίας.

Το απόγευμα Βαθμοφόροι και Φαλαγγίτισσαι επισκεφθείσαι τους τραυματίας του δευτέρου Στρατιωτικού Νοσοκομείου, κατόπιν συννενοήσεως διά τούτο της Περιφερειακής Διοικήτριας μετά του Διευθυντού και προσέφερον γλυκίσματα και σιγάρα, παραμείνασαι αρκετήν ώραν πλησίον της συνομιλούσαι.

Αι εις τον οίκον τραυματίου προσφοραί διά τους τραυματίας των Νοσοκομείων εις χρήσιμα και διάφορα είδη, διαρκώς πληθύνονται, τόσον εκ του κοινού των Καλαμών, όσον και από χωρία κείμενα πέριξ της πόλεώς μας.

15-4-41 Τρίτη

Αι Φαλαγγίτισσαι μας προσφέρουν παντοειδώς τας υπηρεσίας των. Το ψυγαγωγικόν τμήμα ετοιμάζεται πυρετωδώς διότι οι τραυματαί επιμόνως ζητούν να ακούσουν τούτο όσον το δυνατόν το γρηγορότερον.

Η αλληλογραφία μετά των Στρατιωτών έχει εντελώς σταματήσει λόγω των τελευταίων γεγονότων. Η επικοινωνία μετά των μαχομένων Στρατιωτών καθίσταται αδύνατος. Ολόκληρος σχεδόν η συγκοινωνία εις την Ελλάδα είναι ανώμαλος λόγω του φόβου των εναερίων επιδρομών εκ μέρους του εχθρού. Η αμαξοστοιχία εξ Αθηνών έρχεται την 3^{ην} πρωινήν καθημερινώς. Η ακούραστος και εργατική Περιφερειακή Διοικήτρια μετά του Διαχειριστού του οίκου τραυματίου και τινών Φαλαγγιτών, παρευρίσκονται πάντα κατά την ώραν της αφίξεως της αμαξοστοιχίας

εις τον οίκον του τραυματίου και προσφέρουν τας υπηρεσίας των εις τους αδειούχους τραυματίας.

Η ανατολική Μακεδονία και η Δυτική Θράκη, ευρίσκεται δυχτυχώς υπό την κυριαρχίαν του εχθρού.

Η Πελοπόννησος έχει κατακλισθεί από τους Έλληνας της Βορείου Ελλάδος, οι οποίοι εγκαταλείπουν όλα τα υπάρχοντα των και έρχονται να ζήσουν Έλληνες στην ελεύθερη Ελλάδα και όχι υπόδουλοι, έστω και προσωρινώς.

Εις την κινητοποίησιν τούτων οφείλεται κατά μέγα μέρος και η ανωμαλία της συγκοινωνίας. Ο συνωστισμός εις τα μεταφορικά μέσα είναι αφάνταστος.

16-4-41 Τετάρτη

Εξαιρετικώς, σήμερα η πόλις μας δεν είχε συναγερμούς. Αι Φαλαγγίτισσαι συνεχώς επισκέπτονται τας τραυματίας.

Το καλλιτεχνικόν τμήμα, απεφασίσθη, την ημέραν του Πάσχα, προσεχή Κυριακήν, να χαρίσουν λίγες ευχάριστες στιγμές στους τραυματίας με το εκλεκτό πρόγραμμα που προ καιρού ετοιμάζει. Εδωρήθησαν, εκ μέρους της Διοικήσεως, μπαστούνια, προς τους τραυματίας, οι οποίοι έχουν ανάγκη τούτων.

Εις την Διοίκησιν όλα όπως πάντα.

17,18-4-41 Πέμπτη και Παρασκευή

Και κατά τας δύο ως άνω ημέρας, ουδείς συναγερμός εις την πόλιν μας. Ετοιμάζονται τα κουλούρια και τα βαμμένα αυγά τα οποία θα δοθούν εις τους τραυματίας τημ ημέραν του Πάσχα, καθώς και εις το προσωπικόν των Νοσοκομείων, μαζί με σιγάρα.

Πάμπολλαι αι δωρεαί είναι, αι οποίαι έρχονται εις τον οίκον του τραυματίου, από τους έξω των Καλαμών Σχηματισμούς της Διοικήσεως και διαφόρας κοινότητας, εξ εράνων διενεργηθέντων υπο μελών της ΠΥΑΜ ευρισκομένων εκεί.

19-4-41 Σάββατον

Μεγάλη κίνησις παρατηρείται κατ' αυτάς τας ημέρας εις τον οίκον του τραυματίου λόγω της πληθώρας των αδειούχων τραυματιών και στρατιωτών των εχόντων υπηρεσίαν εις τα Νοσοκομεία.

Από σήμεραν ετακτοποιήθησαν τα σιγάρα, αυγά και κουλούρια τα οποία αύριον θα προσφερθούν από ορισθέντων συνεργείων, από της Περιφερειακής Διοικήτριας. Εσημάνθη ένας συναγερμός κατά την νύκτα και ένας κατά την ημέραν.

Σήμεραν το πρωί, επληροφορήθημεν την είδησιν του θανάτου του Πρωθυπουργού μας Α. Κορυζή, της 4ης μ.μ. της χθές. Η αντιπροεδρία της Κυβερνήσεως ανετέθη εις τον κ. Κοτζιάν, την δεν προεδρίαν, ανέλαβεν αντιπρόσωπος η Α.Μ. ο Βασιλεύς.

Και σήμεραν μέλη της Διοικήσεως επισκεφθέντα τους τραυματίας έδωκαν εις αυτούς βιβλία, περιοδικά και πορτοκάλια. Η αμαξοστοιχία των Αθηνών και σήμεραν ήλθεν την 3^{ην} πρωινήν.

20-4-41 Κυριακή

Κατά την διάρκειαν της λειτουργίας και την στιγμήν σχεδόν που εσηκόνετο «Ανάστασις» εσημάνθη συναγερμός χωρίς επακόλουθα ευτυχώς. Μετά το τέλος της λειτουργίας εσημάνθη και δεύτερος.

Κατά τας 11 παρά τέταρτο, συνεργεία Φαλαγγιτισσών, Φαλαγγιτών και Βαθμοφόρων, με επί κεφαλής τον Κύριον Νομάρχην ως Γενικόν Επόπτην της ΕΟΝ και την Περιφερειακή Διοικήτρια επεσκέφθησαν όλους τους τραυματίας να τους ευχηθούν για την σημερινή ημέρα, και την πραγματοποίησιν των πόθων των κυρίως δε του Ελληνικού πόθου: την ανάστασι της υποδουλωμένης Ελλάδος και την ειρήνευσι της άλλης, η οποία εβάδισε και βαδίζει ακόμα τον δρόμον του Γολγοθά. Προσέφεραν εις αυτούς σιγάρα, κουλούρια και αυγά. Από της τρίτης μεταμεσημβρινής το καλλιτεχνικόν τμήμα άρχισεν την ψυχαγωγίαν των τραυματιών, αφού έκανε αρχήν από το δεύτερο Στρατιωτικό Νοσοκομείον και μάλιστα το παράρτημα του εις το Γυμνάσιον Αρρένων. Όταν ευρίσκονταν όμως εις την Λαϊκήν Σχολήν, εσημάνθη συναγερμός, και αμέσως ενεφανίσθηκε εχθρικόν αεροπλάνον .

Αρκετήν ώραν, περιεφέρετο πάνω από την πόλιν πολυβολώντας συνεχώς και ρίπτοντας βόμβας. Από τας 12 τας οποίας έρριψεν μερικάί δε εξεράγησαν. Από τας εκραγείσας όμως κατεστράφη το Νοσοκομείον (Στρατιωτικόν) «Λευκός Οίκος» και επροξενήθησαν ζημίαι εις τον μύλον της παραλίας. Υπάρχουν και μερικά θύματα.

Ήταν το Πασχαλινό πολεμικό βάπτισμα της πόλεως μας, αυτό. Εκτός από την στιγμιαίαν ταραχήν τίποτε άλλο δεν εδημιουργήθη εις τους κατοίκους των Καλαμών που σαν Έλληνες πραγματικοί όλα αφήφουν μπρός από τον μέγαν και ιερόν σκοπόν: την Νίκη της Ελλάδος.

Ήταν το γεγονός αυτό για να διακόψη την χαρά τα τραγούδια και την διασκέδασι των τραυματιών και του προσωπικού των Νοσοκομείων επ' ευκαιρία της αγνάς αυτής ημέρας που μόνη φέρνει την χαρά και στις μεγαλύτερες μέσα δυστυχίες που εμείς τώρα διερχόμεθα.

21-4-41 Δευτέρα

Δύο συναγερμοί την νύκτα και τέσσαρις την ημέρα, κατά συνέχειαν σχεδόν εσημάνθησαν, χωρίς, ευτυχώς να έχωμε και βομβαρδισμούς.

Η κατάσταση εις το μέτωπον είναι σοβαρά. Ο εχθρός υφίσταται πανωλεθρίας από το πυροβολικόν του Στρατού μας ενώ το κύριον σώμα υποχωρεί κανονικώς διά να λάβη νέας αμυντικής θέσεις.

Η εχθρική αεροπορία βομβαρδίζει διαρκώς πόλεις και χωρία και βυθίζει (Τι κατόρθωμα!! των γενναίων στρατιών!!) πλωτά Νοσοκομεία. Ολόκληρον το πρώτον Στρατιωτικόν Νοσοκομείον μετεφέρθη από τα οικήματα τα πλησίον του σιδηροδρομικού σταθμού ευρισκόμενα.

Εις την Διοίκησιν λόγω των εορτών του Πάσχα δεν γίνονται εργασίαι σχεδόν. Δύο πρωθυπουργοί κατά σειράν ανέλαβον την Διοίκησιν.

22-4-41 Τρίτη

Εις την πρωτεύουσα εσηματίσθη υπό τον νέον Πρωθυπουργόν κ. Τσουδερόν νέος κατάλογος Υπουργών. Η κατάσταση εξακολουθεί να είναι κρίσιμος.

Αι εργασίαι εις την Διοίκησιν και των Φαλαγγιτισσών εις τα διάφορα γραφεία, επαναλαμβάνονται.

Σήμερον εξαιρετικώς είχαμε έναν και μόνον συναγερμόν.

23-4-41 Τετάρτη

Το επιτελείον της Διοικήσεως παρέστη εις την Δοξολογίαν η οποία έγινεν εις τον ιερόν Ναόν της Υπαπαντής επι τη ονομαστική εορτή της Α.Μ. του Βασιλέως. Συναγερμός εσημάνθη προ της τελέσεως της δοξολογίας λήξας σχεδόν αμέσως.

Μετά την δοξολογίαν οι Βαθμοφόροι του Επιτελείου μοίρασαν εις τας τραυματίας των Νοσοκομείων αυγά και κουλούρια. Το απόγευμα μετεδόθη η είδησις ότι η Α.Μ. ο Βασιλέας μετά της Κυβερνήσεως ανεχώρησεν δια την Κρήτην και ότι η στρατεία της Ηπείρου κυκλωθείσα από των εχθρών υπέγραψαν ανακωχήν, οι όροι της οποίας αγνοούνται ακόμα. Η είδησις ελύπησεν υπερβολικά τον λαόν. Η κατάσταση

παραμένει σοβαρότατη, καίτοι παρά το στενό των Θερμοπυλών ξαναζωντανεύει ο Λεωνίδα με τους τριακοσίους.

Δυστυχώς όμως με το ζωντάνεμα του Λεωνίδα, ζωντανεύει και ο άτιμος Εφιάλτης, αναγενόμενος σε πρόσωπα πολλά, εξαιτίας των οποίων η μισή σχεδόν Ελλάδα μας, παρά την προσπάθειαν του λιγωστού Στρατού ευρίσκεται εις χείρας του εχθρού, υποσθέντος τρομεράς, αφαντάστους απωλείας.

24-4-41 Πέμπτη

Αι εργασίαι εις την Διοίκησιν έχουν εντελώς σταματήσει. Εκ της Κεντρικής Διοικήσεως ουδεμία είδησις. Η συγκοινωνία μετά της Πρωτεύουσας διεκόπη. Ο εχθρός ακράτητος προέλαυνει προς τα κάτω.

Μεγάλη κίνησις παρατηρείται εις την πόλιν μας από τα στρατεύματα τα συμμαχικά που ήλθαν να επιβιβασθούν εις πλοία, και να φύγουν δια την Κρήτη. Αυτοί, μας διαβεβαιούν ότι λίγος είναι ο καιρός για να έλθουν αυτοί στην Ελλάδα νικηταί των Γερμανών. Γρήγορα η Ελλάδα θα ελευθερωθή, όπως πρέπει να είναι γιατί είναι πραγματικώς Νικήτρια.

Πάντα βλέπει κανείς Σέρβους και οικογένειές των. Οι δυστυχισμένοι εγκατέλειψαν την πατρίδα τους για ν' αποφύγουν τον ζυγό της δουλειας, τους κυνηγά όμως αλύπητα, όπως και την Ελλάδα της οποίας η ζωή είναι πιο πολύ δουλειά παρά Ελευθερία. Κι όμως!! Δεν χρειάζεται, παρά μια μικρή ευκαιρία για ν' ανασηκωθεί η Ελλάδα που ως ιδέα, Μεγάλη Ιδέα ποτέ δεν χάνεται, ποτέ δεν πεθαίνει.

Το πρώτο Στρατιωτικό Νοσοκομείο διελήθη εντελώς. Οι Στρατιώται φεύγουν για τα σπίτια τους. Οι Κρήται αναχωρούν δια την Κρήτην. Κίνησις παρατηρείται εις τα γραφεία της Διοικήσεως από τους Στρατώτας οι οποίοι έρχονται δια να πάρουν τα δεματά με τα ρούχα των που είχαν αφήσει, προκειμένου να πάνε στα σπίτια τους, ύστερα από την τροπή που πήραν τα πράγματα.

25-4-41 Παρασκευή

Η ίδια κίνησις η οποία παρετηρήθη και χθές. Η πολις έχει κατακλυσθεί από τον στρατό των Άγγλων και τ' αυτοκίνητα των που χωρίς καθόλου να σταματούν τρέχουν από το ένα μέρος στο άλλο με μια πυρετώδη κίνηση.

Πολλοί από τους Άγγλους στρατιώτας φεύγουν δια την Κρήτην με υδροπλάνα τα οποία ευρίσκονται πλησίον των Καλαμών. Εξ αυτών το ένα, δυστυχώς εκάη,

κατόπιν ανωμάλου προσθαλασσώσεως, με θύματα και τραυματίας που μετεφέρθησαν στα Νοσοκομεία.

Οι Συναγερμοί δεν παύουν καθόλου. Υπάρχει φόβος ότι από στιγμή εις στιγμήν θα έχομε φοβερόν βομβαρδισμόν λόγω της παρουσίας των συμμαχικών Στρατευμάτων. Παρατηρείται μεγάλη ανησυχία παντού. Μόνον τα γαλήνια και ασυννέφιστα πρόσωπα των Άγγλων χαμογελούν αισιόδοξα διαρκώς, έχοντας πεποίθησιν ότι η Τελική Νίκη είναι δική τους.

26-4-41 Σάββατον

Την 7^{ην} πρωινήν περίπου εσημάνθη συναγερμός. Μόλις η σειρήνα άρχισε, ενεφανίσθη και Γερμανικόν αεροπλάνο «Στούκας». Το οποίο έρριψεν βόμβας εκρηκτικάς εις την Παραλίαν.

Επροξενήθησαν ζημιαί εις οικήματα και υπάρχουν πολλοί τραυματíαι και θύματα αρκετά λόγω του συνωστισμού ο οποίος κατ' αυτήν την ημέραν υπήρχεν εις την παραλίαν. Η αμέσως δε εμφάνησις του αεροπλάνου, συγχρόνως με την έναρξιν της σημάσεως του συναγερμού, δεν έδωκε καιρό εις το πλήθος να εισέλθη εις τα καταφύγια. Η Διοίκησις έχει παύσει σχεδόν να λειτουργεί, ουδεμία Φαλαγγίτισσα σχεδόν δεν παρουσιάζεται οι συναγερμοί είναι συνεχείς. Τέσσαρις την νύκτα και επτά την ημέραν.

Τα συμμαχικά στρατεύματα διαρκώς φεύγουν ενώ άλλα έρχονται. Ανησυχία μεγάλη παρατηρείται παντού, καθώς και μεγάλη κίνηση.

Οι Στρατιώται οι δικοί μας αναχωρούν όσοι δύνανται για τα μέρη των.

Ηλεκτρικό φώς καθώς και νερό από την δεξαμενήν της πόλεως δεν έχομε.

Εξ ειδήσεων, μαθαίνομεν ότι οι Γερμανοί από της 4^{ης} μεταμεσημβρινής της σήμερον ευρίσκονται εις τας Πάτρας. Σε λίγον καιρό η Ελλάς ολόκληρος θα έχη υποδουλωθή. Η σκέψις αυτή στεναχωρεί, θλίβει τους Έλληνας πατριώτας. Υπάρχουν όμως ελπίδες, και μάλλον βεβαιότης ότι το σκληρό παιγνίδι αυτό της ανθρωπότητος που στοιχίζει φοβερά, ο κερδισμένος θα είναι η σύμμαχος μας Μεγάλη Βρεττανία και όχι ο εχθρός, μαζί δε μ' αυτήν και 'μεις.

Το απόγευμα, η Περιφερειακή Διοικήτρια με Βαθμοφόρους του Επιτελείου εμοίρασεν εις τους ευρισκομένους εις την πόλιν μας τραυματίας ως και εις τους τραυματίας Άγγλους και Σέρβους εκ του αναφλεγέντος αεροπλάνου και του βομβαρδισμού, γλυκίσματα και σιγάρα.

Η ανησυχία και αγωνία όλων εντείνεται...

27-4-41 Κυριακή

Από της 7^{ης} πρωινής μέχρι της 8^{ης} βραδυνής, δέκα τρεις ολόκληρες ώρες ευρισκόμεθα εν συναγερωμό. Συνεχή κύματα εχθρικών αεροπλάνων βομβαρδίζουν ακατάπαυστα την πόλιν μας και πολυβολούν, η οποία έχει σχεδόν νεκρωθεί. Λιγωστοί είναι εκείνοι που μένουν σ' αυτήν. Τα περίχωρα της πόλεως όπου ευρίσκονται καταυλισμένοι Άγγλοι βομβαρδίζονται ανηλεώς, όπως και η Καλαμάτα. Μέσα σ' αυτήν την πραγματικήν κόλαση και καταστροφή, βαδίζουν οι Άγγλοι, και προσπαθούν να φύγουν ή μάλλον πηγαίνουν, απαθέστατα, προς το σημείον εκείνο από το οποίον θα φύγουν, ενώ συγχρόνως καταστρέφουν τ' αυτοκινητά των, τα πολεμοφόδια και ό,τι άλλο έχουν για να μην περιέλθουν στις χείρας των Γερμανών .

Και χίλιες βόμβες να ερίφθησαν. Ό,τι δεν υπέστημεν κατά το εξάμηνον του πολέμου το περνάμε μέσα σε μία ημέρα. Κι όμως, θύματα σχεδόν δεν υπάρχουν. Περισσότερα ήσαν τα θύματα του χθεσινού βομβαρδισμού παρά του σημερινού, καταστροφαί όμως προξενήθησαν αρκεταί, εις οικίας μόνον και μερικά εργοστάσια.

Όταν εις τας 8, έφυγε και το τελευταίο σμήνος και το σκοτάδι κάπως εσκεπάσε την πόλιν μας, ξεχύθηκε όλος ο κόσμος, με κάποια απορία πως έζησε μέσα στο πανδαιμόνιον εκείνο και πήγε προς τα βουνά, τις χαράδρες και τις σπηλιές.

Σχεδόν κανένας δεν υπήρχεν εις την πόλιν, εκτός του Νομάρχου ο οποίος, πιστός στα καθήκοντα του, όπως πάντα, εφρόντιζε να περισυλλέξη τους τραυματίας εκ των μομβών και τακτοποιήση αυτούς εις τα Νοσοκομεία.

28-4-41 Δευτέρα

Από της πρωίας μέχρι της 4^{ης} απογευματινής η πόλις και κυρίως η παραλία και ο λιμήν, εμβομβαρδίζετο χωρίς διακοπή από σμήνη εχθρικών αεροπλάνων, τα οποία επολυβόλων διαρκώς. Επροξενήθησαν σημαντικά ζημιαί, χωρίς θύματα σχεδόν, διότι οι κάτοικοι ευρίσκονται έξωθεν της πόλεως.

Εις τας 4 και μισή περίπου, ανεφάνησαν 27 αεροπλάνα έξωθεν της πόλεως τα οποία αφού περιεφέρθησαν αρκετή ώρα, χωρίς να ρίψουν βόμβας αλλά και χωρίς να σταματούν τους πολιβολισμούς, ανεχώρησαν, διά να μας αφίσουν ησύχους επί δυόμιση ώρας.

Εις τα 7 ακριβώς τα εχθρικά στρατεύματα εισήλθον εις την πόλιν. Επί ώρας ολοκλήρας η Καλαμάτα ήτο τυλιγμένη σ' ένα σύννεφο σκόνης που εδημιουργείτο

από τας μοτοσυκλέτας, αυτοκίνητα και μηχανοκινήτας Φάλαγγας του εχθρού, που συνεχώς έτρεχον στις οδούς.

Την ίδιαν ώραν η Περιφερειακή Διοικήτρια και ο Γενικός Επόπτης της ΕΟΝ, έπαιρναν όλα τα φαγώσιμα είδη, αυγά, κουλούρια, γλυκίσματα, κρασί κ.α., τα οποία ευρίσκοντο εις τον οίκον του τραυματίου και μετέφερον αυτά εις τα Νοσοκομεία της πόλεως.

Εις την πλησίον της πόλεως τοποθεσίαν «Αλμυρός» εσυνάφθη λυσσώδης μάχη μεταξύ των συμμαχικών Στρατευμάτων και του εχθρού.

Την νύκτα ολόκληρον η πόλις μας, η πόλις την οποίαν είχαν ταράξει από τις βόμβες, έφεγγε από τις φωτοβολίδες και τους ποικιλοχρώμους προβολείς που διεσταυρούντο παντού. Οι νικηταί χαίρονται για τις νίκες...

Μερικοί από τους πολίτας επανήλθον εις τας οικίας των.

29-4-41 Τρίτη

Εξημέρωσεν η πρώτη ημέρα της δουλείας μας. Είναι φρικτή και τρομερή.

Η όψις της πολεώς μας, κατελημμένης από του εχθρού είναι απαισία. Η θλίψις είναι ακόμα πιο μεγάλη σαν βλέπη κανείς να περνούν οι Άγγλοι αιχμάλωτοι, με τους αιχμαλωτισθέντας Σέρβους αξιωματικούς. Νεκρική ηρεμία εκ μέρους των πολιτών υπάρχει στην Καλαμάτα καίτοι οι πιο πολλοί ή μάλλον όλοι έχουν επιστρέψει εις τα ίδια.

Κατά τας υπολοίπους ημέρας μέχρι, και του δευτέρου δεκαημέρου του Μαΐου η Διοίκησις, υπάρχει χωρίς όμως να λειτουργή, εφόσον έπαυσεν και η λειτουργία της Κεντρικής Διοικήσεως.

Ο Οίκος τραυματίου, με πόρους το χρηματικόν ποσόν το οποίον είχε συγκεντρώσει από δωρεάς, και άλλο τοιούτον, διατιθέμενον από της Νομαρχίας, ηγόραζεν άρτον και έδιδεν εις όλους τας Στρατιώτας οι οποίοι ευρίσκονται στην πόλιν, μη δυνάμενοι λόγω των ανωμαλιών της συγκοινωνίας, και λόγω της μεταφοράς των Άγγλων αιχμαλώτων και των Σέρβων, ν' αναχωρήσουν διά την ιδαιτέραν των Πατρίδα. Πολλοί από αυτούς ευρίσκονται εις άθλιαν κατάστασιν. Άλλοι έχουν ημέρες ολόκληρες να φαν, δεν δύνανται όμως και ν αγοράσουν ψωμί, εάν είχαν χρήματα, διότι χορηγείται διά δελτίων.

Την όλην εργασίαν έχει αναλάβει η Περιφερειακή Διοικήτρια μετά του πρώην διαχειριστού του οίκου τραυματίου, διήρκεσεν δε μέχρι τα μέσα του Μαΐου.

Εμοιράσθησαν, μίαν φοράν, εις όλους τους τραυματίας των Νοσοκομείων γλυκίσματα, υπό της Διοικήτριας και των Βαθμοφόρων.

Ετελέσθησαν λειτουργίαι, δύο, εις εκκλησίας ευρισκομένας έξωθεν της πόλεως υπό της Διοικήτριας και τινών Βαθμοφόρων, και αφιερώθησαν εις αυτάς αι εικόναι αι υπάρχουσαι εις την Διοίκησιν.

Η ΠΥΑΜ εμοίρασεν πολλά από τα είδη ιματισμού τα οποία είχαν εις τα βομβοπλήκτους οικογενείας της πόλεως. Εις αυτάς εδόθησαν και όλα τα αντικείμενα οικιακής χρήσεως του οίκου τραυματίου.

Κατόπιν διαταγής του Γενικού Επόπτου, δια την διάλυσιν της ΕΟΝ Μεσσηνίας, και ανακοινώσεως γενομένης εις τον τύπον της Πρωτευούσης εκ μέρους της Κυβερνήσεως περι διαλύσεως της Εθνικής Οργάνωσεως Νεολαίας, αφού ετακτοποιήθησαν ορισμένα ζητήματα, εκοινοποιήθη η Διαταγή εις τους έξω Σχηματισμούς υπό της Νομ. Επιτροπής, συνεκεντρώθη το υλικόν της Διοικήσεως και με την διάλυσιν ταύτης, παρεδόθη εις την Νομαρχιακήν Επιτροπή. Ο οίκος του τραυματίου μη έχων πόρους δια να σιτίζει τους Στρατιώτας και αφού ανεχώρησαν οι πιο πολλοί εξ αυτών, διελύθη προ πολλού.

Τα της ΠΥΑΜ παρεδόθησαν εις την Νομαρχίαν.

Από της 30^{ης} Μαΐου οπότε η περιουσία της Διοικήσεως παρεδόθη εις την Ν.Ε πάει πλέον να υφίσταται και η ΕΟΝ θηλεών Μεσσηνίας.-

Εν Καλάμαις τη 6 Ιουνίου 1941.